

ఉత్తమ

శ్రీ భాష్య సారము

శ్రీబాదరాయణమహర్షి వ్రాసేతమైన అర్హసూత్రములకు
భగవద్రామానుజులు శ్రీవాష్యము ననుసరించి
వ్రాయబడిన అంధ్రవాఙ్మూలము
ప్రథమభాగము (1, 2 అధ్యాయములు)

కవయిత

K S రామానుజాచార్యులు M A ,

ప్రిన్టిపోల్

శ్రీ వేదనంత్పక కళాశాల, నెల్లూరు - 524 003

1990

పరిచయము -

అంధ్రజీత రచయిత
తెలంగాణ రామానుజాచార్యులు
జననం - నకులు :
శ్రీ ల కా జానకమ్మ గారు
శ్రీమాన్ శివాంబి వేంకట
వరసంజీవార్యులు గారు
విద్యాభ్యాసము :
శ్రీ వేదనంస్కృత కళాశాల,
నెల్లూరు

విద్యార్థ కలు
సాహిత్యవిద్యార్థిని,
భాషానిని M A (Sanskrit)

ప్రతి ప్రతిపాద, శ్రీ వేదనంస్కృత కళాశాల నెల్లూరు - శ్రీ
ప్రవృత్తి అర్జునులు, శ్రీ వేదనంస్కృత కళాశాల నెల్లూరు - శ్రీ
నెల్లూరు

రచనలు - సాహిత్యములు

- 1 కళనందీశ - సంస్కృత అందకావ్యము
- 2 శ్రీ సంస్కృతభాషా ప్రవేశ - వ్యాకరణము
(శ్రీ ఆశీర్వాదాచార్య గారితో కలిసి)
- 3 శ్రీ పై కుంఠాచార్య వందన - పోత్రము
- 4 శ్రీ మహాకవి (పంచతంత్ర) గీత్యర సుప్రభాతం
- 5 వాగవీ - సంస్కృత అంధకావ్యము
- 6 పాపాపాపా - శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారి
తెలుగు సవలకు సంస్కృతానువాదము
- 7 అక్షిణమంజరి - బాబ్బర్ తెలువాడ గోపాలరెడ్డి గారి
కవితాఅంధికలకు సంస్కృత పద్యానువాదము
- 8 కర్వరీ - శ్రీ ఆశీర్వాదాచార్య గారి అంధ్రవద్య
కావ్యమునకు సంస్కృతానువాదము
- 9 సతీష్వతి - కుంజయ రామాయణకర్త శ్రీ దుర్గరెడ్డి
వేంకటరమణయ్యగారి (అచిల్) "సతీష్వతి" అను స్మృతి
కావ్యమునకు సంస్కృతానువాదము
- 10 శ్రీ భగవద్గీతామృతము - అంధ్రమున అమృత
ప్రథమ, ద్వితీయ పుష్కములు

శ్లోకలో వెలువడనున్నవి

- 1 శ్రీభావ్యసారము - తెలంగాణభాగము
- 2 శ్రీ భగవద్గీతామృతము - శ్లోకీయ పుష్కము
- 3 అచిల్వద్యంధిక - భగవద్గీతామృతము
- 4 అచిల్వద్యంధిక - భాగవతానువాదము - మూలము -
శ్రీ పులుగుండు రామకృష్ణయ్య గారు

శ్రీరస్తు

శ్రీభాష్యసారము

శ్రీబాదరాయణమహర్షి ప్రణీతములైన శ్రీహృదూతము, అను

భగవద్రామానుజుల శ్రీభాష్యము ననుసరించి

ప్రచురించిన ఆంధ్రవాఙ్మయశాస్త్రము

ప్రథమభాగము (1, 2 అధ్యాయములు)

రచయిత

K S రామానుజాచార్యులు M A ,

ప్రెస్సిపోల్

శ్రీ వేదనంశక్తక కోశాల, వెల్లూరు 524 002

1990

సత్యస్వామ్యములు రచయిత

ప్రథమ ముద్రణము - 1990

శుక్ల మీనము

కాపీలు పేజీలు

వెల రూ 25-00

*This book is published with the Financial Assistance
of Tirumala Tirupati Devasthanams under their
Scheme AID TO PUBLISH RELIGIOUS BOOKS*

ప్రకాశకు

తె ఎన్ రామానుజాచార్యులు,

కానమానుత్రిమరం,

మూలపేట, నెల్లూరు - 524 002

శ్రీ జయలక్ష్మి పబ్లికేషన్స్,

కూకట్‌పల్లి (కానూరుకుంజం)

హైదరాబాదు

గోదా గ్రంథమాల,

మునుమాడు, కృష్ణాజిల్లా - 52

ముద్రణ

శ్రీ సత్యసాయి ప్రింట్స్,

8-2-151-సి, డి నగర్, తిరువనంతపురం

శ్రీరస్తు

శ్రీ శ్రీనివాసవరప్రహ్లాదీ నమః

— పార్థనా —

॥ అఖిలభువనః నృప్తిమఖంగాదిలితే,
 చింతవివిధభూతవ్రాతరక్షైకదిక్షే ।
 ప్రతాపశరణి విదిప్తే ప్రహ్లాదీ శ్రీనివాసే,
 భవత్తు మమ వరస్మిన్ శేషునీ భర్తృరూపా ॥

తీరము

- ప్రరోచనా -

శ్లో॥ పారాశర్యవచస్సురా మునివిషణ్ణా భ్రమధౌర్జ్వలా
సంసారాన్ని విదీపవనవగతి ప్రాణాత్మసంశీవనిమ్ ।
పూర్వాదాశ్యసురక్షితాం చ సామతివ్యాభాసదూర్జితాం,
జనీతాం తు నిజాక్షరై స్సుమనసో భానా విలంబ్యవ్యసం ॥

- ప్రతిజ్ఞా :-

“ తగవద్బోధాయనకృతాం విస్తీర్ణం ప్రహ్లాదాత్రప్రతి
పూర్వాదాశ్యా సంవిక్షిప్తా అథ తగ్మతామసారేణ మూలాక్షరాద
వ్యాఖ్యాత్యతేం. ”

శ్రీకృష్ణ

శ్రీమతే రామమూలాయ నమః

భగవద్ రామమూలకావారు

శ్లో॥ పొలిత మిబ్బతవదాంబుయంగ్గురుక్క ॥
వ్యాగం శుద్ధిరకరతి త్పదాయ మెనీ
అక్కర్చియో ర్భగవతోఽస్య పైకిపిందో,
రామమూలక వంశ శర శ్రవవర్జి ॥

ಈ ವ. ಶ್ರೀಮತಿ, ಕೆ.ಎಂ.ವಿ. ಸೆಂಟರ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾಮಿ
(೧೯೭೩ರ ೫ ಅಕ್ಟೋಬರ್, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ)

ಈ ವ. ಶ್ರೀಮತಿ, ಕೆ.ಎಂ.ವಿ. ಸೆಂಟರ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾಮಿ
(೧೯೭೩ರ ೫ ಅಕ್ಟೋಬರ್, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ)

శ్రీరస్తు శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

ఉపోద్ఘాతము

భారతీయులకు వేదములు పరమ ప్రమాణములు అని అనాడు
షేయములు ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములచే తెలిసికొనుటకు సాధ్యముకాని
ఆధ్యాత్మిక - ఆధిదైవికవిషయములకు తెలియజేయునది కావున
(వేదయతీతి వేదా) వీనికి వేదములు అను సార్థకనామము ఎర్పదీనది
యిగ్గజాన్వామాధర్వ వేదములచే ఈ వేదములు నాల్గవిధములు
ఒక్కొక్కవేదము మంత్రములు, బ్రాహ్మణములు, ఆరణ్యకములు అను
అవాంతరవిభాగములకు కలిగియున్నది ఆరణ్యకముల దివరి
భాగములకు ఉపనిషత్తులు అనిపేరు కావున వేదంతల అశాంతములే
ఉపనిషత్తులు "ఉపనిషత్" అనగా ఎర్రబొమ్మ నన్నిధిని చేద్దునది
(ఉపనిషాదయతీతి ఉపనిషత్) అని అర్థము ఈ ఉపనిషత్పాత్రమే
వేదాంతశాస్త్రము లోక, తేన, కర, ప్రశ్న, ముంద, మాందూక్య,
తైత్తిరీయ, తాందోగ్య, బృహదారణ్యక - లతరీయములు దశోపనిష
త్తులుగా ప్రసిద్ధములై యున్నవి శ్రీశంకరులు మొదలగు అనేకులు
అచార్యులు వీనికి భాష్యములను వ్రాసియున్నారు

వేదములు, కర్మకాండ బ్రహ్మకాండము అని రెండుకాండములుగ
విభజింపబడియున్నవి వీనికి పూర్వకాండము, ఉత్తరకాండము అని
వ్యవహారము బ్రహ్మతత్త్వమును బోధించునది ఉత్తరకాండము
కాగా, తదాదాధనాథావములైన యజ్ఞయగాదికర్మలను బోధించునది
పూర్వకాండము కర్మకాండము ఆరాధనవిధాన బోధకము, బ్రహ్మ
కాండము ఆకాధ్యన్యరూపబోధకము ఇట్టి వేదముల అర్థములను
చర్చించుటకై ఎర్పదీన శాస్త్రము మీమాంసాశాస్త్రము మీమాంస

అనగా తర్వాత లేక విచారము అని అర్థము పూర్వకాంతార్థమును విచారించు శాస్త్రము పూర్వమీమాంసాశాస్త్రము ఇది తర్వాతమీమాంస, దీపికామీమాంస అని రెండువిధములు ఉత్తరకాంతార్థ విచారశాస్త్రము ఉత్తరమీమాంసాశాస్త్రము ఈ విషయము క్లుప్తముచేసినది

శ్లో॥ తర్వాతేనతాప్రహ్లాగోతరా,
సా త్రిభోర్వభౌ మాత్రకారతః ।
తైమినియేనే కాశక్కుత్స్నుతో
వాదకాయవాదిత్యమత్రమాత్ (తత్త్వరత్నాకర)

తైమినిమహర్షిప్రవర్తించబడినతర్వాతమీమాంసాశాస్త్రమును పూర్వమీమాంస అనియు, వాదకాయవాదుమహర్షి ప్రవర్తించబడిన త్రిభూమీమాంసాశాస్త్రమును ఉత్తరమీమాంస అనియు వ్యవహరించుచు కాశక్కుత్స్నుమహర్షి ప్రవర్తించబడినదీప్తకాకాంతకునంతర్గతకాంత అనివాచారికము గలదు మూలముగా దొరకకు లేదని వలుపురి అభిప్రాయము తర్వాతమీమాంస ఇదియని యథాయందు వస్తుండు ఆధ్యాయములు దీప్తకామీమాంసయందు నాల్గవధ్యాయములు త్రిభూమీమాంసయందు నాల్గవధ్యాయములు గలవు కావుననే వృత్తికారుడు వాదకాయవాదు "నలహితమేతత్ కారీరకం తైమినియేన వాదకలక్షణేనైవ కాప్రైకత్యసిద్ధి" అని తెలిపినాడు సమగ్రవిద్యార్థవిచారమునుబట్టి పై మూడువిధములై న విభాగములుగల మీమాంసాశాస్త్రము

అంగాని వేదాశ్వుత్పారః
మీమాంసా న్యాయవిస్తరః ।
పురాణం తర్వాతాస్త్రం చ
విద్యా హ్యేతాశ్చతుర్థః

అని కరించిన చతుర్థశబ్దముతో ఒకే శాస్త్రముగ వరిగడించబడినది కొందఱు పూర్వోత్తరమీమాంసాశాస్త్రములు రిన్న శాస్త్రములని తలచుదు

దీనిలో ఉత్తరమీమాంసాశాస్త్రమునకు త్రిభూమీమాంస, కారీరక

మీమాంస, వేదాంతశాస్త్రము అను నామాంతరములు గలవి భాద
 రాయణమహర్షి రచించిన బ్రహ్మసూత్రములతో ఈ శాస్త్రము అరంభ
 మగుచున్నది భాదరాయణులకామమునకే ఈవినియ్యాకృత్యములు
 వ్యాఖ్యాన సాపేక్షములైనవి కావననే వారు సూత్రయోగమున వాని
 అర్థములను ఎహేతుముగ వివరించిరి అగవద్గీతలలో "బ్రహ్మసూత్ర
 వద్దై శ్లేషః" అనియుండుటచే అగవద్గీతకు ముందే ఈ సూత్రములు
 రచించబడినవని తలంచవచ్చును వాటిని "పారాశర్యశిలానిఖ్యం
 భిక్షునటసూత్రయో " అను సూత్రమున పారాశర్యవిరచిత భిక్షు
 సూత్రములను పేర్కొనియున్నాయ అ భిక్షుసూత్రములే బ్రహ్మసూత్ర
 ములైన యుండవచ్చునని వలపురి ఆశయము అట్లయినచో పొడిసికీ
 ముందే బ్రహ్మసూత్రరచనజరిగియుండును వ్యాసభారదాయణులు
 ఒక్కరే అని నల్లవదాయము భిక్షులని అధునిక విమర్శకులు
 తలచుచున్నారు

ఈ బ్రహ్మసూత్రముల తొలివ్యాఖ్యానము బోధాయకవృత్తి
 లుంక బీత తంక అను నామాంతరముగల బ్రహ్మసందించించిన వాక్య
 గ్రంథము వీరి వెనుక ద్రవిడవాదాదులు పై వాక్యగ్రంథమునకు
 భాష్యము రచించిరి శంకరాదులకు పూర్వము భాష్యకారుడు అనగా
 ఈ ద్రవిడభాష్యకారుడు అనియే అర్థము గుహదేవుడు పై భాష్యము
 నకు బీతను వ్రాసెను నేడు ఈ గ్రంథము లేవియు అభిందులలేదు

ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతములని ప్రసిద్ధిలో మన్న మతములను
 ప్రవర్తకులు శ్రీమధ్వ శంకర, రామానుజులు తమతములు అనాదిగా
 వచ్చుచున్నవే వేదములలోను ఉపనిషత్తులలోను ఈ సద్ధాంతము
 లకు సమర్థకములైన ప్రమాణవాక్యములు కొకొల్లలుగ కనిపించు
 చున్నవి వీరు బ్రహ్మసూత్రములకు భాష్యములకు తమతమ సిద్ధాంత

ముందు అనుగుణముగ రచించియున్నారు వీరేశలికాస్మర, యాదవ ప్రకాశ, నింజారక్క, శ్రీకంఠ, శ్రీవతి, వల్లభ, శుక, విజ్ఞానలిఖ, బల దేవాదులును భాష్యములను రచించినారు బ్రహ్మసూత్రములయందు సాంఖ్య - యోగ - వైశేషిక - బౌద్ధ - జైన - పాశుపత - పాంచరత్న మతములు విమర్శింపబడినట్లు భాష్యకారులు వివరించియున్నారు ఆ మతముల సంగ్రహ పరిచయము *

సాంఖ్యమతము

శ్లో: "మూలప్రకృతిరవికృతి

ర్మహదాశ్శాః ప్రకృతివికృతయస్సచ ।

లోకకర్తృ వికారో

న ప్రకృతిర్నవికృతిః పురుషః । (సాం ౧ ౩)

సామ్యవస్థలో నుండు పత్త్వరజస్తమోగుణములుగలది మూలప్రకృతి ఇది దేనినినీ ఎకృతి (కార్యము) కాదు ఇది ఆవేశనము చేతనుని యొక్క భోగావస్థయునును హితువై నది మహత్తు, అహంకారము, వంచకస్మాత్రులు, వంచజ్ఞానోద్రియములు, వంచకశ్మోద్రియములు, మదస్సు, అకాశది వంచభూతములు-ఇవి వికృతములు (కార్యములు) వీనిలో మహత్తు, అహంకారము, వంచకస్మాత్రులును ప్రకృతులు, వికృతులుకూడ (కారణములు కార్యములు) అగుచున్నవి తక్కినవి శేషల వికృతులు పురుషుడు ప్రకృతిగాని, వికృతిగాని కాదు ఇతడు నిత్యుడు

*గమనిక ఈ మతములను గూర్చి వివరముగ తెలిసికొన గోరువారు శ్రీ అనుభవాశ్రమస్వాములవారి (బాపల్లి) పర్వదర్శనసారథమును, తులనతి, గీతావార్య ఈ వే శ్రీమాన్ తె కం గోపాలాచార్య స్వామివారి పర్వదర్శన సంగ్రహమును చదువగోరిక అశ్రమం, నడిగడ్డపాలెం, వయా చుండూరు, గుంటూరు (బీల్ల)

నిర్దిష్టము, చైతన్యమాత్ర స్వరూపుడు, కర్తృత్వభోక్తృత్వములు, ప్రకృతిధర్మములు గాని, పురుష ధర్మములు గావు కుంటివాడు, గ్రంథివాడు కలిపి ప్రయాణించుచున్నది ఈ ప్రకృతిపురుషులు ప్రపంచ యాత్ర సాగించుచుండుదురు

ఈ ఉత్తములయొక్క స్వరూపస్వభావములను చక్కగ తెలిసి కొనలేకపోవుచున్న పురుషుడు ప్రకృతిధర్మములను తనలో ఆరోపించుకొని, తానే కర్త, భోక్త, అని భ్రమించి, ఎంపొరియగుచున్నాడు ఈ కర్తృత్వములయొక్క స్వరూప స్వభావాదికములను చక్కగ తెలిసికొనినచో, తేవలదై కన్యక్యరూపుడై పురుషుడు ముక్తుడగును మూల ప్రకృతియొక్క కార్యము ఈ జగత్తు ఇది త్రిగుణాత్మకమైయున్నది కావున దీనికి కారణమైన మూలప్రకృతియు త్రిగుణాత్మకమైయుండువలయును అని వీరి సిద్ధాంతము

సాంఖ్యమతమునకు ప్రవర్తకుడు కపిలమహర్షి ఇతడునక్కార్యవాది అనగా సుప్త్యగింజలో సూనెవలె, పొలలో పెన్నవలె, కొయ్యలో నిప్పువలె కారణమునంటే కార్యము దాగియున్నది అని భావము. కారణమునందు లేనిది ఏదియు కార్యరూపము దాల్చలేదు అనిభావము వీరు ఈశ్వరుని అంగీకరింపదు

ఈ సాంఖ్యసిద్ధాంతమునే అంగీకరించుచు, ఈశ్వరునికూడా అంగీకరించువాడు సేషకసాంఖ్యులు వీరిచేయొగమతస్తులనియు అందుచు

వైశేషికమతము

గవాక్షరంధ్రములద్వారా వచ్చు సూర్యకిరణములలో సూక్ష్మాతి సూక్ష్మములైన కణములు చూపట్టుచుండును కంటికి కనబడు ఇట్టి గుణములను ద్రవ్యగుణములు అని అందుచు ఇవి ద్రవ్యగుణములచే ఏర్పడుచున్నవి ఈద్రవ్యగుణములు పరమాణువులచే రూపొందుచున్నవి పరమాణువులు నిరవయప్రమాణులు

ప్రళయకాలమున ఈ పరమాణువులు నిశ్చలములై యుండును ఈశ్వరునకు జగత్తును సృష్టించవలయును అనుసంకల్పము కలుగుట తోడనే, ఈ పరమాణువులయందు చలనము ఎర్పడి ఇవి ఒకదానితో కలియబడును రెండు పరమాణువుల కలయికచే ద్వ్యణుకము ఏర్పడుచున్నది మూడుద్వ్యణుకముల కలయికచే త్ర్యణుక మేర్పడును, ఈ రీతిగా వృద్ధివాద్యులుఎర్పడుచు న్నవి ఈశ్వరాద్విత్తములైన పరమాణువులు జగత్కారణములు అగుటచే అవి అచేతనములైననులైనను ఈశ్వరేచ్ఛను పురస్కరించుకొని, జగత్సృష్టిష్టాదులను గావించగలుగుచున్నది

ఇట్లు అనేక పరమాణువులు జగత్కారణములు ఒనుటకంటె సొంఖ్యులు చెప్పిన రీతిగ మూలప్రకృతి జగత్కారణమగుట లాభుడము గదా అని తలంచరాదు ఒకే వస్తువును సంయోగసంపంధము ఉండియు సంయోగసంపంధము లేనిచో అది జగత్తునను అరంభకము కలేదు కావున పరమాణువులే జగత్కారణములు

ఈ మతమునకు ప్రవర్తకుడు కణాదమహర్షి విశేషము అనుభర్తమును ప్రత్యేకముగ అంగీకరించుటచే ఇతని మతమునకు పై శేషకమతము అనిపేరు

మౌన్యులు

వైఖాషికులు, సౌత్రాన్తికులు, యోగావారులు సూర్యమికులు అని బుద్ధుని శిష్యులు వాల్మీకివర్ణములుగ ఎర్పడియున్నారు

వీరిలో వైఖాషికులు, సౌత్రాన్తికులు వాహ్యవచార్థముల అస్తిత్వమును అంగీకరింతురు ప్రత్యక్షముగ చూడబడుచున్న సుఖపదాదిబాహ్య వచార్థముల అస్తిత్వమును వైఖాషికులు ఉన్నది ఉన్నట్లు అంగీకరించుచుండగా, సౌత్రాన్తికులు జ్ఞానముచే అవి అనుమియములు అని అనుచున్నారు

పైతృధావీత, పాత్రాన్ని కుల కర్తవ్యప్రక్రియ—

- 1 రూపరసగంధిస్పర్శస్వచావములుగల పార్థివపరమార్గ పులు,
- 2 రూపరసస్పృశావములు గల జలవరమోలుపులు,
- 3 రూపరసస్పృశావములుగల కైజనపరమోలుపులు,
- 4 స్పర్శస్పృశావముమాత్రమం గల వాయుపరమోలుపులు

ఈ నాల్గువిధములైన పరమోలుపులును ఎరస్పరము కలిసి జగత్స్పృష్టకీ
కారణములగుచున్నవి తొలుత ఈ పరమోలుపులనుండి స్పృధిచ్ఛాది
భూతవస్తువుయంపం ఎర్పిడును. వానినుండి కఠిరేంద్రియాదులు వాని
వాని గుణములతో ఏర్పడుచున్నవి ఈ విధముగ వదార్థములు "జగ",
"హేతుక" నముదాయములు, "భూతహేతుక" నముదాయములు అని
రెండు విధములుగ ఎర్పడుచున్నవి ఈ వదార్థములే వ్రతక్షత్త
విషయములగుచున్నవి అని పైతృ టదు తలంపును

పాత్రాన్ని కులు — నీలాద్యాకారజ్ఞానముచే నీలఘటాది వాహ్య
వదార్థములు అనుమెయముల నితలంపుచున్నాడు. పరమార్ రూపము
పరమోలుసంఘాతరూపము అయిన అంగక్షుత్తరీకముఅని వీరిమనము

యోగాదారులు — ఇతడు విజ్ఞానమొక్కటియే కర్తవ్యమని
తలంపును విజ్ఞానభిన్నమైన వదార్థమేదియు లేదు ఘటఘటాది
వదార్థములు ఆయా రూపాదీకమంతో జ్ఞానమున భాసించుచున్నవి
కావున ఘటవటాదులతో నమానమైన రూపాదీకము జ్ఞానమునను కల
దని అంగీకరింపవలయును లేనిచో ఘటజ్ఞానముకంటె వటజ్ఞానము
భిన్నము ఎట్లగును కావున ఘటవటాద్యాకారముల దాల్చు విజ్ఞానము
కంటె భిన్నముగ వదార్థముల లేవు విజ్ఞానము ఉన్నపుడే ఇవి
భాసించుచున్నవి జ్ఞానము లేనిచో ఇవి భాసించుటలేదు వస్తువులు
మన ఎదుట ఉన్నట్లు భాసించుట, అకాశమున ఉదయించుచున్న
నక్షత్రములు నేలమీద ఉదయించుచున్నట్లు భాసించుటవంటిది కావున

దాహ్యవదార్థములు త్రాంతినిర్ణయములు అది అని సిద్ధాంతము

పూర్వమిటులు — ఈ ముందున అనన్యమే తత్త్వము అభావమునొందుటయే మోక్షము అభావము స్వచ్ఛిద్ధము గదా! ముదవహాదికార్యములు అభావమే నుండి ఎట్ట, అభావమునందేలయియునున్నది కావున అభావమే వాస్తవము ఘటమునకు వ్యూహికమృత్పిండము (మట్టిపూర్ణ) నిమిత్తం - ఘటపుట్టుచున్నది మృత్పిండము, ఘటము భావవదార్థములేగదా అని శంకింపరాదు మట్టిమొద్ద మార్పుచెందనితో ఘటముగి ఏర్పడుదు గదా! ఘటముగా మార్పుచెందినదకలో అది మట్టిమొద్ద కాదు కావున అభావమునుండియే ఘటము పుట్టుచున్నది అని శంకింపవలయును

మరియు ఏ వదార్థము తననుండి కాను జన్మింపదు మరియొకదానినుండియు జన్మింపదు తననుండి కాను జన్మించువక్షమున అత్తా శ్రయదోషము కలుగును మరియొక వస్తువునుండి జన్మించువక్షమున ఏ వస్తువునుండియు ఏ వస్తువైతను జన్మింపవచ్చును కావున వదార్థముల ఉత్పత్తివివాదములు త్రాంతిమూలకములే ఈ రీతిగ వదార్థములు వాహ్యరూపమున గాని, అభ్యంతరరూపమున గాని ఉన్నవి అనుట సార్థ్యము కాదు కావున అనన్యమే తత్త్వము

తై నమతము

తై నమతమున ద్రవ్యము అరుచిభయలు 1 శీఘ్రము, 2 దర్శము, 3 అధర్మము, 4 పుష్కలము, 5 కాఠిన్యము, 6 అకాశము పుష్కలము అనగా అదుపు మొదలగు భూతములవలనగుచు ద్రవ్యము వీరు ఈశ్వరుని అంగీకరించు వదార్థములన్నియు వత్సావత్త్వ - నిత్యత్వాని నిత్యత్వ - నిత్యత్వానివత్సావత్త్వ విరుద్ధధర్మములు కలిగి, అనైకాన్తికములై ఉండునని వీరు కలంచుదు దీనిని "వత్తభంగి" అని వ్యవహ

రింపరు ఈరాహరణమునకు 1 స్కాదస్తి, 2 స్కాద్వాస్తి, 3 స్కాదస్తి
చ నాస్తి చ 4స్కాదవిత్తవ్యమ, 5వ్యవ్యాదస్తి చ అవత్తవ్యంత 6స్కాద్వా
స్తి చ అవ్యత్తవ్యంత చ, 7 స్కాదస్తి చ నాస్తి చ అవత్తవ్యంత చ ఏ
వదార్థమును ఇదవిత్తము గ నిర్ణయించుటకు సాధ్యము కాదని దీని కాత్మ
ర్యము ఈ మతమున జీవులు అపవృత్తులగాని, విచిత్తులు గాని కరు
మిద్భ్యుచరిత్రములై యుందురు అనగా ఆయా శరీరముల పరి
మాణమే జీవుల పరిమాణమై ఉండును సర్వస్వావరణద్వారా పాపము
లను తొలగించుకొని ఆలోకాకాశము న పరతత్వగతి నందుటయే ముక్తి

పాశువతమతము

కపోలురు, కలాముఖులు, పోతులకులు, శైవులు అని పరమ
శివోపాసకులు వారుగూ పేర్లమొదిగి ఉండురు వీరికి శివుడే పర
దైవము శైవాగమములు ప్రమాణములు ఇవుడు ప్రపంచమునకు
నిమిత్తకారణమే మాత్రమే - ఉపాదానకారణము కాదు

విచిత్తులు జీవులు పశుపతి శిష్యులుడు పాశము పంసారము
పశువులు పశుపతి నాశ్రయించి పాశమును తొలగించుకొనవలయును
ఇది వీరి సాధారణసిద్ధాంతము వీరిలో మరికొన్ని అసాధారణసిద్ధాంత
ములు, ఆధారములును కలవు ఇవి అన్నియు శైవాగమసిద్ధములే
అగమోక్తకర్మల వాదరించుటచేతను భక్తిచేతను శివసాయుజ్యము
నందుయే ముక్తి

పాంచర్యాచమము

పాంచర్యతమతమున అగత్యారణమైన పరబ్రహ్మము పరవాచ్య
దేవుడు ఇతనినుండి సంకర్షణుడు అను జీవుడు, ఈజీవునినుండి ప్రదుః
మ్నుడు అను మనస్సు, ఈ మనస్సునుండి అనిరుద్ధుడు అను అహం
కారము పుట్టుచున్నది ఇతల వాస్తవమున జీవునకు పుట్టుకలేదు

అతడు నిత్యము అయినను తీవుని ఉత్పత్తిగౌరవముగ చెప్పింది. 6
 "న హృదయదిరసస్తత్పరమాధేన నిర్మిత "అనుచు దేవనిత్యత్వమును
 పొందరాత్రము తొలించుచున్నది ఈ పరిణామములు సామాన్యము
 అయినట్లై యుండును వాసుదేవ, పరితర్జన, ద్రుమ్మి, హృద్భు
 లను" చతుర్వ్యాపములు అని వీరు వ్యవహరింతురు ఇట్టి భగవంతుని
 అభిగమన ఉపాదాన, ఇత్యా, స్వాధ్యాయయోగములు అను పొంద
 తానికివిధానములతో యావత్తీవితము ఆరాదిండి భగవదనుగ్రహమును
 పొందవలయును ఈ సుతమున జగత్తునకు త్రివిధకారములు
 భగవంతుడేదేదములు సర్వధావ్రమాణములు ఆర్పిపొసగిన ప్రధానము
 శరీరావసానమున భగవత్పాయజ్యప్రాప్తియే ముక్తి

ఇక బ్రహ్మమూర్త్యాధ్యాయములో ముద్రాసాధనము శ్రీమద్వ్య కంకర
 రాసానుజ్ఞలు వీరి సిద్ధాంతములను సంక్షిప్తముగ తెలిసికొందము

అష్టమస్తకము

ఈ మతమునకు ప్రవర్తకులు శ్రీ కంకరభగవత్పాదలవాడు
 బ్రహ్మమొక్కటిగా కల్పించి అది సర్వవిదానందాత్మకమైనది
 తీవుడు బ్రహ్మముకంటె భిన్నుడు కాదు దేవల పరితర్జనైత్యము
 బ్రహ్మము కాగా మాయావృత్తికైతన్యము ఈశ్వరుడు అంత
 కరగావచ్చిన్న కన్యము క్షయ తీవుడు బ్రహ్మత్వమును పొందు
 యే ముక్తి ఇది నిత్యసద్దము సాధ్యముకాదు " అహంబ్రహ్మై
 ష్మి" అను జ్ఞానమే అది అర్థించును ఈ మతమున జగత్తు మిథ్య
 అనగా పైకి కనిపించుచున్నది కాని వాస్తవమున ఇది లేనిదే, బ్రాహ్మి
 నూది సర్వము అని భ్రమించునపుడు బ్రాహ్మిదే సర్వము దూర్భు
 యున్నది వాస్తవమున లేదుగదా. ఇట్లే జగత్తు బ్రాహ్మసద్దము మాయ
 ఈ బ్రాహ్మికి కారణము నితీతముగ పరిశీలించినచో ఈ మాయయు
 సర్వదార్థముకాదు ఈ మతమున బ్రహ్మము నిర్గుణము, నిర్వికేయము.

ప్రపంచమునకు నీ భవారణమును ప్రహ్లాదుని వీరు వ్యావహారిక
సత్కర్మము వారసత్వమును, ప్రతిభాసితసత్కర్మము అని సర్వమును
మనము దిములును కరించుచు మనము చూచుచున్న ప్రపంచము
వ్యావహారిక సత్కర్మము రహితస్థానియము ప్రతిభాసితసత్కర్మము ప్రహ్లాదు
నుభూతముగాని సత్కర్మము వ్యావహారికసత్కర్మమైనను ప్రపంచము
నకు నిర్గుణత్వము పితృభాద్రాగము వ్యావహారికదేశలో అది
వరిగామోదాదా ము లగుచున్నది కావున వీరు పారమార్థికదృష్టిలో
వివర్తనచాలెను ఎవ్వరినియిట్లు పరిణామివాదమును ప్రవచిం
తురు ఎక్కిరియకాని ఎన్నొక అంత కరణైర్మయ్యనియి
నేదదోదికకర్మలను అవలంబించుచు మోక్షసాధనములలో భక్తి
గుణభమైనది అని ఎది సంగ్రహమునొద్దకు చేరువుచు న్నానము
నిర్గుణత్వప్రాప్తికము ఎక్కిరియరా క్రమముక్తిని పొంద
వచ్చును కాన సాధనచతుష్టయనింపింతునై న నద్వానీ సోక్షము
మునకు ముఖ్యము

ద్వైతియము

ఈ మతమునకు ప్రవర్తకులు శ్రీమద్వాచామూలము వారు వీరికి
పూర్వప్రజ్ఞలని నామాంతరము గలదు వీరు స్వతంత్రము అస్వతంత్ర
త్రము అని తత్త్వమును రెండువిధములుగ విభజించిరి స్వతంత్ర
త్వము భగవంతుడు విష్ణువు ఇతడు దోషరహిత - అనంతకళ్యాణ
గుణాకరుడు అస్వతంత్రతత్త్వము జీవుడు, జడము అని రెండు
విధములు ఇవి సమాత్మాభీనములైన నాయుడును ప్రపంచమునకు
భగవంతుడు సర్వకారణమై అని అవాదానకారణము కాదు అది
దానకారణమైనది ప్రపంచగతదోషములన్నియు భగవంతునియందును
సంక్రమించునని వీరు భావించురు వీరు 1 తివ్యకలెదము, 2 జడ
త్వరభేదము, 3 జీవవరస్వరభేదము, 4 జడసోభితము, 5 జడ వం

స్వరసేదము అనుచు బదువిధములైన భేదములను అంగీకరింతురు
ఓచ్చసాయుజ్యము మోక్షము భక్తి దానికి సాధనము, అద్వైతవాదము
అను విరు అన్ని విధముల ప్రతిపాదించురు

విశిష్టాద్వైతమతము

శివుడు, ప్రకృతి, ఈశ్వరుడు అను మూడ. తత్త్వములను వీరు
అంగీకరింతురు శివుడు అణువరిమానము, జ్ఞానస్వరూపుడు, జ్ఞాన
మునే గుణముగా గలవాడు, కర్త కాని పరమాత్మాధీశుడు స్వతం
ద్రుడు కాదు ప్రకృతి ఇరువదికాల్లా తత్త్వములుగ పరిణమించు
చున్నది ఇది జడము అనగా జ్ఞానరూపము ఇది శుద్ధసత్త్వము
యము, మిత్రసత్త్వమయము అని రెండువిధములు శుద్ధసత్త్వ
మయప్రకృతి వైకుంఠమున నుండును మిత్రసత్త్వమయప్రకృతి
ఈ జగద్రూపమున పరిణమించునది ఈశ్వరుడు - ఇతడు శీవ
ప్రకృతులకు నియంత వీనియందు అంతర్యామియై, వీనిని తనకు
శరీరముగ చేసికొనియుండును కావున శీవప్రకృతులకును పరమాత్మ
కును గల సంబంధము శరీరశరీరిభావరూపమైనది ఈ సంబంధ
మును అంగీకరికయిచే భేదము - అభేదములు చక్కగ సమన్వి
తము లగుచున్నవి ఈ "శరీరాత్మభావసంబంధము" "యస్య
వృద్ధి శరీరం, యః పృథివ్యాం అంధో యమయతి య
స్యోత్థా శరీరం య అత్మావం అంధిరోయమయతి" ఇత్యాది శ్రుతి
వాక్యములు స్పష్టముగ తెలుపుచున్నవి అద్వైతులు వ్యావహారి
కపరమార్థికవాదములతో భేదాభేదములను సమన్వయించుచుండగా
విశిష్టాద్వైతులు శరీరశరీరిభావసంబంధమునే భేదాభేదములను సమ
న్వయించురు కావున వీరి సిద్ధాంతమున ప్రపంచము సత్కమే, మిథ్య
కాదు "యథార్థం సర్వవిజ్ఞానం చిదేదాం మతమ్" అనునది వీరి
సంఖ్యాక యము

నిర్గుణబ్రహ్మమే మాయావచ్ఛిన్నమై జగత్కారణ మగుచున్నదని అద్వైతము బోధించుచున్నది కాని ఆ వచనమున ఈ క్రింది బోధములు అనివార్యములు 1 అక్షయమగునట్టి - జ్ఞానస్వరూపమైన బ్రహ్మము జ్ఞానదాద్యమైన అపేక్ష్యులు అక్షయమే కాబోలు 2 తిరోధానమువలన ప్రకృతికస్వరూపమైన బ్రహ్మమను అపేక్ష్య తిరోహితము ఉపర్యజాండు బ్రహ్మస్వరూపము తిరోహితము కానిచో జగత్తు ఎట్లు భాసించును? 3 అనిర్వచనీయత్వానువచనము - తివస్తువు "నస్తు" అనిగాని, "అవస్తు" అనిగాని భాసించును కావున "అపేక్ష్య" అనిర్వచనీయము అనుట అసంగతము 4 స్వరూపానువచనము - నిర్విచయము, నిరాశ్రయము నిరశేషము, స్వయంప్రకాశము అయిన జ్ఞానస్వరూప బ్రహ్మము స్వాశ్రయచో శయునీ తనము అనంతాశ్రయముగను, అనంతచింతయముగను నలంకరించుచును అనుట తగదు బ్రహ్మము నాశ్రయించియున్న అపేక్ష్య పక్షమని వారంగీకరించరుగదా! అసత్యమైనచో జగద్భ్రాంతి ఎట్లు కలుగును? 5 ప్రమాణానువచనము - "నానదాసేహ్నోనదాసేత్" శక్త్యాదిగుతులు అనిర్వచనీయత్వవరములుగావు మాయాశబ్దము ఉపనిషత్తులయందును విచిత్రస్పష్టహితమైన ప్రకృతిని బోధించును కావున అది లేనిది కాదు ఉన్నదే పురాణేతి హాసములయందలి సత్, అసత్వంటి వదార్థములు చిదచిద్వాచకములు కావున ప్రమాణము లేనియు నిర్విశేష బ్రహ్మమును బోధించుటలేదు 6 నివర్తకానువచనము - బ్రహ్మత్వైకత్యజ్ఞానము అవిద్యానివర్తకముఅనుట తగదు జ్ఞానస్వరూపమైన బ్రహ్మమే అవిద్యాశ్రయమైనచో 7 అపేక్ష్యను తొలగించినదెవడు? 8 నివృత్త్యనువచనము - అవిద్యానివర్తకుడగు జ్ఞాత మరియొకడు లేనందువలన బ్రహ్మత్వైకత్యజ్ఞానము ఎన్నదీకని సిద్ధించదు కావున నిర్గుణబ్రహ్మవాదము పరియైనది కాదని శ్రీరామాజుల అశయము

శ్రీరామానుజాచార్యులకును ఈశ్వరుడువర, పూపా, విభవ, అర్పా,

అంతర్జామియావమున బదు విధములుగ నుండును అతడు లీలకై
 జగత్సృష్ట గావించును జీవులు వర్ణాశ్రమామగుణములైన కర్మల
 నాచరించుచు, తత్త్వజాతపురుషార్థములను చక్కగ తెలిసికొని, భక్తితో
 భగవంతుని ఆరాధించినచో అతని అనుగ్రహమేర్పడి ముక్తులగుదురు
 ముక్తియనగా పైఁటరత కప్రాస్త్ర శ్రీమన్నారాయణుడు వీరికి
 పరమప్రాప్తుడు ప్రవత్తి లేక శరణాగతి పరమసాధనము భక్తి,
 ప్రవత్తులు, వివేకవిమోక్ష అభ్యాసక్రియో కళ్యాణలవనసాద అనుద్ధర్షణల
 వలన కలుగుచున్నవి

1 వివేకము - పరిశుద్ధాన్నభోజనమువలన కలుగు కాయశుద్ధి,
 2 విమోక్షము - తామాడిదోషరహితత్వము, 3 అభ్యాసము - అనుదినము
 భగవద్భావము గావించుట, 4 శ్రీయ - ఫలాపేక్ష లేక శ్రౌతస్మార్త
 కర్మలనాచరించుట, 5 కళ్యాణము - సత్కృత్య-అర్చన-దయా-దానాది గుణ
 ములు, 6 అనపసాదము - తాదానికవిగినపుడు అతిగక్రమంబోకుండుట,
 7 అనుద్ధర్షము - అనుకూలచరిష్టితులయందు అతిగా అనందింపకుండుట

ముముక్షువైన సాత్త్వికుడు పైరికిని తనశీలితమును ముఖ్యులైన
 పరియము వీధములు, సున్యదినప్పటలు, శ్రీవైభావనసాంకరాత్రాగ
 మముల, అచ్చారుల దివ్యద్రుంధిములు వీరికి ప్రమాణగ్రంథములు

బ్రహ్మసూత్రముల ప్రమేయము

బ్రహ్మసూత్రములు "అథా ౧ తోబ్రహ్మ జిజ్ఞాసా" అను సూత్రముతో
 నారంభమై, "అథావృత్తిశ్చక్షాత్" అను సూత్రముతో పూర్తియగు
 చున్నవి ఇందు శ్రీశంకరుల భాష్యముననుసరించి 525 సూత్రములు
 కాగా, శ్రీమద్రామానుజుల భాష్యముననుసరించి 545 సూత్రములు
 గలవు ఇట్లే అధికరణములును శంకరభాష్యానుసారము 191 కాగా, శ్రీ
 రామానుజభాష్యానుసారము 176 అధికరణములు గలవు శ్రీమద్రా

మానుజులు బోధాయనవృత్తిని ఆమనరించి శ్రీభావ్యమును రచించిరి శ్రీవేదాంతదేశికములు ఉపవర్ణుడు, బోధాయకుడు అభిప్రాయనితలించిరి బాదరాయణమహర్షి అశ్వరథ్య బాదరి, ఔదులోమి, కాళక్యత్తు, కార్ణావని అశ్రేయ మహర్షులను బ్రహ్మసూత్రములయందు ప్రస్తుతించును విరు బాదరాయణునికి పూర్వమున నుండిన బ్రహ్మతత్వవచారకులు

బ్రహ్మసూత్రములయలదు బ్రహ్మము ఈ శ్రీచిదివిధముగ నిర్దేశింపవలసినది బ్రహ్మము- సత్తు, ఈక్షిత (రూప, నది, సంకల్పించునది) అనందమయము, అచిత్త్యాంతర్యర్థి, నేత్రాంతరర్థి, అకాశము, ప్రాణము, జ్యోతి, అత్త (భోక్త) అదృశ్యత్వాదిగుణకము, నైశ్వానరము (11) ద్యుత్వావ్యాయతనము (ద్యులోకములకు ఆధారమైనది) ముక్తి పన్నవ్యము (ముక్త పురుషులచేచొందదగినది) భూమము (అనంతమైనది) అక్షరము, (వాళరహితము) ప్రకాశ, (సర్వమును కాసించునది) ఈక్షితకర్మభూతము, (ముక్త పురుషులచే దర్శింపబడనది) దహరము, (నూక్షమైనది) అంగుష్ఠప్రమితము, తంపకము (12) ప్రకృతి (ఉపాదానము యొనితారణము) జగద్రూపమునవరిణమించువాడు, సర్వపేతము నికరణము, లీలైకరసము, నైమిషైర్వృణ్యరహితము, సంకపరహితము, చలావరవ్యపాశ్రయము అనాదికర్మసాపేక్షము, (14) ఉభయలింగము, పేతువు పల్లవదాక, తీవ్రనిబంధవివర్యయము లు (15)

తీపుడు- ఇతనినిగూర్చి బ్రహ్మసూత్రములు ఇట్లు చెప్పులున్నవి అత్తు నిర్మదు జ్ఞాని, కర్త, అబుధ, జ్ఞానిమునీ గుణుగ గలవాడు పరమాత్మాయుర్తస్వరూపుడు పరమాత్మయెండ్ల అంశము చేసినందు ధము పలన విధినిపేధములను ఆమనరించువాడు, పరమాత్మసంకల్పముచే నిరోహితమైన స్యభావము కలవాడు ఇతని బంధమోక్షములు పరమాత్మాదీనములు జగత్పృథ్వికర్తృత్వము ఇతనికి ఎన్నటికి సంధవించదు మోక్షదశయందు బ్రహ్మభోగములను అత భవించును

జడము — తీవాత్మపరమాత్మలకు ఉత్పత్తివిరాళములు తీపు

అకాశము, వాయువు, తేజస్సు, జలము, స్పర్శిని జగించునవి ఇవి
 పరమాత్మాదిష్టితములై సృజించుచున్నవి పరమాత్మ సంకల్ప
 పూర్వకముగ జీవులద్వారా అకాశాదులయందు అమృతవేశము గావించి,
 జగత్సృష్టిష్టాదికము చేయుచుండును కావుననే నీవప్రకృతులు పర
 మాత్మకు శరీరములు అతడు వీరికి అత్త ఇతనికి మించిన మరియొక
 అత్త లేనందువలన ఇతడు పరమాత్మ అనఁడుచున్నాడు ఈ కారణ
 ముచే ఇంద్రప్రాణాకాశాది చేనాచేతనవాచకపదములు పరమాత్మను
 సైతము బోధించగల్గుచున్నవి పరమాత్మాదిష్టితములు కాని తేజల
 ప్రకృతి గాని, పరమాణువులు గాని జగత్కారణము కాకాలపు ఈ
 ప్రపంచమంతయు బ్రహ్మముయొక్క నాల్గవభాగము ఇది ఏనాటి
 కైనను పరిశృజించదగినది ఇవల కాశ్యపానందము చేపొరడు

కాశ్యపానందమును పొందుగోరువాడు వర్ణాశ్రమాదితములైన
 శ్రౌతకస్త్రిత కర్మములను యావత్తీర్తితము అభ్యసించుచు, శమాదమాది
 గుణనందములై, అపారాధ నియమములు గలిగి, ఏదేని ఒక అనానంద
 మును గావించుచుండవలయును ఇట్టి ముముక్షువునందు పరమాత్మకు
 అనుగ్రహము గల్గినచో శరీరాకాశానందమయి ౧౨౭ పరమాత్మ ఇతని
 పుణ్యపావశేషములను తొలగించి అర్చిరాజమార్గమున పరమపదమునకు
 గొనిపోవును ముక్తదేవుడు అవల పరమాత్మానుభవబహిర పరమానంద
 ములో నినుగొనినై ఉండును అలలునుండి అతడు ఎన్నటికిని ఎంసొల
 మండలమునకు మరలిరాదు ఇదియే ముక్తి ప్రతియొక్కదును
 ఇట్ల ముక్తిని పొందుటకై ప్రయత్నించవలయును బ్రహ్మసూత్ర
 కారుని స్పష్టమైన ఉపదేశము

అధికరణసూచిక

ప్రథమాధ్యాయము - సమస్తయాధ్యాయము

ప్రథమపాదము - అర్థంతోఽన్వష్ట వాదిలింగపాదము

అధికరణము పేరు	మాత్రలంఖ్య	శ్లోక-సంఖ్య	సంఖ్య
1 శిష్టాస్థానికరణము	1	1	1
2 జన్మాద్యధికరణము	1	2	2
3 శాస్త్రయోగిత్యాధికరణము	1	3	3
4 సమస్తయాధికరణము	1	4	4
5 ఈక్షత్యధికరణము	1	5 - 10	4
6 అనందమయాధికరణము	1	12 - 10	10
7 అంతరధికరణము	2	21 - 21	14
8 అకాశాధికరణము	1	21	16
9 ప్రాణాధికరణము	1	24	17
10 తీర్థాధికరణము	4	25 - 28	17
11 ఇంద్రప్రాణాధికరణము	4	30 - 32	28

ద్వితీయపాదము - అన్వష్టలింగపాదము

1 సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధికరణము	8	1 - 8	28
2 అక్షరధికరణము	4	9 - 12	30
3 అంశరాధికరణము	8	13 - 18	32
4 అంతర్యామిధికరణము	3	19 - 21	45
5 అదృశ్యత్వాధికరణము	3	22 - 24	37
6 వైశ్యానరాధికరణము	8	25 - 33	38

తృతీయపాదము - అన్వష్టజీవాదిలింగపాదము

1 ద్యుత్వాద్యధికరణము	6	1-6	44
2 భూమాధికరణము	3	7-8	46
3 అక్షరాధికరణము	3	9-11	47
4 ఈక్షత్యధికరణము	1	12	48
5 దహరాధికరణము	10	13-22	50

6	ప్రమితాధికరణము	2	23-24	55
7	దేవతాధికరణము	3	25-29	58
8	మంధుధికరణము	3	30-32	59
9	అపహృదాధికరణము	9	33-41	61
10	అర్థాంతరత్వాదివ్యవధికాధికరణము	3	42-44	68

చతుర్థపాదము - స్పష్టతరజీవాదిలింగకపాదము

1	అనుమానికాధికరణము	7	1-7	80
2	శమసాధికరణము	3	8-10	71
3	సంఖ్యోపసంగ్రహాధికరణము	,	11-13	75
4	కారణత్వాధికరణము	4	14-15	78
5	అగద్యాదిత్వాధికరణము	3	16-18	79
6	వాక్యాన్వయోద్ధికరణము	4	19-22	81
7	ప్రకృత్యధికరణము	6	23-28	84
8	సర్వవాక్యాత్మాదివాకరణము	1	29	87

ద్వితీయాధ్యాయము - అవిరోధాధ్యాయము

ప్రథమపాదము - స్మృతిపాదము

1	స్మృత్యధికరణము	2	1-2	88
2	యోగప్రస్తుత్యధికరణము	9	13	81
3	అక్షణత్వాధికరణము	9	4-12	82
4	శిష్టావరిగ్రహాధికరణము	1	13	86
5	భోక్తృవత్త్వధికరణము	1	14	87
6	జరింతరదాధికరణము	8	15-20	87
7	ఇతరవ్యవధికాధికరణము	3	21-23	88
8	ఉపసంహరదర్శనాధికరణము	2	24-25	89
9	కృతస్మిప్రస్తుత్యధికరణము	6	26-31	94
10	ప్రయోజనవత్త్వాధికరణము	5	32-36	100

ద్వితీయపాదము - తర్కపాదము

1	రచనానుబంధత్వధికరణము	2	1-9	111
---	---------------------	---	-----	-----

2	వివాహ్నిష్ఠాధికరణము	7	10-16	111
3	సముదాయాధికరణము	19	17 - 28	110
4	ఉపాత్పత్తిధికరణము	3	27 - 9	126
5	సర్వభానుసపత్పత్తిధికరణము	1	29	129
6	వికన్నస్థ సంభవాధికరణము	4	31 - 34	129
7	వశిష్టాధికరణము	4	35 - 38	131
8	ఉత్పత్తిసంభవాధికరణము	4	39 - 42	132

తృతీయపాదము - వియత్పాదము

1	వియదధికరణము	9	1 - 9	137
2	తేజోఽధికరణము	8	10 - 17	141
3	అత్మాధికరణము	1	18	148
4	జ్ఞాధికరణము	14	19 - 32	147
5	కిర్త్యధికరణము		33 - 39	154
6	వశాయత్తాధికరణము	2	40 - 41	151
7	అంశాధికరణము	11	42 - 52	160

చతుర్థపాదము - పౌణిపాదము

1	ప్రహేలోత్పత్తిధికరణము	3	1 - 3	168
2	సప్తగత్యధికరణము	2	4 - 5	169
3	ప్రహేణుత్పాధికరణము	2	6 - 7	171
4	వాయుక్రీయాధికరణము	4	8 - 11	172
5	శ్రేష్ఠిణుత్పాధికరణము	1	12	174
6	కోటిరాద్యదిష్టాధికరణము	2	13 - 14	174
7	ఇంద్రియాధికరణము	2	15 - 16	175
8	సంఖ్యామూర్తిక్షుప్తాధికరణము	3	17-19	176

శ్రీరస్తు

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

ప్రార్థనా

ఓం నమో భగవతే వేదవ్యాసాయ

శ్రీమదైదికవిద్యాంతప్రథమాధ్యాయాశ్రయే ।

కల్పదౌ యస్త్వయం వేదాన్ ప్రహృణే సముపాదితే ॥ 1

మిశ్నహంసహయగ్రీవదివ్యమూర్తి స్సమాశ్రయన్ ।

రక్ష వేదాన్ దైత్యేభ్యః యో హరి స్తమహాశ్రయే ॥ 2

గీతాదార్యమహం వందే యాపిషీదస్త్ర మర్జునమ్ ।

రక్షాణే న్యోవదేశసుధయా నవ శీతయన్ ॥ 3

వేదవ్యాస మహం నామి వరాశరతసూత్రమ్ ।

అత్యంతకత్తిరత్నాని యస్త్వనూత్రై రణంయన్ ॥ 4

బాదరాయణభావన్తం బోధాయముగ్ధం స్తుమ ।

యస్త్వప్నత్రాత్రి దీపత్రీ ప్రహ్లాదాశ్రయో మధుసూ ॥ 5

కాశకృష్ణమునిం నామి కత్తియాభాత్యదర్శనమ్ ।

రక్షదీపాయతే యస్య నూత్రి ద్వేదాస్తమందిరే ॥ 6

రామగుణముని శ్రీమాన్ జయతాం మయ్యకించనే ।

శ్రీభాష్యదితసూత్రార్థసంగ్రహే నహనోద్యతే ॥ 7

అతేయగోత్రవద్రత్నం శ్రీభాష్యస్య ప్రవర్తకమ్ ।

వేదాస్తోదయనం వందే ప్రణతార్తిహరం గురుమ్ ॥ 8

శ్రీమద్గోపాలకృష్ణార్థం సతామహ మహం స్తువే ।

శ్రీభాష్యకారతైంకర్యే ప్రసంగం విదుషాం వరమ్ ॥ 9

శ్రీవేంకటస్వనింసోఽఖ్యపితృపాదా మహాశ్రయే ।

యత్కృపితేశమాత్రేణ నతా మయ ముపేయిహన్ ॥ 10

శ్రీ రస్తు శ్రీమతే రామానుజాయ నమః శ్రీ భాష్య సారము

ప్రథమాధ్యాయము - (సమస్తాధ్యాయము)
ప్రథమపాదము - (అత్తంతానృప్త తీవదిలింగకపాదము)

శ్లో॥ ప్రథమస్య సర్వానాదార్యాన్ శ్రీభాష్యాదితవర్తనాః
తుర్వీ సతాం ప్రయోదాయ బ్రహ్మసూత్రార్థసంగ్రహః॥

1 తిజ్ఞా సాధి త రణము

ముముక్షుషు బ్రహ్మమును తత్కీగా విమర్శించి తెలిసికొనవలయును

1 సూత్రము — హరిఃఃవి - అథాత్ప్రహ్మతిజ్ఞాసా 111
ఎదిచ్చేదము - అద, అత, బ్రహ్మతిజ్ఞాసా

అర్థము — అథ = అనంతరము, అనగా వేదమున పూర్వభాగమైన కర్మకాండమును అనుగ్రముగ విమర్శించి తెలిసికొనిన ఎదవా అత = ఇందువలన అనగా వేదల కర్మానుష్ఠానము అర్పము, అర్పరము అయిన ఫలమునిచ్చునని తెలిసికొనుటవలన, బ్రహ్మతిజ్ఞాసా = అనంతము శాశ్వతమునైన ఫలితము పొనంగు బ్రహ్మమును గూర్చి విచారణ ప్రారంభించవలయును

ఇందులకు ప్రతిప్రమాదము - "సర్వీక్ష్మ రోకాన్ కర్మచిత్తాన్ బ్రాహ్మణో నిర్వేదిమాయాన్ వాస్తృక్పకః స్మితేన ఉద్యిజ్ఞావాద్యం స గురుమేచాలిగచ్ఛే" నమిత్వాదేః ప్రక్రియం బ్రహ్మనిష్ఠమ్ తస్మై న విద్వాన్ ఉపనన్నాయ అమృక్ ప్రకాంతదిత్తాయ శమాన్వితాయ

లోభాద్దం పురుషం వేద సత్త్వం నిరోధాన తాం తత్త్వతో | హృషి-
చ్ఛామి”

[ముం 1 (2) - 12 - 13]

“వేదాభ్యాసము గావించిన త్రాహ్మణుడు అర్చించే అంబాది-
కలైన లోకములు అనిత్యము అని తెలియకొని నిత్యమైన బ్రహ్మ-
తత్త్వము సత్కార్యావరణమోతముననే హిందళిత్వము కాదని నిర్ణ-
యించుకొని నిర్వేదమును హిందీనదానై అప్రహ్మతత్త్వం ను తెలియ-
కొనుటకు శ్రోత్రియుడు బ్రహ్మనిష్ఠుడు అయిన గురువునన్నిదికి సమి-
త్వాదస్త్రా అనగా సమీధలను వేతనుండుకొని, తీర చెతులను అరిం-
చుకొని చేరవలయును అదాత్మకుడును అనను పనయును తో చేర-
వద్దిన అశిష్టునకు ఏ విద్యాబోధనచే “అన వ్యరము సత్త్వము అయిన
పురుషతత్త్వము (బ్రహ్మ) బోధనయనో అట్టి బ్రహ్మవిద్యను ప్రకాశం-
చిత్తుడు కమాన్వితుడు అయిన అతనికి దోషింపవలయును”

బృహత్త్వగుణముగలది బ్రహ్మము పెద్దది తీర గొప్పది
అని భావము స్వరూపముచేత, గుణములచేత దీనికి మించి పెద్దది
మరియొకటి ఏదియు నుండరాదు అట్టి బృహత్త్వగుణము కలవాడు
సర్వేశ్వరుడు శ్రీమత్పారాయణుడే ఇతడే ఇతడు శిక్షాస్వరుడు

2 అస్మాద్యధిచరణము - 2

జగత్కారణత్వము బ్రహ్మముయొక్క లక్షణము

2 మా — జన్మా ఒ ద్యవ్యయత

3వ — అన్య + అది, అన్య, యతః

అర్థ — అన్య = ఈ జగత్తునకు, యతః = దీనినుండి

జన్మాని = స్పష్టాంతియములు కలుగుదున్నవో (తన బ్రహ్మ =
అని బ్రహ్మము)

[illegible]

உதவி வாங்கி உதவி வாங்கி

உயர் சாலை திட்டம்

యేదే | వేదం , క్రిందపేజీ

$$d\sigma_{\text{tot}}/d\Omega \approx \sigma_{\text{tot}}/4\pi \quad (2.4.6)$$

ఈ తేజా-తేజనకు - దీక్షించి అర్పించునన్న - అర్పించినది దేనివలన కలిగించునన్న - అవరికి దేనియందు అయిన - ను - అదయన్న - దానిని తెలియకొనును ! అది బ్రహ్మము "

3) వాస్తవిక నిర్మాణ విధానము

9-300-70846

3. செயல்பாடுகள்: 1-1-3

అర్థ-శాస్త్రయోనిర్వాహకం = స్వేచ్ఛల శాస్త్రమునే కారణముగా కలిగి వస్తువులచే (ఈ ప్రపంచశాస్త్రం ను అర్థమవునది) వర్ణన చేసినది.

వివ - బ్రహ్మకల్పము బ్రహ్మవైష్ణవముచేత గాని
జనుమాన్యుమాదముచేత గాని వెల్లివినతగినది కాదు వెల్లివను
"సంతోషా ఇమాని"భూతాని నాయంతే" అను ఈ యొకతై న ఉపనిష
ద్వాక్యములద్వారానే తెలియదని యన్నది కావున ఈ కాండము
యనయు సాధకము

॥ మహావ్యూహి శరణము ॥

పేదాంకితవాద్యములను అన్నియు ప్రహ్వముచే ఆగితార్కరణముగ
ప్రసంగింపవలెను

4.3 - లబ్ధి సమీక్ష యాత్ర 1.1.4

ద - తల్, తు, వ - వ్యయోః

అర్థ — కస్తు = ఆ బ్రహ్మము శాస్త్రము చేతనే తెలియజాగినది
అను ఓయము నమిన్వయాం = వేదాంతవాక్యములన్నియు నిరతి
శలు పురుషార్థబాతమైన బ్రహ్మమునందే చక్కగా అవ్యయములు
వలన ఉచితస్వము అగుచున్నది

దివ — ఈ సర్వోత్తమయందు జగత్కారణకర్తృత్వమును చెప్పే
 యందు 'నమో', 'అక్షయ', 'అమృత', 'అకాల', 'అనన్త', 'సాధారణ' అను
 యివి యీ మొదలగు పదములు జగత్కారణకర్తృత్వములుగ గ్రహింపబడుచున్నవి. ఈ పదములు పరస్పరము విన్నాధ్యక్షములుగ కను
 గొనియున్నవి కాని ఈ క్షేత్రం లన్నియు ఎరిగ్రహమును బోధించు
 నది, ఈ పదములకు ఏకాధ్యక్షక నిర్ధింపును లేనిచో అవి విరుద్ధాధ్యక్ష
 బోధకములై ఆ ప్రమాదములు కావలసినవచ్చును కావున బ్రహ్మకర్తృత్వ
 ఈ పదములను సరిగ్గా నిర్ధింపునకు సరిగ్గా నిర్ధింపబడునది
 ఈ పదములలోని ఇట్టి నిగూఢభావములను వివరింపబడునది
 ఈ పదములను ఏకాధ్యక్షక

ఈ నాటాగు మోక్షములకు 'వశుస్సూక్తి' అను ప్రసిద్ధి
స్మృత పౌరము కలదు ఇది కాష్టాగ్రంథ సమర్థితములు

౯ ఈ క్షత్యధికరణమున (8)

ಪ್ರಶ್ನೆ ೩ ಜಗತ್ಪಾಠವಮು ಕಾದು

4 నూ - ఈశ్వరార్పణం (1) 1-1-5

15 - 443, 5, 6, 0

అర్థ — అశ్శం = (నేడ రాత్రే ఒకశ్శాశ్శముగ పేర్కొనబడిన) కృత్తి, న = 'నన్' అను స్త్రీమతే కెవ్వరదను, ఈడతే = 'నన్' శ్శాశ్శమైన తర్త్తము చూపనది (సంకల్పించినది) అని ఉంచుటవలన

వివ — ఇంద్రోగ్యమున నద్విద్యాప్రకాశమునందు 'నది' నిమిత్తమున 'నది' అనెనది 'ఎకమేవాద్వితీయమ్' (కాండ 211) అని ప్రారంభించి, 'తద్విత్తత హ స్మిం ప్రజాయే యేతి, తద్వేత్త-స్మృత' (కాండ 212) అనికందు స్మృతి పూర్వము ఈ కనుకంబునున్నదందయు ఏకము, అద్వితీయము అయిన 'నది' మాత్రమిది గదీ ఉండినది" అని ప్రారంభించిన ఈ వాక్యములలో ఎగతాళి రహితముగ సేర్పాదవడిన "నది" తత్త్వము ఎప్పుటి అని సాంక్షికి వాదము కాని, ఈ ప్రకరణమునగల వాక్యముల నన్నింటిని 'నది' అనినది 'నది' సాంక్షికి వాదము నదిమైనది కాదని గ్రహించుటకు ఎట్లనగా 'తద్విత్తత హ స్మిం ప్రజాయే యేతి తద్వేత్త-స్మృత' "నది నత్తదవాచ్యమైన తత్త్వము తలచినది" నేను అనేక విధములుగా పాఠించుదునుగాని అని చెప్పినది "అది తేజస్సును సృజించినది అను తరువాతి వాక్యములలో 'నది' ఎదవాచ్యమైన తత్త్వము 'నది' అనినదిగా అనుటచే అది అనేకన మగుటకు విలు తెలు అనేకనమైన ఎప్పుటి నది అనినదిగా కాదు 'నది' నది 'నది' అను వాక్యమున 'నది' వేదమునకు సర్వము, ఎల్లనదియు అయిన ప్రహ్లాదు అనియే అర్థము ఎప్పుటి - వాక్యమున అని ప్రకటించుటచే వేదము కాదని

వివ — గోత్రేష్వాత్మకాంత (2) 1.16

వివ — గోత్ర, చేతన, అర్థకాంత

అర్థ — గోత్రేష్వాత్మకాంతమైన తత్త్వము నది అని అనుట "నది" అనియే కాదు "నది" అనియే వేదమును ఎదురు

మారుచున్నది" వంటి ప్రయోగములవలె అభివర్ణితమని చెప్పబడినదో, న = అదియు పరివదదు, అశ్వశబ్దాత్ = తరువారి వాక్యములలో ఆ తత్త్వమును 'అశ్వ' అను శబ్దముచే పేర్కొనియున్నందుచేత.

పేద — 'నన్' శబ్దవాచ్యమైన తత్త్వము, తరువారి వాక్యములలో "నలత్వా (దాం ౧.౧.7) 'అతదు అశ్వ' అని అశ్వశబ్దముచే పేర్కొనబడినందువలన ప్రకృతి "నన్" శబ్దవాచ్యము కాజాలదు" అనేతనము గదా.

౧ వ సూ — తన్నిష్ఠస్య హోవదేశాత్ (3) 1.17

పద — తత్ + నిష్ఠస్య, హో + అవదేశాత్

అర్థ — తన్నిష్ఠస్య = ఆ 'నన్' శబ్దవాచ్యమైన తత్త్వమును ఉపాసించు వారికి, హోవదేశాత్ = "అథ సంవర్ష్యే" - (గాం - ౧. 1.2) "నేనిక ప్రహ్లాప్రాప్తయవమైన హోవమును పొందుచున్నాడు" అని హోవమును ఉపదేశించుటవలనను అనేతనమైన ప్రధానము 'నన్' శబ్దవాచ్యము కాజాలదు ప్రధానమును ఉపాసించుచునిగాని, అట్లు ఉపాసించిన వారికి హోవము కలుగుగని గాని హోవములు పైతము అంగీకరింపదుగదా.

౨ వ సూ — హయశ్చావదనాచ్చ (4) 1.18

పద — హయశ్చ + అవదనాత్, చ

అర్థ — హయశ్చావదనాచ్చ = ఎత్త శబ్దముచే చెప్పబడిన తత్త్వము హేయము, అనగా ఎరిత్యశింస తగినదని ఉపనిషత్తులలో చెప్పకపోవుటవలన (నన్ శబ్దముచే ప్రకృతి చెప్పబడదు)

పేద — ఎత్త శబ్దవాచ్యము ప్రకృతి అగు వక్షమన, పులి వానిని ఎడల ఎట్లును చెప్పయుండును కాని ఆ తత్త్వమును ఉపా

సంపదమని చెప్పారన్న సాంఖ్యబ్రాహ్మణమునకు ప్రకృతి ఎరిక్త
 తిరిగివచ్చినది కాని, ఉపాసనవలన పరిపాకము కలుగును. ఇట్లు "సంపద" అను
 శబ్దవాచ్యము. శ్రీహృదయమే గాని పరమప్రకృతి కాదు.

8 సూ — ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్ (8) 1-10

అర్థ — ప్రతిజ్ఞావిరోధాత్ = ప్రాకరణమున చేసిన ప్రతిజ్ఞానైన
 పరమప్రకృతి పరమప్రకృతి విరోధ మేర్పడుటవలనను ప్రకృతి జగత్కారణము
 కాదు.]

వివ — "సంపదప్రకృతం ప్రకృతం భవతి" (1-1-2)

"దీనిని గురించి విన్నందువలన వివరించి గానా విన్నట్లుగానా అని
 ప్రశ్నము" అని ప్రాకరణమున చెప్పియున్నందువలన కర్మ
 క్రమములకు సామాన్యమును అంగీకరించి వలసియున్నది ఈ చేత
 నాచేతనాత్మకమైన ప్రవచనమునకు అచేతనమైన ప్రకృతి కారణముగు
 నక్షమున దానిని తెలిసికొనుటచే చేతనశక్త్యమును తెలిసికొనగలమా?
 లేదు చేతనశక్త్యము అచేతన కార్యము కాదుగదా? కావున ప్రకృతి
 జగత్కారణము కాదు ఈ సూత్రము శంకరభాష్యన న దావట్టుదు

10 సూ — స్వావ్యయ్యాత్ (10) 1-1-10

పద — స్వ + అవ్యయాత్

అర్థ — స్వావ్యయాత్ = "నిద్రించు సమయమున విషయ
 పరమప్రకృతిమైన అత్మయందు లీనమగును" అని చెప్పబడినది
 ప్రకృతి జగత్కారణము కాదు

వివ — "సజాసౌమ్య తదా సంసద్ధౌ భవతి స్వమహి
 తవతి" [1-1-10]

పైవాక్యము స్వప్నాత్ = "నిద్రించుచున్నప్పుడు" అనవలయును
 సం, అహి తవతి" అని నిర్వచించినది అనగా నిద్రతో కలుగు

నది శిష్టవాద్యమైన తల్లపాళి లిపిమైయుండును అది చేతమదైన నీవుడు అతేశనమైన ప్రకృతియందు ఎట్లు లి కావున ఇతల నది శబ్దముచే ఎగిమ్మమున గిరివాంపవలదు.

11 నూ — గతిసామాన్యార్థ (7) 1-11

అర్థ — గతిసామాన్యార్థ = ఉపనిషత్ప్రద్ధాంతి పరి సరింపయు, ప్రకృతి జగత్కారణము కాదు

వివ — “రస్మిద్వా రిశస్మిత్ అత్మన అకాశన (పైత్తి - ౧ - 1) ‘ఈ అంశముండి అకాశము ఏర్పడినది’ ఈ నిర్వాణ్యమీలు చేతనమగు అట్లనే ఎగత్కారణము యుండుటచే చది ‘సత్’ శబ్దము చేతను ఆ అత్మయే నీ దున్నది గాని, ప్రకృతి కాదు

12 నూ — శ్రుతత్వాత్ (8) 1-12

పద — శ్రుతత్వాత్, ఏ

అర్థ — శ్రుతత్వాత్ = చేతనప గు ప్రమామం ఎగత ఈ గాండోగ్యోపనిషత్తునందే స్పష్టముగ పేర్కొన ది యుగ ‘సత్’ శిష్టవాద్యము ప్రమామే కాని ప్రకృతికాదు

వివ — “అత్మన ఏవేదం సర్వం” (గాం 8-28) “అత్మనుండియే ఈ ప్రపంచ సుంతయు ఏర్పడినది” అ గాండోగ్యము సర్వజ్ఞము, సత్యసంకల్పము అయిన ప్రా త్కారణమని స్పష్టము చేయుచున్నది కావున ‘సదే సుగ్ర అసీత్’ అను వాక్యమున ఎగత్కారణముగ పేర్కొనఁ అను తత్త్వము పరప్రమామే గాని ఎగ్గతి కాదు అని నిర్దిష్టం

అదివరణ సారాంశము

రాందోగ్యమున ఒగ్గారణతత్వము 'సత్' అని పేర్కొనబడినది. ఆ తత్వము సంకల్పపూర్వకముగ ఎగిల్తును శృష్టించుకొన్నాడు, గాని సాంకేయము చెప్పిన ప్రకృతి కాదు. ఆ తత్వము జగత్సృష్టితే సంకల్పించినది అనుట గొణమును కాదు. ఆ తత్వమును 'అత్మ శక్తి' అనుచు పేర్కొనినది గదా. మదియు సర్వదా నిర్గుణికి మోక్షము కల్గినది ఉపదేశించుచున్నాము. మోక్షము జరిగినది గాని ప్రకృతినిర్గుణికి కాదు. కావున 'సత్' అనగా బ్రహ్మమే! ప్రకృతి పరిత్యజించగలది. బ్రహ్మము ఉపాసించగలది. 'సత్' తత్వమును ఉపాసించునది ఉపదేశించియుండుటచే అది ప్రకృతి కాకాదు. మదియిది "దీనిని తెలిసికొనిన సర్వము తెలియగలదో, అట్టి దానిని తెలిసికొనుము! అని ప్రతిజ్ఞచేయుండుటచే ఒగ్గారణతత్వమును బ్రహ్మమేగా అంగీకరింపవలయును. సుషుప్తదశలో జీవుడు తన కారణముతో లీనమగును కావుననే 'స్వపతి' అని అనుచున్నాము. ఇతల కారణమైన తత్వము బ్రహ్మమే. దానియందు జీవుడు లీనమగుట సాంకేయమగును. ఇతర ఉపనిషత్తులన్నియు అట్టి, బ్రహ్మ, మున్నగు శక్తిములచే జగద్కారణమైయు లేకనము అని తెలుపుచుండుటచే, ఇవటి 'సత్' శక్తిమును జగదు బ్రహ్మము అనియే అర్థము. ఇంత రీతి, ఈ రాందోగ్యముననే, "అత్మవ ఏకేదం సర్వం" అని ఉండుటచే ఇవటి 'సత్' శక్తిమునకును, బ్రహ్మ మనియే అర్థము కాని ప్రకృతి యని కాదు.

6 అన్యమయాధిపరణము 6 (8)

అనన్యమయం దు శ్రవమాత్మ

13 సూ — అనందమయోఽత్మాపాత్ (1) 11.13

వచ — అనందమయః, అత్మాపాత్

అర్థ — అనందమయః = 'అన్యోఽన్తర ఆత్మాఽనందమయః' (తైత్తి-బ్ర 6) అని అర్థవాక్యమున, "అనందమయ శబ్దము చే అనందమయవాదు శ్రవమాత్మ, అత్మాపాత్ = అనన్యమయ మునైనను వెంటనే వెప్పుయొస్తుండువంన

వివ — "తైత్తి నందనన్య మీమాంసా భవతి" (తైత్తి-బ్ర- 11.13) ఇది "అనంద మీమాంస" అని ప్రసాదించింది "యతో వాచో నివర్తంతే, అహింసా మనసా నహి, అనన్తం బ్రహ్మతో విద్వాన్" (తైత్తి-బ్ర 11.13) ఏకత్వము ను దీ పదస్మింతో నహి వాక్కులు శ్రవణమున్నచో, అట్టి బ్రహ్మనందనము పొందినవాడు" అను శబ్ద మనుష్ఠానందము పొందఁకొని, బ్రహ్మానందము వరకు గా అనేక దేవతాదుల అనందములను ఒకదానికంటె, మరియొకటి కంటె అధికమని తెల్పుచు బ్రహ్మానందము అహింసానిన గోచరమని తెలియఁజేస్తుంది అట్టి నిరతికయానన్తము కలది పరి బ్రహ్మమేగాని క్షేపణ కాళాదు కావున "అన్యోఽన్తర ఆత్మాఽనందమయః" అను వాక్యమున "అనందమయ శబ్దముచే అపరిమిత నందమగు పరబ్రహ్మమే జోధిం జుచున్నది

14 సూ — విశారద్యాత్మేతివై ప్రాచుర్యాత్ (2) 11.14

అప — విశారద్యాత్, ప 13 తి చేర్, న, ప్రాచుర్యాత్

అర్థ — విశారద్యాత్ = అనందమయ శబ్దమున విశారదుగు లుండ" శ్రవణమునని నడచుటకలఁ, నేతిచేత్ = అనందమయ

శ్చము ప్రహ్లాదును బొంది జండు అనుట, న = 'మయిన్' శ్రీకృత్యమును కాదాదినను గల్పిసదికాదు, ప్రాచుర్యార్థ = ప్రాచుర్యార్థమున గల్పిసది కాన అనంపించు శక్తియు ప్రహ్లాదును వాదించుటనన్ని.

విశ్రాంతి—సంస్కృత భాగవతమున 'మయిన్' అను ప్రకృత్యుపదము అది మృత్యుము, సువర్ణమును, గన్నగురమును అలో వికారార్థమున అనగా మూలవస్తువే పరిణమించినది అను అర్థ న వల్పిసది మృత్యుము అనగా ఏట్టితో తయారైనది, సువర్ణమును అనగా సంగుడితోతయారైనది అని అర్థము ఇత మృత్యుముమైన కలమునకు మూలవదార్థమును మట్టి అట్టి కలశముగా వికారము = మారుము = పొందినది ఇట్లే, సువర్ణముయమైన అభరణమునకు మూలవదార్థము సంగరము అంగారము అభరణముగా మారుచుండినది ఈ మారుటే శాస్త్రకారులు వికారముని యందురు అనందమయ శక్తిమనే బ్రహ్మము బొందినందువో అందు అనందవికారుడు కావలయుఅందును బ్రహ్మపరివర్తికారము తదా ఇతి వార్యపక్షము

సిద్ధాంతము— 'మయిన్' ప్రకృత్యుపదము వికారార్థముననే కాక, వ్యాపకార్థమునను అనిగా, అధికమైనది, లోక నిండినది, అను అర్థమునకు వచ్చునున్నది అలమును, అన్నమయము మొదలగునని యందులను ఉదాహరణములు ఎక్కువగుట వ్యాపించినది, ఎక్కువ అన్నము విస్తరించునున్నది అని అర్థము అనందమయ శక్తిమన, మయిన్ ప్రకృత్యుపదము ప్రాచుర్యార్థమున వచ్చునది అనందమయమునగా, అనందముతో నిండినవాడు అని అర్థము ఇది బ్రహ్మమననే లోక

మున్నది తీవుడు బ్రహ్మమువలననే అనందమును పొందగలుగు
చున్నాడు తీవుల నందరిని అనందింపజేయుగిల బ్రహ్మ ౪ ఇహా
అనందమయ శక్తిముచే పోషించ దీనది

15 నూ — రద్ధీకువ్యవధేశాచ్చ (3) 1.1.15

పద — రద్ధి + హేతువ్యవధేశాత్, చ

అర్థ — రద్ధీకువ్యవధేశాచ్చ = "ఏక హేతువాచస్థియాత్" (తైత్తి
-౧-71) "ఈ ఒకమాట్నము తీవుల నానందించేయుచున్నాడు"
అను ప్రతివాక్యము ఇదరల అన్వయమునకు హేతువు ఎరమాత్మ
అని చెప్పట చేతను ఈ అన్వయములు ఎరమాత్మయే

16 నూ — మాంత్రివర్తికమేవ త గీయతే (4) 1.1.16

పద — మాంత్రివర్తికం, ఏవ, త, గీయతే

అర్థ — మాంత్రివర్తికమేవ = "వత్సం జ్ఞానం అనంతం
౧ హ్మ" (తైత్తి-౧-2-1) అను మంత్రమున పోషించదీన
౧ హ్మమే, గీయతే = "అగ్నేఽస్త్రం అన్నానందమయ" (తైత్తి 2-3)
అను బ్రాహ్మణ వాక్యమున అనందమయముగి ప్రస్తుతించ దీనది
అను అనందమయము ౧ హ్మమే

17 నూ — నేతరోఽనుమతే (5) 1.1.17

పద — న, ఇతిర, అనుమతే:

అర్థ — ఇతర = ౧ హ్మములనిపేసిన తీవుడు అనందిమయ
శక్తిముచే పోషించదను, అనుమతే = ఈ ప్రకరణమున ౧ హ్మ
మునకు చెప్పబడిన నర్వక్షత్వాది గుణములు, సంకల్పశూన్యకముగ
స్పృష్టి, స్థితి, లయాదుల గావించుట, మొదలగునవి తీవునియందు
అనుగ్రహములగుటవలన

వివ — ఈ ప్రకరణమున “సోఽకాగ్రయత బహుస్యామ్”
(తైత్తి - బ్ర 2-1) “అప్రాహ్మము వివిధరూపములను బాల్యవలయు
నని సంకల్పించినది” అనుచు ప్రాహ్మము అతని జగత్కారణము.
సోఽకాగ్రయత ఇట్టి “సోఽత్మతే సర్వాన్ కామాన్ సోఽప్రాహ్మణా
వివత్సితా” (తైత్తి - 2-1) ‘సత్త్వ, రాజ అసంత స్వరూపైర్నగ ప్రాహ్మ
మును దర్శించినవాడు సర్వత్వమైన ఆ ప్రాహ్మముల బాట నక్షల
విధములైన అతని కళ్యాణగుణములను లానుభవించును” అని
ప్రాహ్మముయొక్క సర్వత్వము చెప్పి దీక్షది ఈ గుణము లెవియు
శీఘ్రని యందు సంగతములు గావు కావున అనందమయ శక్తియు
ప్రాహ్మమును బోధించునది గాని, శీఘ్రని బోధించాలదు (కాబట్టి
ఇతి) కామా = కోరికలు కళ్యాణ గుణములు

18 సూ — భేదవ్యవధేకాద్య (8) 1.1-18

పద — భేద వ్యవధేకాత్ త

అర్థ — భేదవ్యవధేకాద్య = “విజ్ఞానమయాత్ ఆత్మోన్మత
అత్మానందమయః (తైత్తి-బ్ర-2-4) విజ్ఞానమయై నైవ శీఘ్రనికంటే
వేరుగా అతనిలో ఉన్నవాడు అనందమయుడు” అని స్పృశుని,
శీవాత్మకంటె అనందమయునికి భేదిమను చెప్పయుండులభేతమే
అనందమయుడు ఎప్పుడో

19 సూ — కామాచ్చ వాఽనుమావాఽపి (7) 1.1-19

పద — కామాత్, త, స, అనుమాప + అపి

అర్థ — కామాత్ = “అహంస్యామ్” “వివిధరూపముల బాల్యము”
అని ప్రాహ్మము సంకల్పించుటవలన, అనుమావాఽపి = అను
మానముయొక్క అనగా ప్రకృతియొక్క అనందము, స = చెప్పి
కావున అనందమయము ప్రాహ్మమే కాని శీఘ్రుడు కాదు

వివ — ఎక్కడి నుండము ఉన్నప్పుడే జీవుడు ఏ కార్యమునకు చేరువాడు అనందమయ శ్లోమనే చెప్పి శరీరవాదు సంకల్పబాహ్యముచేతనే శృష్టించుచున్నాడని చెప్పి వాడుచు అందు ప్రశ్న

20 గా — అన్నిన్న శక్త వ తద్వోగం శాస్త్ర (8, 1.1.20)

పద — అన్ని, అశక్త, వ, తత్ + యోగం, శాస్త్ర

అర్థ — అన్నే = ఈ అనందమయునిలో (చేరినంతనే) అన్న = ఈ జీవుడు, తద్వోగం = ఆ అనందసంబంధమును ఉపనిష్కాస్త్ర = వేరించుచున్నది

విషయము — అని వై నా రసం హేవాళయం లక్ష్మణ-సందీ పి కరి' (చైత్రి - 1 - 48) "అతడు (ప్రహ్లాదుడు) రసము అట్టి రసాన్వయాపై న ప్రహ్లాదుడు చొంది, ఈజీవుడు అనందము కల వాడగుచున్నాడు" అనుటచే జీవు లందరికి అన్ని దశలలోను అనందమును విరిచి అ ప్రహ్లాదు ఇచ్చి అనందమయ మని పేర్కొనబడినది

7 అంతరదూతము 7 (2)

సూక్తిని చూచు అక్షయము ఉన్నవాడు వ్రథమార్క

21 గా — అందరియు దేవత (1) 1.1.21

పద — అంద, తత్ + దత్త + ఉపదేశాత్

అర్థ — అందః = సూక్తినియందును, వేదమునందును ఉన్నట్లు కర్మం విది ప్రహ్లాదు, దత్తార్థదేశాత్ = అప్రహ్లాదుకల గా సంధించిన దర్శనము ఈ దేశించి ఉండుటకలన

వివరము — వాంఛోగ్యమున, అది యిది ఎఱుంగఁబడినట్లే హిరణ్మయ పురమున దుర్గ (౨౦-1-1-1) అను వాక్యమునందు అభివ్యక్తియందు హిరణ్మయమునైన పురుషుడు, దీనిని దామస్త్రమునెప్పు డియింపబడి ఇట్లే అదయి పదాంతరక్షియింపబడి (౨౦-1-1-1) అను వాక్యమున నేరగింపనందు పురుషుడు దానిని దామస్త్రమునెప్పు డియింపబడి ఈ అభివ్యక్తియందును, నీత్రమునందును దానిని పురుషులు చెప్పిన పురుషులకు అనుబంధము ఈ సూత్రములను దానము పై రెండు స్థలములందు దానిని

దురుస్త్రమునెప్పు డియింపబడి పురుషుడు పురుషుని గాని, పురుషుడు పురుషుని "తస్య యదా కస్మానం పుండరీకమేవ హక్షిరే" "అపురుషునియొక్క నేరగింపబడి విడిచి రామరగింపబడి ఇందు ననియు, (కల + అనం, వి + అతి తి వియ, అనగా నీదీని తాగుతాడు = నూర్చుతు, అతనిచే అనం = విడిచింపబడియుండిన) "న పునర్వేద్య పాప్యత్యః ఉచితః" (౨-1-1-1) "ఈ పురుషుడు అన్ని పాపములనుండి దూరముగ నుండు వానిని"నియు చెప్పింపబడినది, ఈ భక్తియులు గ్రహమునకే గాని, అపరము గుంభవింశతి కాన అభివ్యక్తియందలి పురుషుని పురుషుని యని భావము

"నా — విడిచిపడినట్లే (౨) 1-1"

పర — విడిచిపడినట్లే, అక్షరము

అర్థము — భేద్యునియొక్క = 'యి అభివ్యక్తి తియి అభివ్యక్తి' యిది యిదితో నేరగింపబడి (౨-1-1-1) "అది అభివ్యక్తియందు ఉన్నవానియందు అభివ్యక్తి నిరూపించునట్లే ఎవనిని అభివ్యక్తి కరియింపబడినట్లే అనియు, 'యి అభివ్యక్తి తియి అభివ్యక్తి' యిది యిదితో నేరగింపబడి (౨-1-1-1) "ఎవరు అభివ్యక్తి ఉన్నవాని

గురు అతనిని నీయమించుచున్నావో, ఎవనిని అక్క తెలియలేకున్నావో" అనియు జీవాత్మవరమాత్మలకు జీవమును చెప్పకగలవను, అన్య = అరిష్టుని యందున్న పురుషుడు జీవునికంటె భిన్నుడు

8 ఆత్మాధికరణము 8

జగత్కారణమని పేర్కొనబడిన ఆత్మము శరమాత్మ

అ గురూ — ఆత్మస్తల్లింగాత్

ద — ఆత్మ, తర్క + లింగాత్

అర్థ — "అందోగమున అన్య లోకస్య కా గతిరీతి, ఆత్మ నిహోవాత (10-18-1) అనియున్నది "ఈ లోకమునకు ఏది, 18" అని స్త్రీలవగా ఆత్మ ము" అని సమాధానము చెప్పబడినది ఇతర ఆత్మమునకు 'శ్రీహృదు' అని అర్థము ఆత్మమిసగా అంటు చ్చాటుచి, సృజించునది కాన ఈ ధ్యత్వత్తిప్రకారము శ్రీహృదు ఆత్మ శక్తిముచేత పేర్కొనబడినది, అల్లింగాత్ = తరువాతి చాక్రములలో శ్రీహృదునకు పంపించిచిన మూర్ఖరక్షణములు పేర్కొనబడియున్నందువలన

వివ — "సర్వారి హ వా శ్రమాని భూతాని ఆత్మచేత నముత్పద్యంతే, ఆత్మం ప్రత్యక్షయంతి ఆత్మో హ్యేవై బోధ్యాయాన్ ఆత్మః తాయాంతి (10-18-1) "ఈ పోషించునదియు ఆత్మమే నుండియె పుట్టుచున్నది ఆత్మమునందే నీననుగులున్నవి నీని కన్నిటి కంటె ఆత్మము తాళ పెద్దది ఆత్మము ఈ హృదయ కన్నింటికి స్థానమా" అని చెప్పబడియున్నది ఇతర ఆత్మములు గురించి చెప్పిన, ఈ రక్షణము లన్నియు శ్రీహృదునకు పంపించి చిన" కాని, వేదవర్ణనములలో ఒకటైన ఆత్మమునకు పంపించి చిన" కాని ఎట్లు శ్రీహృదయములను చెప్పకగల జగత్కారణముగ చెప్పబడిన ఆత్మ శక్తి పురుషుడు శ్రీహృదునియే అర్థము

9 ప్రాచీన-ప్రపంచము 9 (1)

గర్భావస్థయైన ప్రాచీన-ప్రపంచము

24 నూ — అత వివ ప్రాచీన 1.1.14

వద — అతః ఏవ ప్రాచీనః

అర్థ — అతవివ = అతః అర్థములు చెప్పించుచు అను
ఈ అర్థము వలననే, ప్రాచీన = ప్రాచీన-ప్రపంచము అర్థము

వివ — "వద్యాది వా వా ఇమాని భూతాని ప్రాచీనాని
పంచమితి" (దా-1-11-5) అని భావోద్గమమున కలదు ఈ
"ప్రాచీనానియే ప్రళయమున ప్రాచీనమును ప్రాచీనమున" అని
అని చెప్పించుచు ఇతర "ప్రాచీన" శబ్దమునకును (పై అర్థశబ్దము
వలన) అర్థము మిగిలిన అర్థము కాని సంప్రదించుచు అర్థము
ప్రాచీనము అని కాదు. ప్రాచీనము అనగా దీనినిచేయునది "ప్రకృతి
అనియతీతి ప్రాచీన" అని వ్యుత్పత్తి

10 ద్వీతీయ-ప్రపంచము 10 (4)

ద్వీతీయమునకు పై న వెలుగు కృతి వరమార్క

25 నూ — ద్వీతీయ-ప్రపంచము (1) 1.1.15

వద — ద్వీతీయః వరణ + అభిధానాత్

అర్థ — ద్వీతీయః = "అత యదతః పురో వేద్యతీయః దీప్యతీయః
(దా- 3- 14-7) " ఇత ద్వీతీయమునకు పై గా ఏ కృతి వెలుగు
చున్నదో" అను వాక్యమున ద్వీతీయము అర్థమును దీనించును,
వరణ-అభిధానాత్ = "సాదోనస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యై
మృతం దివి" (దా- 3- 12-3) " ద్వీతీయముయొక్క అర్థము
(1) ఈ వ్యక్తమైన ప్రపంచము" అని చెప్పుటవలన, "దీనియొక్క

అవశ్యకముపై న మిగిలిన మూడు పాదములు ద్యులోకమున ఉన్నవి

28 మా — ఛందోఽభిధానస్థితి చేస్తు, తథా చేతోఽర్పణ నిగమాత్తథా పాదర్పణమ్ (2) 1-1-28

పద — ఛందః, అభిధానాత్, ఇతిచేత్, న, తథా, చేతః+అర్పణ నిగమాత్, తథానా, దర్పణమ్

అర్థ — ఛందః + అభిధానాత్ = గాయత్రీఛందస్సును చెప్పి యున్నందువలన, నేతిచేత్ = ఇతర శ్లోకశ్చయము బ్రహ్మమును శోధించదు అనినచో న = అట్లుకాదు, తథా = అట్లు గాయత్రీని ద్యుశ్చయములో శ్లోకీకరూపముగు బ్రహ్మమును, చేతోఽర్పణ నిగమాత్ = మనస్సున భావించవలసినట్లు నిశ్చయించుటవలన, తథానా దర్పణం = ఆ విధముగనేగదా గాయత్రీఛందము నాల్గుపాదములతో చూపట్టుచున్నది

వివ — "అథ యదః ౨రో దివోశ్లోకః దీంత్యే " (దా-3-12-1) అను వాక్యమున పేర్కొనబడిన శ్లోకము "గాయత్రీ వా ఇదం పఠ్యం " (దా- 3-12-1) "దియంతయు గాయత్రీయే " అనుటచే గాయత్రీఛందస్సే ఇతర ప్రతిపాదించబడియున్నది "గాయత్రీ మూడు పాదములే కదా "పాదోఽన్య విశ్వా భూతాని త్రీపాదస్యామృతం దివి " (దా- 3-12-2) అను వాక్యమున నాలుగు పాదములు ప్రస్తావించబడియున్నవి" అను పరిహేయవలదు గాయత్రీ ఛందస్సు నాల్గు పాదములతోడను చూపట్టుచున్నది ఇందులకు ఉదాహరణము—

" ఇంద్రశ్శరీరతిః, వరతన వీధితః

దుశ్శ్వవనో వృషా, సమిత్సు పాపహః "

ఈ నాల్గొకాదముల గాయత్రిగోలదివరలో త్యోతిర్ముగా ప్రవృత్తింప
బడినది అని పూర్వపక్షము

అద్వాంతము "గాయత్రి వా ఇదం వర్ణం" అనుచు గాయత్రి
ధందస్సును ప్రస్తావించి, అది బాల్గొకాదములు కలదిగా ప్రళం
బంబడినది అంతమాత్రముచేత చది త్యోతిర్ము గాయత్రి
ధందస్సును వాదించునని తలంపరాదు త్యోతిర్ముచేత వాదించబడు
ప్రహ్లామును గాయత్రి రూపముని ధ్యానింపుమని తెలుపుటకే గాయత్రి
ఇవల ప్రస్తావించినది గాయత్రిధందస్సునకు వలెనీ, ప్రహ్లాము
నకను నాల్గొకాదములు కలవు

శ్రీ శంకరుల భాష్యమున "ధందోలిధావాన్మీతి తేన్న తథా
చేతోఽర్పణ నిగమాత్తథా చ దర్శనమ్ అనించ గూత్రము కలం
బడినది

27 నూ — భూతాది పాద వ్యవధేశావసరైశ్చైవం (3) 1-27

వది — భూత + అది, పాది వ్యవధేశ + ఉచితైః, త, వివం

అర్థ — భూతాది = భూత, పృథివీ, శరీర, హృదయములను
నాల్గించిన పాదవ్యవధేశ = చాలుగుపాదములనుగా నెప్పుట ఉచితైః =
ప్రహ్లామునకు మాత్రమె సరిపెయ్యునందువలనను వివం =
త్యోతిర్మునకు ఇట్లే ప్రహ్లామని అర్థమును గ్రహించవలయును

28 నూ — ఉచదేశ భేదాన్మీతి తేహ్నాభయస్మిన్నవ్యవితోధాన్
(4) 1-1-28

వది — ఉచదేశభేదాన్, న, -తి తేన్, న, ఉభయస్మిన్, అం,
అవితోధాన్

అర్థ — ఉచదేశభేదాన్ = ద్యులోకమున అని ఒకచోట ద్యు

లోకముకంటె పైన అని మరియొకచోట చెప్పియున్నందువలన ఈ రెండు స్థలములలో బ్రహ్మమే చెప్పి దీనది అనుట, న = తగదు ఇతివేన్య = ఇట్లు చెప్పట యుక్తముకాదు ఉభయస్మిన్ అవి = పైన రెండు పద్ధతులలోను, అవిరోధాత్ = విరోధము లేనందువలన

విన — ఛాందోగ్యమున “త్రిపాదస్యాన్యుతందిచి” (ఛా- 2-13-7) “ఈ ఎగ్గొమ్మయుయొక్క మూడు పాదములు (భాగములు) ద్యులోకమునందు ఉన్నది” అని చెప్పబడినది ఆ ఉపనిషత్తునందే మరియొకచోట “అథ యదతః పరోదిభో జ్యోతిః దీప్యతే” (ఛా- 3-12-8) “ఈ ద్యులోకముకంటె పైన ఏ జ్యోతి వెలుగుచున్నదో” అని చెప్పబడినది ద్యులోకమున ఉన్నది, ద్యులోకముకంటె పైన ఉన్నది ఒకటి ఎట్లుగును? కావున ద్యులోకముకంటె పైన ఉన్నజ్యోతిస్సు ఎగ్గొమ్మ రిజాఅదు అని పూర్వపక్షము

సిద్ధాంతము ద్యులోకమున ఉన్నది అన్నను, ద్యులోకము కంటె పైన ఉన్నది అన్నను అర్థములో భేదము కలుగదు కావున పై రెండు వాక్యములలో చెప్పబడినది బ్రహ్మమే! ఇందుకు ఒక ఉదాహరణము,

“వృక్షగ్రీ శ్శేవః” ఇట్లు కొనలో దేగ యున్నది

“వృక్షగ్రాత్” వరకు శ్శేవః “వృక్షము కొనకంటె పైన దేగ యున్నది” అను ఈ రెండు వాక్యముయొక్క భావము ఒక్కటే కదా :

11 ఇంద్ర ప్రాణాధికరణము (4)

ఇంద్రప్రాణజ్ఞములు పరమాత్మ వాచకములు

9 ప్రాణాధిపత్యము 9 (1)

అగ్రాధిపత్యమున ప్రాణము వరమాత్మ

24 సూ — అత ఏవ ప్రాణః 1.1.24

పద — అతః ఏవ ప్రాణః

అర్థ — అతఏవ = బ్రహ్మ లక్షణములు చెప్పబడినవి అను
ఈ కారణమువలననే , ప్రాణః = ప్రాణశక్తివాచ్యుడు వరమాత్మ

వివ — "సర్వాణి వా వా ఇమాని భూతాని ప్రాణమే బాధి
సంవిశంతి" (ధా-1-11-5) అని బాంధోగ్యమున కలదు ఈ
"ప్రాణులన్నియు ప్రళయమున ప్రాణమును ప్రవేశించుచున్నవి"
అని చెప్పించినది ఇతర "ప్రాణ" శబ్దమునకును (పై అకాశశబ్దము
నకునది) బ్రహ్మ మనియే అర్థము కాని పంచప్రాణములలో ఒకటైన
ప్రాణము అని కాదు. ప్రాణము అనగా జీవించేయునది "ప్రకర్షణ
అనయతీతి ప్రాణ" అని వ్యుత్పత్తి

10 జ్యోతిరధిపత్యము 10 (4)

ద్యులోకమునకు పై న వెలుగు జ్యోతి వరమాత్మ

25 సూ — జ్యోతిశ్చరణాధిపాత్ (1) 1.1.25

పద — జ్యోతిః, చరణ + అధిపాత్

అర్థ — జ్యోతిః = "అథ యదతః పురో ఽపోజ్యోతిః దీప్యత్యే
(ధా- 3- 13-7) " ఇత ద్యులోకముకంటె పై గా ఏ జ్యోతి వెలుగు
చున్నదో" అను వాక్యమున జ్యోతిశ్చరణము బ్రహ్మమును బోధించును,
చరణాధిపాత్ = "పాదోఽన్య విశ్వా భూతాని త్రిహిదస్యాఽ
మృతం దివి" (ధా- 3- 12-8) " జ్యోతిస్సుయోక్త ఒకపాదము
(1) ఈ వ్యక్తమైన ప్రపంచము" అని చెప్పబడెను, - "దీనియొక్క

అనశ్చరముపై న మిగిలిన మూడు పాదములు ద్యులోకమున ఉన్నవి

28 నూ — ఛందోఽభిధానాన్వేతి తేన్న, తథా తేతోఽర్పణ నిగమాత్తథా హి దర్శనమ్ (2) 1-1-28

వద — ఛందః, అభిధానాత్, ఇతితేన్ న, తథా, తేతోఽర్పణ నిగమాత్, తథానా, దర్శనమ్

అర్థ — ఛందః + అభిధానాత్ = గాయత్రీఛందస్సును చెప్పి యున్నందువలన, నేతితేన్ = ఇవటి శ్లోతిశ్శబ్దము బ్రహ్మమును బోధించదు అనివలె న = అట్లుకాదు, తథా = అట్లు గాయత్రీసాధ్యశ్చ ముతో శ్లోతిమానమగు బ్రహ్మమును, తేతోఽర్పణ నిగమాత్ = మనస్సున భావించవలసినట్లు నిశ్చయించుటవలన, తథానా దర్శనం = ఆ విధముగనేగా గాయత్రీఛందము నాల్గపాదములతో చూపట్టుచున్నది

వీత — "అథ యదాః కరో దిబోజ్యోతిః దీప్త్యే " (దా-3-12-7) అను వాక్యమున పేర్కొనబడిన శ్లోతిస్సు "గాయత్రీ వా ఇదం వర్ణం " (దా- 3-12-1) "ఇదియంతయు గాయత్రీయే " అనుటచే గాయత్రీఛందస్సే ఎవట ప్రతిపాదించబడియున్నది "గాయత్రీ మూడు పాదములే కదా "పాదోఽన్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివి " (దా- 3-12-8) అను వాక్యమున నాలుగు పాదములు ప్రస్తావించబడియున్నవే" అను సందేహమువలన గాయత్రీ ఛందస్సు నాల్గ పాదములతోడను చూపట్టుచున్నది ఇందులకు ఉదాహరణము—

" ఇంద్రశ్చవీరః, వసన వీరీరః

దుశ్శ్చవనో వృషా, సమిత్పు సా నహిః "

ఈ కావ్యపాదముల గాయత్రియే ఇదివరలో జ్యోతిష్యుగా ప్రస్తుతించ
బడినది అని పూర్వపక్షము

సర్వాంతము "గాయత్రీ తా ఇదం పర్వం" అనుచు గాయత్రీ
ఛందస్సును ప్రస్తావించి, అది కావ్యపాదములు కలదిగా ప్రళం
బించినది అంతమాత్రమేక ఇవటి జ్యోతిష్యము గాయత్రీ
ఛందస్సును బోధించునని తలంపరాదు జ్యోతిష్యముచేత బోధింపబడు
ప్రహ్లాదుని గాయత్రీ దాసముని ధ్యానింపుమని తెలుపుటకే గాయత్రి
ఇవట ప్రస్తావించబడినది గాయత్రీఛందస్సునకు వలెనే, ప్రహ్లాదు
నకును నాల్గుపాదముల కలపు

శ్రీ శంకరుల కావ్యమున "ఛందోఽధికానాన్నీతి చేన్న తదా
చేతోఽర్పణ నిగమాత్తథానా దర్శనమ్ అని యీ మాత్రము పరిం
బడినది

27 నా — భూతాది పాద వ్యవధిశాపవస్తేత్తైవం (3) । 1-27

పద — భూత + అది, పాద వ్యవధిశ + ఉపవస్తే, త, ఏవం

అర్థ — భూతాది = భూత, ఎప్పటి, కిరీర, హృదయములను
నాగించిది పాదవ్యవధిశ = కాలుగుపాదములనుగా చెప్పుట ఉపవస్తే =
ప్రహ్లాదునకు మాత్రమే పరివదుచున్నందువలనను ఏవం =
జ్యోతిష్యమునకు ఇట్లే ప్రహ్లాదుని అర్థమును గ్రహించవలయును

28 నా — ఉపదేశ భేదాన్నీతి చేన్నాభయస్మిన్మయ్యవిరోధాత్
(4) 1-1-28

పద — ఉపదేశభేదాత్, త, ఇతి చేత్, న, ఉభయస్మిన్ అం,
అవిరోధాత్

అర్థ — ఉపదేశభేదాత్ = ద్యుతోకమున అని ఒకచోట ద్యు

లోకముకంటె పైన అని మరియొకచోట చెప్పియున్నందువలన ఈ రెండు స్థలములలో బ్రహ్మమే చెప్పబడినది అనుట, న = తగదు ఇతివేత్తు = ఇట్లు చెప్పుట యుక్తముకాదు ఉభయస్మిన్ అం = పైన రెండు పద్యములలోను, అవిరోధాత్ = విరోధము లేనందువలన

దీని — ఛాందోగ్యమున “త్రిపాదస్యామృతందివి” (చా- 3-13-7) “ఈ బ్రహ్మముయొక్క మూడు పాదములు (భాగములు) ద్యులోకమునందు ఉన్నవి” అని చెప్పబడినది ఆ ఉపనిషత్తునందే మరియొకచోట “అథ యదతః పరోదివో జ్యోతిః దీప్యతే” (చా- 3-12-8) “ఈ ద్యులోకముకంటె పైన ఏ జ్యోతి విలుగుచున్నదో” అని చెప్పబడినది ద్యులోకమున ఉన్నది, ద్యులోకముకంటె పైన ఉన్నది ఒకటి ఎట్లగును? కావున స్మృతోక్తముకంటె పైన ఉన్నజ్యోతిస్సు బ్రహ్మము కావాలదు అని పుర్వపక్షము

సిద్ధాంతము ద్యులోకమున ఉన్నది అన్నను, ద్యులోకము కంటె పైన ఉన్నది అన్నను అర్థములో భేదము కలుగదు కావున పై రెండు వాక్యములలో చెప్పబడినది బ్రహ్మమే! ఇందుకు ఒక ఉదాహరణము,

“వృక్షాగ్నే శ్శేషః : చెట్టు కొనలో దేగ యున్నది”

“వృక్షాగ్న్” పరతః శ్శేషః : “వృక్షము కొనకంటె పైన దేగ యున్నది” అను ఈ రెండు వాక్యముయొక్క భావము ఒక్కటే కదా :

11 ఇంద్ర ప్రాజాధికరిణము (4)

ఇంద్రప్రాజ్విశ్వములు పరమాత్మ వాచకములు

శ్రీరాష్ట్రపితము

29 నూ — ప్రాణస్తథాను గమాత్ (1) 1-2 22

పద — ప్రాణః, తథా, అనుగమాత్

అర్థ — ప్రాణః = "ప్రాణోన్మత్తాత్" (కౌషీకీ 3-2)
 "ప్రజ్ఞాస్వరూపుడైన ప్రాణమునై షణ్మాను" అను వాక్యమున
 "ప్రాణ" శబ్దము బ్రహ్మమును బోధించుచున్నది, తథా = బ్రహ్మము
 నను సంబంధించినట్లు, అనుగమాత్ = అర్వాచా వాక్యములద్వారా
 తెలియుచున్నది

వివర — 'కౌషీకీ' అనునట్లున "ప్రకర్తమని" బహిష్క
 యొకటి కలదు "దిబోవానుని తుమారుడు ప్రకర్తమడు ఇతడుయుద్ధ
 రంగమున పొరువమును చూపుటచే ఇంద్రుని నన్నిధిని చేరెను
 ఇంద్రుడు ఏదేని పరమున కొరుకొనమనెను ప్రకర్తమడు మనుష్యు
 నికి ఏది హితమని నీవు కలంకుచో అద్దానిని ప్రసాదించుమనెను
 అంతట ఇంద్రుడు "నన్ను పుసొనింపుము, నీను ప్రజాస్వరూపమైన
 ప్రాణమై యున్నా"నని పువడికించెను వాస్తవమున ఈ నన్ని
 చేశమును పరిశీలించినచో ఇతడి ప్రాణశ్వాముచేత ఇంద్రుడే బోధించ
 బడుచున్నాడని స్ఫురించుచున్నది కాని సమగ్రముగా ఈ పునిష
 ద్వాక్యములను పరిశీలించినచో "ప్రాణ" శబ్దముచేత బ్రహ్మము
 బోధించబడునని కాని ఇంద్రుడుకాదు ఏలనచ "సపిషప్రాణవిన ప్రజ్ఞాత్మా
 అనందః అలరః అమృతః" (కౌషీకీ 3-3) "ఈ ప్రాణశ్వా
 వాడుకడే ప్రజ్ఞాస్వరూపుడు, అనంద స్వరూపుడు, అరామరణములు
 చేనివాడు" అని వర్ణించబడియున్నది అనందమయుడు, అరామరణ
 రవాడు అయినవాడు బ్రహ్మము కావలయునని కాని ఇంద్రుడుగాని,
 ప్రాణముగాని కాదు

30 నూ — ౧ వట్టరాక్కోపదేశాదితి తేత్ అధ్యాత్మ సంపద
భావో హ్యస్మిన్ (?) 1-1-30

పద — న, వట్టి, అర్హోపదేశాత్, ఇతి, తేత్, అధ్యాత్మ
సంపదభావో, హ, అస్మిన్

అర్థ — వట్టి = వత్తయైన ఇంద్రునియొక్క అర్హోపదేశాత్ =
తనకు ప్రాణముగ ఉపాసంపుమని ఉపదేశించబడవలసిన, నేతి తేత్ =
ఇదే ప్రాణశక్తిమొదల ప్రహ్లాదము అర్థమనదు అనినచో, (అది
వరికాదు) అస్మిన్ = ౧ ప్రాణశక్తిమొదల బోధించబడిన వానియందు
అధ్యాత్మసంపదభావో హ = ప్రాణమునకు సంబంధించిన అనేక
విషయములు చూపబడుచున్నవి గదా :

పద — ఇంద్రుడు "నేను ప్రాణము, నన్ను ఉపాసంపుము" అని
ఉపదేశించినను ప్రాణశక్తియు ఇంద్రుని బోధించడు ఈ
ప్రాణశక్తివాడు మందవకులను, చెడువనులను చేయుండు
ననియు, ఇతడు అనందము, అజరము, అమృతము అనియు, బోధి
వతి, నెక్కిక్కడును అనియు చెప్పిన అనేక విషయములు ప్రహ్లాదు
నందే సంగతములు కాని, ఇంద్రునియందు సంగతములు కాకపోవుటచే
ఈ ఇంద్రప్రాణశక్తిమొదల ప్రహ్లాదునియే అర్థము

31 నూ — శాస్త్రదృష్టిః తావదేవో వామదేవత (3) 1-1-31

పద — శాస్త్రదృష్టిః, తు, తావదేవో, వామదేవత

అర్థ — తావదేవో = "నన్నే ఉపాసంపుము" అను దీపేం
ద్రుని ఉపదేశము ఎట్లు సంగతమగును ? అనినచో, శాస్త్రదృష్టిః =
శాస్త్రమును దృష్టిలో ఉంచుకొనుటచేత (సంగతమగును) వామదేవ

వర్ణ = "అపాన ముద్రావలన బాంధవ్య" (౧-14-10) "శను మనువునైతి నూర్చుదలెడిని" అని పలికిన వామదేవుని వర్ణ

వివర — శ్రుతి, సామన్త వేదములయందు అంతర్భాగం అందటలే, శ్రీరామేశ్వరములయందైన విదములు ప్రహ్లాదుడు బోధించినప్పుడు అందు వేరనే వామదేవుడు "నేనే మనుషుడు అయితిని, నూర్చుకొంటి" అని అర్పితము ఈ దృష్టితోనే అలలించుదును "నన్ను అపానము నేను ప్రాణమైయున్నాను" అని చెప్పెను "నన్ను కై గా వాయించు అంతర్భాగముగా ఉన్న పరిమాణము" అని అర్థము

38 వా — తీవర ప్రాణలింగాన్నే పేర్కొనెను) వివాదాంతర్యామి అర్థాంత (4) 1-1-38

వర్ణ — తీవర బ్రహ్మచారింగానైన, నీతి, వేద, వేద, ఉపాసా త్రైవిద్యార్థ, అశ్రితత్వాత్, పా, తత్ + యోగాత్

అర్థ — తీవర బ్రహ్మచారింగాన్ = తీవ్రనికి పరిణామించిన అంగములు ఉండుటవలన, నేతివేత్ = ఈ ఇంద్ర ప్రాణ శక్తియులు ప్రహ్లాదోధకములు కావు అనితదాన = అది యుక్తముకాదు ఉపాసా త్రైవిద్యార్థ = ఉపాసనలు మూడు విధములుగ అందటవలన, అశ్రితత్వాత్ = మూడు విధములైన ఉపాసనలు, అ పనియిస్తుంది బోధించి పరిచయమునను, ఇహ = ఇతరు, అనగా ఇంద్రప్రాణాదివలముల విషయమున, తదోగార్థ = అ మూడు విధములైన ఉపాసనలు నరి పడుటవలనను, ఇంద్రప్రాణశక్తియులచే బ్రహ్మమెబోధించెడుచున్నది

వివర — ఇంద్రుడు ప్రవర్తననునితో "మాముపానన్" "నన్ను

పుపాసంపుము" అని చెప్పి "త్రిశీర్షాణం త్వాష్ట్ర మహవం" (కౌషీ-కరీ-2) "మూడు కలుగుల త్వాష్ట్రాని అనగా శ్వష్ట్రప్రజాపతియొక్క పుత్రుని వంశికిని అని చెప్పబడే పుపాసుని గా చెప్పినది ఇందుడు అనుజీపుని గూర్చియే యని స్పష్టమగుచున్నది ఇట్లే 'పాదోఽస్మి' "నేను ప్రాణమై యున్నాను" అని చెప్పి, 'గూఢఽస్మి' కరీరే స్యాదో వనతి కావదాయాః" (కౌషీ-కరీ-2) "ఎంతవరకు ఈ కరీరమున ప్రాణముండునో అంతవరకే ఆయుష్య" అని చెప్పినచే ప్రాణ శ్వమునకు ముఖ్య ప్రాణమనియే అర్థమని ఎప్పడచుచున్నది కావున ఈ వచనము లు బ్రహ్మలోకములు కావు అని పూర్వార్థము

ఇక సిద్ధాంతము 1

పువనీషత్తులలో బ్రహ్మము మూడు ధర్మములుగ వర్ణించబడు చున్నది 1) ఉద్భవోహ్మము ఇది ఎక్కడానూ, ఎక్కడ నుండరాదు 2) తేజాంతర్యామియైన బ్రహ్మము యు అట్టిని తిప్పి అత్యాసం అంతరోయమయంతిం" (బృహ-3-1-2), "ఎవడు అక్కడో పున్నవాడై అక్కడ పోలేంబుచుండునో" అని తెలుపబడినది 3) అతేజ నాంతర్యామి యైన బ్రహ్మము "యో నృదివాక్యం తిప్పి" (బృహ-3-1-3), "ఎవడు భూమి లోవల పున్నవాడై దానిని వింటుంటు నడింబుచున్నాడో అతడు" అని తెలుపబడినది ఈ మూడు రూపములలోను బ్రహ్మమును పుపాసంపక్షమును దీనిచే ఈ అపావన మూడు విధములగు చున్నది

- 1) ఉద్భవోహ్మోపావన,
- 2) తేజాంతర్యామి ప్రహ్మోపావన,
- 3) అతేజనాంతర్యామి బ్రహ్మోపావన

ప్రకృతము ఈ మూడు విధములైన పుపాసనలు ఇవట తెలుపబడినవి

ఇందుడు " మా ముపాస్వ " వస్తు " ఉపాసంపుము " అనుటచే
 తీవాంతర్యామిప్రహ్లోపానవము, " ప్రాలోఽస్మి " " ప్రాణమై
 యున్నాను " అనుటచే అతేకవాంతర్యామి - ప్రహ్లోపానవము,
 " జనందా, అజర., అమృత " " అనందమయుడు జరామరణరహితుడు " అనుటచే శుద్ధప్రహ్లోపానవము అగుచున్నది కావున ప్రకర్తృనిః
 ఇందునిచే ఉపదేశించబడినది ప్రహ్లోపానవము కాని, శేవల తేకవా
 తేకనోపానవలు కావు

ప్రథమాధ్యాయ ప్రథమపాదము సమాప్తము

అధికరణములు ॥ - సూత్రములు 32

శ్రీమతే నిగమాస్తమహదేశికాయ నమః

అధికరణ పారావశి

ప్రథమాధ్యాయ ప్రథమపాదార్థ సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో॥ స్వేచ్ఛాకన్పర్య హేతు శ్చుభగుణవిభవానస్త నిస్పీమహర్షః
 శుద్ధాఽకర్మోత్థ దిద్వాక్పతి రనవధిఽఽతానాదిస్వభావః॥
 నిప్రసాదప్రాణభేదవ్యతిరేకురజగత్ప్రాణసో దివ్యదీప్తిః
 ప్రాణేంద్రాద్యంతరాత్మా ప్రభురధికరణై స్సప్తభిః ప్రకృపాది ।

భావము ఈక్షతధికరణమున సంకల్పమౌర్వకజగత్సృష్టత్వము,
 అనందమయాధికరణమున అనందమయత్వాద్యంతర కళ్యాణగుణా
 కరత్వము, అధికరధికరణమున అకర్మవశ్యదివ్యమంగళదిగ్రహ
 త్వము, అకాళాధికరణము సర్వత్ర ప్రకాశమానత్వము, ప్రాణాది
 కరణమున తేకనాతేకనాత్మక జగత్ప్రాణసత్త్వము, జ్యోతిరధికరణమున
 దీప్తి మిత్త్వము, ఇంద్రప్రాణాధికరణమున సర్వాస్త్రాధిమిత్యము అను
 కళ్యాణగుణములు సకమాత్మకు కలవని ఈ ప్రథమాధ్యాయ ప్రథమ
 పాదమున నిరూపింపబడినవి

శ్రీరస్తు
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

ప్రథమాధ్యాయ - ద్వితీయపాదము

అష్టవై జీవాది లింగకపాదము

12 సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధికరణము (8)

సుబోధుయత్వాదిగుణములుగల బ్రహ్మము వరమాత్మయే.

13 — సర్వత్ర ప్రసిద్ధోపదేశాత్ (1) 1.2.1

అర్థ — సర్వత్ర = "సర్వం అర్విదం బ్రహ్మ" (ఛా-3-14-1?)
 "ఇది యంతయు బ్రహ్మమే గదా" అను వాక్యమున అన్నింటికి
 అక్కణ దెప్పబడిన బ్రహ్మము వరబ్రహ్మమే, ప్రసిద్ధ + ఉపదేశాత్ =
 బ్రహ్మమునకు పంపింపించి ప్రసిద్ధమైన జగత్సర్వస్వము చెప్పబడి
 నందువలన

వివ — ఛాందోగ్యమున "సర్వం అర్విదం బ్రహ్మ శబ్దలానితి
 శాస్త్ర ఉపాసిత" (ఛా- 3 14 2) "ఇది యంతయు బ్రహ్మముగదా!
 బానిసకుంధి ఇదియంతయు పుట్టుచున్నది దానియందే అయింపు
 చున్నది ఇదివలననే జీవించుచున్నది, అని, బ్రహ్మమును కాంతుడై
 ఉపాసించవలయును" అను వాక్యమునగల బ్రహ్మశబ్దము వర
 బ్రహ్మమునుబోధించుచున్నది జగత్సర్వస్వములు వరబ్రహ్మశాక్యములు
 గదా! బ్రహ్మశబ్దము జీవాత్మనుగూడ బోధించుచున్నది కావున
 ఇదట బ్రహ్మశబ్దము జీవబోధకముగాదు అనుటకై ఈ అధికరణము
 ప్రారంభించబడినది

14 నూ — వివక్షితగుణోపనతైశ్చ (2) 1.2.2

అర్థ — వివక్షిత = ఇదట ఉపాసనమునకు అనుకూలముగ
 చెప్పదలచిన, గుణమునుబోధించుచున్నది గుణములు, ఉపనతైః + ఉ =

"సర్వం అర్చ్యదం బ్రహ్మ" అను వాక్యమున గల బ్రహ్మశబ్దమునకుః
"వరబ్రహ్మము" అని అర్థము చెప్పినపుడే ఉపపన్నము అగుటచలనము
ఇచట బ్రహ్మశబ్దము వరమాత్మవాచకము

వివ — "సర్వం అర్చ్యదం బ్రహ్మ శబ్దలాదితి కాస్త ఉపాసిత" అని
ప్రచారించి, "మనోమయః, ప్రాణశరః భారూః వత్సవంశల్పః
అకాకాత్మా, సర్వకర్మ, సర్వకామః," (రా- 3-14-12) "వరభుక్త
మైవమనస్సుచే తెలియఁబడుచు, సర్వప్రాణములను శరీరముగా
గణపాడు, అనగా సర్వప్రాణములకాధారము, నియంత్ర వేషి అయిన
వాడు, ప్రకాశమాన దివ్యమంత్ర విగ్రహ విశిష్టుడు, వత్సవంశల్పడు,
అకాశస్వరూపుడు, సర్వకర్మప్రేరకుడు, అవాప్తపనుప్తకాయుడు" అని
ఆ బ్రహ్మము వర్ణించఁజేసెడి ఈ గుణములన్నియు వరమాత్మ
యందే ఉపపన్నము అగుటచలన ఇచటి బ్రహ్మశబ్దము వరమాత్మకు
బోధించుచున్నది

35 నూ — అనువవత్తేస్తు న శరీరః (3) 1.2.3

అర్థ — అనువవత్తే + తు = పై మనోమయత్వాదిగుణములు
జీవునియందు ఉపపన్నములు కావందుచలన, శరీరః = శరీర సంబం
ధము గల జీవుడు, న = ఈ బ్రహ్మశబ్దమునకు అర్థము కావాలి.

36 నూ — కర్మకర్తృవ్యవచేకాత్వ (4) 1.2.4

అర్థ — కర్మకర్తృవ్యవచేకాత్వ = వరభిక్షుమును కర్మము
గను, జీవుని కర్తగను చెప్పుటచలనము ఇచటి "బ్రహ్మ" శబ్దము చే
జీవుడు బోధించబడదు

వివ — "విశమితః ప్రీత్య అభిసంభవితాఽస్మి" (రా-3-14.4)

“ఇవదీనుంది ఇయంబదీరి జగత్కారణమైన ఈ తత్త్వమును పొంద గలను” అనుటచే బ్రహ్మమును పొందుటలో జీవుడు కర్తయగు చున్నాడు బ్రహ్మము జీవునిచే పొందఁబడువలన అది కర్మము అగు చున్నది ఈ రీతిని జగత్కారణముగ పేర్కొనబడిన బ్రహ్మము కంటె దానిని పొందునట్టి జీవుడు వేరగుటవలన ఇవటి బ్రహ్మశబ్దము వరబ్రహ్మమనీయే అర్థము

37 నూ — శబ్దవిశేషాత్ (3) 1.2.5

అర్థ — శబ్దవిశేషాత్ = “ఏవమి తత్కా అస్తత్త్వదయే” (రా- 2.14.2) “ఇతరు నాకు అత్తగా పూదయములోవల ఉన్నాడు” అని స్పష్టముగా పేర్కొనుటచే ఈ బ్రహ్మశబ్దము జీవవాచకము కాదు జీవునకు అంశరూపంగా బ్రహ్మమున్నది అనిగదా పై వాక్యమునకు భావము!

38 నూ — స్పృశేత్ (8) 1.2.8

అర్థ — స్పృశేత్ + తస్మిన్వాక్యమువలనను ఈ విషయము స్పష్టమగుచున్నది

వివ — “సర్వస్య చాహం పూరి నన్ని విష్టః” (ఛా 16-15) “అందరి పూదయములయందు నేను ఉన్నాను” అను గీతావచనము వరబ్రహ్మము జీవులందరి పూదయములలో ఉన్నట్లు తెలుపుచున్నది

39 నూ — అర్చకౌకస్యాత్తద్వ్యవధీకాచ్చ నేతిచేన్న నిరాయుక్త్యా దీపం వ్యోమవత్ (7) 1.2.7

పద — అర్చక + ఉకస్యాత్, తత్ + వ్యవధీకాత్, త, న, ఇతిచేత్ + న, నిరాయుక్త్యాత్, ఏవం, వ్యోమవత్, త

అర్థ — అర్చక + ఉకస్యాత్ = వ్యర్థమైన పూదయమును

స్థానముగ శరీరియుండుటవలనను, తక్ + వ్యవధికావృత్తి = " అదీ యాన్ ప్రీహిర్యా యవావ్యా" (రా- 3-14 3) "ధావ్యపు గింజకంబిను, గొధును గింజకంబిను, సూక్ష్మమైవవాదు " అని స్పష్టముగ చెప్పి యున్నందువలనను, వేరివేక్ = "విషమ అత్మా అన్తర్భవయే" (రా- 3-14-3) అను వాక్యమున హృదయమునందు ఉన్నట్లు చెప్పబడిన వాడు వరప్రహృ కావాలదు అనుచో, క-అట్లుకాదు నివాయ్యత్వాత్ = ఉపాసకునిచెల్పాదయమున ధ్యనించవలెననియుండుటవలన వరప్ర- ఈ విధముగ "ప్రీహికంబిను, యవముకంబిను సూక్ష్మముగనున్నాడు" అని వరప్రహృమే చెప్పి దీవది బోధింపవచ్చు = వరప్రహృము ఇట్లు సూక్ష్మమైవది గాక అకాశమువలె వర్షవ్యాపియును అగుచున్నది గాంచుటకు ప్రమాణము - " త్యాయాన్ పృథివ్యాః, త్యాయాన్ అన్తరి కాత్" (రా- 3-14 3) " ఇతడు పృథివికంబిను పెద్దవాడు, అకాశము కంబిను పెద్దవాడు "

40 సూ - సంభోగప్రాప్తి రితివేత్స వై శేష్యాత్ (8) 1-2-8

అర్థ - సంభోగప్రాప్తిః ఇతివేక్ = వరప్రహృము ఉపాసకుని శరీరమునగల హృదయమునందు ఉండువక్షమున జీవునివలె ఇతడును సుఖదుఃఖముకను అనుభవించవలసినవస్తువును గదా అనుచో న = అట్టి అవసరములేదు , వై శేష్యాత్ = కారణవిశేషమువలన

వివ - జీవాత్మవలె వరమాత్మయు ఉపాసకుని శరీరముందు ఉన్నను సుఖదుఃఖానుభవము వరమాత్మకు సంభవించదు అతడు అకాశపాన్మత్వాది (పాపము లేకుండుట) గుణములు కలవాడు గదా! కావుననే " తయోరవ్యః పిత్వం ప్సార్వత్రి తనశ్చ స్మర్యో అభివాళ శీలి" (ముం- 3-1-1) "అ రెండువస్తువులలో ఒకటి శర్యఫల మును అనుభవించును రెండవది శర్యఫలమును అనుభవించక

అనందముతో నుండును " అని చెప్పబడినది ఇతని కర్మఫలమును అనుభవించక అనందముతో నుండు వర్తి వరమాత్మ వాప్తముని నుండు భావముభవమునకు కారణము పుణ్యపాపరూపకర్మములే గాని కేవల శరీరసంబంధముకాదు అట్టి పుణ్యపాపరూపకర్మలు నీవునలే గాని వరమాత్మకు ఉండవు గదా

13 అత్త్రీధికరణము 2 (4)

ప్రళయకాలమున ఒగర్భక్షకుడు వరమాత్మ

41 నూ — అత్తా చరాచరగ్రహణాత్ (1) 1.2.2

అర్థ — అత్తా=కరవర్తిలో " యశ్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చ అభి భవత ఉదయః" (కర- 1.2.24) " బ్రహ్మక్షత్రములు అవిగ బ్రహ్మ ణులు, క్షత్రీయులు, ఈ ఉభయులును ఏవరికి అన్నమో" అని వర్ణించబడిన ఒగర్భోక్త పరబ్రహ్మమే, చరాచర గ్రహణాత్ = " బ్రహ్మ చ క్షత్రం చ" అనుచు చరాచరములను అతనికి అన్నముగ చెప్పుటవలన

వివ — కరవర్తిలోని " యశ్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చ " అన మంత్రమునందు ఒగర్భోక్త గా ఎర్థించబడినవాడు పరబ్రహ్మమే కాని నీవుకాదు ఒగర్భును పృష్ఠించినవాడే గదా దానిని అయమొనర్చినది అ అయమునే ఇతని భోజనము అనుచున్నాడు అది బ్రహ్మ క్షత్రపదములు చరాచరములకును ఉపలక్షకములు

42 నూ — ప్రకరణాచ్చ (2) 1.2.13

అర్థ — ప్రకరణాత్+చ= ప్రకరణమునుబట్టియు ఈ ఒగర్భోక్త పరబ్రహ్మమే

వివ — " యశ్య బ్రహ్మ చ క్షత్రం చ " అను మంత్రము

గల ప్రకరణమంతయు పరమాత్మనే బోధించుటచే ఈ అగర్భ్యత పర బ్రహ్మ మని భావము

43 — గుహం ప్రవిష్టివాక్యానాం నా తద్దర్శనాత్ (2) 1-2-11

అర్థ — గుహం = హృదయగుహను, ప్రవిష్టి = ప్రవేశించిన వారు, అక్వానాం హి = తీవత్వ పరమాత్మలుగదా తత్పదర్శనాత్ = ఆ విధముగ తీవాత్మతో కలిసి పరమాత్మయు హృదయగుహలో ప్రవేశించినట్లు చూచెట్లుచున్నందువలన

వివ — "బంతం...స్తా ముక్తతస్య లోకే గుహం ప్రవిష్టి" (కర- 1-2-1) "కర్మఫలము ననుభవించుచు ఇద్దరు హృదయగుహను ప్రవేశించిరి" అని కరవల్లియందు చెప్పబడినది ఈ గుహలో ప్రవేశించినవారు తీవాత్మపరమాత్మలు అని గ్రహింపవలయును పరమాత్మ గుహలో ప్రవేశించునని ఈ తరవల్లియందే "తం దుర్దర్శం గూఢమను ప్రవిష్టం గుహాహితం గప్యతేష్టం పురాణమ్" (కర- 2-2-12) "అతడు చూచుటకు కష్టముకాదు పదార్థములలో గూఢముగ ప్రవేశించి యుండును గుహలో ఉండును అతిపురాతనుడు" అను మంత్రమున న్నృష్టముగ చెప్పబడినది ఇట్లే "యా ప్రాచీన పంథవత్త్వనిశ్చితకా మయా । గుహం ప్రవిశ్య తిష్ఠన్తి యా భూతేభిర్వృణాయత" (కర- 2-4-7) "ప్రాణములతో కలిసియుండునది ఇంద్రియాదీనములైన భోగములు గలది, హృదయ గుహలో ప్రవేశించినదియునై స్పరివ్యాది భూతములతో ఏది జనించినదో" అనుచు ఈ క్రుతి తీవుడు హృదయ గుహలో ప్రవేశించినట్లు తెలుపుచున్నది ఇతల "అదిరి" అను పదమునకు కర్మఫలతోత్తయైన తీవుడు అని అర్థము కావున హృదయ గుహలో ప్రవేశించి యుండువారు తీవాత్మ పరమాత్మలే అని భావము తీవాత్మ కర్మఫలమును అనుభవించును పరమాత్మ

అతనిచే కర్మఫలమును అనుభవించునోయను అని కొంద
మాత్మకు కర్మఫలభోగము అనంతావేశము గావున అంతఃకర
మైన జీవుడు ఇతని భోక్తగా వర్ణించబడినట్లు తలచుచు
నంగతము కాదు

44 నూ — విశేషదాత్త (4) 1-2-12

అర్థ — విశేషదాత్త + త = జీవాత్మ పరమాత్మలకు నే
చిన విశేషములు మానట్లులవలనను ఈ గుహలో ప్రవేశించి
జీవాత్మ పరమాత్మలే

వివ — "మహస్తం విభునా త్మానం మత్వా దీరో న
(కర. 1-2-22) "మహత్తు విభువునైన పరమాత్మను ఉపొంది
నంతదైన ఉపొనకుడు దుఃఖించు" అని పరమాత్మను చా
గను, జీవాత్మను పరమాత్మోపాసకునిగను అనేకసంక్రమణ
చెప్పియున్నందువలనను గుహలో ప్రవేశించినవారు
పరమాత్మలే

14 అస్తరాధికరణము 3 (6)

అగ్నియందు ధ్యానించుచు పురుషుడు పరమాత్మ

45 నూ — అస్తర ఉపాత్తేః (1) 1-2-13

అర్థ — అస్తరః = "య ఏహోస్తరగ్నితీ పురుషో దృశ్య
4-13-1) "నేత్రమునందు ఏ ఈ పురుషుడు ధ్యానించుచు
అను వాక్యమునందు ధ్యానగోచరుడుగా ప్రస్తావించబడిన
పరమాత్మయే ఉపపత్తేః = ఆ ప్రకరణమున చెప్పబడిన
ఆ పురుషశబ్దమునకు పరమాత్మయని అర్థము చెప్పబడినప్పు
వస్థయు అగుటవలన

వివ — ఛాందోగ్యమున ఉపలోబితిద్యయందు ఆ

ప్రస్తావించబడినది దక్షిణశీత్రమునందు పురుషుని ధ్యానించుట ఈ ఉపాసనలో ప్రధానవిషయము ఇట్లు ధ్యానించుచు పురుషునిగూర్చి ఛాందోగ్యము ఈ విధముగా చెప్పుచున్నది "ఏష ఆత్మేతి హోవాచ ఏతదమృత మథయమేతద్భుతైతి" (ఛా- 4-15-1) "ఈ పురుషుడు అత్యంత అమృతము, అథయము ఇతడు భుక్తు" ఈ అమృతత్వాదికళ్యాణగుణములు రహితుడు సంపాదించినచేత కాని తీవ్రతకు సంపాదించినచేత కాదు కానన అక్షిపురుషుడు పరమాత్మయే అని భావం"

46 నూ — స్థానాదివ్యవహారాచ్చ (2) 1-2-14

అర్థ — స్థానాదివ్యవహారాత్ + చ = సరప్రహ్మమునకు శీత్రాదులు స్థానములు, నియామకములు అని ప్రకటియింపబడుచున్నందువలనను ఈ అక్షిపురుషుడు పరమాత్మయే

వివ — "యత్పైతృత్వం తస్యైవ, చక్షుర్బాహుస్తరః, యం చక్షుర్ననేద, యస్య చక్షుర్మరీచం, యత్పైతృరస్త్రో యదుయతి ఏషత అత్మా అస్తర్మామృతమృతః" (ఛా- 8-7-18) "ఎవడు శీత్రమున నున్నాడో, ఎవనిని శీత్రము తెలిసికొనలేకున్నదో, ఎవనికి శీత్రము శరీరమో, ఎవడు శీత్రములోపల నున్నవాడై ఆ శీత్రమును నియమించుచున్నాడో అతడు నీకు అత్యంత అంకర్యామి అనగా లోపలి నుండి నియమించుచున్నాడు అతడు మరణస్వభావము లేనివాడు" అను బృహదారణ్యకవాక్యము సరప్రహ్మమునకు శీత్రాదులయందు స్థితి నియమనాదులను బోధించుటచే "య ఏహైస్తరక్షీదీ పురుషోద్భవ్యతే" అను ఛాందోగ్యవాక్యమున ప్రస్తుతమైన అక్షిపురుషుడు పరమాత్మయే

47 నూ — సుఖవిశిష్టాభిధానాదేవ త (2) 1-2-15

అర్థ—సుఖవిశిష్ట + అభిధానాత్ + ఏవ + త = అక్షిపురుషుడు

సుఖముతో కూడినవాడు అని చెప్పుటవలెను అతడు వరమాన్యు

వివ — 'ప్రప్రాజోప్రహ్మ, కం ప్రహ్మ కం ప్రహ్మ' (దా-4-13-5)
 "ప్రహంము ప్రహ్మం, సుఖము ప్రహ్మము, అశాశము ప్రహ్మము"
 అని ప్రహ్మమును సుఖముతో కూడిన దానినిగ చెప్పుచున్నందు
 వలన అట్టి ప్రహ్మమే అక్షిణ్యతో చ పాదవార్ధమై స్వీకరింపబడినది

48 సూ — అం ఏవ చ న ప్రహ్మ (4) 1-1-16

అర్థ — అతః + ఏవ + చ = సుఖవిష్ణుము అని చెప్పుటవలననే,
 సూ = "అం ప్రహ్మ" అనువాక్యమున "అ" శబ్దముచే బోధింపబడుచు
 వాడు, ప్రహ్మ = రహస్యము (ప్రసిద్ధాశాశముకాదు) కావుననే "యద్వాద
 కం ప్రహ్మం యదేవ కం తదేవ కం" (దా- 4-13-5) ఏది "క,
 శబ్దవాచ్యమో అదియే "అ" శబ్దవాచ్యము, ఏది అ శబ్దవాచ్యమో అదియే
 క శబ్దవాచ్యము" అనువాక్యము "అ" శబ్దమునకు వరమాత్మ అను
 అర్థమును ప్రధానికరింపబడుచున్నది

49 సూ — ప్రత్యగనిశ్చయగత్యవధానాచ్చ (5) 1-2-1

అర్థ — ప్రత + ఉపనిషత్క, / తి + అభిధానాత్ + చ = ఉప
 నిషత్తత్వమును తెలిసిన ఉపాసకునకు అర్పితాదిగతిని ఉపదేశిం
 యుండ వలనను ఈ అక్షిపురుషుడు వరమాత్మయే

వివ — "తేలర్పిషమభినంభవన్తి" (దా- 4-1-5) "ప్రహ్మో
 పి నకులు అర్పిస్తున ప్రవేశింతురు" అనుబోధనను అక్షిపురుషుడు
 వరప్రహ్మము కావలసియున్నది అట్లు కాకున్నచో అక్షిపురుషోపాసకు
 నకు అర్పితాదిగతి సంభవించదుగదా.

50 సూ — అనవస్థితేరసంభవాచ్చ వేదకః (6) 1-1-18

అర్థ — అనవస్థితే = శీపుడు నియతముగ వేదమునందు ఉండ

జాతియే కావుననే, అనంత వాక్+త=అమృతత్వాదిగుణములు సంసారిక దీప్తములనంత వింతపు కావునను, అతరాంతివుడు, న=అద్వైతుడు కాదు

15 అస్త్రామ్యమృధివరణము 4 (3)

అస్త్రాస్త్రామ్యమి వరమాత్మ

వివరణ — అస్త్రామ్యమృధిదైవాధిలోకాది మతద్వర్జవ్యవధేహత్
(1) 1.2.1⁸

అర్థ -- అధిదైవ + అధిలోక + అదిష్టమృధిత్వాదులయందును ప్రాణాదులయందును, అస్త్రామ్యమి = అస్త్రామ్యమిగా ఉపదేశింపఁబడిన వాడు ఎరబ్రహ్మమే, 3⁸ + 4⁸వ్యవధేహత్ = ఆ బ్రహ్మమునకు సంబంధించిన గుణములను పేర్కొనియంపిండువలన

వివరణ — " యః పృథివ్యాం తిర్థన్ పృథివ్యాః అంతర, యం పృథివీ న పేద, యస్య పృథివి శరీరం, యః పృథివీం అంతరోయ మయతి, ఏష త తత్త్వా అస్త్రామ్యమ్యమి " (బృ-3.7-7) "ఎవడు పృథివీలోనున్నాడో, ఎవనిని పృథివి తెలిసికొనలేకున్నదో, ఎవనికిపృథివి శరీరమో, ఎవడు పృథివిలోపల నుండి దానిని నియమించుచున్నాడో అతడు నీ లోపల అత్తుగానున్నాడు అతడు మరణరహితుడు " అని ప్రపంచంబిందీ పృథివ్యాధి పంచభూతములయందును వాగాదీంద్రియములయందును అస్త్రామ్యమిగా ముప్పులు ఉపదేశింపఁబడినవాడు వరమాత్మయే " అవ్యకరణమున " వశ్యత్యవస్థః న శృణోత్యకర్తః " (బృ- 3.7.3) " అతడు కన్నులు లేకయే చూచును చెవులు లేకయే కేనును " అని ఆ అంతరామ్యమినిగురించి చెప్పఁబడినప్పుడీ ఈ గుణములు వరమాత్మయందే గాని జీవునియందు ఉపపన్నములుగావు గదా! కావున అతడు వరమాత్మ అని భావము

52 నూ — వచ స్సార్తమతద్వర్ణాభిలాషాబ్యాసీరత్న (2) । 2.20

అర్థ — స్సార్తం = కపిలస్మృతియందు అగత్యారణ్యముగ చెప్పబడిన ప్రకృతి, వచ = పై అంతర్యామి కాజాలదు అతద్వర్ణ + అభిలాషాన్ = దానికి సంబంధించని ధర్మములను చెప్పియున్నందువలన, కాశీరః + వ = ఈ కారణముచేతనే జీవుడును పై అంతర్యామి కాజాలదు

వివ — " అర్చ్యర్థో ద్రష్టా, అభ్యుతః శ్రోతా, అనుతో మంత్రా అవిజ్ఞాతో విజ్ఞాతా " (బృ- 3-7-23) " ఎందు మనచే చూడబడదు కాను చూడగలదు మనకు వినబడదు, కాను వినగలదు మనచే కనుగొనబడదు కాను కనుగొనగలదు మనచే తెలియబడదు కాని తెలిసికొనగలదు " అని అంతర్యామినిగురించి చెప్పబడియున్నది చూచుట, వినుట, తెలిసికొనుట ఈ మొదలైన గుణమాలు అచేతనమైన ప్రకృతికి సంభవించవు, జీవునకు ఇవి కొంతవరకు సంబంధించియున్నను, కన్నులు లేక చూచుట, చెవులు లేక వినుట, మొదలైన మరికొన్ని ధర్మములు ఇతనియందు అన్వయించవు. కావున ప్రకృతి, జీవుడు అంతర్యామి కాదు అంతర్యామి వరమాత్మయే

53 నూ — ఉభయోఽపి హి భేదేనైవ పరిచయతే (3) । 2.21

అర్థ — ఉభయో + అపి = 2రువురును అనగా మూర్ఖునిన కాశీయులు, కాణ్వకాశీయులును, ఏకం = ఈ జీవాత్మను, భేదేన = భేదములతో (అంతర్యామికని విన్నునిగా) అధీనులే హి = పరిచయపూర్వులుగదా!

వివ — " యోవిజ్ఞానే తిష్ఠన్ " (బృ- 3-7-23) " ఎవడు విజ్ఞా

నమున అనగా జీవునియందు ఉన్నవారై " అని కాణ్యకుసు, "య
అత్మనీ తిష్ఠన్ " " ఎవడు అత్మ యందున్నవారై " అని మాధ్యం
దినులను జీవునియందు నయితము వరమాత్మ అంతర్వాసిగనున్నట్లు
స్పష్టముగ చెప్పబడి జీవుడు అంతర్వాసి కావాలను కావున
సర్వాంతర్వాసి వరమాత్మ

ముందునూత్రమున చివరవరగల "కారీరశ్చ" అను పదములు రెండును
శ్రీశంకరుల కావ్యమున ఈ నూత్రప్రసారంభమున చేర్చబడినవి

16 అదృశ్యత్వాదిగుణకాధికరణము 5 (3)

అదృశ్యత్వాదిగుణములు కలవాడు వరమాత్మ

54 నూ — అదృశ్యత్వాదిగుణాః ధర్మైశ్చే (1) 1.1.22

అర్థ — అదృశ్యత్వాదిగుణాః = ముండకోవని-త్తున అదృశ్య
త్వాదిగుణములు కలవాడుగ వర్ణించబడినవాడు వరమాత్మ, ధర్మ +
శ్చే = బ్రహ్మమునకు సంబంధించిన ధర్మములను చెప్పబడతన

వివ — ముండకోవనిషత్తునందు "అథ చరా యయా తదక్షర
మధిగమ్యతే, యత్తద్రదీశ్యమగ్రాహ్యం" (ముం- 1.1.3) 'ఇక చరా
విద్య చేసినచే అ అక్షరతత్త్వము పొందుదుడున్నచో, అది చూడబడదగి
నది కాని గ్రహించబడదగినది కాని కాదు" అని, "యద్భూతయోనిం
పరివశ్యన్తి ధిరాః " (ముం- 1.1.5) " ప్రపంచమునకు కారణమైన
దేనిని ధీరులైన ఈ పాశకులు దర్శింతురో" అనియుచెప్పబడియున్నది
ఇట్లు చూడబడి, గ్రహించబడి తత్త్వము వరబ్రహ్మమే కాని మరి
యొకటికాదు. ఏలయన తరువాతి మంత్రములలో " యస్పర్శజ్జ
స్పర్శవిత్, యస్య జ్ఞానమయం తవః " (ముం- 1.1.9) " ఎవడు
సర్వజ్ఞుడు, సర్వవేత్త యులై యున్నాడో, ఎవని తనస్సు జ్ఞానమయ
మైయున్నదో " అని ప్రస్తావించబడినది ఈ సర్వజ్ఞత్వాది గుణములు
వరబ్రహ్మమునకు సంబంధించినచే కాని జీవునకు సంబంధించినవి

కాపు కాపున అద్రేక్యత్వ, అగ్రాహ్యత్వాదిగుణములు కలవాడు
వ్రతసాత్తుడు

55 సూ — విశేషభేదవ్యవధేకాత్మాం చ నేతరౌ (2) 1-2-23

అర్థ — విశేషభేదవ్యవధేకాత్మాం చ = ప్రహృమునకు పంపించిన విశేషములను చెప్పయందులవలనను, శీవవ్రత్యకుల కంటె భేదములను తెలిపియున్నందువలనను, ఇతరే = శీవవ్రత్యకులు, నే = అద్రేక్యత్వాదిగుణములు కలవి అని చెప్పట తగదు

వివ — “అస్మిన్ను తగదో విజ్ఞాతే యదవర్త్యం విజ్ఞాతం తవతి” (ముం- 2-1-2) “తగదన్, ఎవని కలిగినవలో ఇదియంతయు తెలియగలదు.” అని వివక్షానను చే గర్భవిజ్ఞామి ను విశేషించి చెప్పుటచే ఈ అద్రేక్యత్వాదిగుణములు కలది ఎట్లహ్యమని స్పష్టమగుచున్నది మరియు “అక్షిణీ అరకః పరః” (మం- 2-1-3) “అక్షరము (వ్రత్యుని) కంటె పరుడైన శీవనికంటె అరమైనవాడు” అని చెప్పటచే శీవవ్రత్యకుల కంటె పరప్రహృము ఫిన్నమైన యని స్పష్టమగుచున్నది కాపున ఈ అద్రేక్యత్వాదిగుణములు కలది వరప్రహృమే

56 సూ — రూపోఽవ్యాసార్ప (2) 1-2-24

అర్థ — రూప + అవ్యాసార్ప + చ = ఈ అద్రేక్యత్వాదిగుణములుకలవానికి విశ్వమంతయు రూపము అనిచెప్పటవలనను అద్రేక్యత్వాదిగుణములు వ్రతసాత్తుడు

వివ — అద్రేక్యత్వాదిగుణముని గూర్చి చెప్పచు “అగ్నిరూప్తా తక్షుషీ చంద్రసూర్యా, దిశః క్రోతే, వాగ్విప్రుతాకృతేదాః” (ముం- 2-1-4) “తగదన్ అగ్ని అంతు, చంద్రసూర్యులు నేత్రములు, దిక్కులు చెవులు, వేదములు వాక్కులు” అని చెప్పబడియున్నది ఇటువంటి రూపము వ్రతసాత్తుడు మాత్రమే గదా పంథవము!

17 వైశ్యాసరాధికరణము 6 (9)

ఉపాఖ్యాయైవ వైశ్యాసరుద్రుః పరమాత్మ

57 సూ — వైశ్యాసరహ్సాధారణశ్లోకవిశేషాత్ (1) 1-2-23

అర్థ — వైశ్యాసః = “యస్త్యైతమేతం ప్రాచీనమాత్రం మది
విమానమాత్మానం వైశ్యాసరమపిస్తే” (ధా- 1-18-2) “ఎవడు
ప్రాచీనమాత్రుడు, అంతట వ్యాసంబువాడు, అత్యుత్తమ వైశ్యాసరుని
ఉపాసించుట” అనువాక్యమునగు “వైశ్యాసర” శబ్దము చర
ప్రహ్మమును బోధించుచున్నది, సాధారణ శబ్దవిశేషాత్ = అగ్నిని,
జరరాగ్నినిమాత్ర బోధించు ఈ “వైశ్యాసర” పదమునకు ఇతరు పర
మాత్మకు సంబంధించిన విశేషములను ప్రయోగించియున్నందు
వలన

వివ — య బోగ్యమున “వైశ్యాసరముపాత్వ” “వైశ్యా
సరుని ఉపాసనపుము” అని యున్నది వైశ్యాసరశబ్దమునకు పర
మాత్మాపాధారణములైన సర్వాత్మకత్వాదివిశేషములను ప్రయోగించి
యున్నందువలన ఇది పరమాత్మనే బోధించుచున్నది అగ్నిని గాని,
జరరాగ్నిని గాని బోధించుట లేదు

58 సూ — స్మర్యమాణమనుమానం స్యాదితి (2) 1-2-28

అర్థ — ఇతి స్మర్యమాణం = “అగ్నిర్ముగ్ధా చక్షుషీ చంద్ర
సూర్యౌ” (మొద- 1-4-8) “అగ్ని శిరస్సు, చంద్రసూర్యులు నేత్ర
ములు” అని వర్ణించబడిన పరమాత్మయొక్క విశ్వరూపమే ఇతరు వైశ్యా
సరునకు “వైశ్యాసరశబ్దార్థోఽనుమానాత్ అదిత్యశ్చక్షుః, వాయుః ప్రాణః”
“వైశ్యాసరునకు ద్యులోకము శిరస్సు, సూర్యుడు నేత్రము, వాయువు
ప్రాణము” అని స్మరింపబడుచున్నది ఇదియే, అనుమానం స్యాత్ =

వైశ్వానరశ్లోమునకు వరప్రహ్మమని అర్థము చెప్పబడినా సూరకము కాగలదు విశ్వరూపము వరమాత్మలే గదా సంత వింశము!

39 సూ — శబ్దాదిభ్యోఽస్తః శ్రోష్టావాచ్చ నేతితేన్ సతా దృష్టువదేకాదసంతవాత్ పురుషమం చై నన ధీయతే (3) 1-2-27

వద — శబ్ద + ఆదిభ్యః, అస్తః శ్రోష్టావాత్, త, న, ఇతితేన్, న, తథాదృష్టు + ఉపదేకాత్, అసంతవాత్, పురుషం, అచ, ఏనం అధీయతే

అర్థ—శబ్దాదిభ్యః—న ఏదోఽగ్నిరైశ్వానరః" (శతవధబ్రాహ్మణము 10.8.1-11) "ఈ అగ్ని వైశ్వానరుడు" అని స్పష్టముగ చెప్పి యున్నందువలనను, అంతఃశ్రోష్టావాచ్చ = "హృదయం గార్తవత్యో మనోఽన్వాపార్య వదనః అన్యమహవనీయః" " ఈ వైశ్వానరునకు హృదయము గార్తవత్యము మనస్సు అన్వాపార్యవదనము, అన్యము గార్తవత్యము " అనుచు శరీరమూ లోపల ఇతడు శ్రేణాగ్ని రూపమున నున్నట్లు చెప్పుటవలనను, నేతితేన్ = వైశ్వానరశ్లోమునకు వరప్రహ్మమని అర్థమకాదు. అనుచో, కల-అట్లకాదు, తథా దృష్టువదేకాత్ = ఒకరాగ్ని శరీరమై న వరమాత్మను ఉపాసించుమని ఉపదేశించుటవలనను, అసంతవాత్ = ఉపాస్మ్యురై న ఈ వైశ్వానరునకు చెప్పిన విశ్వరూపము ఒకరాగ్నికి సంత-అవకపోవుటవలనను, ఇతడి వైశ్వానరశ్లోము వరప్రహ్మమునీ బోధించును పురుషం అచ = "న ఏదోఽగ్నిరైశ్వానరాయతేపురుషః" (శతవధబ్రా-10.8.1-11) "ఈ అగ్ని వైశ్వానరుడు ఇతడు పురుషుడు అనుచు ఎర మనిగను, ఏనం—ఈ వైశ్వానరుని" అధీయతే = పరించుచున్నారు " నవ్రాత శీర్షా పురుషః ", " పురుష ఏవేదం సర్వం" (పు సూ) అను ప్రతిపవనము లనుబట్టి నిరుపాధికపురుషుడు వరమాత్మయే గదా! కావున ఇతడు వైశ్వానరశ్లోవాచ్యుడు వరప్రహ్మమే!

80 నూ — అక వివ వ దేవతా భావం చ (4) 1-2-28

అర్థ — అక వివ = ఇందువలననే, దేవతా = దేవతారూపియైన అగ్ని, భావం చ = వంశభూతములతో నొకటై వ అగ్నియు, న = ఇప్పుటి పైశ్వానరశబ్దమునకు అర్థము కాదు

81 నూ — పాజ్ఞాన్యవిరోధం తై మిమిః (5) 1-2-29

అర్థ — తై మిమిః = తై మిని మహర్షి, పాజ్ఞాన్యం = అగ్నిశబ్దము పైశ్వానరశబ్దమునకు పాజ్ఞాత్మక పరమాత్మను బోధించినను, అవిరోధం = విరోధములేకుండుటను (భా వింతు య్నాదు)

వివ — “య ఏవిః అగ్ని రైశ్వానరః” అనువాక్యమువందలి అగ్ని, పైశ్వానర శబ్దములు తమ యొగకత్తి చే పరమాత్మను బోధించవచ్చును ఎట్లనగ “అగ్రం నయ తీతి అగ్ని ” = “ముందుకు నడిపించువారు” “ విశ్వేషాం నరాణాం నేతా పైశ్వానరః ” = “నకలప్రాముఖ్యనేత ” అను పుష్పతి చే ఈ శబ్దములు పాజ్ఞాత్మక పరమాత్మను బోధించుచున్నవని తై మిని మహర్షి తలంచుచున్నారు

82 నూ — అభివ్యక్తిరీత్యాశ్చరధ్యః (6) 1-2-30

అర్థ — అభివ్యక్తిః = బ్రహ్మము అవరిచ్చిన్న మైనదై నను ఉపాసనాసాకర్యముకొఱకు పరిచ్చిన్నముగ అభివ్యక్తమగుటవలన పైశ్వానరాది శబ్దములు పరబ్రహ్మమును బోధించవచ్చును ఇతి = అని, అశ్చరధ్యః = అశ్చరభ్యులను ఆచార్యులు తలంచుచున్నారు

వివ — “ యస్త్యేకమేవం ప్రాదేశమాత్ర మభివిమాన మాత్మానం పైశ్వానరం ” (వా- 6.1.31) అను వాక్యము పరమాత్మ అవరిచ్చిన్నదై నను ఉపాసనాసాకర్యముకొనై పరిచ్చిన్నముగ భావించునని బోధించుచున్నది గదా!

83 నూ — అనుష్టుపేర్పాదరిః (7) 1-2-21

అర్థ — అనుష్టుపేః = “వరమాత్మకు ద్యులోకము శిరస్సు, సూర్యుడు నేత్రము” అనుచు రూపకల్పన చేయుట ఉపాసనకని, బాదరిః = బాదరి అను అదార్శులు తలంచుచున్నారు

84నూ— సంపత్తేరితి తైమినిస్త భాహి దర్శయతి (8) 1-2-22

అర్థ — సంపత్తేః=పైశ్వానరవిద్యకు అంగమైన ప్రాణాహుతి అగ్నిహోత్రతత్వ సంపాదనకుగా ఉరస్సు మొదలగుభాగితి వేదిత్వాది కల్పనము, ఇతి = అని, తైమినిః=తైమిని అను అదార్శులు తలంచు చున్నారు, తథా = నట్లు, దర్శయతి హి = వేదము చెప్పుచున్నగదా!

వివ — పైశ్వానరవిద్యలో “ఉర ఏవ వేదిః, లోహాని అర్హిః, హృదయం గార్జవత్కః” (ధా- 5-18-2) “ఉపాసకునియొక్క పక్షః శ్మశ్రుమే వేది లోమములు దర్శన హృదయము గార్జవత్కము” అని వర్ణించబడియున్నది ఈ కల్పనమంతయు ఉపాసకులు తీసికొను ప్రాణాహుతులు అగ్నిహోత్రసమానములు అని చెప్పుటకై చేయుచున్నదని తైమిని తలంచుచున్నారు “య ఏతదేవం విద్యాన్ అగ్ని హోత్రం జహోతి” (ధా- 5-24-2) “ఎవడు ఈ విధముగ తెలిసి కొని అగ్నిహోత్రమును గావించునో” అని చెప్పుటచే ప్రాణాహుతి అగ్నిహోత్రసమానమని వేదమున స్పష్టముగ చెప్పబడినది గదా!

85 నూ — అనునన్తి నైవమస్మిన్ (8) 1-2-23

అర్థ — వివం = ఈ షరణహ్యమును, అస్మిన్ = ఈ ఉపాస కుని శరీరమునందు, అనునన్తి చ=ప్రాణాహుత్యాధారముగ ఉన్నట్లు చెప్పుచున్నారు

వివ — “తస్య హి వా ఏతస్య అత్మనః పైశ్వానరస్య మూర్తేవ

సులేఖా: " (రా- 5-18-2) " ఉపాసకుని శరణ్ణి వైశ్వానరునకు ప్రకాశమానమైన శరణ్ణి" అని చెప్పుటచే ఉపాసకుడు తన శరీరము నందు పరబ్రహ్మము ఈరితిగ వ్యాపించియుండునని భావించి, భ్యానింప పరియును అని తెలియజేయుచున్నది కావున ఉపనిషత్తులలో ఉపాస్యముగ ఉపదేశించబడిన వైశ్వానరుడు పరబ్రహ్మమే అని భావము

ప్రథమాధ్యాయ ద్వితీయపాదము నమానము

ప్రథమాధ్యాయ ద్వితీయపాదార్థ సంగ్రహ శ్లోకము

శ్లో॥ స్వాధీనాఽశేఽఽత్రాస్థితీయతతయా నర్వభావేన తిష్ఠన్
గ్రహితేదోఽక్షినిత్యస్థితరథితనః కర్మితాఽగ్నృద్విగ్రహః ।
న్యర్లోకాద్యంగిస్తైశ్వానరపదఽయో లక్షణస్థావిదుస్య
ప్రోక్షః పాదీ ద్వితీయే బ్రహ్మనికరశరణ్ణిభరత్సేవివాసః ।

కా — ఈ పాదమునందు నర్వశత్రవసిద్ధోపదేశాధికరణమున చేతనాచేతనముల : సత్తాస్థితీయతతయా నర్వభావేన తిష్ఠన్ అగుటచే అతడు "నర్వం ఖర్విరం బ్రహ్మ" అని చేతనాచేతనము లతో అభీష్టముగ వ్యవహరింపఁ జూచును, అత్త్రాధికరణమున అగ ద్బోక్తృత్వమును, అంతరాధికరణమునగ్రాస్తృత్వమును, అంత ర్యామ్యుధిదేవాధికరణమున, చేతనాచేతనశరీరకత్వమును అర్చకత్వత్వాది గుణకాధికరణమున అగ్నిచంద్రమార్యాదులను అవయవములమీఁగా కలిగియుండుటను, వైశ్వానరాధికరణమున సకలజగన్నియమకత్వ, ద్యులోకశరణ్ణిత్వాదికమును వివరించినారు ఇవి భగవంతుని కళ్యాణ గుణములు

శ్రీరస్తు

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

[పథమాద్యాయ తృతీయపాదము

స్మృతివాది లింగకపాదము

18 ద్యుభ్యాద్యధికరిణము 1 (6)

ద్యులోకభూలోకాదులకు ఆధారము పరమాత్మ

86 సూ — ద్యుభ్యాద్యాయుత్తరం స్వకర్తాత్ (1) 1-3-1

అర్థ — ద్యు + భూ + అది + ఆయతనం = ద్యులోక, భూలోకాదులకు ఆధారముగి పేర్కొనబడినది పరస్మాదుము స్వకర్తాత్ = "అత్మ అనియు", " అమృతముగను సేతు" వనియు అది ఆసాధారణ శబ్దములచే పేర్కొనబడుటవలన

వివ — " యస్మిన్ ద్యౌః పృథివీ రాస్తరిక్షమోతం మనస్సహ ప్రొతైశ్చ పరైః తమేనైః జానధాత్మానః నా వాచో విముంచథ, అమృతస్త్వైష సేతు " (ముం-2-2-15) " ఎవనియందు ద్యులోకము, పృథివి, అస్తరిక్షము మనస్సు, ప్రాణములు కలసిమెలసి యున్నచో ఆ అత్మను ఒక దానిని మాత్రమే తెలిసికొనుడు తక్కిన మాటలకు వదిలిపెట్టుడు ఇతడు అమృతమునకు సేతువు " అని ముందకోపనిషత్తున చెప్పబడియున్నది ఇతడు ద్యులోకభూలోకాదులకు ఆధారముగ వర్తించుటవారు పరమాత్మ కావుననే అది అత్మ యని, అమృతమునకు సేతువని చెప్పబడినది ఈ రెండు ధర్మములు పరమాత్మకు సంబంధించినవే కదా!

87 — ముక్తవస్పవ్యవదేశాత్ (2) 1-3-2

అర్థ — ముక్త + ఉపస్పవ్యవ్యవదేశాత్ + త = సంసార

విముక్తులచే బొందకగినదిగ చెప్పుటవలనను ద్యులోకభూలోకదులకు ఆధారమైనది పరమాత్మయే

వివ — “యథానద్యః స్వందమానాప్తముద్రే, అస్తంగత్వ ని నానురూపే విహాయః । తథా, విద్యాన్ నానురూపీద్విముక్తః, పరా త్పరం పురుషముపై తిదివ్యమి” (ముం-3-2-8) “నదులు ప్రవహించుచు వెళ్ళి, నానురూపములను వదిలి, సముద్రమున ఎట్ల విలీనములగు చున్నవో, అట్లే ముక్త పురుషుడును నానురూపవిరహితుడై పరాత్పరుడు దివ్యుడు అయిన పురుషుని చేరును ” అని చెప్పుటచే ముక్త పురుష ప్రాప్త్యై న పరమాత్మయే ద్యులోకభూలోకదులకు ఆధారముగ ఇవట పేర్కొనబడినాడు

88 నూ — నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్ప్రాంతత్వం (3) 1-2-3

అర్థ — అతత్ + శబ్దాత్ = ఆ ప్రకృతిని బోధించు శబ్దము లేనందువలన, అనుమానం = ప్రకృతి, న = ద్యులోకభూలోకదులకు ఆధారము కాజాలదు ప్రాంతత్వం + త = శీఘ్రమును, న = అతనిని బోధించు శబ్దము లేనందువలన ద్యులోకభూలోకదులకు ఆధారము కాజాలదు

శ్రీశంకరులభాష్యమున “నానుమానమతచ్ఛబ్దాత్”, “ప్రాంత త్వం ” అను పై సూత్రభాగములు రెండును వేర్వేరు సూత్రము లుగ స్వీకరించబడినవి

89 నూ — భేదవ్యవచికాత్ (4) 1-2-4

అర్థ — భేదవ్యవచికాత్ = శీఘ్రము, ద్యులోకాద్యాధారమైన వానికిని భేదమును స్పష్టముగ చెప్పియున్నందువలనను శీఘ్రుడు ద్యు లోకాద్యాధారము కాదు.

వివ — “నమానే వృక్షే పురుషో నిమగ్నః, అనిశయా శోచతి ముహ్యమానః । జాష్ఠం యదా వశ్యత్యన్యమీశం, అన్య మహిమాన

మితి వీరకోశః " (ముం- 3.2.9) " ఒకే వృక్షమున నిమగ్నుడై అన్యకంఠమై మోహమును పొందుచున్న పురుషుడు (శివుడు) తనతో కూడియుండి, తనకంటె వీరైత ఈశ్వరుని ఎపుడు దర్శించునో అప్పుడు అతని మహిమలను పొంది మూఁతరహితమగును" అని చెప్పియున్నందు వలన ద్యులోకములకు ఆధారమైనవాడు శివునికంటె భిన్నుడు అని స్పష్టమగుచున్నది

70 నూ — ప్రకరణాత్ (9) 1.2.5

అర్థ — ఈ ప్రకరణమునుబట్టియు ద్యులోకములకు ఆధారమైన వాడు వరమాత్మ

వివ — "అథ వరా యయా తదక్షరమధిగమ్యతే " అనుచు వరప్రహ్లాదునుగూర్చి ప్రాశంభించిన ప్రకరణమున వరించబడుటచే ద్యులోకములకు ఆధారముగ పేర్కొనబడినవాడు వరమాత్మ అని భావము

71 నూ — స్థిత్యదరాభ్యాం త (8) 1.2.6

అర్థ — స్థితి + అదరాభ్యాం + త = " ద్వా మవర్ణా న యువా నభాయా " (ముం- 2.2.1) అను సంక్రమమున వీచేశ్వరులు ఒకే వృక్షమున కలిసియున్నట్లును అందొక్కడు మాత్రమే కర్మ ఫలమును అనుభవించుచున్నట్లు చెప్పుచున్నందున ద్యులోకములకు ఆధారమైనవాడు శివునికంటె భిన్నుడు అని స్పష్టమగుచున్నది

19 భూమాధికరణము 2 (2)

భూసుము వరమాత్మ

72 నూ — భూమా శంప్రసాదాదభ్యుపదేశాత్ (1) 1.2.7

అర్థ — భూమా = భాండోగ్యమున "భూమా" అని పేర్కొనబడినది వరి వరప్రహ్లామే శంప్రసాదాత్=శివునికంటెను, అభ్యుపదేశాత్=అధి కుడుగ ఉపదేశించబడినందువలన

వివ — " యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్యి

జానాతి పరమామాయ త అన్యత్కలి అన్యచ్ఛుదోతి అన్యద్విజానాతి
 కదంబమ్" (ధా-7-28-14) " ఎచట మరియొకదాని చూడజో, వినజో,
 నితెలిసికొనజో అట్టిది భూమి అనగా అతి విస్తృతమైనది ఎచట మరి
 యొకదానిని చూచుజో, ఓనుజో, తెలిసికొనుజో అట్టిది అల్పము " ఇచట
 నిరతికయగుభస్మరూపమైన భూమి పరమాత్మ "సుఖం శ్రేష్ఠవిజ్ఞాని
 కవ్యమ్" (ధా-7-28) " బామైన హుమ్ " (ధా- 7-28) అనుచు ఈ
 భూమితత్త్వము ఉపాన్యముగి కర్తవ్యమనినది " ఏష తు వా అతి
 పదతి యన్యశ్రేష్ఠ అతిపదతి" (ధా- 7-18-1) "ప్రాణముగంచి అధిక
 ముగ నెక్కుమును చెప్పుచుందరు అను వాక్యమున నత్యశ్లము పర
 బ్రహ్మమును బోధి చుచున్నది | పాదశబ్దము జీవుని తెలియజేయు
 చున్నది | పాదశబ్దవాచ్యమైన జీవునిగంచి నత్యశ్లవాచ్యమైన పర
 బ్రహ్మము భూమము, ఉపాసనియము నగుచున్నదని భావము

73 నూ — ధర్మపవతీశ్చ (2) 1-2-3

అర్థ — ధర్మ + ఉపపత్తిః + త = ఈ ప్రకరణమున చెప్పి
 బడిన అనన్యార్థారత్నాది ధర్మములు పర బ్రహ్మమునందే ఉపపన్నము
 లగుటవలన అనన్యార్థారత్నాది గుణవిశిష్టమైన భూమి పరబ్రహ్మము

విన — "స్వేమహిమ్ని ప్రతిష్ఠితః" (ధా-7-8 3) "తన మహిమ
 యందే ప్రతిష్ఠితుడై యుండును " అనుటచే తనకు మరియొక
 ఆధారము లేకుండునది అనన్యార్థారమైనది పరబ్రహ్మమే కదా కావున
 అదియే భూమము

20 అక్షరాధికరణము 3 (3)

అక్షరాయామృతరసము అక్షరము పరమాత్మ

74 నూ — అక్షరమమృతాస్తథృతేః (1) 1-2-3

అర్థ — అక్షరం = "ఏకదైవ కదక్షరం గార్గి" (బృ-2-8-8) అను
 బృహదారణ్యకవాక్యమున గల అక్షరశబ్దము పరమాత్మను బోధించు

చున్నది అప్పుర + అప్రధృతే = ఆ అక్షర శబ్దవాచ్యమైన తత్త్వము ఆకాశమువలకుగల వస్తువులనుధరించుచున్నట్లు చెప్పుటవలన

వివ — “తస్మిన్ను ఖలు ఆకాశః కిత్యప్రచోత్పేతి, సహా వాచ విదర్శ్య తదక్షరం గార్గీ బ్రాహ్మణా అభివదన్తి అస్తూలమనలు అప్రాప్య మిదీర్ఘ మే” (బృ- 5-8-7) గార్గీ ప్రశ్న- “ఆకాశము దేని యందు ఈతప్రచోతముగ (వదుగుపేతలుగ) కలసియున్నది?” యాజ్ఞవల్క్యుని సమాధానము- “గార్గీ! ఆకాశమునకు ఆధారము ఆ అక్షరమే అని బ్రహ్మచేత్రలు చెప్పెనున్నారు ఆ అక్షరతత్త్వము స్థూలము కాదు, అణువు కాదు ప్రాప్యముకాదు, దీర్ఘము కాదు” అని చెప్పుటదీన ఆకాశద్వారమైన అక్షరము పరబ్రహ్మము ఆకాశము వలకు గల వస్తువులను ధరింపగల్గినది పరబ్రహ్మము తప్ప నేరొకటి లేదు కదా!

75 సూ — సా త ప్రకాశనాత్ (2) 1-3-10

అర్థ — సాత=ఆ ధరించుటయు, ప్రకాశనాత్=కానించుటవలన

వివ — “ఏతన్య వా అక్షరన్య ప్రకాశనే గార్గీ సూర్యచంద్ర వసే విదృశేతిభ్యతః” (బృ-3-8-8) “గార్గీ! ఈ అక్షరతత్త్వముయొక్క అదేశముననుసరించి సూర్యచంద్రులు ధరించుచున్నారు” అని చెప్పుటదే ఈ అక్షరబ్రహ్మము తదకాశననము ద్వారా ఈ జగత్తును ధరించుచు, నిడిపించుచున్న దని తెలియుచున్నది

76 సూ — అన్యథావహ్యావృత్తే శ్చ (2) 1-3-11

అర్థ — అన్యథావహ్యావృత్తేః + త- తేవప్రకృతులకు పేరుగ చెప్పుటవలనను ఇతర అక్షరశబ్దమునకు పరబ్రహ్మమనియే అర్థము ప్రకృతి అని గాని, తేవుడు అనిగాని కాదు

వివ — “తద్వై తదక్షరం గార్గీ అప్రప్తం ద్రవ్యు” (బృ-3-8-11)

"గార్హి: ఈ అక్షరశక్త్యము ఇతరులచే దూడ:డదు కాదు చూచును" అనుటచే ఎరి అవేశనమైన ప్రకృతికంటెను భిన్న మని తెలియుచున్నది "వాన్మదతోఽస్మి ద్రష్టు" (౨౨-౩-౩-11) "దీనికి మించిన పేరాక ద్రష్టువదు" అనుటచే శిష్యుడును అక్షరశక్త్యవాచ్యుడు కాదు శిష్యుడు ద్రష్టు యైనను సర్వద్రష్టు కాలేదు కదా కావున ఎవరి అక్షరశక్త్యమునకు రద్రష్టు మనియే అర్థము

21 వ ఖండి కర్మాధిపరణము 4

—వా నకునిచే దర్శించుదు వరమపురుషుడు వరమాత్మ

77 కూ — ఈక్షతికర్మ వ్యవధికాత్మ: 1-3-12

అర్థ — ఈక్షతికర్మ = "వరాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షతే (ప్రశ్న- 5-2-3) "వరాత్పరుడు హృదయగుహలో నుండువాడు నైన పురుషుని దర్శించును" అనుచు దర్శనమునకు కర్మగా ప్రస్తుతించబడినవాడ, ఈ = ఆ వరమాత్మ, వ్యవధికాత్ = వరమాత్మకు సంబంధించిన దర్శనముఅను అచట పేర్కొనియున్నందువలన

విష — "య: పునరేకం త్రిమాత్రేణమిత్యేతేనైవాక్షరేణ వరమపురుషభిధ్యానిత" (ప్రశ్న- 5-2-3) "ఎవడు ఈ వరమపురుషుని త్రిమాత్మకమైన "ఓమ్" అను అక్షరముతో ధ్యానమొనర్చినో" అని ప్రారంభించి "న ఏకస్మాక్ శివభూవాత్ వరాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షతే" (ప్రశ్న- 5-2-3) "ఇట్లు ధ్యానించిన వాడు శివశక్త్యముకంటె శ్రేష్ఠుడై, హృదయగుహలో నున్న పురుషుని దర్శించును" అను సందర్భమున ఉపాసకునిచే దర్శించబడునట్లు చెప్పబడిన వరమపురుషుడు వరమాత్మయే "తమోంకారేక్షైవాయ నేనాన్వరి విద్వాన్ తద్భావమజరమథయమమృతం వరంచ" (ప్రశ్న- 5-7) "ప్రణవముద్వారా ఉపాసకుడు శాస్త్రము, అరాసురణ

భయరహితము, ఉత్తమము అయిన ఆ పురుషుని చేరును " అనుచు
వరమాత్మ సాధారణములైన అజరత్వ - అమృతత్వాది ధర్మములను
అవలంబింపఁబెట్టుచున్నాడు గదా!

22 దహరాధికరణము 5 (10)

దహరాశము వరమాత్మ

78 నూ — దహర ఉత్తరేశ్వరః (1) 1-13

అర్థము — దహరః ఛాందోగ్యమునందు దహరశక్తయితే పేర్కొన
బడినది వరప్రహ్లాదులు ఉత్తరేశ్వరః = కరువాది వాక్యములవలన

వివరము — " అథ యదిదిమస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుంస
రీకం నేళ్ళ దహరోఽస్మిన్ అంతర ఆశాః తస్మిన్ యదస్త్రః తదశ్వేష్ట
త్వం తద్వాన విశిష్టానీతవ్యమ్ " (ఛా- 8-1-1) " ఈ బ్రహ్మపురము
నందు (బ్రహ్మమునకు స్థానమైన శరీరమునందు) దిన్ని పుండరీకము
వంటి స్థానమునందు అందుగల దహరాశమును అన్వేషించి తెలిసి
కొనవలయును" అని ఛాందోగ్యవాక్యమున హృదయపుండరీకమునందు
తెలిసికొనదగినదిగా వర్ణించబడిన దహరాశము వలనప్రహ్లాదే కాని
దహరాశము కాదు " ఏష ఆత్మా అవహత పాహ్ని విజరోవిమృత్యు
ర్విరోహో విశిషుత్సౌఽపిపానస్తృత్యకాచస్తృత్యనంకల్పః " (ఛా-8-1-5)
" ఈ ఉపాస్మయైనది, పావరహితమై, జరామృత్యుభోజవిరహితమై,
బుధుజాపిపానలు లేనిదై నత్యకామము నత్యనంకల్పమునైనది అత్మ "
అనికరువాదివాక్యములలో దహరాశము అవహతపాహ్నిత్వాది భౌతిక
గుణములుగలదిగా వర్ణించబడినది ఈ గుణములు నర్మభావరమాత్మ
యందేనంతావ్యములు కావున ఇవలం విశ్లేయముగా పేర్కొనబడిన
దహరము వరమాత్మయే అని భావము

79 నూ — గరిశత్రాభ్యాం కథా హి దృష్టం తింగం చ (2) 1-2-14

అర్థ — గురికల్పాత్కారం = సుమంత్ర పక్షయోగమున పరబ్రహ్మలు దహరమును చేరుటవలనను ఈ దహరాకాశమును బ్రహ్మలోక శబ్దముచే పేర్కొనుటవలనను దహరాకాశము పరబ్రహ్మము తథాహి దృష్టం = తరతరమిత్తులయంద ను అట్లేకదా చెప్పుటదీయున్నది లిక్ష్నా = ప్రజలు ప్రతినిత్యము దహరమును చేరుచుండుట దానిని “బ్రహ్మలోక” శబ్దముతో పేర్కొనుటయుదహరం కాశము పరబ్రహ్మనుటకు సాధకము

వివ — “ఇమాస్పర్వాః ప్రజాః అపరపర్గత్పత్త్యః ఏతం బ్రహ్మలోకం న విత్తన్తి” (రా- 3.3.2) “ప్రొణుంర్నియు ప్రతి దినము వెళ్లుచున్నను ఈ బ్రహ్మలోకమును తెలిసికొనలేకున్నది” అనుటచే ఈ దహరాకాశము పరబ్రహ్మమని తెలియుచున్నది సుమంత్ర యందు ప్రొణులు పరబ్రహ్మమునే గదా చేరుచుండురు “ఏవ మేవ ఖలు సోమ్యేమాస్పర్వాః సతి సమృద్ధ్యే న విదుః సతి సమృత్త్వా మహి” (రా- 3.3.2) “ఓ సొమ్ముదా! ఈ విధముగ ఈ ప్రజలందరు సచ్చక్షణబాదుకైన పరమాత్మను సుమంత్రవశయందు ప్రతినిత్యము చేరుచున్నను ఆ విషయమును తెలియజాలరు” “బ్రహ్మలోకము” అనగా “దర్శింపఁడు బ్రహ్మము” అని అర్థము లోకమే ఇతి లోకః, బ్రహ్మైవ లోకః బ్రహ్మలోకః అని సమాసము బ్రహ్మలోక శబ్దము ఎరమాత్మవాచకముగ “ఏష బ్రహ్మలోకః సప్రమాదితి హోవాచ” (బృ- 3.3.3.3) “ఈ బ్రహ్మలోకము సప్రమాదితి అని పల్కినను” అను బృహ దారణ్యకరాశ్యమున చూపట్టచున్నది గదా కావున ఇచట దహరాకాశ శబ్దము పరమాత్మను బోధించుచున్నది అని భావము

30 నూ — దృతేశ్వ మహిమోఽస్మాన్మిమ్నువలన్తే (1) 1.3.13

అర్థ — అశ్వ = ఈ పరబ్రహ్మముయొక్క, దృతే = బగతును

ధరించుట అను, మహిమ్మ : = మహిమను, అప్పుడే = ఈ దహరాకాశము నందు, ఉపరధ్యేష్టురు = ఉత్పలవలనను ఈ దహరాకాశము పరబ్రహ్మము

వివ — "అథ య అత్కా స సేతుః విధృతిరేషాం లోకానాం అపందహాయ" (ధా- 1-4-1) "దహరాకాశమైనది ఈ పరమాత్మ ఈ లోకములు సంకీర్ణములు కాకుండునట్లు సేతువై ధరించును" అనుటచే అట్టి మహిమ గల దహరాకాశము పరబ్రహ్మము

81 నూ — ప్రసిద్ధేశ్వ (4) 1-2-18

అర్థ — ప్రసిద్ధేశ్వ : త = అకాశశబ్దముచే బ్రహ్మమును బోధించు నట్టి ప్రసిద్ధిపలనను దహరాకాశము పరబ్రహ్మము

వివ — "యదేష అకాశ అనర్థో కస్మాత్" (తైత్తిర్యవల్లి-8) "ఈ అపందహాయమైన అకాశము లేనిచో ఏవడు జీవించును?" మున్నగు వాక్యములలోని అకాశశబ్దము పైతము పరబ్రహ్మము బోధించుట ప్రసిద్ధమే యదా:

82 నూ — ఇతరపరావర్తాత్ న శివేన్నానంభవాత్ (5) 1-3-17

అర్థ — ఇతర పరావర్తాత్ = పరబ్రహ్మమునందె వెరై న జీవుని ప్రస్తావించుటవలన, న శివేత్ = న జీవుడే దహరాశబ్దమునకు అర్థ ముననట, న = అట్లు కాదు, అనంభవాత్ = జీవునియందు అవసర పొన్నట్వాది కళ్యాణగుణములు సంభవించనందువలన

వివ — "న ఏష సంప్రసాదోఽస్మాత్ శరీరాశ్చమజ్జాయ పరం జ్యోతిరుపవంశద్య స్మైన రూపేణాభినిష్పద్యతే" (ధా 1-3-4) "ఈ జీవుడు న శరీరమునుండి అయలుపెడలి, పరంజ్యోతిని చేరి, తనరూప ముతో ప్రకాశించును" అనుచు ఈ ప్రకరణమున జీవుని ప్రస్తావనయు నీ స్పందింపలన దహరాశబ్దమునకు జీవుడు అర్థమని చెప్పరాదు, పూర్వము

పేర్కొనఁ దీవలవహిత పాన్మత్వాదిగుణములు ఇతనియందు సంభవించవుగదా! కావున ఈ దహరశబ్దమునకు పరబ్రహ్మమనియే అర్థము

83 నూ — ఉత్తరాచ్చేదావిరూపకస్వరూపస్తు (8) 1.3-18

అర్థ — ఉత్తరాత్ + చేత్ = తరువాత వచ్చు వాక్యముల వలన జీవునియందుండు అవహితపాన్మత్వాదికళ్యాణగుణములు కలవని తెలియుటచే అట్టి గుణములుగల దహరాకాశము జీవుడు కావచ్చును అన్నచో, అవిరూపకస్వరూపః + తు = అచటి ముక్తి దశయందు జీవుడు అవహితపాన్మత్వాదిగుణములును కలిగియున్నట్లు ప్రస్తుతించబడినాడు కావున ఈ దహరశబ్దము జీవవాచకము కాదు

వివ — “ఏష అత్మా అహిత పాన్మా” (భా-8-1.3) “ఈ అత్మ వరంబోధిగి చేరిన ముక్తజీవుడు, పాపము లేనివాడు” అనుటచే, సంసారిజీవుని యందు ఈ గుణములు చూపబ్బవు గదా! కావున దహరాకాశశబ్దము జీవుని బోధించదు పరమాత్మనే బోధించును

84 నూ — అన్యార్థశ్చ పరామర్శః (7) 1.3-19

అర్థ — పరామర్శః + చ, దహరవిద్యలో జీవుని ప్రస్తావించుటయు = అన్యార్థ = జీవుడు దహరాకాశమును చేరి తన వాస్తవరూపమును చాందునని తెలుపుటకై చేయబడినది

85 నూ — అబ్బ్రుతతేరితిత్తదుత్తమం (8) 1.3-20

అర్థ — అబ్బ్రుతతేః + ఇతిచేత్ = దహరశబ్దముచే సూక్ష్మత్వము చెప్పబడుచున్నది కావున “దహరము, పరబ్రహ్మము కాదు అనిచో, తత్ + ఉత్తం = దీనిని సమాధానము ముందే చెప్పబడినది.

వివ — “అర్పణాకస్మాత్తద్యుపరీకావప్న నేతిచేన్న నిదాయకత్వాదేవం వోమపచ్చ” (బ్రా.సూ. 1.2.7) “ధ్యానసౌకర్యముకొరకు

హృదయము వరమాత్మకు స్థానముగ చెప్పబడినది వాస్తవమున
వరమాత్మ ఆకాశమువలె అంతట వ్యాపించియుండును అని ముందే
చెప్పబడియున్నందువలన దహరశబ్దము వరమాత్మను బోధించుటలో
విప్రతిపత్తి లేదు.

86 సూ — అనుకృతేస్త్యత్య చ (1) 1-3-21

అర్థ — త్యత్య = వరమాత్మను, అనుకృతేః + చ = తీవుడు
అనునరించుటవలనను దహరశబ్దము తీవవాచకము కాదు

వివ — “యదా వశ్యః వశ్యతే రుక్మవర్ణం, కర్తారమీశం యదృశం
ప్రహ్నియోనిమ్ । తదా విద్వాన్ పుణ్యపాపే విధియ, నిరంజన
వరమం సౌమ్యముపైతి ॥” (మృ- 2-1-2) “ఈ ఉపాసకుడు స్వర్ణ
వర్ణుడు, కర్త, ఈశ్వరుడు, జగత్కారణము అయిన వరమాత్మను
సాక్షాత్కరించుచో అప్పుడు ఇతడు పుణ్యపాపములను తొలగించుకొని,
శరీర సంబంధము లేనివాడై వరమాత్మతో ఒరమసౌమ్యమును పొందు
చున్నాడు” అను మంత్రమునుబట్టి వరమాత్మ అనుకారుడుగా, తీవుడు
అనుకరించువాడుగ చెప్పుటవలన వరమాత్మకంటె భిన్నుడైన తీవుని
ఈ దహరశబ్దము బోధించరాదు.

87 సూ — అపి స్మర్యతే (10) 1-3-22

అర్థ — స్మర్యతే+అపి = తీవుడు వర్తమాత్మముతో సౌమ్యమును
పొందునని స్మృతించుందును చెప్పబడుచున్నది

వివ — “ఇదం జ్ఞానముసౌశ్రత్య మమ సాధర్మ్యమాగతాః ।
సర్గైః బోధితాయస్తే వ్రతయే త వ్యధన్తి తే (భ గీ 14-2) “ఈ
జ్ఞానమును పొంది నాయొక్క సౌమ్యమును పొందినవారు స్పష్ట
సమయమున అన్నివారు వ్రతయే సమయమున నశించరు,” కావున
దహరశబ్దము వరమాత్మయే

23 ప్రమిదాధిపతము 6 (2)

కాపానకుల హృదయమునందు అంగుష్ఠవరిమితులై యున్న
వాడు వరమాత్మ

88 నూ — బ్రాహ్మీ ప్రమితః (1) 1-3-23

అర్థ—కర్ణాత్ ఏతః = “ఈకానో భూతభవ్యవ్య” (కర్-2-4-12)

“త్రికాలవర్తివదార్థములకును ఈశ్వరుడు” అను ప్రతివలన, ప్రమితః =
అంగుష్ఠమాత్రుడుగ కొలువపడినవాడు వరమాత్మ

విజ్ఞ — “అంగుష్ఠమాత్రః పురుషః మధ్య అత్మని ర్హతి । ఈశాన్
భూతభవ్యవ్య న ఏదాద్య న ఈ శ్వా” (కర్-2-4-12) “హృదయ
మధ్యమునందు అంగురీష్ఠమాత్రులైన పురుషుడు కలడు అతడు త్రి
కాలవర్తివదార్థములకును ఈశ్వరుడు అతడే నేడు, లేవు అనగా సర్వ
కాలములందు ఉండు నని భావము ఈ మంత్రమున అంగుష్ఠమాత్రు
డుగ చెప్పబడిన పురుషుడు జీవుడే కావలయును అని ధార్యవక్షము
కాని “ఈకానో భూతభవ్యవ్య” అను వరువాతి వాక్యము నుండి ఈ
అంగుష్ఠవరిమాత్రపురుషుడు వర్తమాత్మ అని నిర్ధారము

89 నూ — హృద్యపిక్షయా తు మనుష్యాధికారకత్వాత్ (2) 1-3-23

అర్థ — హృది = హృదయమునందు, అపిక్షయా తు = దాని
పై కాల్యమునుబట్టి అందు ధ్యానింపదగిన వరమాత్మ అంగుష్ఠవరిమితు
డని చెప్పబడినది మనుష్య + అధికారకత్వాత్ = కాపాననము మనుష్యు
లను ఉద్దేశించి ప్రవర్తించుటవలన

వివ — కాపానన తేయ మనవుల హృదయముయొక్క
లోపలిభాగము అంగుష్ఠవరిమితమై యుండును అందుచే అందు
ధ్యానింపబడు వరమాత్మయు అంగుష్ఠమాత్రు డని “అంగుష్ఠమాత్రః
పురుషః” అనుమంత్రమున వర్ణింపబడినాడు మనవుల హృదయా

కాశపరిమాణమునే విల తీలకొనవలయును అనినచో ముఖ్యముగ వారి కుద్దేశించియేగదా వేదాస్త్రశాస్త్రము ప్రవర్తించుచున్నది కావున వారి హృదయాస్త్రః పరిమాణముమొట్టి అంగుష్ఠమాత్రమగు పరమాత్మ వర్ణించబడుట దోషముకాదు

24 దేవతాధిరతిలము 7 (5)

దేవతలకును ప్రహ్లాదాపాసనాధికారముగలదు

80 నూ — తదుపర్యం బాదరాయణస్పంధవాన్ (1) 1-2-25

అర్థ — తన్ + ఉపరి + అం = అ పై నకూడ అనగా మనుష్యులచే కాశ వారిపై నుండు దేవతలకును ఉపాసనచేయుటకు అధికారముగలదని, బాదరాయణః = బాదరాయణమహర్షి తలంపు చున్నాడు సంధవాన్ = వారికిని ఉపాసనకు తగిన శరీరము, ప్రహ్లాదుడు దర్శించవలె నను కొరిక మొదలగునవి సంధవించుటవలన

81 నూ — విరోధః కర్మజీవేష్వానేకప్రతిపత్తైర్దర్శనాన్ (2) 1-2-28

అర్థ — కర్మజీ = యజ్ఞయాగాది కర్మలో, విరోధః + ౧0 చేత్ = దేవతలకు శరీరమును అంగీకరించువక్షమున విరోధము కల్గుట గదా! అనుచో, న = అట్లు గాదు అనే ప్రతిపత్తిః = యోగమహిమచే అనేక శరీరములను దాల్చుటకు, దర్శనాన్ = చూచుచుండుటవలన

వివ — ప్రహ్లాదాపాసనకొరకు మానవులకువలె దేవతలకును శరీరముగలదని అంగీకరించువక్షమున వికలామున అనేకప్రదేశముల యందు అనేకులుచేయు యజ్ఞయాగాదులలో ఇంద్రాదిదేవతలు ఎట్లు ఉపస్థితు లగుదురు? కావున దేవతలకు శరీరముగలదనుట యొక్కము కాదు కావుననే వారికి ఉపాసనమునందును అధికారము లేదు అని పూర్వపక్షము కాని యోగశక్తిచే నొకరి మొదలై నవారు వికలాము

ననే అనేక శరీరములను దాల్చినట్లు తెలియుచున్నది కావున దేవతలకు శరీర మున్నను ఏకకాలమున అనేక శరీరములను దాల్చి, అనేక యుక్తయోగాదులయందు ఉపస్థితులై, వారు హస్తములను స్వీకరింపగలరు కావున దేవతలకును బ్రహ్మవిద్యాధికారము గలదని వాదకాయముపార్చి సిద్ధాంతము ఏకకాలమున అనేక శరీరములను దాల్చుటను కాయవ్యూహ మని అందురు ఇది యోగమహిమచే లభించును

82నూ — శబ్ద ఇతి చేన్నాకః ప్రథవాక్రత్యక్తజ్ఞానుమానాభ్యామ్
(3) 1-2-27

అర్థ — శబ్దే = ఇంద్రాదిశబ్దములయందువిరోధము కల్గును, ఇతిచేత్ = అనినచో, న = అట్లు కాదు, ప్రత్యక్ష + అనుమానాభ్యామ్ = ప్రత్యక్షమునుబట్టియు, అనుమానమునుబట్టియు, అనగా శ్రుతినిబట్టియు స్పృశినిబట్టియు, అకఃప్రథవాక్ = ఇంద్రాదిదేవతలు స్పృశింపలరుచున్నట్లు తెలియుటవలన

వివ — బ్రహ్మోపాసనముకొలకు ఇంద్రాదిదేవతలకు శరీరము ఉన్నట్లు అంగీకరించు నక్షమున ఆ శరీరములు ఉత్పత్తివివాశనము అను కలిగియుండవలయును అప్పుడు ఇంద్రాదిశబ్దములు ఇంద్రాది దేవతలకు విత్యముగ చెప్పబాలవు గదా కావున దేవతలకు శరీరములుండవు అని పూర్వమీమాంసకుని అభయము కాని, ఇది యుక్తము కాదు ఇంద్రాదిదేవతలనుబట్టి ఇంద్రాదిశబ్దములు ఏర్పడలేదు వేదమునందలి ఇంద్రాదిశబ్దములనుబట్టియే ఇంద్రాదిదేవతలు స్పృశింపలదిరి ఈ విషయమును వేదము “ ధాతా యథాభార్యమకల్పయత్ ” (పునూ 18) “ధాత వూర్వకల్పమునందు వలెనే ఈ కల్పమునందును సూర్యచంద్రాదులకు స్పృశించెను” అనియు “న భూరితి వ్యావారత్, న భూమి మవృణత్ ” (తై - అష్ట - 2 ప్ర-3) “ అ బ్రహ్మ భూః అని ఉచ్చరించెను, భూమినిన స్పృశించెను” అనియుచెప్పుటచే ఇంద్రాది

పై దిశశబ్దములనుబట్టి ప్రస్తుతకల్పమున ఇంద్రాదులు స్పృశింపబడి నట్లు తెలియుచున్నది ఇట్లే

శ్లో: సర్వేషాం తు స వామాని కర్మాణి చ మృత్యో వృథా ।
చేదశస్తేత్య ఏవాదౌ మృత్యో సంస్థితౌ నిర్మమే ॥

(మమ శ్లో 1-21)

“ఆ బ్రహ్మ అన్నింటియొక్కనామధేయములను, కార్యములను, రూప సన్నివేశములను చేతుచేయగ చేదములయందలి శబ్దములనుబట్టియే తొలుత స్పృశించెను” అని స్మృతియు చెప్పుచున్నది కావున ఇంద్రాది శబ్దములు పదవులనుబట్టి పర్చినవి కాని, వ్యక్తులనుబట్టి పర్చినవి కావని స్పష్టమగుచున్నది కావున చేదతలకును శరీరము కలదు

వి — అత ఏవ చ నిత్యత్వమే (4) 1-22

అర్థ — అత ఏవ = ఈ కారణమువలననే, నిత్యత్వం చ = చేదములకు నిత్యత్వమును సిద్ధించుచున్నది.

వివ — చేదమునందలి ఇంద్రాది శబ్దములనుబట్టి బ్రహ్మ ప్రపంచ శబ్ద గావించుచున్నా దనుటచేత చేదములు నిత్యము లనియు, ఆ చేదములను స్పృశించుచు, బ్రహ్మదులు అగన్యుష్ట్యాదికము గావించు తనియు స్పష్టమగుచున్నది

వి మా — సమాననామరూపత్వాద్వాప్యత్వావశ్యోభో దత్త నాన్ శ్చతేచ్చ (5) 1-23

పద — సమాననామరూపత్వాత్, చ, అవృత్తౌ, అపి, అవిరోధః, దత్తనాన్, శ్చతేః చ

అర్థ — అవృత్తౌ + అపి = కల్పములు మోచినప్పుడును, సమాననామరూపత్వాత్ = సమానములైన నామరూపములను కలిగి యుండుటవలన, అవిరోధః = చేదములు నిత్యములు అనుటలో దిరో

ధములీడు దర్శనాత్-దేవతచనములవలనను, స్మృతేశ్వ = స్మృతి
చననములవలనను (ఈ విషయము తెలియుచున్నది)

వివ — నిత్యములైన దేవములయందలి శబ్దములనుబట్టి
ప్రతిశబ్దమునందును స్పష్ట జరుగునెడల అన్ని కల్పములయందును
ఒకేవిధమైన స్పష్ట జరుగవలయును గదా! అనినచో స్పష్ట అన్ని
కల్పములయందును ఒకే విధముగ జరుగు లేని క్రుతిస్మృతులు చెప్పొ
చున్నవి క్రుతి-“థాకా యథాపూర్వ మకల్పయత్”(పు సూ) “బ్రహ్మ
పూర్వకశ్చముంనదువతి ప్రవంచమును స్పష్టించెను” స్మృతి-

శ్లో: యథార్థమి యతులింగాని నానాహాసాదీ వర్యయే ।

ద్యుశ్శస్త్రే తాని తాన్వీషి తథా థావా యుగాదిపి ।

(వి పు 1-2-85)

“అయా యుతువులలో అనీకవిధములైన అయా యతుదిహ్మములు
ఎట్లు కనిపించుమందునో అట్లే కల్పములు మోరినిపుడును స్పష్ట యదా
పూర్వముగ చూపట్టుచుందును కావన దేవములునిత్యములు ఇంద్రాది
దేవతలకు శరీరము, ఉపాసనార్హత గలవి

25 మధ్వధికరణము 8 (3)

మధువిద్యార్థి — ఉపాసనలకుఆదిత్యారులును అర్హులే

శ్లో సూ — మధ్వాదివ్యసంభవాదనధికారం శైమినిః (1) 1-8-30

అర్థ — మధు + అదిమ = మధువిద్య మొదలగు బ్రహ్మవిద్య
లలో, అనంభవాత్ = దేవతలు అవ్యయియగు సంభవించనందున,
అనధికారం = దేవతలకు ఉపాసనలో అధికారము లేదని, శైమినిః =
శైమినిమహర్షి తలంచుచున్నారు

వివ — మధురూపమున ఆదిత్యుని ఉపాసించుటకు మధువిద్య
అని పేరు ఇది “ఉపా వా ఆదిత్యో దేవమధు” (ధా- 3-1-1) “ఈ

అదిశుద్ధుడు దేవతలకు మధువు - అనగా ప్రయమైనవాడు" అని ప్రారంభించి వివరించబడినది. "ఈ అదిశుద్ధునియొక్క నలువైపుల గల భాగములను వసావులు, రుద్రులు, అదిశులు, మురుక్షులు సేవించురని శుద్ధ్యభాగమును పాథ్యులు సేవించురని తెలిసి, ఈ విధముగ ఉపాసించువాడు వసుకుద్రాదులలో ఒకరుగా చేరి, భావము అదేవ మధువును దర్శించి శ్వు చెందుదురు" "నయ విత దేవస్సృతం దేవ వసూనామేతి తో భూభ్యాగ్నిరైవ ముచేనై తదేవాస్సృతం దృష్ట్వా శ్వున్యతి" (రా-3-8-3) అని చెప్పబడినవలె ఒక సంరేహము కలగుచున్నది. దేవతలను ఉపాసకలగు దక్షమున ఈ దేవమధువును వసుకుద్రాదులు ఎట్లు ఉపాసించుదురు? వసుత్వమును కోరి కదా వసువులు ఉపాసించవలయును; ఇది అసంగతము కావున దేవతలకు ఉపాసనలయందు అధికారము లేదు అని జై మినిమతము

86 సూ — శ్లోతిః భావాత్వ (2) 1-3-31

అర్థ — శ్లోతిః = వరమాత్మ విషయమున, భావాత్ + త = ఈ ఉపాసనము సంభవ మగుటవలనను దేవతలకు మధువిద్య మొదలగు విద్యలలో అధికారము లేదు

వివ — "తందేవాః శ్లోతిహిం శ్లోతిః అయుర్హోపావశేఽమృతమ్" (పు- ౧-4-14) "శ్లోతులను శ్లోతి, అయస్సు, అమృతము అయిన ఆహ్లాహ్లామను దేవతలు ఉపాసించుదు" అనుటచే దేవతలను ప్రశ్నివిద్యయందు మాట్రమే దేవతలకు అధికారము కలదని, సుధ్యాదివిద్యలో అధికారము లేదని స్పష్టమగుచున్నది

87 సూ -- భావం తు వాదరాయతోఽస్తి హి (3) 1-3-32

అర్థ -- వాదరాయణః + తు = వాదరాయణమిహర్థి, భావం = అదిశాదులకు మధువిద్యాదులయందు వ్రతేకముండునను అంగి

కరించుచున్నారు అస్తి హి = అదిత్యాదులకు కామే ఉపాసకులు గను, ఉపాస్కులుగను ఉండవచ్చును గదా

వివ — మధువిద్యారులయందు అదిత్యాది దేవతలకును ప్రదేశము కలదని బాదరాయణమహర్షి భావించుచున్నారు అదిత్యాది దేవతలు మధువిద్యోపాసనచేసి, ప్రైకల్పమునను అదిత్యాదులుగానే ఉండి, ఉపాసనబాలముచే పరబ్రహ్మమును పొందవచ్చును మరియు " య ఏతామేవం బ్రహ్మోపనిషదం వేద " (భా- 3-2-1) " ఎవడు ఈ మధువిద్యారూపమైన బ్రహ్మోపాసనమును కావించునో" అనుటచే ఈ మధువిద్యయు బ్రహ్మవిద్యయే అని స్పష్టమగుచున్నది కావున ఈ మధువిద్యారులయందు కూడ అదిత్యాదిదేవతలకు అధికారము కలదని బాదరాయణసిద్ధాంతము కావున దేవతలకు ఉపాసనాధికారము, తదనుకూలమైన శరీరము కలదని సిద్ధించినది

28 అపశూద్రాధికరణము 9 (7)

ఉపనయనార్హత తీనివారికి పైదికల్పహోపాసనలయందు
అధికారము లేదు.

98 నూ — ఈగన్య కదనాదరశ్రవణాత్తద్రాదనవాక్సూత్యతే
హి (1) 1-3-33

పద — ఈక్ + అన్య, తక్ + అనాదరశ్రవణాత్, తదా, అద్రోషణాత్, సూత్యతే, హి

అర్థ — తక్ + అనాదరశ్రవణాత్ = హింసలరూపమున ఎగురు చున్న ఆ యిమల అనాదరవాక్యములను వినుటవలన, తదా-అప్పుడే, అద్రవణాత్ = రైక్యమహర్షివన్నిధికి పరిగెత్తుటవలనను, అన్య = భానక్రూరియొక్క, ఈక్ = శోకము, సూత్యతే హి = రైక్యమహర్షి చేసిన " పూద్ర " అను సంబోధనముచేత సూతింపబడుచున్నదిగదా

వివ - జానత్రుతి అను రాజు మార్గమున పోవుచుండగ అతని పై భాగమున భల్లావుడు, కంపరుడు అను ఇద్దరు ఋషులు హంసల రూపమున ఆకాశమున నెగురుచు జానత్రుతిని చూచిరి వారిలో కంపరుడు " భల్లావు, నీ నితమ జానత్రుతిమీద వదనీయకుము" అని హెచ్చరించెను అందుండు భల్లావుడు "కంపర! నీ వితనిని బ్రహ్మజ్ఞానియైన రైక్వునితో సమానునిగ జేసి వలుకుచున్నావేమి" అని ప్రశ్నించెను ఆ మాటలు జానత్రుతి చెవిసవడినవి వెంటనే అతడు బ్రహ్మజ్ఞానియైతి రైక్వుని వెదకికొనుచు వెళ్ళి, ఆ ఋషి కోరిన విధముగ దశకనకవస్తువాహనాదులను నమర్పించి బ్రహ్మవిద్యను తనకు ఉపదేశింపు మని ప్రార్థించెను ఆ సందర్భమున " అహహ! అరే శ్వా కూద్ర తపై వ తహ గోభీరస్తు " (చా-4-2-3), " అహహ! ఓరీ కూద్రా! ఇవి యన్నియు నివృద్ధనే ఉండుగాక " అనుచు, రైక్వ మహర్షి జానత్రుతిని " కూద్రా! " అని సంబోధించెను దీనినిబట్టి జానత్రుతి కూద్రుడని తెలియుచున్నది కావున కూద్ర. అనును బ్రహ్మవిద్యయందు అధికాశము కలదు అను పూర్వపక్షమును సూత్రకారుడు ఖండించుచున్నాడు ఇతటి కూద్రశబ్దము కూద్రజాతి పురుషవాచకము కాదు జానత్రుతి తనకు బ్రహ్మజ్ఞానము లేదను కోరిముతో వాధ వదులున్నందువలన అతనిని రైక్వమహర్షి కూద్ర అని సంబోధించి వాడు కూద్రుడు అనగా అజ్ఞానమువలన కోరిముతో ఉన్నవాడని అర్థము. " కోదనాక్ పూద్య! " అని ప్యుక్తుతి

30 మా - క్షత్రియత్వ గతేశ్చ (2) 1-2-34

అర్థ - క్షత్రియత్వ గతేః + త = జానత్రుతి క్షత్రియుడని " అహంబాయా " (చా- 4-1-1) " ఎక్కువ జానము చేయువాడు, అను విశేషణమునుబట్టి తెలియుటవలనను, ఇతటి " పూద్య! " అను సంబోధనపదము తాత్పర్యముకాదు

100 నూ — ఉత్తరకర్త ప్రకరదేన లిల్లాత్ (3) 1.3.35

అర్థ — ఉత్తరకర్త = కరువాక వచ్చు తాగములలో తాగిమ్మని క్షత్రియులకు మాత్రమే బ్రహ్మవిద్యలో ఆధికారముచెప్పుటయొక్కది ప్రకరదేన = ప్రకరభును క్షత్రియునితో, లిల్లాత్ = కాపీయు డను బ్రాహ్మణునకు గల సాహచర్యము అను హేతువునచేత

వివ — తానత్రుతి తాతిహమ్యుని కాదు బ్రహ్మవిద్య తాగిమ్మని క్షత్రియులతో ఉపదేశించుచుండినట్లు తెలియుచున్నది " ఏతేన ప్రకరభం కాపీయా అయాజయత్ " (తాండ్య తాగిమ్మనిము 7-3) " కాపీయులు ప్రకరభుని యుక్తము చేయించిరి " అనుటచే కాపీయులు తాగిమ్మని అని తెలియుచున్నది ఇట్టి యుక్తము చేసిన ప్రకరభుడును " తస్మాత్ ప్రకరభోవాను ఏకః క్షత్రవతి అజాయత " (శతవధ తా) 11.5.3-13) " వానినుండి ప్రకరభుడను ఒక క్షత్రియుడు అనించెను " అనువాక్యమునుబట్టి క్షత్రియు డని స్పష్టమగుచున్నది ఇది విధముగ ఇతల అజాయత్యుడైన ప్రకరభుడు తాగిమ్మనిడు కాగా కిచ్చుడైన తానత్రుతి క్షత్రియుడు అగుచున్నాడు

శ్రీశంకరులరాష్ట్రమున 24వ, 25వ మాత్రములు రెండును ఒకే హత్రముగ గైకొనబడినవి

101 నూ — సంస్కారవరామర్కాత్తదధాతాళిలాపాత్వ (4) 1.3.36

అర్థ — సంస్కారవరామర్కాత్త = విద్య ముపదేశించునపుడు ఉపనయనసంస్కారమును వర్ణిస్తామిందులవలనను, తత్ + అధావ + అధిలాపాత్ + త = తాదుగనకు అట్టి ఉపనయన సంస్కారము లేదని వ్పుది చెప్పుటవలనను తానత్రుతి తాదుగను కాదని స్పష్టమగుచున్నది

వివ — జలముమారుడు నత్యకాముడు గౌతమ మహర్షి

యొద్దకు వచ్చి బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశింపు మని ప్రార్థించెను, అతనికి బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశించుటకై అచార్యుడు " ఉప త్వా నేష్యే " (ఛా- 4.4-5) " కను ఉపసీయసి గావింతును " అని చెప్పి నందున ఉపనయనసంస్కారము జరిగిన తరువాతనే విద్యోపదేశము చేయవలయునని తెలియుచున్నది " న భూద్రో పాతతం కించిత్ న చ సంస్కారమర్హత " (మను-10-128) " భూద్రునియందు ఎట్టి పాపము లేదు అతడు ఉపనయనాది సంస్కారములకు అర్హుడు కాదు " అనుటచే భూద్రునకు ఉపనయనార్హతయే లేదు కావున భూద్రుడు బ్రహ్మ విద్యకు అర్హుడు కాదు కాని జానకుని రైతునివలన బ్రహ్మవిద్యోప దేశమును పొందుటచే అతడు జానభూద్రుడు కాదు అని స్పష్టమగు చున్నది

182 నూ — తదభావనిర్ధారణే చ ప్రవృత్తిః (9) 1-3-37

అర్థ — తత్ + అభావనిర్ధారణే = అతడు భూద్రుడు కాదు అని నిర్ధారణ చేసుకొనుటయందు, ప్రవృత్తిః + చ = అభావికడు ప్రవర్తించుటవలనను భూద్రునకు బ్రహ్మవిద్యాధికారము లేదు

వివ — జలం కుమారుడు జాబాబుడు గౌతమునియొద్దకు వెళ్ళి బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశించుమని ప్రార్థించగా గౌతముడు అతని గోత్ర మును తెలిసికొన గోరెను పెంబనీ జాబాబుడు తల్లియొద్దకు వెళ్ళి తన గోత్రమును తెలుపుమని అడిగెను అందులకు ఆమె తనకు తమ గోత్రము తెలియ దని పలికినది జాబాబుడు తల్లి చెప్పిన మాట లను అట్లే గౌతమునకు నివేదించెను గౌతముడు అతని సత్యవాక్యము నకు నంతోషించి ' నైతత్ అభ్యాసాః వితత్తు మర్హత సమీధం సామ్యాహర ఉపత్వానేష్యే " (ఛా- 4.4-3) " 3 సామ్యుదాః

ఇట్టి సత్యవాక్యమును బ్రాహ్మణుడు కానివాడు చెప్పవలయు సమీక్షను పీసికొని తమ్ము ఉచితయతము గావించును " అని వర్తితుని దీనిని బట్టి బాబాబుడు శూద్రుడు కాదని నిర్ధారణ చేసికొనిన తరువాతనే అతనికి గౌరవమును బ్రహ్మవిద్యను ఉపదేశించెనని స్పష్టమగుచున్నది కావున శూద్రునకు వైదికబ్రాహ్మవిద్యయందు అధికారము లేదు

103 సూ — శ్రవణాధ్యయనార్థప్రతిపేదాత్ (6) 1-2-39

అర్థ — శ్రవణ + అధ్యయన + అర్థప్రతిపేదాత్ = వేదము లను వినుట, చదువుట, దానియందు చెప్పిన తర్కమును అవధించుట, ఇది యన్నియు శూద్రునకు నిషేధించబడియుండుటవలనను అతనికి వైదికబ్రాహ్మధికారము లేదు

104 సూ — స్మృతేషు (7) 1-2-39

అర్థ — స్మృతే + ష = స్మృతివచనసములవలనను శూద్రు నకు వేదాధికారము లేదని తెలియుచున్నది " న చాస్మృతవిశేష్యం నచాధ్యక్షవతమాదితేత్ " " శూద్రునకు ధర్మములను ఉపదేశించరాదు ప్రకము వాదేశంబరాదు " అని స్మృతివచనము

ప్రమితాధికరణ శేషము (2)

105 సూ — కమ్యనాత్ (8) 1-2-40

అర్థ — కమ్యనాత్ = తపోవనిషత్తునందు "యదిదం కించ జగ త్సర్వం ప్రాణ ఏవతి నిష్పుతమ్ " (తల్-2-8-2) " ఈ కనిపించు ప్రపంచ మంతయు ప్రాణమునుండి వెలువడి ఆ ప్రాణమునందే గల గల వలకుచున్నది " అనుటవలన హృదయమున అంగుష్ఠపరిమిత పుడునుడు పతమాత్మయే ఇతడు ప్రాణశబ్దము పతమాత్మవాచకము అతనినంది భయముచేత గదా వాయువు, మార్కట, ఇంద్రుడు,

యెదలగువారు గలగల వలతులు తమ తమ తర్కవ్యమాలను విర్వర్తింతునది

106 నూ — త్యోతిర్దర్శనాత్ (9) 1-3-41

అర్థ — త్యోతిః + దర్శనాత్ = త్యోతిస్సుయోక్త్యై దర్శనము వలనను అంగుష్ఠపరిమితుడు పరమాత్మ

వివ — “ తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి ” (ఐక- 2-5-13) “ అతని కాంతితో ఈ చంద్రసూర్యాభులందరు కాంతిహింతులై ప్రకాశించుచున్నారు ” అనుట అ అంగుష్ఠపరిమితుని త్యోతిహిం త్యోతిగా దర్శించుటవలనను అతడు పరమాత్మ

ప్రమితాధికరణమున (ప్రతి నూ 1-2-8 అది) యొత్తము దాల్చి సూత్రములు కలవు వానిలో రెండు సూత్రములు అదటనే వివరింపబడినవి. తక్కిన రెండు సూత్రములును ఈ 3వ అధికరణమున వివరింపబడినవి కావుననే ఈ అధికరణమునకు ప్రమితాధికరణశేషము అని పేరు ఈ మధ్యలో వచ్చిన దేవశ్లాధికరణము, మేధ్యధికరణ అనెచాద్రాధికరణములు పోగొట్టుకొనియుగ విర్పడినవి.

శ్రీ శంకరులభాష్యమున 40వ, 41వ సూక్తములు రెండవది వేరు వేరు అధికరణములుగా గ్రహించబడినవి

27 అర్థాస్తరత్వాదివ్యవదేశాధికరణము 10 (3)

అగ్నేయైక్యే నామరూపములను నిర్వహించు ఆకాశము పరమాత్మ

107 నూ — అకాశోఽర్థాస్తరత్వాదివ్యవదేశాత్ (1) 1-3-42

అర్థ — అకాశః = అకాశో హ్యగ్నే నామరూపయో నిర్వహిత్వా” (రా- 8-14-1) “ అకాశము గదా నామరూపములను నిర్వహించు

యన్నది (సృజించుచున్నది) "అనుభావమున ఆకాశశబ్దము వరమాత్మ వాచకము అర్థాంతరత్వాదివ్యవధికాత్ - తీపునికంటె భిన్నమైన పర బ్రహ్మమునకును సంబంధించిన విశేషములను చెప్పుటవలెన

వివ - "నామరూపయోః నిర్వహితా తే యదస్త్రా తత్ బ్రహ్మ తదబ్ధుతం ఖ అత్మా " (భా- 8-14-1) "ఆకాశము నామ రూపములను నిర్వహించుచున్నది అయినను నామరూపములచే అస్పష్టమై ఉండును అది బ్రహ్మము అది అమృతము అది అత్మ" అనుటచే ఈ అమృతత్వాది ధర్మములు తీపునియందు పంథ విలసపు- కాపున ఈ ఆకాశశబ్దవాయుత్వ వరమాత్మయే అని భావము

108 నూ - సుమస్త్రైక్యాబ్జ్యోత్పేదత (2) 1-3-43

అర్థ - సుమస్త్రైక్య + ఉత్క్యాబ్జ్యోత్పేదత = సుమస్త్రైక్యదశయందును, ఉత్క్యాబ్జ్యోత్పేదతయందును, భేదత - తీవాత్మవరమాత్మలకు భేదము చెప్పుటలేకను ఇతర నామరూపకమైన ఆకాశము వరమాత్మయే

వివ - "ప్రాక్షేపాత్మనా సంపరివృత్తః స వాప్యం శిశ్వాన వేదనాస్తరమే " (బృ- 8-3-21) "సుమస్త్రైక్యలో తీపును వరమాత్మచే అరింగితుడై, వాప్యముగ గాని, అభ్యంతరముగ గాని దేనిని ఎఱుంగ నాలకు" అనుటచే సుమస్త్రైక్యలో తీపును అత్మనైట్టానిగను, వరమాత్మ జ్ఞానిగను చెప్పుటకుచే తీవాత్మవరమాత్మలకు భేదము తెలియుచున్నది

109 నూ - పత్యాదిశబ్దేభ్యః (3) 1-3-44

అర్థ - పత్యాదిశబ్దేభ్యః = "సర్వస్యాదివతిః సర్వస్య వతీ సర్వస్యేకానః " (బృ- 8-4-22) 'సర్వమునకు అధిపతి సర్వమును వశమునందుంచుకొనినవాడు ఈశ్వరుడు " అని చెప్పుటచే పతి, వతి, ఈశాన శబ్దములచే విశేషింపబడిన ఆకాశము వరబ్రహ్మము

ప్రథమాధ్యాయ తృతీయపాదము సమాప్తము

ప్రభుగూర్వాయ తృతీయపాద సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో॥ విశ్వాత్కారంతభూమా నియమగద్భృతికృమ్ముత్త భౌగ్గోష్వభాదో
దప్రాప్యోధారణర్వో హృదయపరిమితానన్తయా నర్వయన్తా ।
దేవాదివాసుపాస్థో వసుముఖవిలుచై స్సోత్పత్తభావేన నామ్యః,
కూద్రాద్యోపాత్త్యనర్థః ప్రభురిహ ముఖచే నామరూప్తే కకర్తా॥

తా — దుష్కత్వాద్యధికరణమునందు సర్వేశ్వరునియొక్క విశ్వా
త్పత్త్యము, భూమాధికరణమునందు అనన్త భూమత్వము, అక్షరాధి
కరణమునందు అగన్నియోమకత్వధారకత్వములు, ఈక్షరికల్పాధికరణ
మున ముక్తభౌగ్గోష్వత్వము, దహరాధికరణమున సర్వాధారత్వమును
వర్ణమితాధికరణమునందు అపానవాసుగ్గ్రౌర్ధము అంగురిప్థవరిమిత
త్వము, దేవతాధికరణమున దేవాద్యోపాస్థత్వము, సుద్భృధికరణమున
వసురుద్రాదులచే స్సోత్పత్త్యన సేవ్యత్వమును, అకూద్రాధికరణ
మున కూద్రాద్యుపాస్థత్వము, అర్థాంతరత్వాధికరణమున నామరూప
నిర్వాహకత్వము అను ఈ కళ్యాణగుణములు సర్వేశ్వరునియందు
విసరింపందనవి.

శ్రీభాష్యసారము

శ్రీరము

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

ప్రభుమాధ్యాయ చతుర్థపాదము

అష్టవక్తర శీవాదిలింగభాదము

28 అనుమానికాధికరణము 1 (7)

అష్టక్త శబ్దవాచ్యము శరీరము - ప్రధానముకాదు

110 నూ — అనుమానికము స్వీకేషామితీతేన్న శరీరరూపక
విన్యస్తగృహితేర్థవ్యయతి త (1) 1-4-1

పద — అనుమానికం, అపి, ఏకేషాం, ఇతిచేత్, న, శరీర
రూపకవిన్యస్తగృహితేః, దర్శయతి, త

అర్థ — ఏకేషాం = కొందరి మతమున, అనుమానికం + అపి =
ప్రకృతియు. అగత్యారణ మగుచున్నది ఇతిచేత్ = అనుచో, న =
అట్లుకాదు శరీరరూపకవిన్యస్తగృహితేః = శరీరమును రథముగను,
అత్మను రథస్వామిగను యాచణచేసినదానిలో శరీరమును అష్టక్త
శబ్దముచే గ్రహింపవలసియున్నందున, అచటి అష్టక్త శబ్దము ప్రకృతి
వాచకము కాదు దర్శయతి త = “యచ్చేద్వాఙ్మనసీ ప్రాజ్ఞః”
(కర- 1-2-12) “ప్రాజ్ఞాదు వాక్కును, మనస్సును వశము చేసికొన
వలయును” అను కరత్రుతి అట్లి వశము చేసికొనువాని శరీరమును
అష్టక్త శబ్దముచే పేర్కొనినది

పిత —

“ఇంద్రియేభ్యః వరాహ్యర్థాః అర్థేభ్యశ్చ వశం మనః॥

మనశశ్చ సూక్ష్మద్విః బుద్ధేరాత్మా మహాన్ పరః ।

మహతః పరమవ్యక్తః అవ్యక్తాత్ పురుషః పరః ।

సరుషాన్న వశం గిందిత్ సా కాస్మా సా పరాగతిః ॥

(కర- 1-2-10)

" ఇంద్రియములకంటె అర్థములు, వానికంటె మనస్సు, మనస్సు కంటె బుద్ధి, బుద్ధికంటె గొప్పచాత్రైవ అత్క, అతనికంటె అవ్యక్తము, అవ్యక్తముకంటె పురుషుడు ప్రధానమైనవాడు ఆ పురుషునికంటె వరమైనది ఇంటిదియులేదు " అను తరోపనిషద్వాక్యమున గల అవ్యక్తశబ్దము జగత్కారణముగ సాంఖ్యియ చెప్పు ప్రకృతిని, ఆ తృత్యము పరమాత్మను బోధించుచున్నది కావున వేదాంత మతమునకు ప్రకృతియే జగత్కారణము కావలయును అను భూత్వవ్యక్తమునకు పరమాధానము ఈ మూత్రము

తరోపనిషత్తునందలి ఈ అవ్యక్తశబ్దము ప్రకృతిని బోధించదు ఆ ప్రకరణమున

" అత్కాన రథినం బిద్ధి శరీరం రథమేవ తు :

బుద్ధిం తు సారథిం బిద్ధి, మనః ప్రగ్రహమేవ త :

ఇంద్రియాణి హయానాహః విషయాన్ తేషు గోచరాన్ || "

(తర- 1-3-3)

" అత్క రథస్వామి, శరీరము రథము, బుద్ధి సారథి, మనస్సుకృషిము, ఇంద్రియములు గుఱ్ఱములు శబ్దాదివిషయములు జగుఱ్ఱములు నుండు రిండుప్రదేశములు " అను తరోపనిషద్వాక్యములయందు యాకాశం కారమువాక్యములచేత నీవుని గమ్యప్రాసయాత్రవర్తింపబడినది దీనిలో ఒక దానికంటె మరియొకటి ప్రధానమైనదని చెప్పుచు, ఇంద్రియం, విషయం మనోబుద్ధి, అత్క, శరీరయానములైన అరింటిలో ఇంద్రియాదులు తమ తమశబ్దములచే (ఇంద్రియేభ్యః పరాప్యర్థాః తద్దేభ్యశ్చ పరం మనః,) పేర్కొనబడినవి కాని రథముగ నిరూపింపబడిన శరీరము మాత్రము శరీరశబ్దముచే పేర్కొనబడక " అవ్యక్త " శబ్దముచే పేర్కొనబడినది కావున ఈ అవ్యక్తశబ్దము ప్రకృతిని బోధించదు శరీరమునే బోధిం

ఋణం ౭వో ఇవతి పురుషశ్చము పరమాత్మభావతము శీఘ్రభావతము కాదు

111 సూ — సూక్ష్మం తు తదర్థత్వాత్ (2) 1-4.3

అర్థ — సూక్ష్మంతు = సూక్ష్మమైన ప్రకృతి తత్త్వమే శరీరముగ ఏర్పడుచున్నది తత్ + తదర్థత్వాత్ = ఆ అవ్యక్తమైన ప్రకృతియే శరీరముగ ఏర్పడి పురుషార్థమునను సాధించుటకు తగియుండుటవలన

112 సూ — తదధీనత్వాత్ అర్థవత్ (3) 1-4.3

అర్థ — తత్ + అధీనత్వాత్ = శరీరాదులు ఆ పరమపురుషుని యొక్క అధీనమునందు ఉండుటవలన, అర్థవత్ = ప్రయోజనవంతముగుచున్నది

113 సూ — జ్ఞేయత్వావచనాత్ప (4) 1-4.4

అర్థ — జ్ఞేయత్వ + అవచనాత్ + త = ఇవటి అవ్యక్తి శబ్దావ్యక్తమైన దానిని తెలిసికొనదగిన దానినిగ చెప్పనందువలనను ఈ అవ్యక్తము ప్రకృతి కాదు

వివ — సాంఖ్యులు “వ్యక్తావ్యక్తజ్ఞానాత్” (సాంఖ్యకారిక 2) “ప్రకృతి పురుషులను తెలియుటవలన” అనుచు ప్రకృతి కూడ జ్ఞేయ మని యుండుచు ఇవటి అవ్యక్తము జ్ఞేయముగ వర్ణించబడలేదు కావన అది ప్రకృతి కాదు

114 సూ — పదతితినేన్న ప్రాకృ హి ప్రకరణాత్ (5) 1-4.5

అర్థ — పదతి + ఇతిచేత్ = “అశబ్దమస్పర్శం” (కర-1-2-15) “శబ్దము లేనిది, స్పర్శలేనిది” అని ప్రాకరణించి “నిదాయకం మృత్యుముఖాన్ ప్రముచ్యతే” (కర-1-2-16) “దానిని ధ్వనించి,

మృత్యుముఖము నుండి విడువబడుచున్నాడు " అని చెప్పుటచేత అవ్యక్తము జ్ఞేయముగను బోధింపబడినది గదా కావున అవ్యక్తము ప్రకృతియే అనుట, స = అట్లుకాదు ప్రకరణాత్ = ప్రకరణమును బట్టి, ప్రాక్తిః + చ = వరమాత్మయే గదా శబ్దస్పర్శాదిరహితుడు గను, ధ్యానింపదగినవాడుగను అవట బోధింపబడుచున్నాడు

వివ — "పోఽధ్యతః పారమాపోతి తద్విస్తోః పరమం వదన్" (కర - 2-8) "అట్టి ఉపాసకుడు మార్గములెల్ల బట్టి మైస విష్ణువు యొక్క పరమపదమును పొందుచున్నాడు " అనుటచేత ఈ ప్రకరణ మంతయు పరబ్రహ్మమునకు సంబంధించిన దని తెలియుచున్నది కావున ఈ ప్రకరణమున ధ్యానింపు మని చెప్పినది పరబ్రహ్మమునే గాని ప్రకృతిని గాదు

115 నూ — క్రయాదామేవ చైవమువన్యానః ప్రశ్నశ్చ
(8) 1-4-8

అర్థ — క్రయాదాం + ఏవ + చ = ఉపాసకుడు, ఉపాస కుడు, ఉపాసన అను ఈ మూడింటికి, ఏవం = ఈ విధముగ ఉప న్యానః = యమునిచే ఉపన్యాసము కావించబడినది ప్రశ్నః + చ = నదిగేతుడు అడిగిన ప్రశ్నయు ఈ మూడింటిని గురించియే కావున ప్రకృతికి సంబంధించిన ప్రస్తావన ఇందు లేదని భానము

116 నూ — మహద్వచ్ఛ (7) 1-4-7

అర్థ — మహద్వచ్ఛ + చ = "బుద్ధిలాత్మా మహన్ పరః" (కర - 1-2-10) అనువాక్యమున "మహన్" అను పదము "అత్మ" అను పదమునకు విశేషణమే గాని మహత్తత్త్వవాచకము ఎట్లు కాదో, అట్టి అవ్యక్త శబ్దము నయితము ప్రకృతివాచకముకాదు శరీరవాచకమే

29 చమసాధికరణము 2 (3)

తేవల ప్రకృతి జగత్కారణము కాదనియు

117 నూ — చమసాధికరణము (1) 1-4-88

అర్థ — చమసవత్ = చమసశబ్దమువలె అవిశేషాత్ = ప్రత్యేక విశేషములను తెలుపవలయునని “అజామేకాం” అనుమంత్రమున గల “అజా” శబ్దము సాంఖ్యులు చెప్పునట్టి ప్రకృతిని బోధించుదు

నివ —

“అజామేకాం బోధితకుక్ష్య కృష్టిం

ఎహివః ప్రజాః సృజమానాం సయాపాః ।

అజోహ్యైకో జ సమాదానురేతీ ।

జహత్యేవాం భుక్తభోగామజోఽన్యః” (శ్వేతాశ్వ 4-3)

“ఎల్లని, తెల్లని, నల్లని రంగులు కలిగి సమానులైన అనేకసంఖ్యా నములను సృజించుచున్నట్టి అజను (ప్రకృతిని) సేవించుచు, ఒక అజము (జీవుడు) దానిని వెన్నంటి యుండును మరియు ఒక అజము (వరప్రసాదము) దానిని సేవించవలయును” అను మంత్రమున “అజా” శబ్దముచేత ప్రకృతి బోధింపబడుచున్నది అదియే జగత్తును సృజించు చున్నట్లు చెప్పుటచే తేవల ప్రకృతి జగత్కారణ మనుటలో వేదాస్తు లకు విచిత్రపత్తి యుండ నవసరములేదు అని పూర్వవక్షము దాగా దానికి సమాధానము ఈ మాత్రము ఇచ్చట “అజా” శబ్దము ప్రకృతిని బోధించినను ఆ ప్రకృతి స్వతంత్రముగ జగత్కారణ మగుచున్నది అనుటకు ఎట్టి సూచనలు కన్పట్టకలేదు కర్మకాండమునందు జ చమసమునకు “చమసము” అను పాత్రవిశేషము ఉపయోగించ బడుచున్నది దాని స్వరూపమును నిర్వచించుచు “అర్వాగ్నిః చమసః ఉర్ధ్వబుధ్విః (బృ-4-2-3) “పై న కాదగలిగి త్రింద రంధ్రము

గలది చమనము" - అను దాని విశేషభర్తృమూలు స్పష్టముగ వివరింపబడినది ఈ విధముగ అజాన్యముచేత పేర్కొనబడిన ప్రకృతి సాంఖ్యులు చెప్పిన రీతిని స్యతంత్రముగ జగత్కారణ మగుటకు తగిన ఆధారము ఇవల చూపబడు శాస్త్రన శేవల ప్రకృతి జగత్కారణము కాదు

118 నూ — జ్యోతిరుచక్రమా తు తథాహ్యదీయత ఏశే
(2) 1.4.10

అర్థ — జ్యోతిః + ఉచక్రమా + తు = జ్యోతిఃస్పృహయ్యై న పరమాత్మద్వారా ప్రకృతి జగత్స్పృహకి ఉగ్రప్రసించుచున్న దని "అజామేశాం" అను సంక్రమునకు అర్థము చెప్పవలెను తథా = అట్లు, ఏశే = కొందఱు, అదీయతే + హి = అర్థయనము చేయుచున్నారు గదా!

వివ — "అదోరణీయాన్ మహతో మహీయాన్" (తై ఉ నారాయణ 4.10-1) "అనుపుకంఠి అనువై నవాదు, మహాత్తుకంఠి మహాతై నవాదు" అనుట ప్రహ్లాదుడు ప్రస్తుతించి "అతస్సముద్రా గిరయశ్చ పశ్యే" (తై నారాయణ 4.10-3) "ఈ ప్రహ్లాదుడుండి నేముద్రములు, పర్వతములు అన్నియు పుట్టుచున్నది" అని చెప్పుచు ఆ ప్రకరణమున "అజామేశాం" అను ఈ సంక్రముచే తైత్తిరీయశాఖాదుడు వరించుచున్నారు అతడు ప్రహ్లాత్మకమైన ప్రకృతి జగత్కారణ మని తెలుపబడినది ఇట్లే శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తునందలి "అజామేశాం" అను సంక్రము కూడ ప్రహ్లాత్మకమైన ప్రకృతియే జగత్కారణ మని బోధించుచున్నది

119 నూ — కల్పబోవదేశాశ్చ మర్వాదివవిదరోధః (3) 1.4.11

అర్థ — కల్పన + ఉపదేశాత్ + చ = బ్రహ్మస్మక మైన పరిధియే
 అగ్రాధ్యక్ష మని చెప్పుటలంపిను, మధు + ఆ దివత్ = సూర్యుడు
 కార్యదశలో దేవతలకు మధువుగ కారణదేశలో సూక్ష్మరూపమునను
 నట్లుగను, అపిరోధః = ప్రకృతియు స్వప్నకాలమున వ్యక్తముగను,
 ప్రళయకాలమున అవ్యక్తముగను, బ్రహ్మశాస్త్రయందుకొని ఉండుట
 వలన దానిని "అజా" "పుట్టుక లేనిది" అనియు, శోధింపఁట్రమాత్ =
 బ్రహ్మమును కారణముగా గిరిది-అవగా బ్రహ్మమునుండి అనించునది
 అనియు చెప్పుటలో ఎరోధములేదు

వివ — " అస్మాన్నాయా స్మ-తే విశ్వమేకత్ " (శ్వేత- 4-1)
 " మాయాను (ప్రకృతిని) తన వశమున నుంచుకొని పరబ్రహ్మము
 దానినుండి ఈ విశ్వమును సృజించుచున్నది " అని స్పష్టముగ
 చెప్పుటచేత బ్రహ్మముయొక్క సంకల్పము లేనిది ప్రకృతి స్వతం
 త్రముగ ఒకవృద్ధి కాదనివలెదని తెలియుచున్నది ఇట్లే ఈ ప్రకృతి
 పరబ్రహ్మముయొక్క కార్యమే అయినను "అజా" అనగా పుట్టుక
 లేనిది పరబ్రహ్మము శాస్త్రయందుకొని యున్న ఈ ప్రకృతి ప్రళయ
 కాలమున సూక్ష్మరూపమునను, స్పృష్టకాలమున స్థూలరూపమునను
 ఉండుటను బట్టి ఇది పరబ్రహ్మమునను కార్యముగను, పుట్టుక లేనిది
 గను ఉండుటలో వాదలేదు

30 సంచోక్తసంగ్రహోధికరణము 3

" సంశంకశబ్దాః " అనగా ఇరుపదియైదు శక్తిములు
 అని అర్థము కాదు సంశోధియములు " అని యర్థము

120 మా — న సంశోక్తసంగ్రహోదర నానాభావాదవిరూప

అర్థ — సంఖ్యా + ఉపసంగ్రహే + అపి = “ యస్మిన్
 పంచ పంచజనాః ఆకాశశ్చ ప్రత్యక్షః కమేవం మన్యతానం
 ఎద్వాన్ ప్రహ్లోఽబ్బుతోఽమృతమ్ ” (పు- 4.4-27) “ దేనియందు
 ప్ర-శస్యరూపుడైన $5 \times 5 = 25$ తత్త్వములు ప్రతిష్ఠింపబడియున్నచో
 అట్టి పరబ్రహ్మమును తెలియకొనినవాడు మరణరహితుడై మోక్షమును
 పొందుచున్నాడు ” అనుచు సాంఖ్యులు చెప్పు ఇరువదియైదు తత్త్వము
 లను సంగ్రహించి చెప్పుటవలనను, న = శేషం ప్రకృతి జగత్కా-
 రణము కాకాదు, వావాతావాత్ = పై సుంత్రమున, యస్మిన్ =
 దేనియందు అనుటచే ఈ ఇరువదియైదు తత్త్వములకును ఆధార
 ముగ మిరియొక తత్త్వ మున్నట్లు తెలియుటవలనను, ఆశీరేకాత్ +
 చ = ఆకాశమును వీటిలో శేషక ప్రత్యేకించి చెప్పుటవలనను “ పంచ
 పంచజనాః ” అను పదమునకు సాంఖ్యులు చెప్పు ఇరువదియైదు
 తత్త్వము అని అర్థము చెప్పుట పొసగదు కావున “ పంచసంఖ్యా
 విశిష్టా పంచజనాః = పంచపంచజనా ” అని కాక “ పంచజనసంఖ్యేతాః
 పంచైవ ” అని సమాసమును చెప్పుకొనవలయును

12! నూ — ప్రాణాదియోవాక్యశేషాత్ (2) 1.4.12

అర్థ — ప్రిణాదీనందయః = పంచపంచజనాః అను పదముచేత
 ప్రాణాదులు బోధింపబడుచున్నవి అనగా ఇంద్రియములు బోధించు
 బడుచున్నవి పంచజనము అనగా జ్ఞానప్రకాశమును గల్గించు
 యదు ఇంద్రియము అని అర్థము స్పష్టమైయుండు జనించుటచే ఇది
 “ జనాః ” అని పేర్కొనబడినది “ సత్తవత్తయః ” అను రీతిని
 “ పంచపంచజనాః ” అను ప్రయోగమును సమన్వయించవలెను
 వాక్యశేషాత్ = “ ప్రిణాన్య ప్రిణామిక చతుషశ్చతుః శ్రోతస్య శ్రోత్ర

మన్నస్యోన్నం మనసో యో మనోవిదుః " (మాధ్యందికకాళి) అను కరువారి వాక్యమువలన ప్రాణము, దేహము, శ్రోత్రము, అన్నము మనస్సు అను ఈ ఐదును సంవచనశబ్దముచే బోధించబడున్న వని తెలియుచున్నది

122 నూ — జ్యోతిస్తే శేషామనత్వమ్ (2) 1-4-13

అర్థ — ఏశేషాం = కొందరి పాఠమున, అన్నే = అన్న శబ్దము, అనతి = లేకున్నను, జ్యోతిషా = జ్యోతిశశబ్దముచేత, పంచ జనము లనగా పంచేంద్రియము అని స్పష్టము కాగల్గును.

విచ — " యస్మిన్ పంచపంచజనాః " అను మంత్రమున సాంఖ్యులు చెప్పు ఇరుపదియది తత్త్వములను బోధించుచున్నది గదా; కావున సాంఖ్యులు చెప్పినట్లు త్రక్కరియే జగత్కారణ మని నేదాంత యను అంగీకరింపవలయును అని పూర్వపక్షము

కాని "పంచపంచజనాః " అనుపదముచే బోధించబడిన ఇరుపది యైదు తత్త్వములు, వానికి అధారముగ చెప్పబడిన పరబ్రహ్మతత్త్వము, వానికంటె లిప్తముగ పేర్కొనబడిన అకాశము నలిసి ఇరుపదియైదు తత్త్వములు కావలసినవచ్చును సాంఖ్యులు దీనిని అంగీకరించరుగదా కావున పై మంత్రమున గల పంచపంచజనాః అనుపదమునకు ఇరుపది యైదు తత్త్వములు అని అర్థము కాదు పంచేంద్రియము అని అర్థము "ప్రాణనృ ప్రాణం" ఇత్యాది మంత్రము ప్రాణ వత్తు శ్చోత్రాన మేవమృతం పేర్కొని పంచపంచజనాః అనుపదమునకు పై అర్థమును నిర్ణయించుచున్నది మాధ్యందికకావీయులు "తందేవాః జ్యోతిషాం జ్యోతిః " " దేవతలు జ్యోతిస్సులను జ్యోతిపైనే ఆ తత్త్వమును అను మంత్రమున జ్యోతిశ్శబ్దముచే ఇంద్రియములను పేర్కొని, వాని కిది ప్రకాశతత్వశక్తి కల్గియు జ్యోతిస్సు పరమాత్మయని ప్రస్తుతించి

నారు కావున " పంచపంచజనాః " అను పదమునకు పంచేంద్రియములనియే అర్థము. అదివదియైదు తత్త్వము లని కాదు.

31 తారణత్వాధికరణము 4 (2)

అకాశది శరీరతమైన పరబ్రహ్మమే జగత్కారణము

123 నూ — తారణత్వేన తాకాశదిమ యథావ్యవదిష్టోక్తే!

(1) 1.4.14

అర్థ — తాక + ఆదిమ = తాకము మొదలుగా గల తార్కములయందు, తారణత్వేన = వానికి తారణముగ, యథావ్యవదిష్ట + ఉక్తేః + త = మరియొకచోట చెప్పబడినట్లు సర్వజ్ఞత్వ, సర్వశక్తిత్వాది గుణవిశిష్టమైన బ్రహ్మమే బోధించబడుచున్న " తద్వేదం తద్ధి అవ్యాకృతమాసీత్ " (బృ- 3-1-7) "ఇది అంతయు ప్రళయకాలమున అవ్యాకృతమైయుండినది" అను వాక్యమునగల అవ్యాకృతశబ్దము లేవల ప్రకృతిని బోధించబడు.

దీప — " అత్మన తాకస్సంభూతః, తాకాశ్వాయుః " (తై. బ్ర 1) "ఆ పరబ్రహ్మమునుండి తాకము పుట్టినది తాకమునుండి వాయువు పుట్టినది " "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రణాయేయేతి, తతే తోఽనృజత " (ఛా- 8-2-3) " ఆ సత్తత్త్వము తాను ఎహయావముల జనింపవలయునని తలచినది అది తేజస్సును సృజించినది " ఈ మొదలైన వాక్యములయందు, ఆ పరమాత్మమే తాకాదుల నధిష్టించి జగత్సృష్టి గావించుచున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది కావున బ్రహ్మాధిష్ఠితముగాని ప్రకృతి జగత్కారణము కానందున "అవ్యాకృత" శబ్దము ప్రధానవాచకము కాదు.

124 నూ — సమాకర్తాన్ (2) 1.4.15

అర్థ — సమాకర్తాన్ = ఇట్లే "సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రణా

యేయేతి " (తై. ౧౨) "అ బ్రహ్మము తామ బహురూపముల జనింప
వలయునని సంకల్పించినది" అను వాక్యమున ప్రస్తుతమైన వరబ్రహ్మ
మును అకర్షించుటవలన - అనగా పైకి దీనికొనివచ్చి అన్వయించుట
వలన "అనన్యతా ఇద ముగ్ర అసీత్ (తై. ౧౨) "ఇది తొలుత
అనన్యతగా నుండినది" అను వాక్యమున గల "అనత్", శబ్దము
ప్రకృతిని బోధించుదు కాదనవలయుండు సూక్ష్మచిదచిద్విభిన్నమై
యున్న బ్రహ్మమునీ ఈ "అనత్", శబ్దము బోధించుచున్నది కార్య
రూపమున లేని దని అర్థము

32 జగద్యాచిత్యాధికరణము ౩ (3)

ఈ జగత్తు ఏ వరమాత్మయొక్క కార్యమో అతడు ఉపాస్యుడు

125 సూ — జగద్యాచిత్యాత్ (1) 1.4.16

అర్థ — జగత్ + చాచిత్యాత్ = "యో వై బాలాక ఏతేషాం
పురుషాణాం కర్తా యస్యైతత్కర్మ స పై వేదితవ్యః" (కా-
1.16) "ఓ బాలాక! ఈ పురుషులందరికి ఎవరుకర్తయో, ఇదియంతయు
ఎవని కార్యమో అతడు ఉపాసించదగినవాడు" అను అనాదేశప్రసి
ఉపదేశవాక్యమునందు గల "కర్మశబ్దము" తీపుల పుణ్యసావకర్మలను
బోధించక జగత్తును బోధించుట వలన జగత్తు బ్రహ్మముయొక్క
కార్య మని తెలియుచున్నది కావున జగత్కారణమైనవరబ్రహ్మ
మును ఉపాసించుమని ఉపదేశసారము

126 సూ — తీవముఖ్యప్రాణలింగా న్నీతిచేత్రద్యాభ్యామ్
(2) 1.4.17

అర్థ — తీవముఖ్యప్రాణలింగాత్ = "ఏతై రాత్మభిర్భుక్తై"
(కా- 4.16) "ఈ అత్మలతో కలిసి భుజించుచున్నాడు" అను
వాక్యమున తెలుపబడిన భోక్తృత్వమును బట్టియు "అథాస్మిన్ ప్రాణ

ఏవైకదా భవతి" (కా- 4.18) "ఈ ప్రాణమునందే ఏకత్వమును
 గొందుచున్నది" అనుచువలనను ముఖ్యప్రాణముయొక్క థత్వము
 చెప్పుచుచువలనను, నేటి రేఖ = దాలాతికి ఈ పొమ్మకుడుగ ఈవదేకింప
 యితదాదు వరమాళ్ళ కాణాదు అనుచో అది యుక్తము కాదు
 లక్ష + వ్యాధ్యాశమ్=అవచయము గంతకు ముందే వివరించబడినది

వివ - "తీవ్రము బలంగాన్నీతి తేన్నోపాహితైర్విద్యాదా
 శ్రీరత్నాదిపా తద్యోగాత్" (ప్ర సూ 1-1-32) అను ఇంద్రప్రాదాది
 తరణసూత్రమున తీవ్రవాచకశబ్దములు, ప్రాదాద్య తేతనవాచకశబ్ద
 ములు ఈపొమ్మదితత్త్వవాచకములుగ పేర్కొనబడినపుడు ఆ తీవ్ర
 ప్రాదాదులలో అంతర్భామిగ ఈర్ష్య పరబ్రహ్మమే శబ్దములచే
 బోధించబడు నని సిద్ధాంతీకరించబడినది అట్లే ఈ కాషీతమివనివత్తు
 నందని అజాతశత్రుని ఉపదేశమున ఈపొమ్మతత్త్వమునందు తీవ్రలక్ష
 ణములుగోచరించినను ప్రాదాదిశబ్దములు ప్రయోగించబడినను వానిలో
 అంతర్భామిగనున్న బ్రహ్మమునే గ్రహించవలయు నని భావము

127 సూ - అన్యార్థం తు తైమినిః ప్రశ్నవాక్యానామపి-
 వైవమేతే (?) 1.4.18

అర్థ - తైమినిః = తైమినిః మహర్షి, ప్రశ్నవాక్యానామపి
 ప్రశ్న ప్రమాధానములవలన అన్యార్థం = ఇతరు తీవుల ప్రస్తావన తీవ్ర
 లిన్నురైన వరమాళ్ళను బోధించుటకొరతే అని తలచుచున్నాడు
 అనవ = మరియూ, ఏవం = ఇట్లు, ఏతే = కొందఱు (వాచననీయు
 కాఫీయులు) తప్పవేముగ చెప్పుచున్నాడు

వివ - "తైవైవ ఏకత్వాలాశీ పురుషోఽశయివ్య" (కా- 4.1-18)
 "ఓ దాలాతి: "ఈ పురుషుడు ఏవట విశ్రమించినాడు" అను ప్రశ్న
 "అధాస్మిన్ ప్రాణ ఏవైకదా భవతి" (కా 4.18) "ఈ ప్రాణము

నంది కలిసియుండును అనిమాధానము " ఇవి తెందును వరమాత్మనే
 బోధించుచున్నవి "నకా బోమ్మ తదా నంచన్నో భవతి " (భా-
 ౬-౪-1) "ఓ సామ్యుతాః సుషుప్తదశతో జపుదు సచ్చువాద్యమైన
 వరమాత్మతో కలిసియుండును" అనుచు రాందోగ్యము సుషుప్తజీవా
 శ్రయమును వరమాత్మ యని బోధించుచున్నది గదా! ఇట్లే " య
 విష విజ్ఞానమయం పురుషః కైవల్య తదాభూత్ కుత ఏతదాగాత్ " (బృ-
 4-1-18) "ఈ విజ్ఞానమయుడైన పురుషుడు సుషుప్తదశతో
 ఎక్కడ నుండి వాడు? ఎక్కడనుండి జాగ్రదవస్థకు వచ్చినాడు " అని
 ప్రశ్నించుకొని, " య విష అంతర్భవయ అశాశః కస్మిన్ శేతే " (బృ-
 4-1-17) "పురుషునిమునందు గల అశాశమున అనగ వరమాత్మ
 యందు శయనించివాడు "అని ఎపిచారణ్యకమునందును తీవ
 బ్రహ్మములను వేరువేరుగ పేర్కొనియున్నాడు కావున అశాశ
 శత్రువు పేర్కొనిన అపాస్యతత్త్వము వరమాత్మయే అని బ్ర మిని
 మహర్షి ఆశయము

33 వాక్యాన్వయాధికరణము 6 (4)

" అత్మా వా అరే ద్రవ్యవ్యః " (బృ- 4-౩-౪) అను వాక్యమున
 ద్రవ్యవ్యుడుగ ఉపదేశింపబడినవాడు వరమాత్మ

1౬8 సూ — వాక్యాన్వయాత్ (1) 1-4-18

అర్థ — వాక్య + అన్వయాత్ = " అత్మా వా అరే ద్రవ్య
 వ్యః శ్రోతవ్యోమస్త బ్యోనిదిర్భాసితవ్యః " (బృ-౪-౩-౪) " ఓయీ!
 ఆత్మను (గురించి) వివరించుచు, మననము చేయవలయును,
 ధ్యానించవలయును, దర్శించవలయును" అను వాక్యమున దర్శించ
 దగినవాడుగ పేర్కొనబడిన ఆత్మ వరమాత్మయే ఈ ప్రకరణమున
 గల వాక్యము లన్నియు వరబ్రహ్మమునందే చక్కగ సమన్వయిం
 చుటవలెన

వివ — "అత్మని ఖల్వరే దృష్టి త్రుతే మతే విజ్ఞాతే ఇదం సర్వం విదితమ్" (బృ-౬.౩.౧) "ఓయీ! అత్మను గురించి విని మననము చేసి, భావించి, దిర్ఘించితో ఇది యంతయు తెలియ బడగలదు" అనుటచేత కారణస్వరూపము తెలియుటతోడనే కారణస్వరూపము తెలియబడగలదు అను న్యాయము నమనరించి జగత్కారణమైన పరబ్రహ్మమే ఇవట "అత్మ" శబ్దముచే బోధించబడుచున్నది అట్లు కాని పక్షమున "అత్మని ఖల్వరే దృష్టి ఇదం సర్వం విదితమ్" ఈ మొదలైన వాక్యములు అన్వయించవు కావుననే "నవా అరే పత్యః కామాయ పతి ప్రియో భవతిః అత్మనస్తు కామాయ పతిః ప్రియో భవతి" (బృ-౬.౩.౩) "పతియొక్క కోరికకై పతి ప్రియుడు అగుట లేదు పరమాత్మయొక్క సంకల్పమునుబట్టి పతిప్రియుడగుచున్నాడు" అను వాక్యమునందును అత్మశబ్దము సర్వజ్ఞుడు, సత్త్వ సంకల్పుడు నైన పరమాత్మనే బోధించుచున్నది మనకు ప్రయులు అప్రియులు ఏర్పడుట అతని సంకల్పమువలననే గదా అని భావము.

122 నూ — వ్రతజ్ఞాపిచ్ఛేద్ధింగమాత్మరథ్యః (2) 1-4 20

అర్థ — వ్రతజ్ఞాపిచ్ఛే = " ఏకవిజ్ఞాతేన సర్వవిజ్ఞానం " (బృదానిని తెలియుటచే నమస్తమును తెలియుట) అను ప్రశ్న సేధించుటకు, రింగం = సూచకముగ జీవాత్మసూచక మగు అత్మశబ్దము ఇవట పరమాత్మను బోధించుచున్నదని, అత్మరథ్యః = అత్మరథ్యుడను అదార్థుడు తలంచుచున్నాడు

వివ — జీవుడు పరమాత్మకార్యమగుటచే పరమాత్మకంటె అనన్యుడు కావున జీవవాచకమైన అత్మశబ్దముచే ఇతర పరమాత్మను బోధించిరా దని భావము

120 నూ — అత్కమిష్టత ఏవంభావాదిత్యాదులోమిః(3) 1-1-1

అర్థ — అత్కమిష్టత = అత్కాన్ని పెందిన అనగా ముక్తులైన జీవులు, ఏవంభావాత్ = బ్రహ్మ మిగులవలన జీవవాచకమైన అత్కశబ్దముచే ఇతల పరబ్రహ్మము బోధింపబడుచున్నది ఇతి = అని, యోగులోమి = యోగులోమి అను అచార్యులు తలంపుచున్నారు

వివ — జీవులు ముక్తిదశయందు బ్రహ్మభావమును బొందుచున్నందువలన జీవవాచకమైన అత్కశబ్దముచే ఇతల బ్రహ్మము బోధింపబడిన దని భావము

121 నూ — అవస్థితెంతి కాశకృత్స్నుః (4) 1-4-22

అర్థ — అవస్థితే = జీవునియందు పరమాత్మ అంతర్యామిగా ఉండుటవలన జీవవాచక మగు అత్కశబ్దముచే పరమాత్మ ఇతల బోధింపబడుచున్నాడు ఇతి = అని, కాశకృత్స్నుః = కాశకృత్స్నుడు అనుఅచార్యులు తలంపుచున్నారు

వివ — "య అత్కని తిప్తన్" (పు- 1-1-22) "ఎకమ అత్కయందు ఉన్నవాడై" అను ప్రతిపాద్యము జీవాత్మయందు పరమాత్మ అంతర్యామిగ నుండి అతనిని నియమించుచున్నాడు అని తెలియజేయుచున్నది కావున జీవునియందున్న పరమాత్మను జీవవాచకమగు అత్కశబ్దము బోధించుచున్న దని కాశకృత్స్నుమహర్షి అభిప్రాయము ఇందు బాదరాయణుని సిద్ధాంతము

34 ప్రవృత్త్యధికరణము 7 (6)

ప్రపంచోపావాసకారణము పయితము పరమాత్మయే

122 నూ — ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టానైశువిరోధాత్

(1) 1-4-23

అర్థ — ప్రకృతిః + చ = ఈ జగత్తునకు ఉపాదానకారణము నయితము వరప్రహ్మలో ప్రతిజ్ఞాదృష్టాస్త + అనువరోధాత్ = “ఏక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన” ప్రతిజ్ఞచేమృత్తికాదృష్టాస్తము బాధింపకుండుట నలన

వివ — ఆరుటి గురుకులమునుండి వచ్చిన వనకుమారుడు శ్వేతశేతువును చూచి “స్త్రోత్ర్యుత తమాదేశమ పాక్ష్యః యేనా ప్రతం కుత్రం తపతి అమతం ఏ తం అవ్విజ్ఞాతం విజ్ఞాతం” (ధా- ౧-1-3) “ఓ శ్వేతశేతూ! నిశ్చలముగ మన్నాపు దేనిని విన్నంత మాత్రమున అన్నింటిని వినినట్లగునో, దేనిని మననముచేసిన అన్నింటిని మననము చేసినట్లగునో, దేనిని తెలిసికొనిన అన్నింటిని తెలిసి నట్లగునో, = తత్త్వమును అదిగి తెలిసికొంటివా? అనిప్రశ్నించినాడు శ్వేతశేతువు అ తత్త్వమునుగూర్చి మా గురువులు నాకు బోధింప లేదు నీవు బోధింపు మని తండ్రిని ప్రార్థించగా ఆరుటి అతనికి ఇట్లు బోధించుచున్నాడు “యథా సోమైక్యేనేన మృత్పిండేన వర్షం మృన్నయం విజ్ఞాతం స్యాత్” (ధా- ౧-1-4) “మట్టిముద్దను తెలిసికొనినచో దానితో తయారైన వస్తువు అన్నియు మట్టి అని తెలిసినట్లు, ఈ జగత్తునకు కారణమైన సత్తత్త్వమును తెలిసికొనినచో ఈ ప్రపంచ మంతయు “సత్” అనెందు వరమాత్మయొక్క కార్య మని తెలియ గలదు “అతదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్త్వత్యం స అత్మా తత్త్వ మేవ శ్వేతశేతో” (ధా- ౧-1-4) “ఇది యంతయు బ్రహ్మాత్మతము ప్రహ్మము దీనికంతదీరి అంబ శ్వేతశేతూ! నీవును అదియే అయి ఉన్నావు” అని ఉపదేశించినాడు దీని భావమేమనగా చిదచిత్తులలో అంతర్యామి, వరమాత్మ అతనికి చిదచిత్తులు శరీరము ఇట్లు చిద నిద్విశేష్తమైన వరమాత్మయే సూక్ష్మదశయందు కారణ మని, స్థూల దశయందు కార్య మని వ్యవహరింపబడుచున్నాడు ఈ విషయము

కాస్త్రముచేతనే తెలియదగియున్నది. వరప్రహ్లాదుని నిర్వికారముగదా! అది జగద్రూపమున ఎట్లు వరింపబడును : వరింపబడిన గాని అది ఉపాదానకారణము కాకాదు కావున నిర్వికారమైన బ్రహ్మమును జగత్తునకు ఉపాదానకారణముగ చెప్పుట అసంగతము అనినచో వాస్తవమున బ్రహ్మము నిర్వికారమే కాని, అది అన్నిదశలయందును చిదచిత్పరీతముగ నుండుటచే ఆ బ్రహ్మమునకు శరీరభూతములైన చిదచిత్తులు వికాసస్వరూపులు అగుచున్నవి కావున బ్రహ్మము యొక్క నిర్వికారత్వమునకు ఎట్టి బాధయు లేదు ఈ రీతిగ జగత్తునకు ఉపాదానకారణము నయితయు వరప్రహ్లాదుని

133 నూ — అభిధ్యోపదేశకావ్య (2) 1-4-24

అర్థ — అభిధ్యో + ఉపదేశాత్ + చ = “తదైక్షత బహుస్కం ప్రజాయేయేతి” (రా- ౧౬-౩) “వశ్యువాత్సమైన ఆ వరప్రహ్లాదుని కాను బహురూపముల బనింపవలయునని సంకల్పించినది” అని చెప్పుట వల ను ఈజగత్తునకు నిమిత్తకారణము, ఉపాదానకారణము లెందును వరప్రహ్లాదుని యని స్పష్టమగుచున్నది

134 — సాక్షాత్పరయోమ్నానాత్ (3) 1-4-25

అర్థ — సాక్షాత్ = సాక్షాత్తుగ (స్పష్టముగ) ఉభయ + అమ్నానాత్ + చ = ప్రపంచమునకు నిమిత్తకారణము, ఉపాదానకారణము బ్రహ్మాదు యిది షేడము చెప్పుటవలనను ఈ విషయము సిద్ధింపబడుచున్నది.

విక — “బ్రహ్మ వసం బ్రహ్మ వ వృక్ష అవీత్ యతో ద్యావా వృథివీ నిష్టతతుః బ్రహ్మ ధ్యతీష్టత్ భువనాని ధారయన్ (తై బ్ర- 2 అష్ట ౮౮ అను) “బ్రహ్మామే వసము బ్రహ్మామే వృక్షము దానినుండియే ఈ ద్యావావృథువులు వెక్కిరించినవి” అనుటచే బ్రహ్మము

ఉపాదానకారణమనియు, "ఈ భవవస్తులను బ్రహ్మము ధరించి యున్నది" అనుటచే అది నిమిత్తకారణ మనియు స్పష్టమగుచున్నది

125 సూ — అత్మకృతే (4) 1.1.20

అర్థ — అత్మకృతే = "తదాత్మనం స్వయమపిదుత" (తై అ- 7-1) "అ బ్రహ్మము లనను స్వయముగ జగత్తుగ చేసి కొనినది" అనుచు శ్రుతి వరబ్రహ్మమే జగద్రూపమును పొందినట్లు చెప్పుటవలన ప్రపంచమునకు నిమిత్తపాదాన కారణము అ. రెండును వరబ్రహ్మమే అని స్పష్టమగుచున్నది

126 సూ — పరిణామాత్ (5) 1.4.27

అర్థ — పరిణామాత్ = బ్రహ్మము జగద్రూపమున పరిణమించుచున్నదని శ్రుతులవలన తెలియుటచేతను బ్రహ్మము జగదుపాదాన కారణము

వివ — అవిభక్తనామరూపములైన అతినూత్న చిదచిద్యస్తువులను శరీరమున గలిగియుండి కారణదశలో నున్న వరమూర్తి "సోఽకామయత బహ్మిం ప్రజాయేయ" (తై అ- 8-2) "విభక్తనామ చిదచిద్యస్తు శరీరమదమ కావలయు" నని సంకల్పించి, "అదం సర్వ మస్మజత యదిదం కించ" "దీనివలనదీని సృతించెను" అనగ తనకుశరీరభూతములైన నూత్నచిదచిత్తులను విభజించి "తత్స్పష్టితదేవాను ప్రావిశత్" అట్లు విభజించబడిన చిదచిత్తులయందు కాను అంతరాత్మగా ప్రవేశించి, చేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచముగ వర బ్రహ్మము పరిణమించినది (సప్తత్వద్వాభవత్) అనుచు శ్రుతి బ్రహ్మము జగద్రూపమున పరిణమించుచు జగత్తునకు ఉపాదాన కారణ మగుచున్న దని స్పష్టము చేయుచున్నది

శ్రీ శంకరుల భాష్యమున 28వ 27 వసూత్రములు రెండను
ఒకే సూత్రముగ చూపబడినవి

127 నూ — యోనిశ్చ హి గీయతే (8) 1-4-28

అర్థ — యోనిః + చ = బ్రహ్మము జగత్తునకు యోనిగను
(ఉపాదాన కారణముగను) గీయతే చ = కీర్తింపబడుచున్నది గదా:

ఏన — "యద్యుతయోనిం 'సంపశ్యన్తి భీతాః'" (ము-1-1- 89)
"భూతయోనియైన బ్రహ్మమును భీతులు దర్శింపుదు" అనుచు పర
బ్రహ్మము జగదుపాదాన కారణముగ కీర్తింపబడుచున్నది ఈ
కారణములచేత ప్రపంచమునకు నిమిత్తోపాదాన కారణములు రెండును
పరబ్రహ్మమే అని వేదాంత సిద్ధాంతము

35 సర్వవ్యాఖ్యానాధికరణము 8

128 నూ — ఏతేన సర్వే వ్యాఖ్యాతాః వ్యాఖ్యాతాః 1-4-28

అర్థ — ఏతేన = "జన్మాద్యనన్య యతః" (బ్ర సూ 1-1-2)
అను సూత్రమునుండి క్రిందటి సూత్రమువరకు ప్రతివాక్యములకు
కావించిన వ్యాఖ్యానములే, సర్వే = తక్కిన సుద్రహితాన్యగర్భాదిపద
ఘటితములై, కారణర్పణోద్దేశములైన వేదాంత వాక్యములన్నియు
వ్యాఖ్యాతాః = పరబ్రహ్మపరములుగ వ్యాఖ్యానింపబడినవి

ఈ సూత్రమున "వ్యాఖ్యాతాః" అను పదమును అర్థించుట
(అనగ రెండుమార్లు ఉచ్చరించుట) అధ్యాయపమాన్ని తెలియ
జేయుచున్నది

ప్రథమార్థాయ చతుర్థపాదము సహా

ప్రథమార్థాయము సంహార

ప్రభుమూర్త్యాదుల చతుర్థపాదార్థ సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో॥ సాంఖ్యోక్తప్రక్రియోక్తేనైవదధిమకప్పజేనైత్రప్రసంఖ్యానైష్ఠే!
 క్రత్వోక్తావ్యాఖ్యతైశ్చాత్మస్వవృత్తినవవిశాత్తకృతావద్యయోగాత్!
 భేదాత్కర్తృప్రకృత్యోక్త్యుగ్రాంతవయఃఖానేకహేతుకతేశ్వ,
 క్షిప్తంపాదశ్రయోక్తం కుతిహృదయసముద్భూతవాదస్వరక్షత్ ।

కా — అనుమానికాధికరణమునందు “ సుహృతః పరమవ్యక్తం ”
 (కఠ- 1.3-10) అను వాక్యముని గల అవ్యక్తశబ్దము ప్రకృతిని
 బోధించుచున్నది ప్రధానమే జగత్కారణము అను పక్షమును- చమసాధి
 కరణమునందు “ అజామేకం ” (శ్వేత- 4.5) అను వాక్యమున
 గల “ అజా ” శబ్దము శేవలప్రకృతియే జగత్కారణము అని బోధించు
 చున్నది అను పక్షమును- సంఖ్యోపసంగ్రహాధికరణమునందు “ పంచ
 పంచజనాః ” (బృ- 1.4.2) అను పదము సాంఖ్యుల ఇరువదియైదు
 తత్త్వములను బోధించుచున్నది అను పక్షమున- కారణత్వాధి
 కరణమునందు- “ తద్భేదం తర్హ్యవ్యాకృతమానీత్ ” (బృ- 3.4-7)
 అను వాక్యమున గల “ అవ్యాకృత ” శబ్దము ప్రకృతివాచకము అను
 పక్షమును- జగదవ్యాధికారాధికరణమునందు “ యో సై వాలక ని
 తేహిం పురుషాదాం కర్తా యస్య సైతత్కర్మ ” (కాపీత- 4.1-8)
 అను వాక్యమున గల కర్మ శబ్దము శేవుల పుణ్యపాపరూప కర్మ
 వాచకము అనుటచేత అచట ఉపాన్యుడుగ పేర్కొనబడిన పురుషుడు
 సాంఖ్యుల ఇరువదియైదుతత్త్వమైన పురుషుని అనుపక్షమును- వాక్య
 స్వయాధికరణమునందు పరబ్రహ్మ జగత్కారణ మను పక్షమున “ నవా
 జరే తత్కాః కామాయ పతిః స్రయోథ పతి అశ్మనస్తు కామాయ
 సర్వం ప్రయోథ పతి ” (బృ- 3.3-3) ఇత్యాది వాక్యముచే తెలుప

అను "వరిష్టత్రాది" రూపకర్మఫలబోధనంబంధము అతనికి విర్పయను అను పక్షమును— ప్రకృత్యధికరణమునందు ప్రపంచసృష్టియందును నిమిత్త, ఉపాదానకారణములు భిన్నములు అను పక్షమును— సకపి బ్యాభ్యానాధికరణము నందు "హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే" (తై నా రా), "ననస్స దానక్ శివ ఏవ తేషాం" (శ్వేతా) ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములు బ్రహ్మరుద్రాదులకు జగత్కారణమని బోధించు చున్నవి అనుపక్షమును— నయం క్రితముగ ఖండించి ఈ ఆధ్యాయము నందలి మొదటి మూడుపాదములచే స్థాపించబడిన "వరప్రహ్లా శ్రుమన్నారాయణదే, జగత్కారణమును" అను వేదాంతసిద్ధాంతమును స్థిరీకరించిరి

శ్రీరస్తు

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

ద్వితీయాధ్యాయము (అవరోధాధ్యాయము)

ప్రథమపాదము - స్మృతిపాదము

36 స్మృత్యధికరణము 1 (2)

సాంఖ్యస్మృతి అనైదిక మగుటచే ప్రమాణము కాదు,

138 నా — స్మృత్యవచనకాళదోషప్రసంగ ఇతిచేన్నాన్యస్మృత్య
వచనకాళదోషప్రసంగాత్ (1) 2.1.1

పద — స్మృతి + అనవకాళదోషప్రసంగః, ఇతిచేత్, న, అన్య
స్మృతి + అనవకాళదోష ప్రసంగాత్

అర్థ — స్మృతి + అనవకాళదోషప్రసంగః ఇతిచేత్ = తత్త్వ
ప్రతిపాదక మగు సాంఖ్యసిద్ధాంతమును అంగీకరింపని యెడల అది
నిరవయోగము కావలసినదనియు గదా అనినచో, న = అట్లు కాదు
అన్యస్మృతి + అనవకాళదోషప్రసంగాత్ = బ్రహ్మము జగత్కారణము
అను సాంఖ్యకరములైన మున్నాదిస్మృతులు నిరవయోగములు
కావలసినదనియు కావున మున్నాది స్మృతులకు విరుద్ధమైన సాంఖ్య
స్మృతిని అంగీకరింపరాదు

వివ — కాలమహర్షి సాంఖ్యమతమునకు ప్రవర్తకుడు అతడు
ప్రధానము జగత్కారణము అని చెప్పినాడు అతని సాంఖ్యస్మృతి
శేవల తత్త్వప్రతిపాదకవరము కావున ఆ సిద్ధాంతమును అంగీకరిం
పని యెడల అది నిరవకాళమగును గదా అని పూర్వపక్షి ఆశయము.
కాని, సాంఖ్యస్మృతి మున్నాదిస్మృతులకు విరుద్ధమైనది సాంఖ్యస్మృతిని
ప్రమాణముగ అంగీకరించినచో మున్నాదిస్మృతులు నిరవకాళములగును

మన్వాదిస్మృతులు ఈవిధవిధాంతములకు అనుకూలమైనవి. ఈవిధములు, మన్వాదిస్మృతులు సర్వజ్ఞము, సర్వశక్తమైన సర్వప్రహ్మము సగౌరవము అని బోధించుచున్నది. మరియు 'యైవే మనురదత్' ద్వైతము. "మనుష్యే విది పత్నిన అది భావము" అని మన్మథుని శ్రవణించియున్నది. కావున మన్వాదిస్మృతుల సమసరించి ప్రహ్లాదాదినా వాదము నే అంగీకరింపవలయును.

140 నూ — విశేషాం దానువలయు: (2) 2-1-2

అర్థ — విశేషాం = కలలనుచేర్చి, అని గ్రహకలైవ మన్వాదుల ముఖములలో, అనువలయు: + చ = తివ్రప్రధానము. సగౌరవము అను సేద్యమును చావట్టకపోవుటవలనను సాంఖ్యవిధాంతము ప్రకటించుట కాదు.

37 యోగిప్రత్యక్షత్వధిపరణము 2

యోగమతము పయితము ప్రమాణము కాదు

141 నూ — ఏతేన యోగః ప్రత్యక్ష: 2-1-3

అర్థ — ఏతేన = ఈ సాంఖ్యస్మృతి నిరూపించుచేత న యోగి = యోగస్మృతియు, ప్రత్యక్ష: = నిరూపించు చినది.

వివ — సాంఖ్యము ఈశ్వరుని అంగీకరించదు. యోగమతస్థులు ఈశ్వరుని అంగీకరించనను, అందు ప్రపంచము నకు నిమిత్తకారణమని అందుకు ఇది పేద అంతసిద్ధాంతమొకము నకు విరుద్ధమగుటచే యోగమతము పయితము అప్రమాణికమగుచున్నది. అగ్రమునకు నిమిత్తసాధనకారణములు తెందును పరిప్రహ్మమే యని సేద్యంత సిద్ధాంతము.

38 విలక్షణత్వాద్భేదరణము 3 (9)

ప్రహృతారణభావాదము న అక్షేపనిహారములు

142 నూ — న విలక్షణత్వాదస్య తథాత్వం త శబ్దాత్ (2) 2-1-4

అర్థ — విలక్షణత్వాత్ = తారణమైన చరప్రహృముకంటె తారణమైన జగత్తు విలక్షణమైనందువలన, న = జగత్తు ప్రహృతారణము కాదు అస్య = ఈ జగత్తునకు, తథాత్వమే = ప్రహృముకంటె విలక్షణము, శబ్దాత్ + త = "శబ్దానం త అవిజ్ఞానం త" (తై అ 3) "విజ్ఞానము నయి అవిజ్ఞానము నయి" మొదలైన వేదవాక్యములు వలనను తెలియుచున్నది

వివ — సుఖదుఃఖనమ్మిశ్రమై, చిదచిన్నిశ్రమైత ఈ జగత్తు ప్రహృమునకు విరుద్ధమైన వ్యభావము కలిగియున్నది కావున తారణ తారణములకు ఉండివలసిన పాదావ్యము ప్రహృమునకును, జగత్తు నకును భేదంబువలన ప్రహృము జగత్కారణము కాకాదు

143 నూ — అభిమానివ్యవధేశస్తు విశేషానుగతిభ్యామ్

(2) 2-1-5

అర్థ — అభిమానివ్యవధేశః + తు = "తం పృథివ్యప్రవీణ" (యజు లే 3 కాం 3-2) "అతనిని గురించి పృథివి పరిశీలది" ఈ మొదలైన వేదవాక్యములు పృథివ్యాద్యభిమానిదేవతలను పురస్కరించుకొని ప్రయుక్తములైనవి విశేష + అనుగతిభ్యామ్ = "హస్తా హమిమాస్తిత్రో దేవతాః" (ఐ-6 3-2) "తలమ్ము, అలము, భూమి అను ఈ ముగ్గురుదేవతలను అనుప్రవేశించి" అను వాక్యమున దేవతాశబ్దమును పృథివ్యాదులకు విశేషముగ ప్రయోగించుటవలనను, "అగ్నిర్వాగ్నౌభ్యాముఖం ప్రాచీత" (ఐత- 2-4) "అగ్ని వాక్కు

అయ్యి ముఖమును ప్రసాదింపును. ౯ ఈ మొదలైన పేదవాళ్ళములు
-గ్నాదులకు వాగాదులయందు అనువ్రవేశమును చెప్పుటవలసినను
శేవల వృద్ధివ్యాదులు అవేశములే అవేశనములైన అట్టి వృద్ధి
వ్యాదులు జ్ఞానబుధులవలెను ప్రహ్లాదులయొక్క కార్యము కావలపు
కావున ప్రహ్లాదులు జగదుపాదానకారణము కాదు అని పూర్వపక్షము

144 నూ — దృశ్యతే త్ (3) 2.1.1

అర్థ — దృశ్యతే + త్ = వేదస్మరణము విలక్షణములైన కార్య
కారణములు లోకమున చూపబ్బుచున్నవి కావున వేదశరణ విలక్షణ
మైన జగత్తునకు ప్రహ్లాదులు కారణమగుటలో విలక్షణమై లేదు ప్రహ
లదునుండి శేవలము పుట్టుట ఇందులకు ఉదాహరణము

145 నూ — అనదితివేన్న ప్రతిషేధమాత్రశ్చాత్ (4) 2.1.1

అర్థ — అనత్ + ఇతిత్ = కార్యకారణములు పరస్పరము
విలక్షణము లగు పక్షమున కారణమునందు కార్యము ఉండదు అను
అనర్కార్యవాదము అంగీకరింపవలసి వచ్చును గదా! అనినచో,
న = అట్టి అవసరము లేదు ప్రతిషేధమాత్రశ్చాత్ = కార్య కారణము
లకు సారూప్య నియమములకు మాత్రమే ప్రతిషేధించుటవలన.

వివ — కారణమునందు కార్యము మోక్షరూపమున నుండు
నని సర్వకార్యవాదములకును వేదాంతము సర్వకార్యవాదులు. కార్య
కారణములు విలక్షణములై యుండుపక్షమున కారణమునందు కార్యము
లేనట్లే గా! అనిపూర్వపక్షము కార్యకారణములలో పై లక్షణమున్నంత
మాత్రం. అన వాని కార్యకారణభావమునకు విరోధములేదు కారణ
దశలో నున్న పక్షమే విలక్షణమగు మరియొకరూపముతో కార్య మగు

చున్నది కావున సత్కార్యవాదమునకు గాని, జగత్తు బ్రహ్మ కారణ మనుటలో గాని విప్రతిపత్తి లేదు

146 నూ — అపితా తద్వత్ప్రసంగాదనమంజనమ్ (3) 2.1.8

అర్థ — అపితా = ప్రత్యయమునందు, తద్వత్ + ప్రసంగాత్ = జగత్తునందలి దోషములు బ్రహ్మమునందు విద్యుదవలనయుండట వలన, అనమంజనమ్ = బ్రహ్మము జగత్కారణ మను వాదము నమంజనము కాదు

విచ — జగత్తునకు బ్రహ్మము కారణమగు వక్షమున ప్రళయము నందు జగత్తునందలి దోషము అన్నియు బ్రహ్మమునందు సంక్రమించును కావున బ్రహ్మకారణతావాదము అనమంజనము అని పూర్వవక్షము

147 నూ — నతు దృష్టాంత భావాత్ (8) 2.1.9

అర్థ — నతు = పై వాదము నరికదు దృష్టాంతభావాత్ = జగత్తుయొక్క దోషములు బ్రహ్మమున కంటవనుటకు దృష్టాంత ముండుటవలన

విచ — చిదదివాత్మకమైన ఈ ప్రపంచము విద్రబ్రహ్మము నకు శరీరము విద్రబ్రహ్మము దీనిని అంతర్యామి, కారణదశయందును ఈ శరీరాత్మకభావము జగద్రహ్మములకు అనువర్తించును కార్య యౌనవాదిదశంవలన కలుగు నేరితామములు శరీరమాశ్రయింపములై, అత్మకు ఏ విధముగ అంటవో, అదీ విధముగ బ్రహ్మకు శరీరములై నై వేతనావేతనముల దోషములు ఏ దశయందును బ్రహ్మమునకు అంటవు అని భావము

148 — స్వవక్షదోహిచ్చ (1) 2.1-10

అర్థ — స్వవక్షదోహిచ్ + త = సాంఖ్యునతే తన వక్షమైన ప్రధానకారణవాదమునందు ఈ అసామాన్యస్వము ఉండుటవలనను ప్రధాన కారణవాదము గ్రాహ్యము కాదు,

వివ — నిర్వికారమైన పురుషుడు ప్రకృతి సాన్నిధ్యమునందు వారి కర్తృత్వాది భర్తృమూలము తనయందు అధ్యవసించుకొనుటచేత అగత్యవృత్తి ఏర్పడుచున్నదని సాంఖ్యుని మతము. ప్రకృతియు పురుషసాన్నిధ్యమున అతని పై అధ్యవర్తనమును తనయందు అధ్యవసించుకొని, అగత్యవృత్తి కారణమగుచున్నదని సాంఖ్యుడుకలంఠును. కాని, అచేతనమైన ప్రకృతియందు పైతృత్వాధ్యాన కాని, నిర్వికారుడైన పురుషునియందు కృత్వవిధ్యాన కాని అనంగతము ప్రకృతి పురుషుల వరస్పదసాన్నిధ్యము ఏర్పడును ఉండటచేత ముక్త పురుషునియందును ఈ అధ్యానమును అంగీకరింపవలసివచ్చును అప్పుడేత అతనికి ముక్తి ఎక్కడిది? కావున సాంఖ్యుని ప్రధానకారణవాదము అనంతులము గ్రాహ్యకారణాదమే నమః అనెను,

149 నూ — తర్కప్రతిస్థానాదపి (2) 2.1-11

అర్థ — తర్క + అప్రతిస్థానాత్ + అపి = తర్కము నుకరముగ నిలవనాలి బోధకలక్షణ శేవలతర్కములకేమైన సాంఖ్య మతము ప్రమాదము కాదు.

వివ — తర్కమునకు స్థిరత్వము లేదు అనంతరములైన యుక్తులతో తర్కము ముద్రాముదములు బలహీనమగును ఇట్టి శేవల తర్కముతో ప్రధానవాదమును సాంఖ్యులు ప్రవచించిరి దీనిని బౌద్ధులు తమ తర్కబలముతో నిరసించిరి బౌద్ధతర్కమును పైది టలులు ఖండించిరి కావున శేవల తర్కము ఏ అంశమును నిర్ధారణ

చేయజాండు కావున పై దిక్షలు, వేదానుబాధ తర్కములే గ్రహించి,
ప్రహేళికారణవాదమును అంగీకరించిరి

150 కూ — అన్యథాను మేయమితితేనవ త్యనిర్వోక్షప్రసంగః
(1) 2-1-12

అర్థ — అన్యథా = మరియొక విధముగి అనుమేయం =
ప్రధానకారణవాదమును అనమాన ప్రమాదము ద్వారా తెలిసికొనవల
వలయును. ఇతితేన = అనితేనో, ఏకమపి = ఇట్టివను, అనిర్వోక్ష
ప్రసంగః = విముక్తితేదు.

వివ — అనుమానము ద్వారా సాంఖ్యుని ప్రధానకారణవాద
మును సాధించుమన్నును తర్కనపాకరము లేనిది అన మానము
సేద్దినవదు కావునను శివల తర్కము నిలకడ లేని దగుటవలనను
ప్రధానకారణవాదము ననుజనము కాదు

శ్రీ శంకరులు ఈ పాదము నందలి 11వ, 12వ సూత్రములను
తెండించిరి తనిపి ఒక్కటిగా గైకొనిరి మరియు, 12వ సూత్రమున
“అనిర్వోక్ష” పదమునకు మూర్తిగా “అనిమోక్ష” అను పదమును
అదర్శించిరి

39 శిష్టపరిగ్రహేధిపరణము 4

శిష్టలు పరిగ్రహించని కారాద మతములు అపొగ్రహదేయములు

151 — ఏతేన అప్తావరిగ్రి అం వ్యాఖ్యాతాః 2.1.13

అర్థ — ఏతేన = ఈ సాంఖ్యమతనిరాకరణములేత, శిష్ట +
అవరిగ్రిహః + అని = వైదికమతే పరిగ్రహించవలదని కదాదగాతము
మతములు కూడ, వ్యాఖ్యాతాః = శివల తర్కములము లగుటచే నిరస
నియములుగ వ్యాఖ్యానింపబడినది

శ్రీశంకరులు ఈనూత్నమునగు శిష్టాచరిగ్రహః అను అసమాన పదమును ఉష్టాః అచరిగ్రహః అనురెందువ్యస్త పదములుగ స్వీకరించిరి

40 భోక్త్రాప్రవత్త్యధికరణము 5

పరమాత్మ అగచ్ఛరీరకుడైనను జీవునివలె సంఖదుఃఖభోక్త
కావవసరము లేదు

152 నూ — భోక్త్రాప్రవత్తీరవిభాగశ్చెత్వాల్లోకవత్ 2-1-14

అర్థ — భోక్త్రు + అపత్తేః = " బ్రహ్మము చేతనాచేతనశరీరక మైనచో సంఖదుఃఖాదిభోక్త కావలయున్నందువలన, అవిభాగః + చేత్ = జీవులకును, బ్రహ్మమునకును భేదము లేకపోవును అనినచో, స్యాత్ = ఆ భేదము ఉండును లోకవత్ = లోకమునందువలె

వివ — లోకమున దండించువాడు దండించబడువాడు ఇద్దరు నశరీరులైనంతమాత్రమున దండించబడువానికిగల్గు బాధలు దండించు వానికి ఎట్లు కలుగదో అట్లే పరమాత్మ చేతనాచేతన శరీరకుడైనను చేతనాచేతన గతదోషములు అతనికి సంక్రమించవు కర్మవశ్యమైన శరీరమునుబట్టియే జీవునికిని సంఖదుఃఖాది భోగము సంభవించు చున్నది ముత్తపురుషుడు అకర్మవశ్యశరీరము గల్గి (న ఏకభా భవతి త్రిభా భవంతి (భా- 7-28-2) యున్నను అతనికి దుఃఖాదు భవము లేదు గదా! కావున జీవవరభేదము నిరావాధము

41 అరంభకాధికరణము 6

కార్యకారణములు అనిష్టములు

153 నూ — తదనన్యత్వమారంభకత్వాత్ (1) 2-1-1

అర్థ — తత్ + అవస్థత్వం = ఈ అగ్రస్తు తనకు కారణమైన

వర్తమానముతో అభిన్నమైన దను విషయము, అరంభణ శబ్ద + అదిభ్యః = "వాదారంభణం వికారో వాసుధేయం మృత్తికేశ్మేన సత్త్వం" (ధా- ౧-1-3) ఈ మొదలైన "అరంభణ, శబ్దముతో ప్రారంభమగు శ్రుతివాక్యములవలన తెలియుచున్నది

వివ — "వాదారంభణం వికారో వాసుధేయం మృత్తికేశ్మేన సత్త్వం" (ధా- ౧-1-3) అర్థభ్యతే ఇతి అరంభణం = అరంభణం అనగా స్పృశించుచున్నది అని అర్థము. వికారమనగా ఉపాదాన కారణమైన మృత్తికాదులు ఘటాదిరూపమున పరిణమించుట వాసుధేయ మనగా ఘటము వలనను మొదలగు వాసుధేయము అని అర్థము ఇట్లు ఘటాదిరూపవికారము, మఱయు "అము మొదలగు వాసుధేయము "నీళ్లు తీసికొని రమ్ము" మొదలైన వాగ్వివక్షారము నీర్థించుట మృత్తికనే స్పృశించుచున్నది అని భావము లోకమున ఒకడు నీళ్లు తెమ్మని అదే కింపగి మరియొకడు కుండతో నీళ్ళను తెచ్చును ఇతడు కుండ అనునది నీళ్లు తెచ్చుటకు అనువైన అకారము గల మట్టియే గదా! పెట్టియే కుండగ రూపొందింపబడినది అ రూపమే మట్టియే అ మట్టికి "కుండ" అను పేరొ పెట్టబడినది కావున ఆ మట్టికి వికారవాసుధేయములు వ్యవహరింపబడినై ఏర్పడినవి ఇతడు కుండ మట్టికంటె భిన్నమైనదికాదు గదా! కుండా కార్యము కాగా మట్టి దానికి ఉపాదానకారణ మగుచున్నది ఇదే విధముగ వర్తమానమే అగ్రరూపమున పరిణమించుటచే వర్తమానము అగ్రస్తు అభిన్నములు కాని కొందఱు కార్యకారణములు భిన్నములని అందుకు ఉదాహరణమునకు మట్టి-కుండ అనువానిని తీసికొండము మట్టిని మట్టి అని అందుము కుండని కుండ అని అందుము శబ్దములు మారినవిగదా!

ఇట్లే కుండ ఉన్నదా యని అడిగినచో అవల దానికి ఉపా : సకారణ మైన మట్టియున్నను కుండ లేదు అనియే సమాధానము చెప్పును కుండవలన కలుగు ఉపయోగములు మట్టివలన కలుగవు గదా! అని వీరి అశయము కాని వేదాంతము కారకారణములలో నామరూపాది లేదయున్నను అది అభిన్నముఅని భాంతుడు ఇదియే యుక్తము

184 మా — భావే చోపలక్ష్యే (2) 2-1-18

అర్థ — భావే చ = కార్యదశయందును ఉపలక్ష్యే = కారణ ద్రవ్యము చూపట్టుచున్నందువలన కార్యకారణములు అభిన్నములు

వివ — ఘటరూపకార్యముగ పరిణమించిన దశయందును మట్టి చూపట్టుచునే యున్నది గదా! కావున కార్యమైన ఘటమూ ఉదకు కారణమైన మట్టికంటె ఎట్లు భిన్నమగును? కావున కార్యకారణములు అభిన్నములు అందుచేతనే బ్రహ్మకార్యమైన ఒగ్గు బ్రహ్మమ కంటె భిన్నము కాదు

185 మా — సత్త్వాత్పాపరస్య (2) 2-1-17

అర్థ — అపరస్య = కార్యము, సత్త్వాత్ + చ = తన కారణము నందు ఉండుటవలనను కార్యకారణములు అభిన్నములు

వివ — కారణమునందు అవ్యక్తముగ కార్యము ఉండును కారణమునందు లేనిచో అది దాని కాళ్ళమెట్లు యును? వ్యక్త దశను కార్య మనియు అవ్యక్త దశను కారణమనియు అందుట అంతమాత్రమున కార్యకారణములు భిన్నములు కావు

186 మా — అనన్యవచికాన్వితచేత్స ధర్మావ్రతేణ మాత్య శేషాద్యుక్తైశ్చత్వాత్సరాత్పు (4) 2-1-19

వద — అసత్ + వ్యవదేశాత్, న, ఇతి చేత్, ధర్మ + అస్త
రేణ, వాక్యశేషాత్, యుక్తేః, శబ్ద + అస్తరాత్, చ

అర్థ — అసత్ + వ్యవదేశాత్ = "అసదేవేదముగ్గ అసీత్ (ధా-
రి-2-1) ఈ ప్రపంచము సృష్టికి పూర్వము అసత్తుగ (లేనిదిగి) ఇంది
నది మొదలైన వాక్యము కాదు ఇగత్తు సృష్టికి పూర్వము లేదని
చెప్పుటవలన, న + ఇతిచేత్ = కారణము అందు కార్యముండను అని
చెప్పుట యుక్తము కాదు అనుచో, న = అట్లు కాదు ధర్మ +
అస్తరేణ = సృష్టికి పూర్వము ఈ ప్రపంచము సృష్టము గ గోచరించుట
పోయినను సూక్ష్మావస్థ యందు యాపాంతరముతో ముందుటచేతను,
వాక్యశేషాత్ = "తదస దేవ సస్యచ్ఛ క్షత స్మామితి" (యజు-
ఁ అష్ట- 1-8) ఆ అసత్తైనదే నత్తు కావలయు నని సంకల్పించినది
అను తరువాతి వాక్యమువలన ఆ అసత్తే సంకల్పించినట్లు తెలియుట
సలగును, యుక్తేః = ఘటము ఉన్నది, ఘటము లేదు అను వ్యవ
ధారము అట్టి వామరూపములు గల మృత్తికములయే గాని లేవల
మృత్తికములట్టి కాదు అను యుక్తేవలనను శబ్ద + అస్తరాత్ + చ =
"న దేవ సోమ్యేదముగ్గ అసీత్" (ధా- రి-2-1) ఈ ప్రపంచము
సృష్టికి పూర్వము నత్తుగ ("నత్" అని మాత్రమే చెప్పదగినదశలో)
ఉండినది అను మరియొక వేదవాక్యమువలన ఇగత్కారణవస్తువు
"నత్తు, అని తెలియుటవలనను ఇగద్రూపకార్యము బ్రహ్మరూప
కారణమునందు ప్రళయకాలమున అనృష్టముగ సూక్ష్మరూపముతో
ఉన్నదని అంగీకరింపవలయును.

వివ — "అసదేవేదముగ్గ అసీత్ (ధా- రి-2-1) ఇదం వా
అగ్ని వైవ కించవాసీత్ (యజు 2 అష్ట- 2-8) మొదలైన వేద

వాక్యములు జగద్రూపకార్యము వృద్ధికి పూర్వము లేదని వృద్ధముగ చెప్పుటచేత వేదాంతమును అనత్యార్యవాదమును అంగీకరింపవలయును అని పూర్వవర్తము దీనికి సమాధానము పై వేదవాక్యముల యందుగల అవత్తమపదమునకు పూర్తిగా లేరని అని అర్థము కాదు ఆ అనత్తే జగద్రూపమును తర్చివలయునని పరితర్కించిన దని అదిచాచి వాక్యము చెప్పుచున్నదిగదా! కావున "అనత్తుఅనగ దర్శించుటకు సాధ్యము కానంతటి సూక్ష్మదశలో నున్న దనియే అర్థము ఇట్లే ముఖము లేదు అను నపుడు దాని ఉపావాసకారణమైన మృత్తిక లేదు అని అర్థము కాదుగదా! ఆ మృత్తికయందు ముటము సూక్ష్మస్థలోనున్నది స్థూలావస్థలో లేనందువలన ముటము లేదని అనుచున్నాము కావున ప్రపంచము ప్రళయకాలమున సూక్ష్మావస్థయందు మరియొక రూపముతో పరబ్రహ్మమునందు లీనమై యున్నదని గ్రహింపవలయును "నరేవ సామ్యోదమగ్ర ఆసీత్" అను వేదవాక్యము వృద్ధికి పూర్వము ఈ ప్రపంచము పద్రూపమున నున్నట్లు చెప్పుట వలన పై "అనత్" అను పదమునకు వృద్ధముగ గోచరింపనది అనియే అర్థము కావున ప్రపంచము అనకు కారణమైన బ్రహ్మమునందు ఏదో ఒకరూపముతో పర్యవాయించుటచేత కార్యకారణములు అభిన్నములు

శ్రీ శంకరుల భాష్యమున ఈ సూత్రము రెండు సూత్రములుగ చూపబడినది "అనద్య్యుదేశాత్ వాక్యేషాత్" అనునది ఒక సూత్రముగను "యుక్తిః కల్పాంశికాత్" అనునది వేరొక సూత్రము గను వ్యాఖ్యానింపబడినది

157 సూ — పటవత్ప (6) 2-1-13

అర్థ — పటవత్ + తు వస్త్రమువలెను జగత్తు బ్రహ్మభిన్నము

వివ — సూలు పడుగుపేకలుగా నేయులది వస్త్ర మగుచున్నది

నూలుకు మించి వస్త్రమునందు వేరొక వస్తువు ఏదీయు లేదు వస్త్రము కయారగులకు ముందు వస్త్రము లేదు, అనినచో దానికి కావలసిన నూలు కూడ లేదని అర్థము కాదు గదా! కావున నూలు వస్త్రము ఎల్లు అనన్యముతో అట్లే బ్రహ్మము జగత్తు అనన్యములు. నూలుకన్నను వస్త్రము లేదు అని చెప్పినట్లే బ్రహ్మమున్నను ప్రపంచము లేదు (అనన్) అని చెప్పుట సంగతమే.

1⁶ సూ — యథా త ప్రాణాదిః (8) 2.1-20

అర్థ — యథా = ఎట్లు, ప్రాణ + ఆదిః = ఒకే వాయువు శరీరమునందు వివిధములైన భాగములలో పంచరించుచు ప్రాణము అపానము మొదలైన పీడకు కలిగియున్నచో అట్లే ఒకే బ్రహ్మము నామరూపభేదములతో భారించుచు జగద్రూప కార్యమగుచున్నది కావున కార్యకారణములు అభిన్నములని సిద్ధాంతము

42 ఇతరవ్యవధేకాధికరణము 7

పరమాత్మ జీవులు నిన్నకత్తుములు

158 సూ — ఇతరవ్యవధేకాధికరణాదిదోషప్రసక్తిః (1) 2-2-21

అర్థ — ఇతరవ్యవధేకాన్ = “అయమేకాత్మ బ్రహ్మ” (బృ- 3-4-3) “ఈ ఒక్క బ్రహ్మము” మొదలైన ఉపనిషద్వాక్యములు బ్రహ్మమే జీవుడు అని చెప్పుటవలన, హిత + అకరణ + అది దోషప్రసక్తిః = కనకు హితమును చేసికొనకపోవుట ఈ మొదలైన దోషములు సంభవించును కావున బ్రహ్మము జగత్కారణము కాదు అని పూర్వపక్షము

వివ — జగత్కారణమైన బ్రహ్మము జీవులు అభిన్ను అని

కొన్ని ఉపనిషద్వాక్యములు బోధించుచున్నది తీవ్రానిప్పుడైన పత్రబ్రహ్మమే జగత్కారణమగు పక్షమున ప్రవంచస్పృహ తీపునికీ హితముగనే ఉండవలయును అహితమును ఎవరును తనకుకాదుగా చేసికొనదు గదా! కావున బ్రహ్మము జగత్కారణము కాదని పూర్వ పక్షము

సూ.180 — అధికం తు భేదనిర్దేశాత్ (2) 2.1-22

అర్థ— అధికం + తు = బ్రహ్మము తీపునికంటె బేరైనది, భేద నిర్దేశాత్ = స్పష్టముగ భేదమును చెప్పయలచ్చుందువలన

వివ — “ప్రధానక్షీతజ్జపతిః గుణైః” (శ్వేతా- 8-18) ప్రకృతికి తీపునకు అధిపతియైనవాడు గుణములతో శోభిల్లువాడు పర మాత్మ ఈ మున్నగు వేదవాక్యములు తీవాత్మ పరమాత్మలకు భేదమును చెప్పుచున్నది కావున హితాకరణాదిబోధప్రసక్తి లేదు

181 సూ — అశ్నాదివచ్చ తదనువవత్తిః (3) 2.1-23

అశ్న + అదివత్ = రాయి రచ్చ మొదలగు అనేకనములకు పరిణే తీపునిని, తత్ + అనువవత్తిః = ఆ బ్రహ్మముతో అభేదము ఉపపన్నము కాదు కావున హితాకరణాదిబోధప్రసక్తి కలుగదు

43 ఉపనంహారదర్శనాధికరణము 8

జగత్తునకు త్రివిధకారణములు బ్రహ్మమే

182 సూ — ఉపనంహారదర్శనాచేతిచేత్తు క్షీరవద్ధి (1) 2.1-2

అర్థ— ఉపనంహారదర్శనాత్ = ఒక శారవ్యమును వెరవేర్చునపుడు అనేక సాధనములను చూపుకొనుటను చూచుచున్నందువలన, న +

౧౪చేర్ = అట్టి సాధనసంపద లేని శేవలబ్ధము జగత్కారణము కాబాదు అనివచ్చు, న = అట్లు కాదు క్షీరవత్ + హి = పాంపరె

వివ — పాప పెరుగుగా మారునపుడు ఎట్టి సాధనసంపదము ఎట్లు అపేక్షింపదో అట్లే సర్వలబ్ధము జగత్తును సృజించునపుడు సాధన సంపద లేకయే సృజించుచున్నది కావున బ్రహ్మము జగత్కారణ మగుటలో వాదలేదు

188 నూ — దేవాదివచన లోకే (2) 2-1-29

అర్థ — లోకే = తమ తమ లోకములో దేవాదివత్ + అని = లేన కాదులు ఏను విచిత్రతకై నంకల్పమాత్రమున అనేక రూపములను ధరించునట్లు బ్రహ్మము విచిత్రతకై కలది తమక నంకల్పమాత్రమున జగత్సృష్టి గావించగల్గుచున్నది కావున బ్రహ్మము జగత్కారణమగు

44 కృత్స్నప్రసక్తిధీపరణము 9

బ్రహ్మము విచిత్రతకులు గలది

184 నూ — కృత్స్నప్రసక్తిర్నిరవయవత్వశ్చకోటా వా

(1) 2-1-28

అర్థ — కృత్స్నప్రసక్తిః = బ్రహ్మము జగత్కారణ మగుచో అది అవయవములు లేనిది కావున జ బ్రహ్మమంతయు జగత్తుగా పరిణ మింపవలయును, నిరయ వత్వశ్చకోటా + వా = అట్లు కానివట్లమున బ్రహ్మము నిరవయము అనగా అవయవములు లేనిది అను పైదిక సిద్ధాంతమునకు వ్యతిరేకము (భంగము) కలుగును కావున వర బ్రహ్మము జగత్కారణము కాదు అని పూర్వపక్షము

185 నూ — కృతేస్తు శ్చమూలత్వాత్ (2) 2-1-27

అర్థ — కృతే + తు = వేదవ్యమూలమువలన బ్రహ్మము జగత్కారణ మను వాదమునకు పై వోపములు సంభవించవు శబ్ద

మూలశ్వాత్ = విచిత్రశక్తియుక్తమైన బ్రహ్మము జగత్కారణమని
చేదవాక్యములద్వారా తెలియుటవలన

వివ — బ్రహ్మము ఈ జగత్తున చూపట్లు సకలవదార్థముల
కంటెను విలక్షణమైన దని విచిత్రశక్తియుక్తమని చేదమే బోధించుట
వలన కార్యదశయందును, కారణదశయందును బ్రహ్మముపరిపూర్ణతను
కలిగియుందును గోత్యజాతని అంగీకరించువారి మతమున గోత్య
రూపజాతి ప్రతి పశువునందును పరిపూర్ణముగనే ఉండునుగదా
కావున కృతస్మిప్రసక్తాద్దోషప్రసక్తి యేర్పడదు

181 నూ — అత్మని చైవం విచిత్రాశ్చ హి (3) 2.1.18

అర్థ — అత్మని చ= శీవాత్మయందును వివం= ఇట్లు అదిద్వి
లక్షణములైన దర్శనములు చూపట్టుచున్నవి, విచిత్రాః + చ హి =
అచేతనములైన అగ్ని, జలము మున్నగుదానియందును పరస్పర
విలక్షణములైన అనేకవిచిత్రశక్తులు చూపట్టుచున్నవి గదా! కావున
బ్రహ్మము విచిత్రశక్తియుక్తమై జగత్కారణమగుటలో వాదకమనేడు

182 నూ — స్వలక్షదోషాత్ (4) 2.1.19

అర్థ — స్వ¹లక్షదోషాత్ + చ = సౌఖ్యమతమునను ఈ
దోషములు సంభవించుటవలన బ్రహ్మకారణవాదము శ్రేయస్కరము

వివ — శీవాంతుల మతమున బ్రహ్మము ఎట్లు నిరవయవమో
అట్లే సౌఖ్యుల మతమున ప్రకృతియు నిరవయవము కావున
సౌఖ్యులు చెప్పిన కృతస్మిప్రసక్తి, నిరవయవత్వహాని అనుదోషములు
వారి మతమువలన అనివార్యములు బ్రహ్మము విచిత్రశక్తి విశిష్ట
మగుటవలన ఈ దోషములు వేదాత్తమతమున సంభవించవు

183 నూ — సర్వోపేతా చ తద్దర్శనాత్ (5) 2.1.20

అర్థ — సర్వ + ఉపేతా చ = పరదేవత (పరబ్రహ్మము) లగ
త్పృష్టికి కావలసిన సకలశక్తులతో కూడియున్నది తత్ + దర్శనాత్ =

ఆ విధముగా వేదమున కూర్చుంటున్నవలె

వివ — “వరాహ్య శక్తిః వివిధైవ క్రూయతే” (శ్లోక 2-18) “ఆ బ్రహ్మముయొక్క ఉత్తమమైన శక్తి వివిధముగ వివేచింపబడుచున్నది ఈ మొదలైన వేదవాక్యములవలన వరబ్రహ్మము ఒగ్గప్పుష్టికి కావలసిన సకల శక్తులను కలిగియున్నదని తెలియుచున్నది కావున వరబ్రహ్మమే ఒగ్గత్కారణము

188 నూ — వికరణత్వాబ్బేతి చెత్తదక్షమే (8) 2-1-8

అర్థ — వికరణత్వాత్ = కరిరేంద్రియాదిసాధనములు లేకందవలన, న+ శక్తివేత్ = బ్రహ్మము ఒగ్గత్కారణము కాదు అనినచో తక్ = దానికి సమాధానము, ఉత్తమే = చెప్పబడినది

వివ — “న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే” (శ్లోక- 8-11

“ఆ బ్రహ్మమునకు కరిరేంద్రియాదులు గాని వానివలన కలుగు కార్యములు కాని లేవు” అను ప్రతివాక్యమునుబట్టి బ్రహ్మమునకు కరిరేంద్రియాదులు లేవని తెలియుచున్నది అట్టి బ్రహ్మము ఒగ్గప్పుష్టి ఎట్లు గావించును” అని పూర్వవక్షము దీనికి సమాధానము: “క్రతేస్తుష్ణమూలత్వాత్” (అ) నూ 2-1-27) “అన్నని పైవం విచిత్రాకృతిః” (అ) నూ 2-1-28) అను సూత్రములచేత మందే చెప్పబడినది “వశ్యత్యత్రుః న శృతోత్కర్షః” (శ్లోక-2-12) “ఆ వరమాత్మకస్తులు లేకయే చూడడు ఎవలు లేకయే విడును కాదు, చేతులు లేకయే విరుగెత్తి వట్టకొనును” ఈ మొదలైన వేదవాక్యములవలన వరమాత్మ విచిత్రశక్తియున్నదనితెలియుటచేత అతడు ఒగ్గత్కారణమగుటలో తాదేమే

45 ప్రయోజనపత్వాధికరణము 10 (5)

బ్రహ్మములీలై ఒగ్గప్పుష్టాదికము గా వించుచున్నది

179 నూ — న ప్రయోజనపత్వాత్ (1) 2-1-32

అర్థ — ప్రయోజనవత్త్వాత్ = ప్రతికార్యము ఏదో ఒక ప్రయోజనమును అపేక్షించి యుండుటవలన, న = అవాప్తనమస్తకము దైన న రమాత్మకు అగర్భత్వత్వము పొనగడు అని పూర్వవక్షము

171 నూ — లోకవత్తు లీలాకైవల్యమ్ (2) 2.1-33

అర్థ — లోకవత్ + తు = లోకమునందువలె, లీలాకైవల్యం = బ్రహ్మము అగత్తును సృష్టించుటలో శేవలము లీలయే ప్రయోజనము

వివ — మనము చేయు ప్రతిపనికి ఏదో ఒక ప్రయోజనముండును ప్రయోజనము లేనిదీ ఏ ఎనిది ఎవ్వడును చేయుదు మది బ్రహ్మము ఏ ప్రయోజనమును అశించి అగర్భత్వ చేయుచున్నది; అది అవాప్తనమస్తకమునా? లేదా? అని పూర్వవక్షము దీనికి నమాధానము. లోకమునందు రాజాధిరాజులు ఏ ప్రయోజనమును అంపకయే లీలకై శంకుకక్రీడాదులను గావించునట్లు, బ్రహ్మము కూడా ఏ ప్రయోజనమును అంపకయే శేవలము లీలకై అగర్భస్థాపికము చేయుచుండును

172 నూ — పైషమ్యపైర్హ్యజ్యే న సాపేక్షత్వాత్తథా హి దర్శయతి (3) 2.1-34

అర్థ — పైషమ్యపైర్హ్యజ్యే = వక్షపాతము, నిర్ణయత్వము, న = బ్రహ్మమునకు కలుగవు, సాపేక్షత్వాత్ = అగర్భస్థి శీఘ్రల కర్మమును బట్టి ఉండుటవలన, తథా = అ విధముగా దర్శయతి, హి = "సాధుకారి సాధుర్భవతి, పాపకారి సాహాభవతి" (పురా-1.1-43) "మంచివని చేసిన వాడు మంచివాడుగా జన్మించును పాపకార్యములను చేసినవాడు పాపగా జన్మించును" ఇత్యాది క్రితికాక్యములు యీ విషయమును తెలుపుచున్నవి గదా.

విష — సర్వజ్ఞము, సర్వశక్తి సంపన్నము అయిన బ్రహ్మము జగత్కారణ మగు వక్షమున కొందరిని దేవతలనుగా, కొందరిని మానవులుగా మరి కొందరిని సర్వలోకవాసులనుగా వక్షపాతబుద్ధితో ఏల స్పృశించుచున్నది; ఇట్లే కొందరిని భావవంతులనుగా, సంపన్నులనుగా స్పృశించుచు మరికొందరిని ఏకలాంగులనుగా, 'దరిద్రులనుగా, స్పృశించుచుంటే ఆ బ్రహ్మము కయోపహీనము కాదా! అని వ్రక్క ఎందులకు సమాధానము. జీవులు చేసికొనిన కర్మలనుబట్టి శాస్త్రమలోకవాసులనుగనో, దేవతలలోకవాసులనుగనో స్పృశించుచుంటుంటే బ్రహ్మము వక్షపాతముకలది అనిగాని నిర్ణయము, అనిగాని తలచుటకు అవకాశము లేదు అని

178నూ — న కర్మావిధాగాదిశిచేన్నానాదిత్వాదనుద్యతే చాప్యవలభ్యతే చ (1) 2.1-1

అర్థ — కర్మ + అవిధాగాత్ = "స దేవ సోమ్యేదమగ్ర అసీత్, ఏత మేవాద్వితీయం" (దా- 2.2-1) " స్పృష్టి పూర్వము ఈ జగత్తు సప్రదూషమున మూత్రమే ఉండినది, రెండవది లేదు" అను ఉపనిషద్వాక్యములవలన స్పృష్టి పూర్వవశయందు జీవులు గాని వారి పుణ్య పాపరూపకర్మముల విభాగము గాని ఉన్నట్లు తెలియవందువలన, న = జీవుల పుణ్యపాపకర్మలన ద్వి దేవాదిస్పృష్ట అరిగినదని అనరాదు ఇతిచేత్ = అమలో, న = అల్లరాదు అనాదిత్వాత్ = జీవులు వారి పుణ్య పాపరూపకర్మములు అనాదై ఎందువలన, అవలభ్యతే చ = జీవులు పాపరూపకర్మములు స్పృష్టి పూర్వవశయందు ఉన్నను అవి స్పృష్టముగా గోచరింపకుంటుంటే, "స దేవ సోమ్యేదమగ్ర అసీత్" అని శ్రుతిచెప్పిన ఉపపన్నము కాగలదు ఉపలభ్యతే చ = శ్రుతియందును ఈ విషయము స్పృష్టముగా చూపట్టుచున్నది

వివ — శీవులు ఎట్లు అనాదులో అగ్ని వారి పుణ్యపాదములను అనాదులు కాపుననే శ్రుతి “నిశ్శోనిత్యావాం చేతనశ్చేతనావాం” (శ్లో 8-12) “నిత్యులైన చేతనులయొక్క శోరితము నిత్యుడు వరము చేతనుడు అయిన వరమాత్మ తీర్పును” అనుచున్నది ఇట్లే స్మృతియు “వ్రక్కతి పురుషం చైవ విద్యనాదీ ఉభావం” (శ్లో 12-18) “వ్రక్కతి పురుషులు ఇద్దరు లదిరవాతులు” అని తెలుపుచున్నది స్మృతికి పూర్వదశయందు నామరూప విభాగము లేనందువలన “నదేవ” అని చెప్పబడినది కాని వాస్తవమున ఆ దశయందును శీవులు, వారి కర్మములు, వ్రక్కతి ఇవి- అన్నియు, సూక్ష్మరూపమున ఉన్నవని ఉపనిషత్తులు బోధించుచున్నవి

శ్రీ శంకరభాష్యమున “న కర్మావిభాగాదితితేచ్ఛాదిత్వాత్” అనునది ఒక సూత్రముగను, “ఉపపద్యతే వాప్యవలభ్యతే చ” అనునది వేదాక సూత్రముగను చూపబడినది

174 నూ — సర్వధర్మోపపత్త్యై (9) 2-1-38

అర్థ — సర్వధర్మ + ఉపపత్తిః + త = అగత్సృష్టికి అవసరములైన సర్వజ్ఞత్వ, సర్వశక్తిత్వాది ధర్మములు ప్రాప్యమునందు ఉపపన్నములై ఉండుటవలన ప్రాప్యమే అగత్కారణము ప్రధానము, వరమాదులు మొదలగు వానియందు అగత్కారణత్వయుక్తము లగు ఈ సర్వజ్ఞత్వాదిధర్మములు అసంభావ్యము లగుటవలన అవి అగత్కారణములు కావలవు

ద్వితీయాధ్యాయ ప్రథమపాదము సమాప్తము

ద్వితీయాధ్యాయ ప్రథమపాదార్థ సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో: సాంఖ్యస్మృత్యావిరోధాద్విధిమతవిహితః కర్మవైవాత్యతోస్మిన్
ఏకాగ్రానేకకన్త్రోదితవిపాకతయా దేహతోగా వియుక్తాః ।

కర్మపాదానభేదాత్ స్వకవిహితః కారవ్రాసహజః

కృత్వాంశాద్యాహితాశ్చక్కుతవిఫలకయో ష్టత్వం ౧౮౬
విద్యుత్ ౧

కా — బ్రహ్మకారణవాదమును అంగీకరించినచో సోఽభ్యుదయజనుఁ డిరోధించెదాఁ అను శంకను క్షుభిత్యధికరణమున - యోగి దుష్టినోరలక్షకము యోగి క్షుభిత్యధికరణమున - కర్మకారణమై చూపకలక్షకము విలక్షణత్వాధికరణమున - కారణగాతమాది దర్శన విరోధశంకను శిష్టావరిగ్రహణికరణమున - చిద్రూపవృత్తిమైన బ్రహ్మము కారణమగు పక్షమున అది ముఖ్యముతోడ కారణమున కదా! అను శంకను భోక్త్రావత్త్వధికరణమున - కర్మకారణములు బ్రహ్మములు అను వాదమును అరంభకాధికరణమున - జీవాభిన్నమగు పరబ్రహ్మము జగత్కారణమగు పక్షమున జీవునికి హింసముగాని ముఖ్యమయ్యమైన జగత్తును విలసృజించును; అను శంకను గూఢవ్యధికారణమున అచకరణసామగ్రి లేని చక్రవర్తియు జగత్కారణ మెట్లగును; అను శంకను అచనఃపారదర్శనాధికరణమున - బ్రహ్మము నిరసయవమగుటచే అది యంతయు అగ్రూపమున పరిణమించవలయును కదా! అను శంకను కృత్క్షుప్తప్రపత్త్యధికరణమున - అవాప్తమౌళికమగు పరబ్రహ్మము విప్రయోజనము నుద్దేశించి జగత్కృష్టి గావించుచున్నది; అను శంకను ప్రయోజనవత్త్వాధికరణమున - నయుక్తికముగా నిరసించి పరబ్రహ్మత్వ, పరవశక్తిమత్త్వాది గుణవిశిష్టమైన కర బ్రహ్మము జగత్కారణమని ఈ ద్వితీయాధ్యాయ ప్రథమపాదమునందు తక్కుగా నిరూపించినది.

శ్రీరస్తు

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

ద్వితీయాధ్యాయ ద్వితీయపాదము

తర్కపాదము

46 రచనానుపపత్త్యధికరణము 1 (9)

సాంఖ్యిక అచేతనప్రకృతి ఒగ్గక్కారణము కాజాలదు

17 నూ — రచనానుపపత్త్యధికరణము నానుమానంప్రవృత్తిః

(1) 2-2-1

అర్థ — రచనా + అనుమానైః + చ = అచేతనమైనది ఒగ్గ ప్రదనగాసంబంధించునన్నము కాదు కావున, అనుమానం = తేవల ప్రకృతి, న = ఒగ్గక్కారణము కాదు ప్రవృత్తిః + చ = చేతనుని రచనమునబొందియే అచేతనము కర్మజ న ప్రవర్తించుటచలనము తెవలప్రకృతిఒగ్గక్కారణము కాదు

వివ — రచనమున అచేతనములైః కొయ్య మొదలగునవి ప్రక్షాళనైవ వదలంగి మొదలగు వారి నహాయముతోనే రథాది రూపము లను బొందగలుగుచున్నవి అట్టి చేతననహాయము లేనప్పుడు అది రథాదిరూపములను బొందుటలేదు ఈ విధముగనే నర్వజ్ఞము, నర్వ శక్తివంతము అయిన నరబ్రహ్మముచే అధిష్ఠితముగాని తేవలప్రకృతి ఒగ్గక్కర్మాధికము గావించలేదు

176 నూ — వయోంబువచ్చేత్తత్రానం (2) 2-2-2

అర్థ — వయః + అంబువచ్ + చేత్ = పొలు, నీరుల వలె అసగా పొలు పెరుగుగను, నీరు కొల్పోరి, మామిడి మొదలగు ఫలము యుడు ఆయా రసములు కలదిగను వరిణమించు రీతిని అచేతనమైన

ప్రకృతియు జగద్రూపమునవరిణమింపవచ్చునుగదా! అనుచో, తత్ర + అంఘ పాట, నీడు మున్నగు వానియందును వరప్రహ్వనంబంధము ఉండవలసినది అని అట్లు వరిణమింపగలగుచున్నవి ఇందులకు ప్రతి ప్రమాణము "యోఽప్పుతిష్ఠన్" (పు-3-1-4) "ఎవడు నీతియందున్న వాడై నీదీని ప్రవర్తింపజేయుచున్నాడో" యెడలగునది కావున కేవలప్రకృతి జగత్కారణము కాదు

177 సూ — వ్యతిరే-2గవస్థితేశ్చా2న పేక్షత్వాత్ (3) 2-2-3

అర్థ — వ్యతిరేక + అనవస్థితే + చ = వ్యుత్పత్తి వ్యతిరేకమైన ప్రళయము లేకపోవలసివచ్చుటవలనను ప్రకృతి జగత్కారణముకాదు అన పేక్షత్వాత్ = వర్వజ్ఞమైన బ్రహ్మముయొక్క అధిష్ఠానమును అపేక్షించనందువలన

వివ | కేవలప్రకృతి జగత్కారణమగు పక్షమున నందు స్పష్టి జరుగుచునేయుండువలయును. అగిరోదాదు, అనగా ప్రళయము కలుగిరాదు వర్వజ్ఞమగు బ్రహ్మము జగత్కారణము అని అంగీకరించు పక్షమున బ్రహ్మముయొక్క నంబులమునుండి స్పష్టపంహరణయథాక్రమముగా జరుగుట సంభవము

178 సూ — అనన్యత్రా2భావాచ్చ న త్పదాదితత్ (4) 2-2-4

అర్థ — అనన్యత్ర = ఎట్లు యెడలగు పురుష వశపులయందు, అభావాత్ = అవి మేసిన గడ్డి పొలుగా మారుచుండున తత్ర + అనితత్ = వశపులు మేసిన గడ్డి పొలుగా మారుచున్న రీతిని అచేతనమైన ప్రకృతియే జగద్రూపమున వరిణమించును అనుట, నయము క్తమౌకాదు

వివ — అపు మేసిన గడ్డి పొలుగా మారుచున్న రీతిని అచేతనమైన ప్రకృతి జగద్రూపమున వరిణమించునుగదా! అని పూర్వపక్షము దీనికి ప్రమాదావము- ఎట్లు మేసిన గడ్డి పొలుగా వరిణమించుటలేదు అపు మేసిన గడ్డి మాత్రమే అట్లు వరిణమించుచున్నది కావున ఆ

శృణాదులయందును వరప్రహ్లాదంబంధము కల వని అంగీకరింప
వలయును ఈ విధముగనే ప్రకృతియు వరప్రహ్లాదిస్థితమైనపుడే
జగద్రూపమున పరిణమింపవలదు

178 నూ — పురుషాశ్మవదితిచేత్తథాం (5) 2.2.3

అర్థ — పురుషః+అశ్మవత్+ఇతిచేత్ = కుండి, గ్రుడ్డి పురుషుల
ప్రయాణమునది, అయస్కాంతముయొక్క సమీపమున ఇనుము
కడలునట్లు ప్రధానము పురుషునన్నిదిని జగత్స్పృష్టి గావించగలదు
అనుచో, తథా+అపి = అ వక్షమునను శేవలవ్యభిజి జగత్కారణము
కానాందు

వివ — కుండివాడు గ్రుడ్డివాని భుజముమీద కూర్చొని తోవను
నిర్దేశించుచుండగా, గ్రుడ్డివాడు ఆ మార్గమున ముందుకు సాగిపోవు
చుండును చివరికి ఇద్దరు వరస్పర సహాయముతో, గమ్యస్థానమును
చేరుచురు స్వతః చలించని ఇనుము అయస్కాంతము సమీపమున
చలించగలుగుచున్నది ఇదే విధముగా ప్రధానము జ్ఞానరహితమైనను
వైతన్యస్వరూపుడైన పురుషునినన్నిదిని జగత్స్పృష్టి గావించుచున్నది
అది సాంఖ్యులు తలంపురు కాని ఈ వాదము సరికాదు కుండివాడు,
గ్రుడ్డివాడు వరస్పర సహాయముతో గమ్యస్థానము చేరుచుండుట
వాస్తవమే జ్ఞానవంతుడు ఒకడు మార్గమును యాచించగా మరి
యొకడు ఆ మార్గమున వయనించును కాని ప్రధానము ఇట్టి వైత
న్యముగిలది కాదు కదా!

ఇక అయస్కాంత దృష్టింతము సహితము ఇతర సరివడదు
ఏలయన అయస్కాంతసాన్నిధ్యమున ఇనుము చలించుచునే
యుండును ఇట్లే ప్రధానమునకు పురుషసాన్నిధ్యము ఎల్ల పురు
షులందును, గమక స్పృష్టి నిర్వరామముగా జరుగుచుండవలసినప్పుడు.

ప్రళయమునకు అవతాళమే ఉండదు ఇక మోక్ష మెక్కడిది? కావున
ప్రధానము జగత్కారణము అను సాంఖ్యనివాదము యుక్తముకాదు

శ్రీ శంకరభాష్యమున ఇది 7 వ సూత్రము

180 సూ — అంగిత్వానువత్యైశ్చ (8) 2-2-8

అర్థ — అంగిత్వ + అనువత్యైః + త = సత్త్వరజస్తమో
గుణములలో ఒకటి అంగిగా (అతిశయించినదిగా) ఏర్పడుట అనున
వస్తుమగుటవలనను ప్రధానమువలన జగత్స్పృష్టి సంభవించదు

వివ — సత్త్వరజస్తమోగుణములు సమానములై యున్న
ప్పుడు ప్రళయనియు, రజోగుణ మధికమైనపుడు సృష్టియనియు,
సాంఖ్యుల మతము కాని ప్రళయకాలమున సమానముగ వున్న ఈ
మూడు గుణములలో రజోగుణము ఇతరుల ప్రమేయము లేక స్వయం
ముగా ఎట్లు ప్రాధాన్యమును వహింపగలుగును ప్రాధాన్యమును
వహించనిది జగత్స్పృష్టి సంభవించదు గదా! కావున ఇది వాదము
నరకాదు

శ్రీ శంకరభాష్యమున ఇది 8 వ సూత్రము

181 సూ — అన్యథానుమితౌ చ జ్ఞశక్తివియోగాత్ (7) 2-2-8

అర్థ — అన్యథా = మరియొక విధముగా (ప్రధానమే కను
గుణములైన సత్త్వరజస్తమస్సులకు హెచ్చుతగ్గులు కల్పించునని)
అనుమితౌ త = అనుమాన ప్రమాణము ద్వారా సాధించినను, జ్ఞశక్తి
వియోగాత్ = ప్రకృతికి తెలిసికొనగల (జ్ఞాత్వత్వ) శక్తి లేనందువలన
అది గుణములలో మార్పును కలిగించజాలదు

శ్రీ శంకరభాష్యమున ఇది 9 వ సూత్రము

182 సూ — అభ్యుపగమేఃవ్యర్థాఃకావాత్ (8) 2-2-8

అర్థ — అభివ్యక్తిగమే + అవి = అట్టి ప్రకృతిని అంగీకరించినను
అర్థ + అభివాక్ = ప్రయోజనము లేనందువలన ప్రధానకారణ
బాదము యుక్తము కాదు

వివ — నిత్యనిర్వికారుడు, నిష్క్రియుడు, చైతన్యమాత్ర
స్వరూపుడు అయిన పురుషునకు ప్రకృతిధర్మార్థావశేష సాంసారిక
భోగము, ప్రకృతిపురుషుల స్వరూపస్వభావవివేకముచే మోక్షము
కలుగునని సాంఖ్యులు తలచుదురు ఇది అసంగతము నిత్యనిర్వికారు
డైన పురుషునికి ప్రకృతి సాన్నిధ్యమున సాంసారికభోగము ఎట్లు కలు
గును : ఎట్లో కలుగునని అంగీకరించినను ప్రకృతి పురుషుల సాన్ని
హితము సార్వత్రికము, సార్వకాలికము నగుటచేత అతనికి సర్వదా
భోగిమే కలుగవలయును మోక్షము కలుగుటకు అవకాశమే ఉండదు
కావున ప్రధానకారణబాదము నంగీకరించుట నిరర్థకము

శ్రీ శంకరభాష్యానుసారము ఇది 3వ సూత్రము

10వ సూ — విప్రతపిదాత్పాతనమంజనమ్ (8) 2.2.8

అర్థ — విప్రతపిదాత్ + త = వరస్పరము విరుద్ధములైన
విషయములను చెప్పుటవలనను, అనమంజనం = సాంఖ్యమతము
నమంజనము కాదు

వివ — సాంఖ్యులు ప్రకృతి భోగ్యము అని, పురుషుడు భోక్త
అని చెప్పుచునే, ఆ పురుషుడు నిత్యనిర్వికారుడు, చైతన్యమాత్రస్వరూ
పుడు, కర్తృత్వాదిధర్మములు లేనవాడు అని అందురు పురుషుడు
ఇట్టివాడు అగుటచేతనే ఎంథమోక్షములో ప్రకృతికీ గాని, పురుషునకు
కాదని యందురు ఈ అంశములు వేదాంతశాస్త్రవిరుద్ధము లగుటచే
గాత వరస్పరవిరుద్ధములునై యున్నవి కావున సాంఖ్యసిద్ధాంతము
నమీచినమైనది కాదు

47 మహద్విర్భూతికరణము 2 (7)

శేవలవంశమానుషులు ఒగక్కారణము అను కదాదుని సిద్ధాంతము
వరికాదు

184 నూ — మహద్విర్భవద్వా ప్రాప్త్యవరిమండలాత్కామ

(1) 2.2-10

అర్థ — ప్రాప్త్యవరిమండలాత్కామ = ప్రాప్త్యము, వరిమండలము (అవయవరహితము) అయిన వరమానుషునుండి, మహత్ + దీర్ఘ వత్ = మహత్తు (పెద్దది) దీర్ఘము అయిన ద్వ్యులుకము, త్ర్యులుకము (ద్వి + అలుక్య త్రి + అలుక) మొదలైనవి ఏర్పడుననుట ఎట్లు అనబడనమో, అట్లే కదాదుని ఇతరసిద్ధాంతములు కూడ అనబడనములు

వివ — కదాదుని మతమున వరమానుషులు ఒగక్కారణములు అని అవయవరహితములు అట్టి రెండు అనుషులు కలిసి ద్వ్యులుక మగుచున్నవి ద్వ్యులుకముల కలయికచే త్ర్యులుకమేర్పడుచున్నది ఈ విధముగ వరమానుషులు ఒగక్కారణములు అగుచున్నవి స్పృతి వ్యాధిభూతతకుష్టయమునకు సంబంధించి ఇవి నాలుగు విధములు వరమేశ్వరాధిష్ఠితములైన వీనియందు తలనక్రియ జీవుల అదృష్ట మునుబట్టి ఏర్పడును కపిలాద్యవయవములచే అవయవమైన మహాదికము ఏర్పడును చూచుచున్నాము గదా! అవయవముల అల్పత్వ, బహుత్వములనుబట్టి చిన్న పెద్ద వస్తువులు ఏర్పరుటయు ప్రతిష్ఠాక్షసిద్ధమే అల్పవయవము లుక కలకాష్ట వరమానుషు కావున అదియే ఒగక్కారణము అనివాసిద్ధాంతము కాని అవయవరహితము లైన వరమానుషులు ద్వ్యులుకములు అగుటకు వరస్పరము అని ఎట్లు కలియగలవు? రెండు వస్తువులు కలియవలయునట్లులే వానికి అరు పోర్వములు ఉండవలయును అవయవము లున్నచోగాని పోర్వములు

విర్బడపు కావున నిరవయములైన పరమాణువులు కలియుట ద్వ్యణు
కముగ మారుట అసంభవము మరియు ద్వ్యణుకము హ్రస్వమైనది
అనగా కొద్దిది దానినుండి దానికంటెను దీర్ఘమైన త్ర్యణుకము
విర్బడు ననుటయు అసంగతము తమకు కారణములైన ద్వ్యణు
కాదులయందు లేని దీర్ఘత్వాది భర్తృములు వాని కార్యములైన త్ర్యణు
కాదులయందు ఎట్లు విర్బడగలవు : " కారణగుణములు కార్యమునందు
సంక్రమించును " అను స్వసిద్ధాంతమునకు ఇది పూర్తిగా విరుద్ధము
గార్థి విరోధములు అనేకములు కదాదుని సిద్ధాంతమునందు ఉండుటచే
ఆకని సిద్ధాంతము అనమోహనము

18వసూ — ఉభయధాఽల న కర్మాఽతస్తదభావః (2)2-2-11

అర్థ — ఉభయథా + ఆవి = రెండువిధములుగను కర్మ =
(పరమాణువులయందు) చలనక్రియ, న = కలుగజాలదు అతః =
ఇందువలన, తత్ + అభావః = అణువులు పరస్పరము కలియుటగాని,
ద్వ్యణుకములుగ విర్బడుట గాని సంభవించకు

వివ — " అణువులలో అదృష్టవశమున చలనము కలిగి, అది
ఒకాదానితో ఒకటి కలిసి ద్వ్యణుకాదిక్రమమున విర్బడును, ప్రపంచా
రంభకములు అగునున్నవి " అని కదాదమతము వారి అణువులలో
చలనక్రియను కలిగించు " అదృష్టము " జీవులయందు ఉన్నదా,
పరమాణువులయందు ఉన్నదా : అని సందేహము కలుగును ఎర
మాణువులయందు ఉన్నచో సత్వదా శ్చష్టి జరుగుచునే ఉండవల
యును ప్రళయమునకు అవకాశమే ఉండరాదు జీవులయందు
ఉన్నచో అది అణువులయందలి చలనమునకు ఎట్లు కారణమగును :
కావున అదృష్ట స్వరూపము శ్చష్టముగ సిద్ధించనంతవరకు అణువులలో
చలనక్రియ విర్బడుననుటకు అవకాశములేదు

188 నూ — సమవాయోఽభ్యుపగమాత్ప్ర సామ్యా దనవస్థితేః
(2) 2-1-12

అర్థ — సమవాయ + అభ్యుపగమాత్ + చ = సమవాయము
అనుసంబంధమును అంగీకరించుటవలనను (కదాదమతము అనమంఘ
నము) సామ్యాత్ = జాతిగుణములవలె సమవాయ సంబంధము
పైతము “వస్తువును విడువక ఆశ్రయించియుండుట” అను సాదృ
శ్యమువలన సమవాయ సంబంధమునకు, దానికి ఆశ్రయమైన వస్తువు
నకు మధ్య మరియొక సంబంధమును అంగీకరింపవలయును అనవ
స్థితేః = అట్లు అంగీకరించినదో ఆ సంబంధమునకు, దానికి ఆశ్రయ
మైన వస్తువునకు మధ్య మరియొక సంబంధమును అంగీకరింపవలసి
వచ్చును ఇట్లు సంబంధవిరంపరణ అంగీకరించుటచే అనవస్థితోఽమము
విర్బుధును ఇందువలనను కదాదమతము అనమంఘనము

వివ — జాతి - గుణ - క్రియలు ద్రవ్యమునందు సమవాయ
సంబంధముతో ఉండునని కదాదసిద్ధాంతము జాతిగుణక్రియలవలె
సమవాయము పైతము ద్రవ్యమునందు ఉన్నది కదా? అది ఆ
ద్రవ్యమునందు ఏ సంబంధముతో ఉన్నది? దాని మధ్య ఒక సంబం
ధమును కల్పించినదో ఆ సంబంధము ఆ ద్రవ్యమునందు ఏ సంబంధ
ముతో నున్నది? అను ప్రశ్న ఉదయించుచునే ఉండును ఇట్లు
సంబంధవిరంపరాకల్పనచే అనవస్థ యును దోషము విర్బుధును కావున
కదాదుని “సమవాయ సంబంధము” అనంగతము జాత్యాదులు
ద్రవ్యము నాశ్రయించియుండుట వ్యభావము దీనిపై ఒక సంబంధ
మును అంగీకరింప నవసరములేదు

187 నూ — నిత్య మేవ చ భావాత్ (4) 2-2-12

అర్థ — నిత్యం+వివ=వర్ణనా, భావాక్+వ = అవయవములు, అవయవి ఉండవలసినవచ్చుటవలనను (ఈ మతము అసంగతము)

వివ — కదాదమతమున నమచాయ సంబంధము నిత్యమైనది అవియవతో అవయవములు నమచాయ సంబంధమును కలిగియుండును అగత్తు, అవయవి - అవియులు అవయవములు వీని మధ్య గల సంబంధము నిత్యమైనపుడు అగత్తు పైతము నిత్యమై యుండవలయును గదా ! కావున నిత్యమైన నమచాయ సంబంధమును అంగీకరించినచో కార్యకారణభావమే సిద్ధించదు

188నూ — రూపాదిమత్త్యావృ వివర్ణయో దర్శనాక్ (5) 2-2-14

అర్థ — రూప + అదిమత్త్యాక్ + వ = పార్థివ - అవ్యక్తైశ్వర్యాయ వీర్యములు అను నానాగు విధములైన వరమాణువులు రూపాది గుణములను (గంధరసరూపస్పర్శలు) కలిగియుండుటవలనను, వివర్ణయః = వరమాణువులు నిత్యములు, నిరవయవములు అను భాదమునను వ్యతిరేకత కల్గును దర్శనాక్ = రూపాది గుణములు గల ఘటవజ్రాదులు అనిత్యములు, సావయవములునై చూచుట్టు చున్నందువలన

వివ — పార్థివాది వరమాణువులు గంధాది గుణములతో ఉండునని కదాదవక్షము అప్పుడు అవి సావయవములు, అనిత్యములు కావయును తోకమున ఘటాదులను అట్లే చూచుచున్నాము గదా !

189 నూ — ఉభయథా వ దోషాక్ (6) 2-2-15

అర్థ — ఉభయథా వ = వరమాణువులయందు రూపాది గుణములను అంగీకరించినను, అంగీకరింపకున్నను రెండు విధములు

గను, దోషాత్ = దోషము సంభవించుటవలన (ఈ సిద్ధాంతము అనంతము)

వివ — పరమాణువులయందు రూపాదిగుణములను అంగీరించినచో పరమాణువులు సావయవములు అనిత్యములు కావలసివచ్చును అంగీకరింపనిచో రూపాదిగుణరహితములైన పరమాణువుల నుండి రూపాది గుణరహితములైన ద్వ్యణుకాదులు ఎట్లు ఏర్పడుచున్నవి? కారణమున లేని గుణములు కార్యమున సంక్రమించవు కదా! కావున పరమాణువులు రూపాదిగుణరహితము లన్నను, రూపాదిగుణరహితము లన్నను కాధతవ్వదు

శ్రీ శంకరభాష్యమున ఇది 18 వ శూత్రము

180 సూ — అవర్తిగ్రహిత్వాత్కంత మవపేక్షా (7) 2-2-18

అర్థ — అవర్తిగ్రహిత్ + త = పై దిక్కులు పరిగ్రహించనందువలనను, అత్యంతం = పూర్తిగా, అవపేక్షా = ఈ కణాదమతము ఉపేక్షింపదగినది

వివ — సాంఖ్యమతమునగల పశ్చాత్త్యవారాదులు కొన్ని పై దిక్కులకు అభిమతము లగుటచే అది కొంతవరకు ప్రామాణికము కావచ్చును కాని కణాదమతము ఏ అంశమునను పై దిక్కులకు అభిమతము కానందున ఇది పర్వతా ఉపేక్షణీయము

48 ఎముదాయాధిపరణము 3 (10)

పై భాషికసామ్రాంతికుల వైదికవాదనిరాసము

181 సూ — పముదాయ ఉభయహేతురేపి తదప్రాప్తిః
2-2-17

అర్థ — ఉభయ హేతురే = (బాధ్యమతమున) తెలుచిధములుగ

వీర్యదు-అనగా ఆ విశుద్ధతను ఎత్తుదివ్వోక్కాది నమ దాయిను
 ఎత్తివ్వోక అనుండి ఎత్తుదు కలరేల్లెడియనమ గాద పం అను, ౧౦
 వాయో + అం = నమదాయం నంద ను + అప్తాః అం
 నమదాయం న్యరూపము అర్థించుదు

విక - పైతా శిల , పాతాళింబులు, మోగావారులు, మాధ్యమి
కులు అని తద్దులు నాలుగు కాలుగు నున్నారు । పైతా శిల -
అనువులవారా జగద్గుప్తి ఎరుగుచున్నదని అంగీకరించుట, ప్రొద్దు
నిర్ణయమైన పృథివ్యాదిక్షూలద్రవ్యములను అం కరించురు 3
నాతాంతకులు - పృథివ్యాదిక్షూలద్రవ్యములు విజ్ఞానానుభవములు
అని యందురు 3 మోగావారులు - పృథివ్యాదివాహ్యపదార్థములు
వాస్తవమున లేవనియు, లేవను విజ్ఞాతము మూర్తమే సత్యమనియు
అంగీకరించురు ఈ మూడుకాలవారును కాదు అం కరించిన
అనువులను లేక విజ్ఞాతమును ద్వివిధమని అందురు 4 మాధ్యమి
కులు - సర్వసౌఖ్యవాది అతని మతమున పృథివ్యాదివాహ్యపదార్థ
ములు, దాని అంతరమైన వివాదము గాని వాస్తవమున లేనేలేవు

పై నలుగురిలో పెంచడం చెందుట వారు (వై.కె.ఎస్.బి.,
హాజరాంకికుటుంబం) బాహ్యవాదములను అంశీకరించినను, అవి క్షణిక
ముఖ్యతను పొందినట్టిదిగా ఉన్నప్పటికీ సమయముగాని ఎక్కువ
సమయముగాని ఏర్పడుచుండే దక్షిణము అనేగా విస్తృత
క్షణములనే సంతోషించుచుండి ఆనందము అర్థము! అద్భుతములనుండి మరల
వచ్చినప్పుడు ఏర్పడుచు అసంభవము కావున దక్షిణమునైన అన్ని
ముంది పౌధవాది సమయముగాని, దానినుండి శరీరేంద్రియాది
సమయముగాని ఏర్పడుచు

122 — ఇతరేతద్రవత్యయశ్చా దువవన్న మితచేన్న, సంఘాప
రావాఽనిమిత్తత్వాత్ (2) 2-2-18

అర్థ — ఇతర + ద్రవత్యయశ్చాత్ = వదార్థములు క్షణికము
లైనను, అర్థివానియందు స్థిరత్యలుద్ధిని కలిగించు అవిద్యచే
రాగద్వేషములు ఏర్పడి, వానిమించి సురల పృథివ్యాదులు, వానివలన
అవిద్య ఏర్పడుచు, ఒకదాని కింకర కారణమగుటవలన, ఉవవన్నం +
ఇతిచేత్ = క్షణికములైన అణువులనుండి పృథివ్యాది సముదాయసిద్ధి,
దీనిమించి కఠిరేంద్రియాదిసముదాయసిద్ధి, యుక్తమే అనుచో, న =
అట్లు కాదు సంఘాపభావ + అనిమిత్తత్వాత్ = అవిద్య పృథివ్యాది
సముదాయము ఏర్పడుటకు కారణము కావాలనందువలన

వివ — అస్థిరములైనదానిని స్థిరములనుగ స్ఫురింపజేయు
అవిద్య వాస్తవమున స్థిరమైన కార్యమును అనింపజేయులేదు అవి
ద్వావలనైన ఇత్యయు పీఠి మతమున క్షణికుడే అగుటవలన రాగ
ద్వేషాయులు ఎవరిలో కలుగును ? కావున సర్వము క్షణికము అను ఈ
మతము అనమంజనము

123 నూ — ఉత్తరోక్తాదే త పూర్వవిరోధాత్ (3) 2 2-19

అర్థ — ఉత్తర + ఉక్తాదే = ఉత్తరక్షణము ఏర్పడునంతలో
పూర్వవిరోధాత్ + త = పూర్వక్షణము నశించుటవలనను ఈ క్షణిక
వాదము అపంగతము

వివ — కారణవస్తువు నశించినను కార్యవస్తువు ఏర్పడునక్షణమున,
అభావము నుండి కార్య మేర్పడు వని అంగీకరింపవలయును అట్టి
నచో సర్వకాలములయందు సర్వవదార్థములు ఏర్పడవలయును ఇది
అపంగతము.

184నూ — అశతి ప్రతిష్ఠాపరోధో యోగవత్కమన్యథా (4)2 2-20

అర్థ — అశతి = కారణము లేకున్నను కార్యము ఏర్పడును అని అంగీకరించు వక్షమున, ప్రతిష్ఠా + ఉపరోధః = తమ ప్రతిష్ఠకు లంగమేర్పడును, అన్యథా = అట్లుకాక అవి స్థిరముఅని అంగీకరించు వక్షమున, యోగవత్కం = కార్యకారణములు లేందును ఒకక్షణముననే భాసించవలసివచ్చును

వివ — బౌద్ధమతమున " ఇది ఘటము, ఇది వటము " అను జ్ఞానము ఏర్పడుటకు నాలుగుఅంశములు వలయుములు 1 ఇంద్రియములు (అధిపతి) 2 వెలుతురు మొదలైన నపకారి 3 ఆలంబనము (పూచిచేదార్థము) 4 సమనంతర ప్రవృత్తయము (ఘటజ్ఞానమునకు ముందు వెలుక ఉండు క్షణముల జ్ఞానము) క్షణికవాదమున పైన చెప్పిన నాలుగు అంశములు క్షణికములై నశించుటవలన జ్ఞానము ఏర్పడుటకు ఉపకారము లేదు అట్లుకాక ఘటజ్ఞానపూర్వక్షణము కాను ఉండగనే ఉత్తరఘటక్షణమును కలిగించునుఅనినచో కార్యకారణములు ఏకకాలమున గోచరించవలసివచ్చును అట్లు కార్యకారణములు ఏక కాలమున గోచరించుటలేదుకదా! కావున ఈ క్షణికవాదము అసంగతము

185నూ — ప్రతిసంఖ్యాప్రతిసంఖ్యానిరోధాప్రాప్తివిచ్ఛేదాత్ (5) 2-2-21

అర్థ — ప్రతిసంఖ్యా + అప్రతిసంఖ్యా నిరోధ+అప్రాప్తి = ప్రతిసంఖ్యానిరోధము (స్పష్టమగు గోచరించు వినాశనము) అప్రతి సంఖ్యానిరోధము (అస్పష్టమగు గోచరింపని వినాశము) అనునవి సంభవించవు అవిచ్ఛేదాత్ = ఉత్పత్తివినాశ ధర్మములకు అత్రయమైన ప్రవృత్తమునకు విచ్ఛేదము లేనందువలన

వివ — బౌద్ధులు "త్రయభిన్నంక్షణికం" "మూడుకప్పు తక్కి

సంతయు క్షణికము" అని అందురు 1 ప్రతిసంఖ్యానిరోధము 2 అప్రతి సంఖ్యానిరోధము 3 అకాశము — ఈ మూడు నిత్యములు తక్కినవి క్షణికములు అని భావము కాని ఈ వాదము సంగతము కాదు ఘటాది కార్యము నొందినను, కరణమైన మృత్పిండాదికము అనువర్తించుచునే ఉండును కదా! క్షణికవాదము సంగీతరించినచో సంపూర్ణవివాదమును (నిరస్వయవివాదమును, అంగీకరింపఁజూచును అది అనుభవ విరుద్ధము నిత్యమైన ద్రవ్యము దళితముచే కరణము గను, కార్యముగను వ్యవహరింపఁబడుచున్నది గాని పూర్తిగా నశించుట లేదు దీపము కరిణియినపుడు అది పూర్తిగా నశించినట్లు చూడ్చినను అందరి మోక్షాంశములు యాపొంతకము నందియుండును కావున నిరస్వయవివాదము సంతపించదు

186 నూ — ఉభయథా చ దోషాత్ (8) 2-2-22

అర్థ — ఉభయథా చ = రెండు విధములు గను, దోషాత్ = రోషము చూపఱ్ఱుచున్నందున (క్షణికవాదము యుక్తము కాదు)

వివ — ఏన్నిగి కార్యము తుచ్ఛము (అనర్థ) అనినను సచ్ఛమునుండి కార్యమ విర్బుధము అనను దోషము తనదు విర్బుధిత కార్యము తుచ్ఛము అక్షమని దానినుండి విర్బుధిత అగర్థము తుచ్ఛమే కావలెననియు మట్టినుండి విర్బుధ ముటయు బట్టియే గదా? కావున దక్షిణ దము సంగీకరించినచో తుచ్ఛము నుండి ఉత్పత్తిని, ఉత్పత్తి పై న దానికి తుచ్ఛత్వమును అంగీకరింపఁ జాలవచ్చును ఇది రెండిను గుప్తములే అగుటచే నిరస్వయవివాదము సంతపించదు

187 నూ — అకాశవాచితేషాత్ (7) 2-2-23

అర్థ — అకాశ చ = అకాశమునందును (తుచ్ఛత్వము లేదు

అశేషాత్ = తాసిండుటలో ఇతరవృత్తివ్యాధి భూతములకంటె విశేషము లేనందువలన

వివ — ఆశాశము భూత్యము అని క్షణికవాదుల మతము కాని " ఇతల గ్రగర్థ ఎగురుచున్నః " (అత గృగర్థః పతతి) ఈ మున్నగు వ్యవహారములవలన, పక్షి ఎగురుచున్న వ్రణీశమున ఆశాశము తాసిండుచున్నది కదా ! కావున ఆశాశము భూత్యము కాదు

128 నూ — అనుస్మృతేశ్వ (8) 2-2-24

అర్థ — అనుస్మృతేశ్వన = వదార్థములను గుర్తించుచున్నందువలనను (క్షణికవారము సిద్ధింపదు)

వివ — 1 క వ్యక్తిని మొదట చూచి తద్వాత కాలాంతరమున మరిచి చూచినపుడు 'అచిదే గతయ' అను జ్ఞానము కలుగుచున్నది దీనిని అనుస్మరణము అనియందురు ఈ అనుస్మరణము భూతవర్తమాన కాలములయందు ఉండు ఒకేవ్యక్తియందే (జ్ఞాతయందే) కలుగుచున్నది క్షణికవాదము నంగీకరించినచో నేడు అనునరించు జ్ఞాతవాది (మొదలచూచినవాడు) వాడు కాదుకదా !

129 నూ — వాచపతోద్భవ్తత్వాత్ (8) 2-2-25

అర్థ — అనంతమగుచున్నది వస్తువుయొక్క ధర్మములు జ్ఞానమునందు సంక్రమించుచు అనుట, న = యుక్తము కాదు, అద్భవ్తత్వాత్ = ఆ విధముగి యుక్తమున్నందువలన

వివ — వస్తువులు వశించుచున్నవని వానిధర్మములైన భూతగుణక్రియాదులు జ్ఞానమునందు సంక్రమించుచున్నవి వానివలన కాలాంతరమున వస్తువులను గుర్తుట తెచ్చుకొనగలుగుచున్నాము. అని వాదించుటని ఆశయము కాని ఇదియు అసంగతము వస్తువు వశించిన ఏదన ధర్మములు మరియొకదానివలన ఆశయించుట అసంభవము కదా !

240 నూ — ఉదాసీనావామపి వైవం సిద్ధిః (18) 2-2-8

అర్థ — ఉదాసీనావాం + అపివ = ఏ వ్రయత్నము చేయక
ఉదాసీనముగ చున్న వారికిని, ఏవం సిద్ధిః = వ్రయత్నించినవారికి
వలె ఫలము సిద్ధింపవలయును

వివ — పర్యము క్షణికము అను వక్ష్యున, కృషి చేసినవారికి
కృషి చేయనివారికి ఫలితము సమానముగ ఉండవలయును
కృషి చేసినవాడు, ఫలితమును పొందువాడు క్షణికమగుటచే భిన్న
మగుచున్నాడు అనగా కృషిచేసినవాడే ఫలితమును పొందుటలేదు
కావున ఫలితమునకై కృషిని ఏల చేయవలయును? ఈ రీతిని బోధించు
(వై భాగీశ, బ్రాహ్మణము) క్షణికవాదము యుక్తినిహమువాదు

49 ఉపలబ్ధ్యర్థరథిణము (4) 3

యోగాదారుల క్షణిక విజ్ఞానవాదము యుక్తిమువాదు

261 నూ — బాఽభావ ఉపలబ్ధేః (1) 2-2-17

అర్థ — అభావః = జ్ఞానముకంటె భిన్నముగ బాహ్యవదార్థ
ములు లేవు అనుట న = యుక్తము కాదు ఉపలబ్ధేః = బాహ్య
వదార్థములు మన విజ్ఞానమునకు విషయములై భాసిండుటవలన

వివ — "యోగాదారులు" అను బోధశాఖవారు బాహ్యవదార్థ
ములు (మఱవబాదులు) లేవనియు క్షణికమైన తదాకారకవిజ్ఞానము
మాత్రమే సత్యమనియు, తలంతురు కాని ఈ వాదము అనంగకము
"మఱం అహం జానామి" = మఱమును నేను ఎఱుంగుచున్నాను
అనునపుడు కాను జ్ఞాతగ, మఱము జ్ఞానవిషయముగ(కర్మగ) భాసించు
యందుటచే జ్ఞాతృజ్ఞేయములు లేని జ్ఞానము ఎట్లు సిద్ధించును? కావున
జ్ఞానమువలె జ్ఞాతృజ్ఞేయములును గలవని అంగీకరింపవలయును

202 నూ — వైధర్మ్యార్థవత్ సవ్యప్రొదివత్ (2) 2-2 28

అర్థ — సవ్యమ్ + అదివత్ = సవ్యప్రొది దళితయందులి జ్ఞానము నది, స = జాగరితజ్ఞానము మిథ్యావర్తవిషయము గాదు వైధర్మ్యార్థ + త = అ రెండిరిగల వైశిష్ట్యమువలన

వివ — సవ్యము వాహ్యవదార్థములు లేకున్నను గోచరించుచున్నవి కదా! అట్టి జాగ్రద్దళయందును వాహ్యవదార్థములు లేకయే అవి జ్ఞానమున తాపించుచున్నవి అని అనుటయు తగదు సవ్యము గోచరించినను వదార్థములు మేల్కొనుటకోరినీ నూయమగుచున్నది కావున అవి జ్ఞానకల్పితములు కాని, జాగ్రద్దళయందు అట్టి వాదలేదు కదా! కావున అవి సత్యములే అని అంగీకరించవలయును మరియు సవ్యప్రొదిజ్ఞానమునకు నిద్రాదిదోషము కారణము జాగరితజ్ఞానమునకు అట్టి దోషములేదు కావున అది నిర్ద్వంద్వము, నిర్వాధమునై యున్నది వాస్తవమున స్వాన్నితవదార్థములను సత్యములే అని సూత్రమునందలి తకారము నూచించుచున్నది

203 నూ — స భావోనుపపత్తేః (3) 2-2-29

అర్థ — భావః = (వదార్థభావ్యమైన జ్ఞానమునకు) వద్భావము త = లేదు, అనుపపత్తేః = గోచరింపనందువలన

వివ — నుము వదార్థమునకు సంబంధించియు ఏర్పడను "దాకు జ్ఞానము కాలిగనది" అనగినే, దేనికీ సంబంధించి అని ప్రశ్నించుము గదా! కావున అవాధితజ్ఞానసిద్ధమైన వదార్థము అసత్యమగుచో జ్ఞానము పైతము అసత్యమే యగును

శ్రీ శంకరభాష్యమున "క్షణికత్వాత్" అను సూత్రము ఒకటి ఇతర అధికముగా కన్పించుచున్నది

50 సర్వధానుపపత్త్వధికరణము 5

సర్వం (జ్ఞాత్వజ్ఞానశ్చేయములు) అనన్యము అను మార్గమిహిని
వాదము అప్రమాదము

201 నూ — సర్వధానుపపత్తే శ్చ 2.2-30

అర్థ — సర్వధా = అన్ని విధముల, అనుపపత్తే : + య =
“సర్వము భూత్యము” అనువాదము యుక్తియుక్తము కానందువలన
(చరిత్రాహ్యముకాదు)

వివ — బౌద్ధులలో కొందరు “సర్వము భూత్యము” అని తలం
చుచు మిట్టిముద్దను చిద్రూపపుడే అనగా ఆ అకాశమును నశింపజేసి
నపుడే ఘటము ఏర్పడుచున్నది కావున ఘటము అభావమునుండి
(లేనిదక) గదా ఏర్పడుచున్నది : అట్లు అభావమునుండి ఏర్పడిన
ఘటము పై తము అభావమే కావలయును ఈ దీనిని అదియందు,
అంతమునందు లేక మధ్యలో మా తము గోచరింప వదార్థములు
సత్యములు ఎట్లు గును : అని వీరి వాదము కాని ఈ వాదము ఆ
పొందమరీయము విలయనగా- తోకమున ప్రమాదనిర్దయమైన వస్తువు
నకే ఉన్నది లేక లేదు అనువ్యవహారము దేశకాలాదులనుబట్టి ఏర్పడు
చున్నది ఘటము ఇక్కడ ఉన్నది అక్కడ లేదు నిన్ను ఉన్నది,
ఈరోజు లేదు అని గదా : వ్యవహారము “లేదు” అని అనగనే విరిలేదు
ఎరుదులేదు ఎక్కడలేదు” అను ప్రశ్నలు ఉదయించును “లేదు” అని
నిషేధించునపుడు నిషేధించు వస్తువును ఒకదానిని అంగీకరించవల
యును అంగీకరించినచో సర్వభూత్యవాదమునకు భంగము ఏర్ప
డును అంగీకరించనిచో నిషేధమే సిద్ధించదు సర్వభూత్యవాది కాదు
చెప్పిన ఈ వాక్యమునై నను సత్యమని అంగీకరించవలయును గదా,
అట్లుకాక ఎదివాదముతో “సర్వము భూత్యము” అను తనవాక్యము

నైతము అపత్త్య ముగి వాదించినచో “ సర్వము సత్త్యము ” అని
 యిచ్చుచును కావున సర్వతాత్పర్యాదము అసంగతము

శ్రీ శంకరులు ఈ సూత్రమును ప్రత్యేకమైన అధికరణముగా
 స్వీకరించక, ముందు అధికరణమునందే వ్యాఖ్యానించిరి

51 ఏకస్మిన్నసంభవా²ధికరణము 6 (4)

ఒగత్తు సత్త్యము-అపత్త్యము, నిత్యము-అనిత్యము, భిన్నము-అభి
 న్నము, అగుదు¹అనై కానితము²అను ఇ సమతము అసమంశము

295 నూ — ఏకస్మిన్నసంభవాత్ (1) 2-2-31

అర్థ — ఏకస్మిన్-ఒకే వస్తువునందు, అసంభవాత్ = (నిత్యత్వ
 అనిత్యత్వాది పరస్పరవిరుద్ధధర్మములు ఏకకాలముననే ఉండుట)
 సంభవించనందువలన, న = (ఇ సమతము) సమంశము కాదు

విశ — ఇనులు పదార్థములందు పరస్పరవిరుద్ధములైన
 “సత్త్యము-అపత్త్యము, నిత్యత్వము-అనిత్యత్వము భేదము-అభేదము,
 మొదలైన ధర్మములు ఏకకాలముననే ఉండునని అంగీకరించుదు కాని
 ఒకే పదార్థమునందు ఏకకాలమున పరస్పర విరుద్ధధర్మములుండుట
 అనుభవవిరుద్ధము దేశకాలభేదములకుఁబట్టి ఒకే వస్తువునందు
 పరస్పరవిరుద్ధధర్మములు ఉండివుండును గాని, ఏకదేశమున, ఏక
 కాలమున, ఉండుట అసంభవము గదా! కావున ఇ సమత¹అనై
 కానిత² వాదము (పదార్థము ఏకరూపమునగాక భిన్నరూపముల
 నుండును అను వాదము)అసంగతము

296 నూ — ఏవంవా²కా²కర్తృత్వము (2) 2-2-32

అర్థ — ఏవం = ఇట్లే, అత్మ+ అకర్తృత్వం త = అత్మ (గణ

శరీరమును వీడి దోమ శరీరమున) సంపూర్ణముగ ప్రవేశించితిమి" అను దోమ యీత గలదు

వివ — జీవాత్మ అనునది కొందరు విభువని కొందరు తలంచుచున్నారు కాని జైనులు జీవాత్మ సుదృఢపరిమాణము గలదని భావించుదురు అనగా అయా శరీరముల పరిమాణమును కలిగియుండును దోమశరీరమునగల జీవుడు దాని శరీరమంతటివాడు కాగా గణశరీరమున నుండు జీవుడు దాని పరిమాణమును కలిగియుండను ఇది వారి వాదము జీవుడు నిర్దిష్టపరిమాణమును కలిగియుండని వక్షమున గణశరీరమున నుండిన జీవుడు ఆ శరీరమును వీడిదోమ శరీరమున ప్రవేశించవలసివచ్చినపుడు నమగ్రముగ అందు ప్రవేశించలేదు కదా! కావున జీవుడు సుదృఢపరిమాణము కలిగియుండును అను వాదము అసంగతము

207నూ—న త పర్యాయాదవ్యక్తిరోదో వికారాభిభవ్య (శ 2. 23)

అర్థ — పర్యాయాత్ + అం = ఒకమారు అప్పు పరిమాణము గ, మరియొకమారు అధికపరిమాణముగ అత్త ఉండుటవలన, అవిరోధ — ఏరస్పరవిరోధము లేకపోవుట, న = సంభవించు వికార + ఆది భ్యః = (అత్తకు) వికారమును అనగా మార్పును దానివలన వినాశమును అంగీకరించినవలనవచ్చుటవలన

వివ — " శరీరములు " అను " ఉపాధులను " బట్టి అత్త హెచ్చుచు తగ్గుచు, తన పరిమాణమును మార్పుకొనుచుండును అని తలంచినదో, మిథావదాదులవలె అత్తయువశించునని అంగీకరింపవలసి వచ్చును కాన జై నమతమునందును జీవుడు నిత్యుడే కావున ఈ వాదము సమంజసము కాదు

208 నూ — అంత్యాఽవస్థితేచ్ఛోభయనిత్యత్వా దవితేషః
(4) 2-2-24

అర్థ — అంత్య + అవస్థితే = మోక్షదశయందలి అత్తు పరిమాణమే స్వాభావికమగుటవలన, ఉభయ నిత్యత్వాత్ + త = అత్తు, మోక్షదశయందలి అతని నేరమాణము రెండును నిత్యములగుటవలన, అవితేష = సంసారదశయందును అత్తు పరిమాణములో హెచ్చుతగ్గులు ఉండుటలో విశేషములేదు

వివ — మోక్షదశయందలి అత్తు పరిమాణమే వాస్తవమైనది కావున సంసారదశయందును దానినే అంగీకరించుటయు క్తము నిత్యమైన అత్తుకు పరిమాణము పైతము నిత్యమే గదా ! కావున ఈ పై హేతువులచే జై సంధ్యాంతము అనమంజనమగుచున్నది

52 పశుపత్యధికరణము 7 (4)

ఈశ్వరుడు అగ్రస్తునకు శేవణనిమిత్తకారణము అను పాతవత
మతము అనమంజనము

209 నూ — ఎతురసామంజస్వాత్ (1) 2-2-25

అర్థ — పత్య = పశుపతియొక్క మతము, (న = పరిగ్రహించబడినది కాదు) అసామంజస్వాత్ = అనమీనీతమగుటవలన

వివ — పాతవతులు పశువు (శీవుడు), పాశము (సంసారము), పరి (ఈశ్వరుడు) అను మూడు తత్త్వములను అంగీకరింతురు వీరి మతమున ఈశ్వరుడు వ్రవంచమునకు నిమిత్తకారణమే కాని, ఉపాదానకారణము కాదు ఈ వాదము వేదవిరుద్ధము వ్రవంచమునకు త్రివిధకారణములు ఏర్పడెడివి అని పై దికసంధ్యాంతము ఇట్లే పాతవతుల వ్రవంచములలోగల శ్మశానభస్మధారణ, కపాలభౌజనాదీకములను అపై దికములే అగ్రుతవలన ఈ మతము పరిగ్రహము కాదు

శ్రీ శంకరులభాష్యమున ఈ సూత్రము ఏమొక "సంబంధానువ
ప్రకృ" అను సూత్రము అదిగముగా కన్పించుచున్నది

210 నూ — అధిష్ఠానానువచత్వే శ్చ (2) 2-2-20

అర్థ — అధిష్ఠాన + అనువచత్వే + త = అశ్వరుడు ప్రకృతిని
అధిష్ఠించుట సంభవించదు కావునను ఈ సుతము అప్రాయోగికము

వివ — పాతవతులు అశ్వరానిస్త్రియమును వేర్వేవమాణము
ద్వారాకాక, అనుమాన ప్రమాణముద్వారా అంగీకరించుదు, అతడుప్రకృ
తిని అధిష్ఠించి, అగత్పుష్టి గాఢించునని యందుచు కాని శరీరములేని
అశ్వరుడు ప్రకృతిని ఎట్లు అధిష్ఠించును? అశ్వరునకు శరీరము సంగీ
కరించు వక్షమున ఆ శరీరముయొక్క శక్తికి కారణము వెలువ
చుచుండు శరీరము సోఽవయవము అగుటచే అది అనిశ్చయము
కావలయును సోఽవయవమైనను అశ్వరశరీరము నిత్యము అగుచో
ఘటనవాదమును విల నిత్యములు కాదు; కావున ఈ వాదము
అసంగికము

211 నూ — కరణవచ్చేత్త, తోగాఽఽదిభక్త (3) 2-2-27

అర్థ — కరణవత్ + తేత్ = నీవుడు శరీరము లేని వాడయును
శరీరమును, ఇంద్రియములను అధిష్ఠించియుండునట్లు శరీరము లేని
అశ్వరుడును ప్రకృతిని అధిష్ఠించవచ్చును అనుచో, న = అది
యుక్తము కాదు

వివ — నీవునదివలె అశ్వరునకు శరీరము సంగీకరించువక్షమున
నీవునివలె అశ్వరుడును శరీరముద్వారా సుఖద ఖములను అను
భవించవలెనవచ్చును

212 నూ — అంతవత్త్వ మనర్వజ్ఞానా వా (4) 2-2-3

అర్థ — అంతవర్తిం = ముఖము ఇతోగసాధనమైన కలితమును
 ఉత్పాదించు అంగీకరించినచో, దానికిమూలములైన పుష్కరావములను
 ఒడ్డి వివాళమును పైతము అంగీకరింపవలయును అనర్వజ్ఞతా వా =
 వారు చెప్పునట్టి సర్వజ్ఞతయు అకనిశి నిర్దింపదు కావున వరుసకి
 మతము అనమంజనము సూత్రమున “వాకాంము” నముచ్చ
 యాఽర్థకము

55 ఉత్పత్త్యసంభవాద్వికరణము రి (4)

పాంచరాత్రమతమున అప్రామాణ్యశంకానిరాసము

212 నూ — ఉత్పత్త్య సంభవాత్ (1) 2-2-30

అర్థ — ఉత్పత్తి + అసంభవాత్ = జీవునికి ఉత్పత్తి సంభ
 వించదు కావున (జీవోత్పత్తిని అంగీకరించు పాంచరాత్ర మతము
 అప్రామాణికము)

వివ — పాంచరాత్రము జగత్తునకు త్రివిధకారణము బ్రహ్మమే
 అని అంగీకరించినను, పైదికసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధముగ “వాసు
 దేవాత్మనకర్తతో వాసు జీవో జాయతే” “వాసుదేవునినుండి సంకర్ష
 నుడు అను జీవుడు పుట్టును” అనుచు జీవోత్పత్తిని వర్ణించుచువలెన
 ఈ మతము అనమంజనము

214 నూ — స త కర్తుః కరణమ్ (2) 2-2-48

అర్థ — కర్తుః = కర్తయైన జీవునినుండి, కరణంచ = జ్ఞాన
 సాధనమైన మనస్సు పుట్టుతి పైతము, న = సంభవించదు

వివ — “సంకర్షణాత్ ప్రదుక్యమ్న సంజ్ఞం మన ఉత్పద్యతే”
 “సంకర్షణుడు అను జీవునినుండి ప్రదుక్యమ్నుడు అను మనస్సు పుట్టు
 చున్నది” అను పాంచరాత్రసిద్ధాంతము అసంగతము కర్తనుండి
 కరణము (సాధనము) ఎట్లు పుట్టును? “ఏకస్మాత్ జాయతే ప్రాణో

మనస్సర్వేంద్రియాది త" "ఈ వరమాత్మమంది సునస్సు, ప్రాణము, ర్శేంద్రియములు వృట్టుచున్నది" అనిగదా వేదము చెప్పుచున్నది, ఈ విధముగ పాంచరాత్రము వేదవిరుద్ధాల్లభ్యతపాదక మగుటచే అప్రమాదము అని పూర్వపక్షము

215 నూ — విజ్ఞానాదిభావే వా తదప్రతిషేధః (3) 2-2-41

అర్థ — విజ్ఞాన + అదిభావే వా = (జ్ఞానస్వరూపము, జగత్కారణము అయిన వాసుదేవవర్తప్రహ్మమే సంకర్షణుడు, ప్రయ్యమ్నుడు, అనియును అని) సంకర్షణాదులకు వర్తప్రహ్మత్వము అంగీకరింపఁడు పక్షమైన, తత్ + అప్రతిషేధః = ఆ పాంచరాత్ర ప్రామాణ్యమునకు ప్రతిషేధములేదు.

వివ — విజ్ఞానం త అదిత = విజ్ఞానాల్లది అనగా ప్రహ్మము అని అర్థము సంకర్షణుడు, అనిరుద్ధుడు, ప్రయ్యమ్నుడును అప్రహ్మము నుండి అన్నించినను, ఆ ప్రహ్మముకంటె భిన్నులుకారు వారియందును ప్రహ్మత్వము కలదు "అగ్రాయాదో ఎహంధా విజాయతే" "పుట్టుక లేని వరమాత్మ అనేక విధములుగ (రామకృష్ణాది యోగుల) ఒనించు చున్నాడు" అనుడు శ్రుతియు ఎరమాత్మకు ఉత్పత్తిని చెప్పుచున్నది కదా! ఉత్పత్తి అరనికి కర్మమూలకముకాక స్వసంకల్ప మూల కము, దయామూలకము అగుటచే "అవతారమ" అనఁడుచున్నది కావున పూహములుగ కీర్తింపఁడు సంర్షకవాదులు భగవదవతారములు ఇట్లు సంకర్షణుడు జీవశరీరుడు, జీవాధిష్ఠిత అయిన వరమాత్మయే 'సంకర్షణోవాసం జీవః' "సంకర్షణుడు అను జీవుడు" అనుచు సంకర్షణుని జీవునిగా చెప్పుట అతడు జీవశరీరకుడగుటచేతనే (జీవునియందు అంతర్యామియై జీవాత్మను శరీరముగా కలిగియుండుటచేతనే) అని గుర్తింపవలయును "తత్తేజఃపక్షక" "ఆ తేజస్సు యాచెను అనగా ఆ తేజస్సున అంతర్యామిగా ఉన్న వరమాత్మ పంకల్పించెను" అని

గదా అర్థము: ఈ రీతిగ పాంచరాత్రమునందు వర్ణింపబడిన జీవోత్పత్తి గొణమే గాని ముఖ్యము కాదు కావున పాంచరాత్రము ప్రమాణము

218 నూ — విప్రతిషేదార్థ (4) 1-2-42

అర్థ — విప్రతిషేదాత్ + త = (జీవోత్పత్తి పాంచరాత్రమున) నిషేధించబడుటవలనను పాంచరాత్రము ప్రమాణము

నిద — "నన్యనాదిర్యస్తత్వ పరమాత్మేన నిర్మిత " (పరమం నంనాత్) "అ జీవుడు ఉత్పత్తి వివాదములు లేనివాడు" అని పాంచరాత్రము జీవనిత్యత్వమును బోధించుటచే అందుచెప్పబడిన జీవోత్పత్తి గొణమని అలంపవలయును కావున పాంచరాత్రసిద్ధాంతము సాంఖ్య బౌద్ధ, జై న, పాతవశాదిద్వాంతములవలె అపై దికము కాక సేదనుకాదునుసారి యగుటచే; పర్యథా ప్రమాణము శ్రీశంకరులవారును తమ భాష్యమునందు ఈ సందర్భమున — "జగత్తునకు నిమిత్తోపాదాన కారణములు లేండును సర్వబ్రహ్మమని, ఆ పరబ్రహ్మము శ్రీ మహ్నారాయణుడని, అతని ధ్యానార్పణకీర్తనాదులు చతుర్విధపురుషార్థ సాధకములని పాంచరాత్రము బోధించు విషయములను మేము అంగీకరించుచున్నాము ఈ విషయములను శ్రుతియు ఇట్లే ప్రతిపాదించినది కదా!" అనుచు పాంచరాత్రప్రామాణ్యమును వాలవరకు అంగీకరించిరి కాని, జీవోత్పత్త్యాదులు సేదవిరుద్ధము అగుటచే అట్టి విషయములయందు మాత్రము అది అప్రమాణము అని ఎద్దాంతీకరించిరి విశిష్టా ద్వైతప్రవర్తకులైన శ్రీ మద్యామునాచార్యులవారు భగవద్రామానుజులు మొదలైనవారు జీవోత్పత్త్యాదులు పాంచరాత్రాభిమతములుకావని సోపవత్తి కముగ నిరూపించి, పాంచరాత్రము పర్యథా ప్రమాణమని నిర్ధారించిరి

ద్వితీయాధ్యాయ ద్వితీయపాదము పూర్ణము

ద్వితీయాధ్యాయ ద్వితీయపాదాంత్య సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో॥ పాదీర్ఘ్యేన కాపింధైః కణభుగనుగతైః పృథ్వ్యైః తాపకాదైః
యోగాదాదాభిరావైః సుగతమతరహత్యాశ్చ వాదప్రపత్తైః,
అర్హస్థిద్ధాంతభక్తైః పశుపతిపయస్థాయీభిః శ్వాపరోధం
క్షీప్త్యాభో పాంచరాత్రం శ్రుతిపత సుపదత్పంచమా
హ్నాయాదర్శిః ।

తా — ఈ ద్వితీయాధ్యాయ ద్వితీయపాదమునందు రథనాఽ-
నుపపత్త్యధికరణమున కఽపింధాంతమును, సుపాదీర్ఘ్యాభిరణమున
కదాదాపిద్ధాంతమును, సముదాయాభిరణమున పై తాపక సాగ్రాంతి
పింజనకవాదమును ఉపపృథ్వ్యధికరణమున యోగాదాదుల జ్ఞాపకవిజ్ఞాన
వాదమును, సర్వభానుపపత్త్యధికరణమున సర్వము తూన్యము
అను హాత్యమితుని సిద్ధాంతమున, ఎకస్మిన్ననంభవాధికరణమున
పాశుపత్యధింతమును (పై దిశాధింతవీరుద్ధములగుటచేత) నిరసించి,
పంచమజేత (మహాభారత) ద్రష్టయైన పాశాశ్వత్థానభగవానుడు
పాంచరాత్ర సిద్ధాంతము సర్వభా శ్రుతిమార్గానుసారియగుటచే అది
పరమప్రమాణ మని సిద్ధాంతీకరించిరి

శ్రీరస్తు

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

ద్వితీయాఽధ్యాయ తృతీయపాదము

వియత్నాదము

54 వియదధికరణము 1 (9)

ఆకాశము సృష్టింపఁబడుచున్నది

217 నూ — న వియద్యతతే: (1) ౧-౩-1

అర్థ — వియత్ = ఆకాశము, న = పుట్టుదు, ద్యతతే: = అట్లు
విసృజనంబువలన

వివ — ఆకాశము అంతట వ్యాపించి, నిరవయమై యుండునది
గదా! అట్టి దానికి ఈతృత్తి ఎట్లు సంభవము? ఆకాశము పుట్టువని
ఎచ్చటను వినియుండలేదు ఇది పూర్వపక్షము

218 నూ — అస్తిత (2) ౧-౩-2

అర్థ — అస్తి తుఁ అకాశోత్పత్తిని తెలిపు ప్రతిపాక్షముకలదు
కావున ఆకాశము పుట్టువని అంగీకరింపవలయును

వివ — “అత్మన ఆకాశస్సంభూత ” (తై ఉ బ్ర) “నర
మాత్మనుండి ఆకాశము పుట్టినది” అను ప్రతిపక్షవచనమునుబట్టి అకాశో
త్పత్తి సంగీకరింపవలయు నని సిద్ధాంతము

219 నూ — గౌఢ్యసంభవాచ్చక్షాప్త (3) ౧-౩-3

అర్థ — అసంభవాత్ = “తత్తే తోఽన్యుజత్” (ధా-౩-౩ ౩) “అది
తేజస్సును సృష్టించినది” అని సృష్టి తేజస్సుతో ప్రారంభమగు
చున్నట్లు తెలియుచున్నందువలన ఆకాశమునకు సృష్టి అసంభవము,
అందువలన, గౌఢీ = “అకాశస్సంభూతః” అను ప్రతి గౌఢార్థము

శ్లోక్ + త = “వాయుశ్చాపంతరిక్షై తదన్ముతం” (బృ-4-2-2)
 “వాయుశ్చ, అకాశము వివాళరహితములు” అను శ్రుతివచనము అకాశ
 మునకు ఉత్పత్తి సంభవించదు

220 నూ — స్యాన్వైకస్య బ్రహ్మశబ్దవత్ (4) 2-2-4

అర్థ — బ్రహ్మశబ్దవత్ = బ్రహ్మశబ్దమునకువలె, ఏకస్య = ఒక
 సంభూతశబ్దమునకు (గోదార్థకత్వము) స్యాత్+త = కలుగవచ్చును

వివ — “తస్మా దేతద్బ్రహ్మ నామరూపమన్నం త జాయతే”
 (ముం-1-1-3) “ఆ వరమాత్మ ముంది ఈ బ్రహ్మము, ప్రకృతి, నామ
 రూపములు, అన్నము ఏర్పడుచున్నవి” అను శ్రుతివాక్యమున గల
 “ఓహ్ర్” శబ్దము గొడమున ప్రకృతిని బోధించుచున్నది “తదస్మా
 దీయతే బ్రహ్మ” (ముం-1-1-3) అను వాక్యమున “బ్రహ్మశబ్దము”
 వరమాత్మను ముఖ్యముగ బోధించుచున్నది గదా : ఇట్లే “అన్నం
 అకాశస్సంభూతః” అను శ్రుతివాక్యమునందలి “సంభూతః” శబ్దము
 “గోదార్థకముకాగా, అకాశద్వాయుః” (సంభూతః) అనువాక్యమునగల
 సంభూతశబ్దము ముఖ్యార్థబోధకము కావచ్చునుగదా : కావున అకాశము
 నకు ఉత్పత్తి లేదు అని పూర్వపక్షము

221 నూ — ప్రతిజ్ఞాఽహని తవ్యతిరేకత్వ (5) 2-3-5

అర్థ — ప్రతిజ్ఞా + అహని = బ్రహ్మను తెలిసికొనో, తత్కార్య
 మైనదంతయు తెలియగలదు అను “ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానప్రతిష్ఠ”ను
 భంగము కలుగదు, తవ్యతిరేకత్వ = అకాశముకంటే బ్రహ్మమంది పుట్టు
 తలే, ఆ ప్రతిష్ఠకు వ్యతిరేకభావము లేనందువలన.

వివ — “యేనాఽశ్రుతం శ్రుతం భవతి” (ఛా-8-2-1) “దీనిని
 విన్నచో అంతయు వినినట్లు అగును” అను చాల్లబోగ్యవాక్యమున

బ్రహ్మమును తెలిసినచో బ్రహ్మమువలన ఏర్పడిన ఈ జగత్తంతయు కలియబడిగలదు." అను విషయము మృత్తికామృదాహరణములతో వరించబడినది. అకాశము పై తము బ్రహ్మమునుండి జనించినపుడే "వ్రతర్థ సరివయను అకాశము బ్రహ్మకార్యముకాక తద్విన్నపై యున్నచో బ్రహ్మజ్ఞానముచే అకాశజ్ఞానము ఎట్లు కలుగును? కావున బ్రహ్మనుండి అకాశము పుట్టుచున్నది అనుట స్యద్విషయము

222 సూ — శబ్దేభ్యః (6) 2-3-0

అర్థ — శబ్దేభ్యః = "అత్మని అకాశస్సంభూతః" (తై ఉ -1-2) "బ్రహ్మనుండి అకాశము ఎదిగినది" ఈ యొదలైన ఈ సరిపెక్కువలన తెలియుచున్న అకాశోత్పత్తి "తత్తేతోఽస్పృశత" దా- 8-8-8) "ఆ బ్రహ్మము తేజస్సును సృజించినది" అని తేజస్సప్తీని తోలుత తెప్పనంతమాత్రమున ఉండితము కాదు. సృష్టకీకార్యము సర్వస్థివాచ్యమైన బ్రహ్మయొక్కదేగదా ఉండినది (సదేవోమేదోద ముగ్రం లనీత్) అప్పుడు లేని అకాశము సృష్టయందు యావట్టున్నందువలన అకాశోత్పత్తిని అంగీకరింపవలయును అని భావము

శ్రీ శంకరులు రీత, రీత సూత్రములను రెండింటిని కలిపి ఒక సూత్రముగ గైకొనిరి

223 సూ — యావద్వికారం తు విభాగో లోకవత్ (7) 2-3-7

అర్థ — లోకవత్ = లోకమునందువలె, యావద్వికారం తు = బ్రహ్మవికారత్వము (బ్రహ్మకార్యత్వము)గల సమస్తమునకు, విభాగ = బహునుండి విభాగముల (ఉత్పత్తి) గలదు

విష — "లతవాత్మ్యమీదం సర్వం" (భా-8-8-8) "ఇదియుం యు బ్రహ్మత్వము అనగా- బ్రహ్మకార్యము" అనుచుచేత అకాశము

పైతము బ్రహ్మకార్యమే అని స్పష్టమగుచున్నది ఇట్లుండగా భాందోగ్యము స్పష్టత్రమమును తేజస్వస్పృహతో ప్రారంభించి ఏల చెప్పినది ? అని గదా సందేహము అట్లు చెప్పెల దోషము గాదు తోకమున దేవదత్తునకు పదిమందిచ్చుత్రులు అని చెప్పి, వారితో కొందరినిమాత్రమే పరిచయము చేసినంతమాత్రమున కర్మినవారు అతని పుత్రులు కాకపోదు గదా ! ఇట్లే ఈ ప్రపంచమంతయు బ్రహ్మకార్యమని చెప్పి, వీనిలో కొన్నింటి స్పష్టని మాత్రమే వివరించినందున ఆకాశమునకు ఉత్పత్తి కలదు

224 నూ — ఏతేన మాతరిశ్వా వ్యాఖ్యాతః (8) 2.3-8

అర్థ — ఏతేన = ఆకాశోత్పత్తిని చెప్పుటచే, మాతరిశ్వా = వాయువు, వ్యాఖ్యాత = ఉత్పత్తి కలదిగ చెప్పబడినది

విశ — భాందోగ్యోపనిషత్తునందు ఆకాశోత్పత్తిచేరి వాయూత్పత్తియు స్పష్టముగ చెప్పబడలేదు. అయినను వాయువుకూడ బ్రహ్మకార్యమే అగుటచేత పైన చెప్పిన రీతిగా బ్రహ్మమునుండి ఉత్పన్నమగుచున్నది అని తెలియవలయును

225 నూ — అనంతవస్తు సతోఽనువవత్తేః (9) 2.3-8

అర్థ — అనంతవః + తు = ఉత్పత్తిలేకుండట, సతః = "సత్" అనబడు బ్రహ్మమునకు మాత్రమే అనువవత్తేః = బ్రహ్మమునకును ఉత్పత్తిని అతగీకరించుచక్షమున " సదేవసోమ్యేద మగ్ర అసీత్ " (ఛా-8.2-1) "స్పష్టతీ హార్యము బ్రహ్మము మాత్రమే ఉండినది" అని నిర్ధారణచేసి చెప్పెల అనువవత్తము అగుటవలన

విశ — బ్రహ్మము మాత్రమే ఉత్పత్తి లేనిది కద్దిన్నములైన ఆకాశదుఃస్వ్నియు అబ్రహ్మమునుండి ఉత్పన్నములైనవి అనిభావము

55 తేజోఽధికరణము 2 (8)

తేజస్సు ఉదకములు వృథిచి స్పృష్టంబుచున్నది

226 నూ — తేజోఽకస్తరా హృహ (1) 2-3-10

అర్థ — అకః = ఈ వాయువునుండియే, తేజ = తేజస్సు పుట్టుచున్నది తథా = అట్లు, అహ నా = ప్రతి చెప్పుచున్నది తదా।

వివ — “వాయోరగ్ని ” (తై ఉ ఆ 2-1-3) అను వాక్యము వాయువునుండి తేజస్సు పుట్టుచున్నదని తెలియుచున్నది

227 నూ — అచ (2) 2-3-11

అర్థ — అచః = ఉదకములు తేజస్సునుండి పుట్టుచున్నది

వివ — “అగ్ని రాచః ” (తై ఉ ఆ 2-1-2) అగ్నినుండి (తేజస్సునుండి) ఉదకములు జనించుచున్నవని తెలుపు ప్రతి ఇందులకు ప్రమాణము

228 నూ — వృథిచి (3) 2-3-12

అర్థ — వృథిచి = ఉదకముల నుండి భూమి జనించుచున్నది

వివ — “అద్యృ వృథిచి ” (తై ఉ ఆ 2-1-2) అను ప్రతి వలన ఉదకములనుండి భూమి జనించుచున్నదని తెలియుచున్నది

శ్రీ శంకరభాష్యమున ఈ సూక్రము నిర్వివేచన

229 నూ — అదితారూపకదాఽంతరేభ్యః (4) 2-3-13

అర్థ — అదితారూప శబ్దః + అంతరేభ్యః = “తా అన్నమ వృజంత ” (రా- 2-2-4) “అ ఉదకములు అన్నమును సృజించి నవి అను వాక్యమువలన శబ్దమునకు “భూమి” అని యర్థము ఏర్పడునగా 1) అదితారాత్ = ప్రకరణమువలన 2) రూపాత్ = రూపము వలన 3) శబ్దః + అంతరాత్ = మరియొక ప్రతివాక్యమువలన

శ్చ రూపం చ శబ్దాంతరంత అధికారరూప శబ్దాంతరాదే తేభ్యః అధికార రూప శబ్దాంతరేభ్యః)

వివ — “తా అన్న మన్మజంత” అను ఛాందోగ్యవాక్యమున గల “అన్న”శబ్దము భూమిని బోధించుచున్నది ఏలయునగా 1) మనో భూతముల స్పృశని తెలుపు ప్రకరణములో ఆ వాక్యము ఉన్నందువలనను— 2) “యత్కృష్టం తదన్నస్య” (రా- ౩.4.1) “నల్లని రూపము అన్నమునకు సంబంధించినది” అని భూమియొక్క కృష్టవర్ణమునే (రూప మునే) అన్నమునకును చెప్పుటవలనను— 3) “అదృష్టః వృధివీ” (తై ఉ బ్రవ 2) అను మరియొక ప్రతివాక్యమున ఉదకములనుండి భూమి అనించుచున్నది అని స్పష్టముగ చెప్పుటవలనను పై ఛాం దోగ్యవాక్యమునగల “అన్న” శబ్దము భూమినే బోధించునని భావము

దీని నూ — తదభిధ్యానాదేవ త తల్లింగాశ్చ (శి) 2.3.14

అర్థ — తత్ + లింగాత్ = ఆ ప్రహ్లాదునకు అసాధారణక్షణ మైన, తత్ + అభిధ్యానాత్ + ఏవ త = ఆ ప్రహ్లాదుయొక్క సంకల్పమువలననే (అకాశాదులు అనించుచున్నందువలన) నః = ఆ ఎర మాత్మయే అకాశాది స్పృశక కారణము

వివ — “త దైక్షక బహుస్యాం ప్రజాయేయోతి తత్రే బోధస్య బత్” (రా- ౩.2.3) ఆ వరప్రహ్లాదులు కాను బహురూపములను పొంద వలయునని సంకల్పించినది అది తేజస్సును సృజించినది” అని చెప్పుటచేత వరమాత్మయే సంకల్పపూర్వకముగ తేజస్సు ఉదకములు వృధిచి ముక్కుగుఱానిని సృజించినదని స్పష్టముగ వున్నది కావున “త త్రే బ ఐక్షక” కా లప వీరిక్షంత, (రా- ౩.౨.౩) మొదలైన వాక్యములలో అతేజనములైన తేజస్సు ఉదకములు సంకల్పించినట్లు చెప్పుట అసంగతమగుటవలన, తేజస్సుసంకల్పించినది & ౭ తేజస్సునందు

అంతర్వామిగా ఉన్న వరప్రహ్లాదుని సంకల్పించినది అనియర్థము అట్లు సంకల్పించి స్పృశించగల శక్తి వరప్రహ్లాదునినే గదా ఉన్నది

231 నూ — వివర్యయేణ తు క్రమోఽత ఉపపద్యతే త

(6) 2.8-15

అర్థ — వివర్యయేణ తు = “అకాశాద్వాయుః వాయో రగ్నిః అగ్నే రావః అద్భుతా వృధివీ” (తై ఉ 1-1-2) అకాశమునుండి వాయువు వాయువునుండి అగ్ని, అగ్నినుండి ఉదకములు, ఉదకములనుండి వృధివి జనించుచున్నవని చెప్పిన క్రమమునకు విరుద్ధముగ క్రమః = “ఏతస్మి జ్ఞాయతే ప్రాణః మనస్సర్వేంద్రియాశ్చ త ఇం వాయుర్హృది రావః స్పృధివీ” (ఓత- 2-1-3) “ఈ ప్రహ్లాదునుండి ప్రాణము అ మనస్సు సర్వేంద్రియములు అకాశము వాయువు అగ్ని ఉదకములు వృధివి జనించుచున్నది” అని చెప్పిన సృష్టిక్రమము అత = ఈ ప్రహ్లాదునుండి [సౌజాతుగ] ఉపపద్యతే త = ఉపపన్నమగు చున్నది.

వివర — సౌజాతు ప్రహ్లాదునుండి అకాశాదులు జనించినని కొన్ని ఉపనిషత్తులయందును అకాశమునుండి వాయువు వాయువునుండి అగ్ని, అగ్నినుండి వృధివి జనించినవని మరికొన్ని ఉపనిషత్తుల యందును వరస్పరవిరుద్ధముగ సృష్టిక్రమము చెప్పబడియున్నది వీనిలో ఏ పక్షమును వదిలెగ్రహించవలయును? అని నంది హము వీనికి సమాధానము, ఈ సూత్రము సౌజాతు ప్రహ్లాదు నుండి అకాశాదిసృష్టి జరుగుచున్నదని చెప్పుటయే యుక్తము అకాశమునుండి వాయువు, వాయువునుండి అగ్ని జనించుచున్నది అని చెప్పినను అకాశం రామమయై సవరమాత్మనుండి వాయువు, వాయువం రరామమయై సవరమాత్మనుండి అగ్ని జనించినదనియే గదా భావము కావున పైప తెలిపిన సృష్టిక్రమములకు వరస్పరవిరోధము లేదు

232నూ—అంతరా విజ్ఞానమనసి క్రమేణ తల్లింగా దితినైన్మః
విశేషాత్ [7] ౨౩౨.18

అర్థ— అంతరా = “ఏకస్మిన్మాత్రే ప్రాణ ” [కవ- 2.1.3]
అను వాక్యము, ప్రాణమనకును అకాశాది సహజాతములకును
మధ్య, విజ్ఞానమనసి = ఇంద్రియములు మనస్సు, క్రమేణ = క్రమ
ముగా [తత్వస్థమిలగుచున్నవి తెలుపుచున్నది తత్ + లింగాత్ =
“అకాశమింద్రియేషు ఇంద్రియాణి తస్మాత్తేషు తస్మాత్తాణి భూతాదౌ
లియన్తే ప్రకాశం ౪ ౧.2] “ అకాశము ఇంద్రియములయందు,
ఇంద్రియములతస్మాత్కలయందు, తస్మాత్కలు సుఖాదులయందును
లినమగుచున్నవి” అనుచు ప్రళయక్రమమును తెలుపు వాక్యము
అందులకు ప్రత్యర్థిజ్ఞాపక మగుచువలన ఇతిచేత్ = అనుచో, న = అట్లు
కాదు అవిశేషాత్ = అ ప్రాణేంద్రియమనశ్శబ్దములును తమలో అంత
ర్యామియైయున్న పరమాత్మను బోధించుటలో అకాశాదిశబ్ద సమానము
లగుచువలన ప్రాణాదిశరీరకుడై న పరమాత్మమందియే సర్వములనించు
చున్నది అనుట యుక్తము

విద - “ఏకస్మిన్మాత్రే ప్రాణ ” అను కవవల్లీ వాక్యము
సర్వమునకు బ్రహ్మమే కారణము అని తెలుపజాలదు ప్రాణమునకు
అకాశాదిసహజములకు మధ్య ఇంద్రియములు మనస్సు స్పృహించుటకు
చున్నవి. అని వారి స్పృశ్యమహాను మోక్షమే బోధించుచున్నది
“అకాశ మింద్రియేషు ఇంద్రియాణి తస్మాత్తేషు, తస్మాత్తాణి భూతాదౌ
లియన్తే” అనుచు ప్రళయక్రమమును తెలుపు సూత్రాలోచనిషయా
ద్యావ్యక్యము ఇందులకు సమానము అనిపూర్వపక్షము కాని తాదాదము
యుక్తముకాదు అకాశాదిశబ్దములవలె ప్రాణేంద్రియమనశ్శబ్దములును

తమయందు అంతర్యామియై యున్న పరమాత్మను బోధించుచున్నవి ప్రాణము = ప్రాణమును శరీరముగ జేసికొని, అందు అంతర్యామిగా ఉన్న పరమాత్మ, ఇంద్రియము = ఇంద్రియమును శరీరముగజేసికొని, అందు అంతర్యామిగా ఉన్న పరమాత్మ అని యర్థము కావున పై కథ వాక్యము ప్రాణాదిస్పృష్టతమమును తెలిపినను ఆ ప్రాణేంద్రియామల యందు అంతర్యామిగా ఉన్న పరమాత్మవలననే సృష్టి జరుగు చున్నదని చెప్పుటకు అక్షేపము లేదు కావున అకరాదిస్పృష్టి సౌజాత్య పరబ్రహ్మమే కారణము

233 కూ — చరాచరవ్యపాశ్రయస్తు స్యా త్తద్యుపదేశోఽ భాక్తస్తద్భావభావిత్వాత్ (8) 2.3-17

అర్థ — చర + అచరవ్యపాశ్రయః = స్థావరజలగమవస్తువు లకు సంబంధించిన, తత్ + వ్యుపదేశః = అయా పదార్థవాచకశబ్దము, అభాక్తః + వ్యాత్ = (పరబ్రహ్మను బోధించుటలో) భాక్తము (గొణము) కాదు, ముఖ్యమే తత్ + భావభావిత్వాత్ = బ్రహ్మము లేకము మొదలగువానియందు అంతరాత్మగా ఉండుటచేత వానికి ఆ నాను రూపములు ఏర్పడుటవలన

విశ్ — చరాచరసేవపదార్థవాచకశబ్దములును పరమాత్మ వాచకములు ఎల్లినగా — ² పకలపదార్థములయందు పరమాత్మ అంతర్యామిగా ఉన్నాడు కావున అవి అతనికి శరీరములు అతడు వానికి అత్మ గోవు అంశము మున్నగు శరీరవాచకశబ్దములు అయా శరీరములకు భారకములై, వాని లోపల మున్న అత్మలను కూడా బోధించుచున్నవి ఇట్లే చరాచర పదార్థవాచక శబ్దములన్నియు తమయందు అంతర్యామియైయున్న పరమాత్మను సైతము బోధించు చున్నవి పరమాత్మానువ్రవేశము లేనిచో వానికి సత్తయే (ఉనికి)

లేదుగదా! ఈ రీతిని ప్రాణ అకాశాదిశబ్దములు శేవలప్రాణాకాశ
లను మాత్రమే కాక, వానియందు అంతర్భామిగా ఉన్న పరమాత్మ
పై కమల బోధించుటచేత— ఆకాశము = ఆకాశశరీరమైన పరమాకా
శప్రాణము = ప్రాణశరీరమైన పరమ క్షు అని పరమాత్మకును వాచక
లగుచున్నది కావున ప్రాణాకాశాద్యంతర్భామియై యున్న
మాత్మయే సర్వజగత్కారణము అగ యున్నాడు

56 ఆత్మాధిపత్యము 2

శీవాత్మ నిత్యుడు అతడు స్మరింపబడడు

134 నూ — దాత్తా, క్రతేర్నిత్యత్వాచ్చ తాభ్య 2-2-1

అర్థ — దాత్తా = శీవాత్మ, స = (అకాశదులవతి) పుట్టుటలేదు
క్రతేః = “స తాయతే మ్రియతే వా విన్పత్” (కఠ-1-18) “శివుడ
పుట్టుట గిట్టుడు” అను క్రితవచన, తాభ్యః = “అహ నిత్యః కాశ్యతోఽ
యం పరాః” (కఠ- 1-18) “నిత్య నిత్యానాం శేతనశ్చేతనానాం”
(శ్లోక 2-2-13) ఈ మొదలైన క్రితులవచన, నిత్యత్వాత్ 1 వ -
నిత్యుడుగ తెలియుటయగుచున్నందువలనను

వివ — “ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానవ్రతిష్ఠ” సిద్ధించుటచే
అకాశదులు పరబ్రహ్మమునుండి పుట్టుచున్నవి అని అంగీకరించితిమి
ఇట్లే శీవాత్మయు పరమాత్మనుండి పుట్టుచున్నాడని అంగీకరింపవల
యును లేనిచో శీవాత్మ పరమాత్మ కార్యము కాబోవలసినప్పుడు
అప్పుడు పై వ్రతిష్ఠుడు భంగియు ఏర్పడును గదా! అని పూర్వపక్షము
‘స తాయతే’ ఇత్యాది క్రితులవచన శీవాత్మ నిత్యుడని స్పష్టమగు
చున్నది కావున అతనికి అకాశదులవతి ఉత్పత్తిలేదు “వ్రతా
వతిః వ్రతా అస్మజత” [యజు- 2-8] “వ్రతావతి వ్రతలను స్మరిం

తెను" ఈ పాదలైన జీవోత్పత్తిబోధకత్రుతులు జ్ఞానగుండునైన జీవాత్మయొక్క జ్ఞానసంకోచమును వినాశముని, విజ్ఞానవికాసమును ఉన్నది యని మాత్రమే బోధించుచున్నది జీవోత్పత్తిని కాదు బ్రతులు ఏర్పవ్వముగ జీవోత్పత్తిని నిషేధించుచున్నవి గదా! జీవులు నిత్యులగు వక్షమున "నచేత బోమ్యేద మ్మగ్ర అసీత్ ఏత మేవాఽద్వితీయం" (రా-౨౪) "సృష్టికి పూర్వము బ్రహ్మము ఒక్కటియే ఉండినది తెంతవది లేదు" అనుట ఎట్లు బానగును? అని సంరేహించ నవసరము లేదు చేతనాఽచేతనముల నామరూపవిభాగఽనర్థమూర్త్యుఁడగు పురస్కరించువాని అట్లు చెప్పబడినది కావుననే "నైషమ్యై నైర్మ్యుర్ద్యేన, సాఽపేక్షత్వాత్" అను బ్రహ్మమాత్రము సృష్టికి పూర్వము జీవులు, వారి సంచితకర్మలు ఉన్నట్లు తెలుపుచున్నది అట్లు అంగీ-౯౦"నిబో వివమస్మృత్య గావించు వరమాత్మకు వక్షహితమును, కర్తవ్యతను అంగీకరించవలెనయ్యును కావున జీవాత్మలు నిత్యులు

57 జ్ఞాఽధికరణము 4 (14)

జీవుడు జ్ఞాత

23వీ నూ — జ్ఞోఽత ఏవ (1) 2-3-10

అర్థ — అత + ఏవ = బ్రతువాక్యములవలననే, జ్ఞః = జీవుడు "జ్ఞాత" అని తెలియుచున్నాడు

ఏవ — "అథ యోగేదేదం జహాదీతి న బత్సా" (రా-౧౨-4) "నేను దీనిని వాసన చేయచున్నాను అని ఎవడు ఎటుం గునో అతడు బత్స" అని చెప్పుచివలన కర్మస్మర్యమావరణ గంభాదు అను తెలిసికొనువాడు జీవాత్మ అని స్పష్టమగుచున్నది కావున

శీవుడు జ్ఞాన-అనగా తెలిసికొనువాడు అని యర్థము ఇట్లునుటచే
జ్ఞానమే శీవుడు అను వాదము నిరస్తము

శీవుడు అణుపరమాణుడు

226 నూ — ఉత్క్రాంతిగత్యాగతీవామ్ (2) 2-8-20

అర్థ — ఉత్క్రాంతిగతి + అగతీవామ్ = శరణునుండి
ఎయలువెడలుట, పరలోకమునకు పోవుట, మరల ఈ లోకమునకు
తిరిగి వచ్చుట, అను శీవుని పరలోకగమనాగమనాదులను తెలుపు
ప్రతివాక్యములవలన శీవుడు అణుపరమాణుడని తెలియుచున్నది

వివ — "తేన ప్రద్యోతేవైష జత్వా నిష్క్రివతి" (బృ-
8-4-2) "అపిలుగుతో ఈలక్క నిష్క్రిమించునాడు (శరీరమునుండి)
"యే పై శేవాఽస్మాల్లోక్త్రయన్తి తం ద్రమ ఎవే న తే నర్వే గచ్ఛ
న్తి" (కాపీత) "ఈ లోకము నుండి వెదికిన వారందరు తండ్రునే
చేరుచున్నారు" "తస్మాల్లోకమన రేక్యస్మై లోకాయ కర్మణే" (బృ-
8-4-3) "కర్మశేషానుభవములై ఆ లోకము నుండి తిరిగి ఈ లోకము
నకు వచ్చును" ఈ మొదలైన ప్రతులవలనను శీవుడు అణుపరి
మాణుడు అని తెలియుచున్నది

227 నూ — స్విఽఽత్మనా లోక్తరయోః (3) 2-8-21

అర్థ — ఉత్తరయో = (పరలోక) గమనాగమనక్రియలు,
స్వి + అత్మనా = (శీవునిచే) స్వయముగ స్వస్వరూపముతో సంపాదించ
డవలసియున్నందువలన అందు అణువు

వివ — ఉత్క్రాన్తి-గతి-అగితులలో, ఉత్క్రాంతికి తర్వాతి
పై న గమనాగమనములకు శీవుడు తర్తయగుటచే అతడు అణుపరి

విశాఖలో గోమదాగమనమున గావించిన తీర్మానమును
విశ్లేషించు గదా :

238 ಸಾ - ವರ್ಗ ರಚನೆಯ (ಕೃಷಿ) ಮೇಲೆ
(4) 1-2-3

అర్థము — అధి + క్రి = అధికముగా ఉండి అతి ప్రతిభవంతుడనగువాడు, న = ఆయన = పోతల రాజుగారి ముఖ్యమంత్రి = అనుచు, న = అర్థము, ఇతర భాగములు - (అది) జీతముకంటె నవరసమును ప్రసాదించుటకు వచ్చినట్లు.

వివరము — “న వా విష మహానల అత్కా (౧౭-౧-౧౪) అందు
విభువరీమూలుడు స్వర్ణకలేశుడాయుఁడు ఈ స్తంభాకృతిమొదలైనవి ము-
క్తవరీమూలును బోధించునది స్వార్థ క్షయము కాని ఇది సరికాదు
“యస్మిన్మూలితః ప్రతిపద్ధ అత్కా” (౧౭-౧-౧౫) విభువరీ
ఉపాస్మయ్యుడు, ప్రాజ్ఞుడునగు అత్కా” అను యధాపి వాక్యము 26
మాత్రము బోధించుచుండుటచే ఈ ప్రతీతిని సర్వ-అత్కావలెనని
తెలియుచున్నది కావున ఈ ప్రతీతియొక్క ౧ న వా విష 2 న వా
నల అత్కా” అను వాక్యముపై మ. ౧-౧౫బోధకము కాని
తీవ్రబోధకము కాదు కావున తీవ్రము అందుచే ౧౭ బే అర్థి కాంచును

ಪೂರ್ವ - ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನಾಭಾಗ (5) 2-3-2

అర్థము — వ్యక్తి - ఉన్నాని భావము = (జీవించి) ఆ అని
విరహమును అని వ్యక్తముగా 'అని' శబ్దముచేతనే తెలుసు ప్రకారము
కమునలనను, జీవించి విరహమును వెల్లడి కవికలోని నెరువ భావము
అని కొలిచి ప్రతి చెప్పుటవలనను జీవించి అని అనినాడు.

విద్య — "నీరొకడు రాళ్ళా చేసిసా చేదికమ్మ" (మొ. 3-1-8)

అను ప్రతిజీవాఽనుశ్చయమును స్పష్టముగ బోధించుచున్నది “వా లాఽగ్ర
 శః భాగస్య శతరా త్పితృవశ్యత, తేహో భగవ్య దిశ్చియ ” “వెంట్రుక
 కొనను వెయ్యిభాగములు చేసినచో అందు ఒక భాగముయొక్క పరి
 మాణము శివపరీక్షాదమున తెలియవలయును ” అను ప్రతి జీవుని
 అనుశ్చయము దృష్టాంతమువ్వారా కొలిచి చూపుచున్నది కావున
 జీవుడు అణుపరిమాణుడే

240 నూ — అవిరోధశ్చందనః (8) 2-2-24

అర్థ — చందనవత్ = చందనమువలె, అవిరోధః = అశ్చ అణు వై
 నను శరీరమంతటా జ్ఞానమును కలిగించుటలో విరోధము లేదు.

వివ — జీవుడు అణుపరిమాణుడైనచో నఖశిఖవర్జంతము
 శరీరమున జ్ఞానము ఎట్లు కల గుచున్నది ? అను సందేహమునకు ఈ
 సూత్రము సమాధానము చందనమును హృదయమున అలవదొని
 నను శరీరమంతయు ఎట్లు చల్లబడుచున్నదో, అట్లే జీవుడు అణు
 పరిమాణుడే అయినను శరీరమంతటా అంతటా జ్ఞానము కలుగవచ్చును
 కావున జీవుడు అణుపరిమాణుడు

241 నూ — అవస్థితిపై శేష్యాదితేన్మాఽభ్యుపగమాద్యదిహి

(7) 2-2-25

అర్థ — అవస్థితిపై శేష్యాత్ = చందనపుమద్ద శరీరమనందు
 ఒకవిశిష్టస్థానమున (హృదయమున) ఉండుటచే శరీరమనందు
 అంతట సుఖమును కలిగించుచున్నది ఇతిలేత్ = అనుచో, న = అర్థు
 డాడు, హృది = హృదయమునందు, అభ్యుపగమాత్ + హి = (జీవుడు
 ఉండుటను) అంగీకరిండుటవలన కదా! (జీవుడు అణుపరిమాణుడై
 నను శరీరమున నఖశిఖ వర్జంతము జ్ఞానమును కలిగింపగల గు
 చున్నాడు)

వివ — “శతమ అత్కా” (అ) 1-3-7) జీవుడు ఎట్టివాడు

అనివ్రక్తిించి “యోఽయంవిజ్ఞానమయః పాదేషు హృద్యంతర్హ్యోతి”
 “ప్రాణములయందు విజ్ఞానమయముగాను హృదయమునందు హృత్తి
 న హృదయముగాను జేయు ఉన్నాడు” అను ప్రతిపదన అనుపై న
 జేయు హృదయంతర్యర్థియై, శరీరమునందు అంతట విజ్ఞానవ్యాప్తిని
 కలిగించుచున్నాడు అని గావము తందర దృష్టాంత ప్రకరణము
 గంద చిత్రే

242 మా — గుణాద్వాఽఽశోకతక్ (8) 2-2-18

అర్థ — అశోకతక్ = దీహిక ల గాంతవరి, గుణాత్ + వా =
 గుణభూతమైన జ్ఞానమూలకన (ద్వాతా) శరీరమునందు అంతట ముఖ
 ద ఖజ్జారము ను కలిగించును

వి॥ — దీపములిన్నదీ అయినను, తరళాంతితే అంతట ప్రసరించు
 చున్నది దీపము గుడి కాంతి దానికి గుణము ఇట్లే జీవుడు జ్ఞాన
 వ్యరూపుడు, జ్ఞానగుణమిదిపై ఉన్నాడు కావున ఇతడు వ్యరూపము
 చేత అనుపై నను, తన గుణభూతిజ్ఞానముచేత శరీరమునందు అంతట
 వ్యాపించి, ముఖదు భాషనుభూతిని కలిగించుచున్నాడు

243 మా — వ్యతిరేకోగంధవత్తథా త దర్శయతి (8) 2-2-27

అర్థ — గంధవత్ = భూమియొక్క గుణమైన గంధము భూమి
 కంటె భిన్నముగ ఉండునట్లే, వ్యతిరేక = జీవాత్మయొక్క గుణ
 భూతిజ్ఞానము పై కను జీవాత్మకలై భిన్నముగ ఉన్నది తథా =
 అట్లు దర్శయతి త = ప్రతి చెప్పుచున్నది

వి॥ — “జానాత్కేఽవాయం పురుషః” (బ్రా॥ 3-2-6) “జీ
 వీవాత్మ తెలిసికొనుచున్నాడు” అను ప్రతిపదనను “నేను తెలిసికొను

ఋష్యాని " అను అనుభవమువలనను తెలిసికొను జీవునికంటె భిన్నముగ గుణభూతజ్ఞానము కలదని తెలియుచున్నది గంధముకలది భూమి (గంధ్యతీ పృథివీ) (జ్ఞానవాస అత్మా) జ్ఞానముకలవాడు అత్మ అని గదా వ్యవహారము కావున జీవుడు అణువై నను అతని (గుణభూత) జ్ఞానము వ్యాపకమగుటచే శరీరయిన అంతట నుండు జ్ఞానము భవము కలుగుచున్నది

244 నూ — వృషగుపదేశాత్ (10) 2-3-26

అర్థ — వృషక్ = (జీవునికంటె) చేయగా, ఉపదేశాత్ = (ఇతని ధర్మభూత జ్ఞానమును) తెల్పుటవలనను అ సిద్ధించుచున్నది

వివ — దర్శయింప జీవునికంటె భిన్నముగ అతని ధర్మభూత జ్ఞానము కలదనుటకు మన అనుభవముతోదాని "స హి విజ్ఞానభర్త్య జ్ఞాతేర్వ్యపరిలోపో విద్యతే" (౬-౪-౩-౪) "జ్ఞాతయగు జీవుని విజ్ఞానము నకు ఎన్నడును లోపము (దాశము) లేదు" అను ప్రతిష్ఠాపమాణము కూడ కలది కావున జీవుడు అణువిమానము

245 నూ — తద్గ్రహసారత్వాత్ తద్వ్యవధేశ ప్రాప్త్యేతి

(11) 2-4-26

అర్థ — తత్+గుణసారత్వాత్ = అ జ్ఞానమనెడి గుణము మసారముగ గలిగియుండుటవలన, తత్+వృ దేశః = జీవాత్మను జ్ఞానశబ్దముచే వ్యవహరించుట సంభవించుచున్నది, ప్రాప్త్యేతి = కరమూతకవలె

వివ — "యస్పర్శ్య స్పర్శవీత్" ఇత్యాది వాక్యములయందు సర్వజ్ఞాదుగప్రస్తుతించబడిన పరిమత్త "సత్త్వం జ్ఞాన మనంద్రం త్వా" ఇత్యాది వాక్యములయందు జ్ఞాన శబ్దముచేత పేర్కొనబడినాదు "స ఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్ద" ఇత్యాది వాక్యములయందు ఆనందగుణుడుగ

పేర్కొనబడిన వరమాత్మ " అనన్త బ్రహ్మతీ వ్యవహాత్ " ఇత్యాది
వాక్యములయందు అనన్తశక్తిముచే పేర్కొనబడినాడు ఇట్లే "విజ్ఞానాన
మతే శేన వివాసియాత్ " ఇత్యాదివాక్యములందు విజ్ఞానగా (విజ్ఞా
నము కలవాడుగ) పేర్కొనబడిన జీవాత్మయందు ధర్మభూతజ్ఞానపైత్ర
నిరుదగుటచేత " విజ్ఞానం యుక్తం తనుతే " (త్రి ప్ర- 3-1) ఇత్యాది
వాక్యములయందు విజ్ఞానశక్తిముచే పేర్కొనబడినాడు ఇంతపైత్రము
చేత " విజ్ఞానమే అత్మ " అని తలంపరాదు విజ్ఞానయే అత్మ అని
సిద్ధాంతము

246 నూ — యావదాత్మభావిత్వాన్న న దోషస్తద్ధర్మభావః
(12) 2-3-20

అర్థ — యావత్ + అత్మభావిత్వాత్ + త = జీవుని ధర్మభూత
జ్ఞానము జీవుడు ఉన్నంతకాలము ఉండునది (నిత్యము) కావునను,
న దోషః = "జ్ఞాన" శక్తిముచేత జీవుని పేర్కొనుటలో దోషము లేదు.
తత్ + దర్మవాత్ = అట్లు లోకమునందు యావట్టులవరకు

వివ — "గోత్యము" అనుధర్మమును పురస్కరించుకొని "గోపు" అను
వ్యవహారము ఏర్పడుచున్నది గోవ్యక్తిలో ఎన్ని మార్పులు
సంభవించినను గోత్యము మారదు ఇట్లే జ్ఞానయగు జీవునకుజ్ఞానము
నిత్యమైన ధర్మము జీవునివలె అతని ధర్మభూతజ్ఞానము పైత్రము
నిత్యమైనదని భావము కావున జ్ఞానకర్మముచే జ్ఞానయగు జీవుని పేర్కొ
నుటలో దోషములేదు

247 నూ — పుంస్త్యుః పితృన్యః సతోఽభివృత్తియోగాత్
(13) 2-3-21

అర్థ — పుంస్త్యు + అదివత్ + తు = పురుషత్వము మొదలగు
ధర్మములకు వలె, సతః = ఉన్నటువంటి (నిత్యముగ), అన్యః = వి
జ్ఞానము అనెడి గుణమునకు, అభివృత్తియోగాత్ = (ఒక దశయందు

మాత్రమే) అభివ్యక్తి సంభవమగుటవలన (జ్ఞానయగ్ శీవునియందు జ్ఞానమనెడి గుణము నిత్యముగ ఉండుటలో వాధలేదు)

వివ — జ్ఞానము శీవుని నిత్యధర్మమైనచో, అది గాఢనిద్ర యందును వాసించవలయునుకదా అనునందేహమునకు ఈమాత్రము సమాధానము పురుషునియందు పుంస్త్యము నిత్యమైన ధర్మము అయి, వను, అది అతని యోచనదశలో మాత్రమే వ్యక్తమగుచున్నది ఎట్లే శీవుని జ్ఞానముకూడ నిత్యమేఅయినను అది జాగ్రద్దశయందు మాత్రమే వాసించును నిద్రాదశయందు వాసించదు కావున ఇది దోషముకాదు

28 నూ — నిత్యవల్లభ్యుడుచలత్ప్రపసంగోఽన్యతరనియమో వాఽన్యథా (14) 2-2-3?

అర్థ — నిత్య + ఉచంప్రి + అనుచలత్ప్రపసంగ = (జ్ఞానమే అత్మ అని కాని జ్ఞానము సర్వవ్యాప్తము అని కాని అంగీకరించు వక్షమున) ఎల్లపుడు జ్ఞానము కలుగుట, కలుగకుండుట అను పరస్పర విరుద్ధక్రియలు జరుగుచుండవలయును అన్యథా = అట్లుకానిచో అన్యతరనియమః + వా = జ్ఞానము కలుగుట లేక కలుగకుండుట అను వానిలో ఏదియో ఒక్కటి మాత్రమే సంభవించవలయును

వివ — కొందరు జ్ఞానమే అత్మ అని కలంచుచున్నారు అట్లే జ్ఞానము సర్వవ్యాప్తమనియు కలంచుచున్నారు ఆ వక్షమున జ్ఞానము సర్వదా వాసించవలయును అది నిత్యమైనది కదా! కావున శీవుడు జ్ఞాత, జ్ఞానగుణకుడు అని సిద్ధాంతము

58 కర్తృధికతము 5 (7)

శీవుడు కర్త

248 నూ — కర్తా శాస్త్రోఽర్థవత్త్వాత్ (1)2-2-8

అర్థ — కాశ్రు + అర్థవత్తాన్ = విధినిషేధరూపమైన కాశ్రు
ప్రయోజనవంతము కావలసియున్నందువలన, కర్తా = (జీవయ) కర్త

వివ — జ్ఞానికరణమునందు జీవుడు జ్ఞాతయని నిరూపించు
చోత ఈ యధికరణమున జీవుడు "కర్త" అనువిషయము నిరూపించు
చుచున్నది "అహంకారమునాదాత్మా కర్తృహమితి మన్యతే" (భ గ
9-27) "ప్రకృతిగుణైః సత్త్వరజస్తమోగుణములచే చేయఁబడు
కర్మలకు అహంకారముచే మూయఁబడిన జీవుడు కాను కర్తను అని
తలంచుచున్నాడు" అతాదిప్రమాణములు "జీవుడు కర్తకాదని, ప్రకృతి
గుణములే కర్తలు" అని తెలుపుచున్నవి సాంఖ్యములు ఇట్లే చెప్పు
చున్నాడు కావున కర్త జీవుడా : ప్రకృతిగుణములా : అను సందేహము
ను తొలగించుటకై ఈ అధికరణవం అరంభమైనది జీవుడే కర్త,
ప్రకృతిగుణములు కావు "సత్యం వద" "సత్యమును వలుకుము"
"మా హింస్యాత్మర్కణూతి" "నమస్త ప్రాణులను (విప్రాదీని) హింసించ
రాదు" ఈ మొదలైన విధినిషేధవాక్యములు జీవుని నిర్దేశించియేగదా
ప్రవర్తించినవి జీవుడు కర్తగానిచో, ఈ విధినిషేధములకు ప్రమా
మేమి : "ఉపాసీత" "ఉపాసించవలయును" "యజీత," "యజ్ఞమొనర్ప
వలయును" ఈ విధములైన విధివాక్యములనుబట్టి ఉపాసనాదులను
గావించి, ఉత్తమలోకాదులను పొందువాడు జీవుడేకదా కావున జీవుడే
కర్త కాని సాంసారిక విషయ ప్రవృత్తులయందు ప్రకృతిగుణప్రేరి
తుడై, ఇతడు కర్త యగుచున్నాడు శేవల జీవుడు కాదు ఈ విష
యములే —

శ్లో॥ తత్త్రివంశతి కర్తారం జత్నానం శేవలం మయః ।

వశ్యత్యకృతఘర్థికాన్ న వశ్యతిదుర్మతిః (భ గ 18-16)

శ్లో॥ అదిష్టానం తథా కర్తా కరణం వ వృధగీర్తయః ।

వివిధా వ వృథక్ చేష్టా దైవం వైవాచక్ర వంశమమ్ః

(భ గ 18-14)

అనుడు భగవద్గీత వివరించినది

250 నూ — ఉపాదానాద్విహరీవదేశాత్ప (2) 2-3-24

అర్థ — ఉపాదానాత్ = ఇంద్రియములను గ్రహించుటవలనను,
విహరీ + ఉపదేశాత్ = శరీరమున విహరించుటను ప్రతి చెప్పుటవల
నను జీవుడు కర్తయే

విని — “న యథా సుహృదా స్వే నవవదే యథా కామం
పరివర్తతే, ఏవమేవైష ఏతాన్ ప్రాణాన్ గృహీత్వా స్వే శరీరే యథా
కామం పరివర్తతే” (బృ-4-1-18) “సుహృదా తన పరివారమును తీసి
కొని, తన దేశమునందు యదేచ్ఛగ ఎట్లు నందరించునో, అట్లే ఈ
జీవుడు తన ఈ ఇంద్రియములను తీసికొని, తన శరీరమునందు యదే
చ్ఛగ నందరించుచున్నాడు” అను వాక్యమే నందు ఇంద్రియములను
గ్రహించుటను, విహరించుటను కర్తగా జీవుడు పేర్కొనబడుటవలన
జీవుడు కర్తయే అని భావము

251 నూ — వ్యవదేశాద్విక్రియాయాం నచేన్నిర్దేశవివర్తయ
(2) 2-3-25

అర్థ — విక్రియాయాం = లోకకన్తి దిక కార్యములయందు, వ్యవ
దేశాత్ + త = జీవుని కర్తగా చెప్పియున్నందువలనను (జీవుడు కర్త)
నచేత్ + అల్లు కానిదో, నిర్దేశవివర్తయః = “విజ్ఞానం యత్తం తనులే
కర్మాణి తనులేఽపి త” (తై ఆ 4-1) అను వాక్యమునందు “విజ్ఞా
నం” అనిగాక “విజ్ఞానేన” అని ప్రయోగము మారయుండవలయును

విని — “విజ్ఞానం యత్తం తనులే కర్మాణి తనులేఽపి త” అన
వాక్యమునందు విజ్ఞానము అనిగా జీవుడు యత్తమాను (లోకక) కర
లను చేయుచున్నాడు అనిచెప్పుటవలన, ఆ యజ్ఞాదులకు కర్త జీవుఁ
అని సుష్టమగుచున్నది కావున జీవుడు కర్త అని అంగీకరింపవలయు.
ఇతర విజ్ఞానశబ్దము జీవునిగాక అంతకరణయవమైన బుద్ధిని బోధ

యను అనినచో "విజ్ఞానేన యుక్తం తనుజే" "బుద్ధితే యుక్తము చేయు చున్నాడు" అని విజ్ఞానశబ్దమున విభక్తి మారీయబంధవలయును కావున విజ్ఞానశబ్దము ఇవల జీవుడే బోధించుచు, అతడు "కర్త" అని విషయమును స్పష్టము గావించుచున్నది

252 నూ — ఉపలబ్ధివదనియను (4, 2-3-28

అర్థ — ఉపలబ్ధివత్ = అభ్యోపలబ్ధివతె, అనియమః = భోక్తృత్వ నియమము లేకపోవలసివచ్చును

వివ — "ప్రకృతి కర్త, జీవుడు భోక్త" అనుపక్షమున ప్రకృతి సంబంధము నర్వాత్మాపారణమగుటచే "ఈ కర్మఫలముగలది ఈ అత్మయే భోక్త" అను నియమము సంభవించదు (నర్వత్వాన్ని మగు) విభువగు జ్ఞానము అన్న అను పక్షమున అభ్యోపలబ్ధి నర్వదా కలుగుబంధవలయును లేదా ఎన్నడును కలుగకపోవలసివచ్చును. అని "నిత్యోపలబ్ధ్యనుపలబ్ధిప్రసంగోఽన్యతర నియమోవాఽన్యథా" అను పూర్వసూత్రమునందు దోషము చూపబడినది గదా; ఇట్లే కర్త ఒకడు, భోక్త మరియొకడు అగు పక్షమున ఎవడై నను భోక్త కావచ్చును అను పక్షవస్తు ఏర్పడును కావున ఎవడు కర్తయో అతడే భోక్త అని గ్రహించవలయును అప్పుడు కర్త, భోక్త జీవుడే అగును

253 నూ — కర్త విచర్యయాత్ (5) 2-3-37

అర్థ — కర్త విచర్యయాత్ = భోక్తృత్వకర్త మారవలసివచ్చుట చలనము జీవుడే కర్త

వివ — "ప్రకృతి కర్త, జీవుడు భోక్త" అనువాదము నరికాదు, "ఎవడు కర్తయో అతడే భోక్త" అనుట అనుభవసిద్ధము కావున ప్రకృతి లేక ఎట్టి కర్తయగుపక్షమున అదియే భోక్తయగును. జీవుని భోక్తృత్వ

శక్తి ప్రకృతికి సంక్రమించవలయును అప్పుడు జీవుని బోధింపజేయు
శక్తి వశించును అని భావము

254 నూ — సమార్థభావాత్ (8) 2-3-38

అర్థ — సమర్థి + అభావాత్ + త = ప్రకృతికరణము భావము
నేను అనెడి) స్థిరనిశ్చయము (ప్రకృతికి) సంక్రమించవలయుననిన
(జీవుడే కర్త, ప్రకృతి కాదు)

వివ — మోక్షసౌధసమైన యోగసమర్థియందు ప్రకృతి కర్త
కావలవలయుననిన, అది కర్తయగునట్లగున “నేను ప్రకృతికరణ
భిన్నుడను” అను సమర్థి వానికి సంభవించవలయునను జీవుడే
కర్త, ప్రకృతి కాదు

255 నూ — యథా త తక్షణాయాం (7) 2-3-39

అర్థ — తక్షణ = వక్ష్రంగి, యథా = ఏ ధముగ, అథ
యథా త = తెలుసువిధము అగు (కర్తగను, అకర్తగను) ఉండును
(అట్లే జీవుడు కర్తగను అకర్తగను ఉండును)

వివ — వక్ష్రంగి అవలరమైనపుడు వక్ష్రంగము చేయును
అవలరము లేని సమయమున చేయుడు అనగా అతడు వక్ష్రంగము
చేయువాడే అయినను సర్వదా వక్ష్రంగము చేయుచునే ఉండవల
యునను నిర్బంధములేదు అతని ఇచ్ఛానుసారము కొన్ని సమయము
లందు మాత్రమే వక్ష్రంగము చేయును అట్లే జీవుడు కర్తయైనను
తన ఇచ్ఛానుసారము కొన్ని సమయములయందు మాత్రము కర్తను
లను గావించును కొన్ని సమయములయందు గావించు ప్రకృతి
లేక బుద్ధి కర్తయగునట్లగున అది అతేతనములగుటచే వానికి కర్త

అనిచ్చి అనువదినంతభవించనడవలన అర్థదాతాత్వము ఉరుగుచుండు పరియును ఇది లోకవిద్యార్థము కావున చేతనుతైన తీవుడే - ౬

59 పదాయితైదితిరణము 6 (2)

తీపుని కర్తృత్వాదిరణము వరమాత్కాధీనమని తలచుచున్నది

288 మా — ఎరాత్తుకప్పుతే (1) 2-3-40

అర్థ — తత్ + తు = (తీపుని యొక్క) ఆ కర్తృత్వము, ఎరాత్తు వరమాత్కాధీన (ఉరుగుచున్నది) క్రతే = (అట్లుచెప్ప) క్రవవా = ములవలన

నిత — "అంత ప్రవిష్టత్వాస్త్రా ఇం నాం నర్తాత్కా" (2-3-10) "లోపల ప్రవేశించి అనులను కాంచువాడు గరవించి", "య అత్కానమస్త్రో యమయతి" (పు 5-7-2) "ఎవడు అయియుండు ఉండి అప్పును, నిగుమించుచున్నాడు" ఈ మొదలైన క్రిత వాక్యములు,

శ్లో॥ "నర్తకవ్యధాపాం ఎది నన్నివిష్ట,

మత్తాస్పృశిత్వాన వ రోహనం చా" (భ గీ 15-15)

"నేను అంతరి హృదయము అయియుండు ఉన్నాను నావలన వానికి స్పృశణము, జ్ఞానము, అజ్ఞానము కలుగుచున్నవి" ఇత్కాది స్పృశిత్వా ములవలనను తీపుని కర్తృత్వము వరమాత్కాధీనమని తెలియుచున్నది తీవుడు కర్తృయైనను స్యతంత్రుడు కాదు అని భావము

287 మా — కృతప్రయత్నాపేక్షస్తు విహితప్రతిష్టాపై యర్థాదిభ్య (2) 2-3-41

అర్థ — కృతప్రయత్న + అపేక్ష + తు = ఎరమాత్కా ఎర ప్రయత్నమున పేక్షించియుండువాడు వి - కృతగ్రహిత్వాదితైయార్థ +

అదిభ్య = విధినిపింపవాక్యములకు పై యర్థము (నిష్ప్రయోజనత్వము) కలుగుటందవలసియున్నందువలన

వివ — శీఘ్రని కర్తృత్వమువరమాత్మాదీనమైనచో, శీఘ్రుడు కాను కారించు పుణ్యపాపములకు వాఘ్నేయ కాకపోవలసివచ్చును గదా! అని శంకింపరాదు. వరమాత్మయొక్క అనుబంధితో శీఘ్రుడు తొలుత స్వేచ్ఛాను సొరముగ కర్మలలో ప్రవర్తించును. అతని పుణ్యపాపకర్మలనుబట్టి తరువాతి కర్మలలో వరమాత్మ అతనిని ప్రవర్తించవలెయును. కావున విధినిపింపవాక్యములు వ్యర్థములుగావు. కన పూర్వకర్మలనుబట్టియే శీఘ్రుడు వరమాత్మచే పుణ్యపాపరూపకార్యకార్యములయందు ప్రవర్తించి తీయఁబడవలసిన కన్తస్థిగ్రహముగ్రహపాత్రుడగుటయునంతవలెను యున్నది. ఈ రీతిని శీఘ్రుడు వరమాత్మాదీనమైన కర్తృత్వము గలవాడని నిర్ణయించుచున్నది.

60 అంశాధిపరణము 7 (11)

వరమాత్మయొక్క అంశ శీఘ్రుడు

258 నూ — అంశో నానావ్యపదేశా దవ్యభావాఽపి దాశకిత-
వాదిత్వ మధీయత ఏతే (1) 2 1-42

అర్థ — నానావ్యపదేశాత్ = శీవాత్మ, వరమాత్మలకు భేదమును చెప్పుటవలసను, అన్యథా చ + అపి = వేరే విధముగ (అభేదమును) చెప్పుటవలసను, అంశః = శీవాత్మ, వరమాత్మయొక్క అంశము ఏకే = కొందరు (అధర్మదీకులు) దాశకితవ + అదిత్వం = (వరమాత్మకు) దాశ (తెత్తలు) కితవాది (బాధరి మొదలగువారి) భావమును, అధీయతే = వలించుచున్నారు.

వివ — "వృథ గాత్మాశం ప్రేరితారం చ మత్వా" [శ్లోక1.6]

‘జీవాత్మను, అతనిని ప్రేరేపించు వరమాత్మనుభిన్నులనుగా ధ్యానించి’
 ఈ మొదలైన ఉపనిషద్వాక్యములు జీవాత్మ వరమాత్మలకు భేదమును
 బోధించుచున్నవి “తత్త్వమి” (చా-గీ-10-3) “నీవు ఇ వరమాత్మవై
 యున్నావు” ఈ మొదలైన ఉపనిషద్వాక్యములు జీవాత్మవరమాత్మ
 లకు అభేదమును బోధించుచున్నవి కొందరు జీవాత్మవరమాత్మల
 భేదమును అంగీకరించి, అభేదమును బోధించువాక్యములు దౌషదాశిక్యము
 అని యనుచున్నారు మరికొందరు అభేదమే ముఖ్యమని తలంచి,
 భేదమును బోధించువాక్యములు దౌషదాశిక్యములు అని తలంచుచున్నారు
 అవిద్యావిశిష్టమైన వరమాత్మయే జీవుడు అని నీరి ఆశయము కాని,
 జీవాత్మవరమాత్మల భేదాభేదములకు ప్రతియే ఉపదేశించుటచే
 అందు ఒక దానిని ముఖ్యమని, మరియొక దానిని గౌరవమని తలంప
 రాదు ఉపనిషత్తులయందు “వర్వజ్ఞము, లక్ష్మ సంకల్పము, నిర్దో
 వము” అని కీర్తింపబడిన వరబ్రహ్మము అవిద్యావిశిష్టమై, అజ్ఞాని ఎల్ల
 గునుఁ కావున జీవాత్మ వరమాత్మయొక్క అంశము” అని సిద్ధాంతము
 “యం ఆత్మని తిష్ఠన్ యస్మాత్మా శరీరం” (బృ- 3-3-4) “ఏ వర
 మాత్మ జీవాత్మయందు ఉన్నాదో, ఏ వరమాత్మకు జీవాత్మ శరీరమై
 ఉన్నాదో (అతడు అంశత్వాదు)” అను ప్రతి జీవాత్మవరమాత్మలకు
 శరీరశరీరి భావమును బోధించుచున్నది ఈ శరీర శరీరిభావమును
 పురస్కరించుకొని జీవాత్మ వరమాత్మలకు భేదమున, అభేదము ను నను
 న్వయింపవచ్చును జీవుడు అజ్ఞాదు, వరమాత్మ వర్వజ్ఞుడు కావున
 నీడు వరస్పరము భిన్నులు. అయితను, వీరికిగల శరీరశరీరిభావ
 వంబంధముచే అభిన్నులుగను బోధించబడవచ్చును శరీరవాచక
 శబ్దములు శరీరి వర్వంతకబోధకములుగదా! “దేవదత్తుడు” అను శబ్దము
 ఆ వ్యక్తియొక్క శరీరమును, అందున్న జీవాత్మను బోధించినట్లే
 ఆ జీవునియందు అంతరాత్మగాఉన్న వరమాత్మను పై తము బోధించు

చున్నది కావున జీవవాచకశబ్దములు జీవశరీరకలమాత్మతోడక
ములు ఇట్లే సకలశబ్దములు సర్వాంతర్యామియైన వరమాత్మను
(అయా వదార్థములను శరీరముగజేసికొని, వానియందు అంతర్యామిగా
ఉన్నవానిని) బోధించుచున్నవి కావున “తత్త్వమసి”, “అయమాత్మా
ప్రహ్మ” మొదలైన ఉపనిషద్వాక్యములు శరీరశరీరభావమూలక
మైన జీవాత్మవరమాత్మల అభేదమును అభిధావృత్తి (ముఖ్యవృత్తి)
చేతనే బోధించుచున్నది “దేవకత్తుడు” అను పదము జీవునితో
గూడిన శరీరమును ఆ జీవాంతర్యామియైన వరమాత్మను బోధించును

238 సూ — ముంత్రపఠాత్ (2) 2-2-43

అర్థ — “పాదోఽన్య విశ్వా భూతాని ” (పు సూత్రము)
“సమస్త భూతముల ప్రహ్మముయొక్క పాదములు” (వాల్మీక భాగము)
అను ముంత్రభాగమునుఁబట్టియు జీవుడు వరమాత్మయొక్క అంశమని
తెలియుచున్నది ఇతడు పాదమనగా అంశము అని భావము.

239 సూ — అపి స్మర్యతే (3) 2-2-44

అర్థ — స్మర్యతే + అపి = స్మృతియందును ఈ విషయము
చెప్పబడియున్నది

వివ — “ మమైవాఽంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః ”
(శ 16-7) “ వాయొక్క అంశమే జీవలోకమున సనాతనుడైన (నిత్యు
డైన) జీవుడై వెలుగొందుచున్నది ” అనుచు భగవద్గీతయు జీవుడు
వరమాత్మయొక్క అంశమని స్పష్టము చేయుచున్నది

శ్రీ శంకరభాష్యమున ఈ సూత్రము “ అపివ స్మర్యతే ” అని
గైకొనబడినది

281 నూ — ప్రకాశాదివస్తు వై పం వరః (4) 2-3-45

అర్థ — వర + కు = వరమాత్మ మాత్రము, విపం = ఎల్లు
(శీవునివలె శర్మపరిభోక్త) వ = కాదు ప్రకాశ + అదివత్ = వెలుగుదు,
కాని గుణములు మొదలగు జానివలె శీవుడు వరమాత్మకు అంశము
(విశేషము) అగుచున్నాడు

వివ — శీవుడు వరమాత్మయొక్క అంశమగుచో శీవుని అల్లు
కావడి దోషములు వరమాత్మకు సంక్రమించును గదా! అనినచో, అల్లు
కాదు ఇతని అంశము అనిగా ఒక వస్తువులోని ఒకభాగము అనికాక
సూక్ష్మమగు వెలుగువలె వరమాత్మకు గుణము లేక విశేషము అని
భావము ప్రకాశవిశిష్టమైన సూక్ష్మనియందు అతనికి గుణభూతమైన
(విశేషమైన) ప్రకాశము అంశమగుచున్నది గదా! ఈ రీతిని వర
మాత్మ విశేషము— శీవాత్మ విశేషము విశిష్టవిశేషముల స్వయావ
స్థభావములు వరస్పరము విస్తములుగ మండపయును కావున
విశిష్టమైన వరమాత్మ సర్వజ్ఞుడు, సత్కలంకయుడు, దోషగంధరహి
తుడుగా, విశేషమైన శీవుడు అజ్ఞుడు, వరకంఠుడు, ముఖ్య భోక్త
నగుచు, అతనికి అంశమగుచున్నాడు అని భావము

282 నూ — స్మరంతి చ (5) 2-3-48

అర్థ — స్మరంతి చ = వరాశరాదిస్మృతికర్తలును ఈ విషయ
మును తెలుపుచున్నారు

వివ — " ఏకదేశస్థితస్యోఒగ్రేః పోక్షాన్తు విస్తరితీ యథా
వరస్య బ్రహ్మలోక్మతేః తదేవ మఖలం జగత్ " (విష్ణు, పు- 1-22-58)
" ఒకచోట మిన్న అగ్నియొక్క కాంతి వెలువై పుల ఎల్లు పోషించు
చున్నచో, అట్లే యజగత్తు అంతయువరమాత్మయొక్క శక్తియై, అంతట

వ్యాపించియున్నది" అనుచు పరాకరమహర్షి అగ్నిశ్రీ కాంతిపత్రే య
చరాచర జగత్తు పరమాత్మకు అంశమని స్పష్టము చేసినాడు ఇట్లే,
" కర్పర్యం పై హరేస్తమః " (విష్ణు పు- 1.22-38) " జగత్స్పృష్టి
కావలసిన శక్తి యంతయు పరమాత్మయైన శ్రీహరికి శరీరము అనుచు
పరమాత్మకు చేతనాచ చేతనములతో గల శరీరశరీరభావమును
పై శము విశదీకరించివాడు కావున జీవుడు పరమాత్మయొక్క
అంశము అయినను, జీవదోషములు పరమాత్మకు అంటవు

203 నూ — అనుష్ఠాపరిపాదో దేహనంబంధాశ్చోతిరాదివత్

(6) 2-2-47

అర్థ — శ్లోతిః + అదివత్ = అగ్ని మొదలగు వానికివల్లి, దేహ
నంబంధాత్ = బ్రాహ్మణాదిదేహనంబంధమునుబట్టి అనుష్ఠాపరిపాదో =
వేదాధ్యయనాదులయందు కొందరిని అనుమతించుట, మరి కొందరిని
నిషేధించుట సంభవించుచున్నది

వివ — వివాపరిశుభ్రస్థలములయందున్న అగ్నిని పరి
గ్రహించుచు, శ్మశానాది అశుభస్థలములయందు ఉన్న అగ్నిని ఎట్లు
పరిహరించుచున్నామో, అట్లే జీవులందరు బ్రహ్మంశభూతులై యున్నను
అయా జీవులకు గల బ్రాహ్మణాదిదేహనంబంధము నుబట్టి కొందరికి
మాత్రమే వేదాధ్యయనాదులయందు అనుమతి లభించుట, మరి
కొందరికి అభివేషకవిషయ అనుగది సంగ్రహమగుచున్నది

204 నూ — అనంతశ్చైవ్యధికర (i) 2-2-48

అర్థ — అనంతశ్చే = జీవుడు (అనుపరిమాణుడై) అతర శరీర
ములయందు వ్యాపింపనందునవలన, అవ్యధికర + త = కర్మఫల

లోగ సాంకర్యము కలుగదు

వివ — తీవుడు అణువరిమాణుడు ప్రతిదేహమునందు ఒక్కొక్క తీవుడుండును వీరువరస్పరము విత్తులు కావున ఒకనికర్మఫలమును మిరియొకడు అనుభవించవలసిన ప్రసక్తి ఏర్పడదు తీవుడు బ్రహ్మ సుగుణో ఈ దోషములు అతినికని తప్పవు గదా!

206 నూ — అథాసా ఏవ త (8) 2-3-48

అర్థ — అథాసా + ఏవ త = అవిద్యావశమున లేక మాయోపాదివశమున వరబ్రహ్మమే తీవుడుగ వ్యవహరింపఁబడుచున్నది అను విషయమున చూపించిన హేతువులు అథానమాత్రములే నద్దేహివులుకావు “వృధగాత్మానం ప్రేరితారం త మత్వా”, “జ్ఞాఽజ్ఞా ద్వావజావీశనీశా” “తయోరన్య ఏవృణం స్విర్విత్తి, తనశ్చన్నన్యో అలిదాకశీతి”, “నిరక్షద్యం నిరంజనం” ఇత్యాద్యనేకశ్రుతులు జీవాత్మవరమాత్మల స్వరూపస్వభావములు వరస్పరభిన్నములు అని తెలుపుచున్నవి గదా!

208 నూ — అదృష్టానియమాత్ (8) 2-3-50

అర్థ — అదృష్ట + అనియమాత్ = అదృష్టము నియమహేతువు కానందువలన భోగవ్యవస్థ సిద్ధింపదు

వివ — సత్యము లేక మిథ్య అయిన అపార్థికి అదృష్టము కారణమగుటచే దీనినిఁబట్టి భోగవ్యవస్థ ఏర్పడవచ్చునని తలంచినను, అదోషములు అన్నియుబ్రహ్మమునలే ఏర్పడవలసియున్నందువలన ఈ వాదము పంగతముకాదు బ్రహ్మము అవ్యవచ్ఛేద్యము ఏకైకముగదా!

207 నూ — అభినంధ్యాదిష్వపి వై వమ్ (10) 2-3-51

అర్థ — అభినంది + అదిప + అం త = పంకల్పాదులయం గూడ, ఏవం = ఇల్లీ నియమము సిద్ధింపదు

వివ — అద్భుతమునకు హేతువులయిన పంకజోద్భవములకు
 పంచవర్ణహేతుత్వము సిద్ధించదు బ్రహ్మము అచ్చేద్యమగుటవలన
 అద్భుతముగ నేదియు ఉండదు గదా!

288 సూ — ప్రదేశభేదాదితీ చిన్నాంతర్భావత్ (11) 2-3-52

అర్థ — ప్రదేశభేదాత్ = ఉపాధిలోగూడిన బ్రహ్మప్రదేశముల భేద
 మునున్నట్టి (కర్మఫలభోగవ్యవస్థ అర్థించును) ఇతిచేత్ = అనినచో,
 న = అట్లుకాదు అంతర్భావత్ = అట్టిప్రదేశములును బ్రహ్మమునందే
 అంతర్భవించుటవలన

వివ — బ్రహ్మము ఒక్కటియే అయినను, అందలి భాగములు
 నానావిధములైన ఉపాధులతో సంబంధించియుండును ఇట్లు ఉపాధి
 సంబంధములైన భిన్నభిన్నబ్రహ్మభాగములు కర్మఫలమును అను
 భవించును కావున ఫలాదుమతవచియమున పాంకర్యమేర్పడదు
 అనియు తలంపరాదు ఉపాధిసంబద్ధమైన భాగములు కూడ బ్రహ్మమే
 కదా! అవును కర్మఫలభోక్తృత్వరూపభోషము బ్రహ్మమునలే సంగ్ర
 మించును ఉపాధిరహితమైన బ్రహ్మమే కదా ఉపాధివిశిష్ట మగు
 చున్నది! కావున శివవిభుత్వవాదమునలె శివబ్రహ్మైక్యవాదము
 సైతము అసంగతము అని భావము

ద్వితీయాధ్యాయ తృతీయపాదాద్ద సంగ్రహశ్లోకము

శ్లో॥ క్షప్తిర్యోమాదితీఽపి క్రమేణవిచ విభోఃప్రాద్యకత్తైర్విశిష్టాత్,
 శివస్యాపాధితౌ తు ప్రజననవిశయౌ చిద్ధ నజ్ఞాత్పతాఽన్యః,
 కర్మత్వం పారకంత్వంగుణతమనయతోవిశ్వరూపఽంశభావేతి,
 అన్నాయాఽప్యోన్యేతాదవ్యవసయన వియత్పాదసాధ్యానితత్త్వః॥

తా — ఈద్వితీయాధ్యాయ తృతీయపాదమునందలి వియత్పాద

మున ఆకాశమునకు, వాయువునకు, ఉత్పత్తి కలదని, కేవలదికరణమున పూర్వపూర్వతత్వవిశిష్టమైన పరమాత్మవలననే మహాబాదిస్పృష్ట ఎర్పడుచున్నది, కాని కేవల (అమోఘములైన) మహాబాదులవలన కాదని, అత్మాధికరణమున నిట్లుకదలిన జీవునకు “ఉత్పత్తి” అనగా దేహ సంబంధము, “వినాశము” అనగా దేహ వియోమగిని, జ్ఞానదికరణమున జీవుడు జ్ఞానస్వరూపుడు, జ్ఞానగుణుడు జ్ఞాత అని, తత్త్వేధికరణమున జీవుని తత్త్వత్వమును, వరాయత్తాదికరణమున జీవుని అతత్త్వత్వములు పరమాత్మాధీనములని, అంశాదికరణమున కుల్లాదిగుణములు ఘటాది క్రొవ్వియులకు, దేవాదిదేహములు జీవులకు ఎట్లు అంశము అగుచున్నవో, అట్లే ఈ విదచిదాత్మక ప్రపంచము ఆ పరమాత్మయొక్క అంశమని నిరూపించి దీనిని ఈ విధముగ ఈ వియత్పాదము అకాకాదులకు ఉత్పత్తికలదని, లేదని పరస్పరవిరుద్ధముగ ప్రవచించు ప్రతిపాత్వములను సమన్వయించినది కావున ప్రహ్లాదు సర్వమునకు కారణమని నిర్ధించుచున్నది

ద్వితీయాధ్యాయ తృతీయపాదము సమాప్తము

అర్థ — పస్త = (ఇంద్రియములు) ఏడు, గతే = ఏడు ఇంద్రియములకు జీవునికోటి గతునమును చెప్పుటవలనను, విశేషితత్వాత్ + త = ఏడింటికి మాత్రమే విశేష (ప్రత్యేక) నిర్దేశము ఉండుటవలనను

వివ — ఇంద్రియములు అయిదు, ఆరు, ఏడు, వదునొకండు అని వేర్వేరు మతములు గలవు ఇంద్రియములు ఏడు అను మతము — సూత్రముచే పివరించబడుచున్నది “పస్త ఇమే తోతా యేషు కరన్తి ప్రాణాః, గుహాయా నివాతాపస్త పస్త” “ఇంద్రియములు సంచరించు తోకములు ఏడు, ఇంద్రియములు ప్రతిప్రాణీయైశ్చ హృదయకోశమునందు ఏదేని చావృత నున్నవి” (ము- 2-1-7) అను ప్రతిపదన జీవునికో కరిసి సంచరించు ప్రాణములు ఏడు అని తెలియుటవలనను, “ యదా పంచావస్థింతే జ్ఞానాని మనసో నహ, బుద్ధిశ్చ న విచేష్టిత తామాహః పరమాంగిరి” (కర 2-8-14) “చక్షు రాదిజ్ఞానేంద్రియములు అయిదు మనస్సు ఎప్పుడు అక్కతో కరిసి యుండునో, బుద్ధియు నీశ్వరముగ నుండునో అట్టి స్థితిని ఇత “స హృద్ధిముగచెప్పెదను” అనుచు పంచజ్ఞానేంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి అను ఏడు ఇంద్రియములచే విశేషించి పేర్కొనుటవలనను, ఇంద్రియ ములు ఏడు అని వ్యవస్థమగుచున్నది ఇది పూర్వవక్షము

273 నూ — హస్తాదయన్తు స్థితేఽతో నైవమ్ (2) 2-4-6

అర్థ — హస్త + అదయః + తు = హస్తాదికర్మేంద్రియములును స్థితే = జీవుడు కరీరమున నుండగా ఉచితారములగుచున్నవి అత = ఇందువలన, ఏవం + త = ఇట్లు “ఇంద్రియములు ఏడు” అనుట తగదు

వివ — ఇంద్రియములు ఏడుకాదు, వదునొకండు అని పేర్కొన తము జ్ఞానేంద్రియములు అయిదు, కర్మేంద్రియములు అయిదు,

మనస్సు- ఇది ఏకాదశేంద్రియములు "దశమే యరుషే ప్రొథా
అత్తైకాదశ" (౧- ౨-౩-4) "అయిదు ష్టేంద్రియములు, అయిదు
శర్యేంద్రియములు, మనస్సు పురుషునియందు గలవృత్తిని ప్రతిపా
దము జ్ఞానేంద్రియములు జీవునితో కలిపి శరీరాంతరమును గాంచు
చున్నవి శర్యేంద్రియములు అయా శరీరములలో శక్తువినాశము
నందును, ఉపకారకములగుచుండును యిద్ది ప్రత్యేకించి ఇంద్రియము
కాదు మహోన్నతీదము "నవ ప్రాణ" అనుట ఉపదించి
ప్రొథానాధికరణములన్ని మాత్రమే

63 ప్రాణానుత్పాదకరణము 3 (2)

ఇంద్రియములు అని పులు

274 నూ — అదవశ్చ (1) 2.4-6

అర్థ-అదన +చ-ప్రాణములు అనుచరివ-అనుచున్నవి

వివ — "ప్రాణమనుత్పాదకరణం శర్యే ప్రాణా అనుత్పా
దుంతి" (౨- 4-4-2) "శరీరమునుండి ఉత్పాదించుచున్న ముఖ్య
ప్రాణమును అనుచరించి, శక్తిని ప్రాణములు ము ఉత్పాదించుచున్నవి"
అను ప్రతిపాద్యము ప్రాణములను ము ఉత్పాదించి తెలుపుచున్నది
అట్లు ఉత్పాదించుచున్న ప్రాణములను (ఇంద్రియములను) సమీప
మున ఉన్నవాటిను గుర్తించలేకున్నాడు. కావున ఇది అనుచరివాణ
ములు (అతిసూక్ష్మములు) అని స్పష్టమగుచున్నది

275 నూ — శ్రేష్ఠశ్చ (2) 2.4-7

అర్థ- శ్రేష్ఠ+చ-ముఖ్యప్రాణములూడ స్పృశించుచున్నది

వివ — "ఏకస్మాద్భూయతే ప్రాణ" (ముం- 2-3-1) "ఒక
మాత్రముండి ప్రాణము పుట్టుచున్నది" అనుప్రతినిబట్టి ముఖ్యప్రాణము

(ప్రా)దాపానవ్యాసోదానసమానభేదములతో నుండునది) పై తమ వర మాత్మనుండి జన్మించుచున్నదని భావము

64 వాయుక్రియాధికరణము 4 (4)

ముఖ్యప్రాణము వాయుమాత్రముకాదు

216 నూ — న వాయుక్రియే వృథగుపదేశాత్ (1) 2-4-8

అర్థ — న వాయుక్రియే = (ప్రాదాపానాది రూపమున నుండు ప్రాణము) శేషము వాయువుగాని, దానిచలనము (ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు) గాని, న = కాదు, వృథా = వాయువుకంటే వేరుగా, ఉపదేశాత్ = ఉపదేశించియుండుటవలన

వివ — “ఏకస్థానాంతే ప్రాణో మనస్సర్వేంద్రియాది చ, లం వాయుః” (ముం=2-3-1) “ఈచరమాత్మనుండి ప్రాణము, మనస్సు, సర్వేంద్రియములు, అకాశము, వాయువు, జన్మించుచున్నవి” అనుక్రితి యందు వాయువుకంటె భిన్నముగ ప్రాణమును పేర్కొనుటచే శేషం వాయువు మాత్రము ప్రాణముకాదు దేహధాతలనంద్యమైనవాయువే ప్రాణమని భావము వాయుక్రియే ప్రాణమనుట అనంగతము “ప్రాణము న్పండించుచున్నది” అని వ్యవహరించుచున్నాము గదా !

217 నూ — చక్షరాది త్త తత్పహశిష్టాదిభ్యః (2) 2-4-1

అర్థ — చక్షు + అదిత్ + త = (ప్రాణము అగ్న్యాయువులవిరి మిరియొక భావము కాదు) చక్షరాదులవలె జీవునకు ఉపశరణము (జీవనసాధనము) తత్ = ఆ విషయము, తహశిష్ట + అదిభ్యః = అందె యములతో కలిపి ఉపదేశించుటవలనను, వానిలో ఈప్రాణము ముఖ్య మైన దగుటవలనను

వివ — “సర్వే ప్రాణాః అహం వ్రతేయసే వివదమాహా”

(చా- 1-1-3) అను శ్రుతి చక్షురాదీంద్రియములతో ప్రాణములను కూడ పీల్చునుటచే ఇంద్రియములవలె ప్రాణములను పోషకరణములని పృష్టమగుచున్నది "అథయోఽయం ముఖ్యప్రాణ" (చా-1-1-3) అనుటచే ఈ ప్రాణము ముఖ్యమనియు తెలియుచున్నది కావున శరీరధారకమైన ప్రాణము జీవోపకరణము అని భావము.

278 నూ — అకరణత్వాత్ స దౌషస్థానా దర్శయతి

(2) 2-4-18

అర్థ — అకరణత్వాత్ + త = చక్షురాదులవలె ముఖ్యప్రాణము జీవునకు ఉపకరణముని దుతథా = ఆ విధముగ, దర్శయతి హి = శ్రుతి చెప్పుచున్నది గదా !

వివ — ముఖ్యప్రాణము చక్షురాదులవలె ఉపకారకము కాట న్నను, శరీరధారణముద్వారా ఉపకరణమగుచున్నది "యస్మిన్నుక్రాంతే ఇదం శరీరం పాపిష్ఠకరమితి ధృవ్యతే న వశ్యేష్ట" (ఘ-8-1-7) "ఏవదు శరీరమును విడిచి వెళ్ళినచో ఈ శరీరము పాపిష్ఠముగి తలంపబడుచో అతడు మిలలేడు" ఎను శ్రుతిగాదులు ఉక్తమిందినను శరీరమునకు పొని కలుగదు, కాని ముఖ్యప్రాణము ఉక్తమిందినచో అది నిద్రప్రయోజనమగునని తెలుపుటచే ప్రాణము రీరధారణోపకరణ మనుట స్పష్టము.

279 నూ — సంశవృత్తిర్నవోపదిష్టవదిశ్యతే (1) 2-4-19

అర — మవోపత్ = మనస్సువలె, సంశవృత్తిః = అయిదు విధములైన వ్రప్పట్లు కలదిగ, వ్యవశ్యతే = (ముఖ్యప్రాణము) ఉపదేశించబడుచున్నది

వివ — "కామస్సంకలో విపశిత శబ్దాశ్రద్ధా ధృతిరధృతి త్థిర్థిర్పిరిత్యేతత్పర్యం మన ఏవ" (ఘ-2-2-3) "కోరిక, సంకల్పము సందేహము, శ్రద్ధ, అశ్రద్ధ, ధారణ, అధారణ, ధర్మ, వ్రష్ట అభయము"

ఇవి యన్నియు మనో" అనుచు బ్రతి కామసంకల్పాదులు మనో
వృత్తలేదములు అని తెలిపవల్లె — "ప్రాణోఽపాణో గ్ధాన ఉదాన
స్వమానసత్కేతస్సర్వం ప్రాణవే" (పు 2-5 3) "ప్రాణము, అపానము,
వ్యాధము, ఉదానము, సమానానము లవియన్నియు ప్రాణమే" అనుచు
మఖ్యప్రాణమే ప్రాణాప్రాణాదిభేదమున అయిదువిధములుగ కున్నట్లు
తెల్పుటచే బ్రాణాపానాదులును ప్రాణమే అని భావము

65 శ్రేష్ఠత్వాఽనుత్వాఽధికరణము 5

280 సూ — అంశ్య 2-4 12

అర్థ — అణు + శ = ముఖ్యప్రాణము అణుగరిమాణము
గణదియు సగుచున్నది

విధ — "త ముక్త్యామంతం ప్రాణోఽనుక్త్యామితి" (పు-
2-4-3) "శరీరమునుండి ఉక్త్యమించు శీవుని అనుసరించి ముఖ్య
ప్రాణము ఉక్త్యమించుచున్నది" అను బ్రతి ముఖ్యప్రాణమయొక్క
అనుత్వమును బోధించుచున్నది శరీరధారణాదికము సర్వము ముఖ్య
ప్రాణాఽదీన మగుటచే దాని శ్రేష్ఠతయు స్పష్టమే గదా!

66 శ్లోతిరాద్యధీష్ఠానాఽధికరణము 6 (2)

281 సూ — శ్లోతిరాద్యధీష్ఠానం తు తదామననాత్ప్రాణవతా
బ్రాత్ (1) 2-4-12

అర్థ — బ్రాణవతా = శీవునితోబాటు, శ్లోతి + ఆది + అరి
నానం తు = వాక్కు మొదలగు ఇంద్రియములకు అగ్ని మొదలగు
గతు అధిష్ఠానదీపకలుగా ఉండుట, తత్ + ఆమననాత్ = అ పరమాత్మ
యొక్క సంకల్పమువలన సంభవించుచున్నది శబ్దాత్ = బ్రతిపలన
+ విషయము స్పష్టము చేయబడినది

వివ — బాగాడింద్రియములకు శ్రీనితోబాటు అగ్న్యమిలును
ఉధిష్టాకలు అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది దియు పరమాత్మసంకల్పము
వలననే అని తెలియ వలయునని భావము (అమనవం = అభిమ శ్చేవ
మననం = సంకల్పః)

282 నూ — తస్య చ నిత్యత్వాత్ (2) 2-4-14

అర్థ — తన — ఆ పరమాత్మ సంకల్పము, నిత్యత్వాత్ + చ =
నిత్యమైనదగుటవలన (ఇది సంభవమే)

వివ — పరమాత్మ సంకల్పము నిత్యమైనది ఆ సంకల్పము
లనిది విదియు అరుగడు కావున బాగాడింద్రియములకు అగ్న్య
దులును అధిష్టానకలగుట పరమాత్మ సంకల్పాదీనమని భావము

67 ఇంద్రియాధిపిరణము 7 (2)

10 దియమాలు, ను అర్థప్రతిపాదనములు

283 నూ — త ఇంద్రియాది దర్శ్యదేశాదన్యత్ర శ్రేష్ఠాత్

(1) 2-4-15

అర్థ — శ్రేష్ఠాత్ = ముఖ్యప్రాణముకంటె, అన్యత్ర = ఇతరత్రా,
తే = ఆప్రాణశబ్దముచే పేర్కొనబడు ప్రాణములు, ఇంద్రియాది ఇంద్రి
యములు, తత్ + వ్యవదేశాత్ = ముఖ్యప్రాణ వ్యతిరేక్తములైన
ప్రాణములను మాత్రమే ఇంద్రియశబ్దముచే పేర్కొనియుండుటవలన

వివ — “ఇంద్రియాది దత్తే కం చ వంశ తేంద్రియగోచరా”
(భ గ 12-5) “ ఇంద్రియములు ఏదనొకండు ఇంద్రియములకు
గోచరించునది అయిదు” అనుటచే ముఖ్యప్రాణ వ్యతిరేక్తప్రాణములను
మాత్రమే ఇంద్రియములని వ్యవహరించురు అని భావము

284 నూ — భేదత్రుతైర్వైరక్షణ్యాత్వ (2) 2-4-16

అర్థ — శీర్షశ్రుతేః ప్రాణమునకు, ఇంద్రియమునకు జీదమును తెలుపు శ్రుతికలనము వైలక్షణ్యాత్ + త = ఇంద్రియములు విశమించినను ప్రాణము పనిచేయుమందును అను వైలక్షణ్యమువలనను గ్రామ్య, ఇంద్రియములు భిన్నములు

వివ — “ఎకస్యాజ్ఞాయతే వ్రాణో సుతస్పర్శ్యేంద్రియాణి చ” (ఐం-౧-౧-౩) “ఈ వరహస్మిందీ ప్రాణము, మనస్సు సర్వేంద్రియములు జనింపబడును” — అను శ్రుతి శాక్పత్తి కమయమున వ్యాసుడు, ఇంద్రియములకు — శ్లేషగుప్త్యా మమన్నది ఇంద్రియములు విశ్రమించినను గ్రామ్య విశ్రమించబడినందున గదా! కావున ముఖ్యవ్యాసు, ఇంద్రియములు భిన్నములని స్పష్టమగుచున్నది

శ్రీమంకరభాష్యము ననుసరించి “జీదశ్రుతే” అనునది ఒక సూత్రముగను “వైలక్షణ్యాత్” అనునది జీదోకసూత్రముగను కన్పట్టుచున్నది

68 సంజ్ఞామూర్తిస్సంజ్ఞాద్వితీరణము 8(3)

సంజ్ఞాస్పృష్టచరిత్యస్పృష్టయుః ప్రకృతార్థమే

285 సూ — సంజ్ఞామూర్తిస్సంజ్ఞాద్వితీరణము త్రివృత్కర్మత ఉపదేశాత్

(1) ౧-4-17

అర్థ — సంజ్ఞామూర్తిస్సంజ్ఞాద్వితీరణము + తు = నామరూపకల్యణాంకమైన వ్యష్టిస్పష్టి, త్రివృత్కర్మత = త్రివృత్కర్మము గావించిన వానికే ఉపదేశములు ఉపదేశాత్ = అ విధముగ శ్రుతి చెప్పుటవలన.

వివ — “అనేన నీవేవాత్మనాః సుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరణాశి” (౧-౧-౧-౩) “ఈజీవునిద్వారా వృద్ధివ్యాధులయందు ప్రవేశించి, నామరూపాత్మక (వ్యష్టిస్పష్టి) స్పృష్టిని గావించును” అనుటచే చతుర్ము

భాంతర్యామియైన పరమాత్మయే చేతనాచేతన పదార్థస్పృశ్యకర్తయని తెలియుచున్నది ఈ పరమాత్మయే గదా "తాసాం త్రివృతం త్రివృతమేతైశాం కరవాణి" (రా- 6.2.2) "ఆ తేజోజలవృధివీతత్త్వములను ఒక్కొక్కదానిని తక్కినవానితో మిశ్రితము గావించును" అనుచు త్రివృత్కరణము గావించినది ఇది సమష్టస్పష్ట ఇట్లు త్రివృత్కృతములైన తేజోజలవృధివీతత్త్వములచే బ్రహ్మాండము సృష్టించబడుచున్నది అందు ఎరమాత్మవాణీకములనున చతుర్ముఖ ఒప్పు జనించును (తదంతుభవత్తైమంసహస్రాఽంతుసమప్రభంకస్యన్ జల్లే స్త్రయం బ్రహ్మ" (మను స్మృతి-1.3) ఈ రీతిని చతుర్ముఖఒహ్నోత్పత్తికి మించి త్రివృత్కరణము జరిగినందువలన త్రివృత్కరణము గావించిన ఎరమాత్మయే చతుర్ముఖబ్రహ్మాంతర్యామియై వ్యష్టస్పష్ట గావించుచున్నాడని భావము త్రివృత్కరణమనగా - తేజస్సు జలము, వృధివి అను మూడు భూతములను ఎరమాత్మ స్పృశించి, ఒక్కొక్క దానిని రెండేసి భాగములుగా తొలుత విభజించును ఎక్కువ వాని మొదటి అర్థభాగములను మరల రెండేసిగవిభజించి వీనిలోఒక్కొక్కభాగమును దానికంటె భిన్నమైన తక్కిన రెండుభూతములతో కలిపేయును దీనినే త్రివృత్కరణము అని యందురు ఇప్పుడు ఆ తత్త్వముల మిశ్రణము ఈ పాళ్ళలో ఉండును

1 తేజస్సు $1/2$, జలము $1/4$, వృధివి $1/4$

2 జలము $1/2$, తేజస్సు $1/4$, వృధివి $1/4$

3 వృధివి $1/2$, తేజస్సు $1/4$, జలము $1/4$

ఇట్లే వందీకరణమును రూఢ గ్రహించునది

288వసూ—మాంసాదిభౌమం యథాశక్త మితరయోవృ(2)²-4.18

అర్థ — యథాశక్తం = ప్రతినిఒడ్డి, మాంస + అది = మాంసము మొదలైనవి భౌమం = భూతత్త్వమునకు చెందినవి, ఇతరయోః+వ=

ఇతరములై ౪ కేజీలవికారమునను ఆయా తత్త్వములను చెందినవి యగుచున్నవి

ఏక — "అన్నమనీకం త్రేథా విధీయతే తస్య య స్థా-
వ్యో చాతు తస్మరీషం, యో మధ్యమః తస్మాంశం, యోఽపీష్ఠః
తస్మానః" (రా-గీ-౩-౧) "మనము భుజించిన అన్నము మూడువిధము
లుగ నరిగిమిందుచున్నది అందు ఘరిష్ఠమైన భాగము మలముగను,
మధ్యమమైనది మాంసముగను, సూక్ష్మమైనది మనస్సుగను పరిణ-
మించుచున్నది" ద్వి మనవం ప్రకాశిస్తే తు మూత్రం, కర్తమూ,
ప్రాణమగ పరిణమించుచున్నది మనము భుజించిన తేజస్సు ఎము-
లలు, మేష్ట, చాక్కుగ పరిగమించుచున్నది అగ్నుః ౧౪ ఏర్పడిన
పురీహంసమనస్సులు త్రావణులు అలము వలన ఎర దిన మూత్ర
రక్త ప్రాణములు అలంబంధమైరవి తేజస్సువలన ఎర్పడిన అస్థి
మజ్జాదాస్యములై బడమములు దీనిని త్రిపుక్కరణముగ తమింప
రాదు పురుషుడు భుజించిన అన్నాదులు అట్లు పరిణమించుచున్నవి
ఆ అన్నాదులు అలంబ ముందే త్రిపుక్కరణములై యున్నవి గదా
కావున చతుర్ముఖ శ్వాస్త్వయందును అన్నాదులతోత్త్రిపుక్కరణము
దూరముగదే ఆ చతుర్ముఖస్వామి వ్యష్టవ్యష్టకర్త అని కలంపరాదు
అరవిలో అంతర్వామిగ అన్న పరమాత్మయే వ్యష్టకర్త అని భావము

287 మా — వైశేష్య కర్మదస్తావళి (1) 2-4-10

అర్థ — వైశేష్యకర్త = తన భావవైశేష్యమునుబట్టి, తన +
వ్యవస్థా + తేజస్సు, అలము, వృథివి అను న్యవహారము ఏర్పడు

తేజస్సు, అలము, వృథివి త్రిపుక్కరణములై త-
నదనే తేజస్సు, అలము, వృథి అనివల్లువ్యవహరింపబడుచున్నది అని

కంఠింపవలసినదేమో లేదు అయితే భూతముల అధికారమును బట్టి అర్హత వ్యవహారము విప్పదవచ్చును "వర్షాదర్శనాద్వారా" అను మాత్రా భావము అర్థమయివలసినదే సమాప్తము

ద్వితీయాధ్యాయ చతుర్థపాదార్థసంగ్రహశ్లోకము—

శ్లో॥ అజ్ఞానం మత్స్యంభావవిమితయం అహప్రాణవాయో స్వయాదం,
తత్సౌత్కృత్యం దేవతాదేవత్యుభయవిషయాద్విధౌ పారతంత్ర్యమ్।
ప్రాణస్థానిం ద్వియత్వం అహవిధివిధవిద్యుష్టవామాది చాద్యా
త్వంబీకర్తు స్వరాభిప్రవచనవిలాసాదాచరే ప్రాణపాదే ।

భా — ఈ ప్రాణపాదములందు ప్రాణోత్కృత్యధికరణమున

ఇంద్రియములును ఉనిండునవని, పవనగత్యధికరణమున ఆ ఇంద్రియములు వదునొకండు అని, ప్రాణాఽనుభావికరణమున ఇంద్రియములు అనువులు అని, వాయుక్రియాధికరణమున ప్రాణముపాధారణవాయువు కాదని, శ్రేష్ఠత్వాఽనుభావికరణమున ప్రాణమున సూక్ష్మత్వమును, తోలిరావ్యధిష్ఠిరాఽదికరణము న అగ్నిధిదేవతలు భగవత్సంకల్పానుసారముగ వాగాదీంద్రియములకు అధిష్ఠిత అగుచున్నారని, ఇంద్రియాధికరణమున ప్రాణములు ఇంద్రియములు కావని, సంజ్ఞామూర్తి స్పృష్ట్యధికరణమున తన నాభీకమలముని జనించిన తేజుర్ముఖప్రహృతుల అంతరాత్మగా ఉన్న పరమాత్మ శ్రీమన్నారాయణుడే వ్యష్టతృప్తికి కర్తయుని విశదముగ నిరూపించబడినది

ద్వితీయాధ్యాయ చతుర్థపాదము సమాప్తము

ద్వితీయాధ్యాయము పమాప్తము

శ్రీభాష్యపార ప్రథమభాగము సమాప్తము

